DİPLOMATİYA ALƏMİ

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
XARİCİ İŞLƏR NAZİRLİYİNİN
JURNALI
№ 1, 2002

Redaksiya Şurası

1. Vilayət Quliyev	Nazir (Baş redaktor)
2. Novruz Məmmədov	Azərbaycan Respublikası Prezident Apparatı Xarici əlaqələr şöbəsinin müdiri
3. Araz Əzimov	Nazir müavini
4. Xələf Xələfov	Nazir müavini
5. Mahmud Məmmədquliyev	Nazir müavini
6. İlqar Məmmədov	Xarici siyasətin planlaşdırılması və strateji araşdırmalar idarəsinin (Mərkəz) rəisi (baş redaktorun müavini)
7. Qabil Köçərli	Mətbuat və informasiya idarəsinin rəisi

Redaksiya heyəti

1. Aliyə Ağazadə — Xarici siyasətinin planlaşdırılması və strateji araşdırmalar idarəsinin (Mərkəz) III katibi (məsul katib)

2. Elçin Hüseyinli — Xarici siyasətinin planlaşdırılması və strateji araşdırmalar idarəsinin (Mərkəz) referenti

3. Ceyhun Musayev — Mətbuat və informasiya idarəsinin attaşesi

4. Ramil Əkbərov — Mətbuat və informasiya idarəsinin attaşesi

5. Mütəllim Əlimərdanov — İnformatika şöbəsinin aparıcı mütəxəsisi

---

Jurnal üç aydan bir nəşr edilir. Xarici siyasət və diplomatiyaya aid olan sənədləri, fotoşəkilləri və ya məqalələrini jurnalda çap etdirmək istəyənlər XİN-ə müraciət edə bilərlər. Qeyri dəqiq faktlara görə məqalələrin müəllifləri məsuliyyət daşıyırlar. Müəlliflər məqalələrin elektron (disket və ya elektorn poçt vasitəsilə) və çap variantı ilə yanaşı, 5X 6 ölçsüsündə fotoşəkil və müəllifin qısa tərcüməyi-halını, ünvan və telefonlarını təqdim edirlər. Jurnala qəbul edilən məqalələrə olan tələblər:

Həcm: 10 səhifəyə qədər
Dil: Azərbaycan, rus və ya ingilis
Şrift: Azərbaycan dilində: Az Times; rus və ingilis dillərində: Times New Roman
Şriftin ölçüsü: 12
İnterval: 1,5

İstifadə edilmiş ədəbiyyata və ya digər nəşrlərdən sitatlar gətirəndə həmin ədəbiyyata istinad vacibdir.
İstinadlar qeyd vasitəsilə hər səhifədə yeni nömrə ilə səhifənin aşağısında xətt altında verilir. Qeydlərdə müəllifin tam adı və familiyası, əsərin adı, nəşr olunan şəhərin və nəşriyyatın adı, nəşrin tarixi və sitat gətirilən səhifə göstərilir. İnternet vasitəsilə əldə edilmiş mənbələrin web site ünvanları tam və tarixi ilə verilir.
Əlyazmalar və disketlər qaytarılmır. Məqalələr redaktə və ixtisar edilə bilər.

Ünvan: Xarici İşlər Nazirliyi, Xarici siyasətin planlaşdırılması və strateji araşdırmalar idarəsi (Mərkəz),
Ş.Qurbanov küç. 4, Bakı 370009
Tel. 92 80 35; 92 73 28, e-poçtu: I-Mammadov@mfa.gov.az

Jurnalın satışı, nəşr və ya digər texniki məsələlər: Tel. 92 80 92, Fəxrəddin Şükürov

Mündəricat

Vilayət Quliyev, Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Naziri. Giriş sözü

Rəsmi xronika

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin 2002-ci il sentyabr –dekabr ayları ərzində diplomatik fəaliyyəti

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Türkiyə Prezidenti Əhməd Nejdət Sezər ilə təkbətək görüşü

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Gürcüstan Prezidenti Eduard Şevardnadze ilə təkbətək görüşü

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin ATƏT-in Minsk Qrupunun həmsədrləri ilə görüşü

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev İstanbula səfəri

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Rumıniya Prezidenti İon İliyesku ilə təkbətək görüşü

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin ATƏT-in Minsk qrupunun Fransadan olan yeni həmsədri Anri Jakolən ilə görüşü

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Praqaya səfəri

Digər görüşlər

Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Naziri Vilayət Quliyevin 2002-ci il sentyabr-dekabr ayları ərzində diplomatik fəaliyyəti

Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Naziri Vilayət Quliyevin Daimi İnkişaf üzrə Zirvə Toplantısı çərçivəsində BMT-nın İqtisidi və Sosial Şurasına seçkiqabağı kampaniyanıyası silsiləsində keçirilmiş ikitərəfli görüşlərə dair

Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Naziri Vilayət Quliyevin BMT Baş Assambleyasının 57-ci sessiyasında iştirakına dair

Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Naziri V.Quliyevin səfər və görüşləri

Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Naziri Vilayət Quliyevin Brüssel şəhərinə işgüzar səfəri

Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Naziri Vilayət Quliyevin ATƏT-in Minsk Qrupunun həmsədrləri amerikalı Rudolf Perina, fransalı Hyuq Perne və rusiyalı Nikolay Qribkov ilə görüşü

Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Naziri Vilayət Quliyevin ATƏT-in Nazirlər Şurasının 10-cu görüşündə iştirakına dair

Digər görüşlər

Çıxışlar

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının üzvü olan ölkələrin dövlət başçılarının VII Zirvə Görüşündə çıxışı

Türkiyənin iş adamları ilə görüşdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin çıxışı

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyevin NATO-nun Praqa Zirvə görüşündəki çıxışı

Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Naziri Vilayət Quliyevin Davamlı İnkişaf üzrə Ümumdünya Zirvə Toplantısıında çıxışı

Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Naziri V.Quliyevin BMTBaş assambleyasının 57-ci sessiyasında çıxışı

Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Naziri Vilayət Quliyevin Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının VII Görüşündə bəyanatı

Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Naziri V.Quliyevin ATƏT-in Nazirlər Şurasının X görüşündəki çıxışı

Qanunlar

Diplomatik xidmət haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu

Məqalələr

Hicran Hüseynova. Geosiyasət və inteqrasiya

Махир Халифа-заде. Политика США в Азии

Rəşad Əliyarlı. İraq böhranın beynəlxalq vəziyyətə təsiri

Cavanşir Vəkilov. Azərbaycan Respublikası və İran: XX əsrin birinci yarısı

Qurban Məmmədov. Nərimanov və Bolşevik Rusiyasının Şərq siyasəti

Тофик Мусаев. Правовые рамки урегулирования конфликтов на примере территориальных притязаний Армении к Азербайджану

Xarici nəşrlər

Svante E. Cornell. Undeclared War: The Nagorno-Karabakh Conflict Reconsidered

Samuel A. Weems. Armenia is trying to dictate US foreign policy for selfish and paranoid reasons

Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsi beynəlxalq təşkilatlarda

BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələri

Qətnamə 822, 30 aprel 1993

Qətnamə 853, 29 iyul 1993

Qətnamə 874, 14 oktyabr 1993

Qətnamə 874, 12 noyabr 1993

Arxiv sənədləri

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti və Millətlər Cəmiyyəti

Millətlər Cəmiyyəti. Azərbaycan Respublikasının Millətlər Cəmiyyətinə qəbulu. Azərbaycan Respublikasının Paris Sülh konfransındakı nümayəndəliyinin məktubu, 1 noyabr 1920, 20/48/68. Assambleya sənədi.

Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi

GİRİŞ SÖZÜ

Əziz oxucular,

«Diplomatiya aləmi» jurnalının ilk sayı qarşınızdadır.

Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi özünün mürəkkəb və çoxsaylı funksional vəzifələrini yerinə yetirməklə bir sırada belə bir məcmuənin də nəşrini zəruri saymışdır.

Çünki bu gün biz yalnız müstəqil dövlətimizin xarici siyasətini həyata keçirməklə öz vəzifələrimizi bitmiş saymaq istəmirik.

Həmin vəzifələrin uğurlu icrası əsas kontingentini gənclərin təşkil etdiyi milli diplomatik korpusun tarixin dərslərini və təcrübəsini öyrənməsini qaçılmaz zərurətə çevirmişdi.

Azərbaycan diplomatiyasının tarixi Azərbaycan dövlətçiliyinin tarixi ilə yaşıddır. Qədim dövrlərdə və orta əsrlərdə diplomatiya tariximizin bir sıra yadda qalan səhifələri yazılmışdır. Klassik avropa satandarlarına uyğun gələn, milli maraqların müdafiəsinə yönələn, ayrı-ayrı monarxların və hakim sülalənin deyil, xalqın və dövlətinin maraqlarını təmsil edən həqiqi diplomatiya isə 1918-ci ildə – Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması ilə meydana gəlmişdi.

Təkcə bir faktı qeyd etmək kifayətdir ki, həmin dövrdə Azərbaycan diplomatiyasının uğurlu fəaliyyəti sayəsində çox çətin və mürəkkəb bir şəraitdə Birinci Dünya müharibəsindən sonra yeni dünyanın siyasi xəritəsini müəyyənləşdirən Versal sülh konfransında Azərbaycanın müstəqilliyinin de-fakto tanınmasına nail olunmuşdu.

Sovet rejimi şəraitində xarici siyasət vahid mərkəzdən - Moskvadan idarə olunur və həyata keçirilirdi. Doğrudur, İkinci Dünya müharibəsindən sonra digər müttəfiq respublikalarda olduğu kimi Azərbaycanda da nominal Xarici İşlər Nazirliyi yaradılmışdı. Lakin sovet rejiminin süquta uğradığı 1991-ci ilə kimi həmin nazirlik daha çox demokratik anturaj rolunu oynayırdı.

Artıq on iki ildir ki,Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi müstəqil dövlətin xarici siyasət idarəsi kimi tam fəaliyyət göstərir. Bu illər ərzində nazirlik müstəqil dövlətimizlə birlikdə əsaslı inkişaf yolu keçmiş, əslində tamamilə yenidən qurulmuşdur. Əlbəttə, hələlik bu prosesin başa çatdığını söyləmək mümkün deyil. İstər fəaliyyətinin qurulması, istər strukturunun təkmilləşdirilməsi, istərsə də özünün bütün parametrləri

ilə müasir tələblərə cavab verməsi baxımından Azərbaycanın xarici siyasət idarəsinin qarşısında son dərəcə ciddi vəzifələr dayanır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin uzaqgörənliklə müəyyənləşdirdiyi xarici siyasət kursunun həyata keçirilməsi Xarici İşlər Nazirliyinin fəaliyyətinin əsasını təşkil edir. Ölkəmizin beynəlxalq miqyasda tanıdılması, onun avroatlantik strukturlarına ardıcıl və davamlı inteqrasiyası, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin Azərbaycan xalqının tələblərinə cavab verən prinsipial və ədalətli həlli hər bir vətəndaşdan, ilk növbədə isə ölkəmizi onun hüdudlarından kənarda təmsil edən diplomatlarımızdan yüksək vətənpərvərlik, dərin bilik, böyük mədəniyyət, hərtərəfli məlumatlılıq tələb edir.

Bir sözlə, gənc diplomatlarımızın öyrənməli olduqları məsələlər çoxdur. Eyni zamanda gördüyümüz işləri cəmiyyətə təqdim etməyə də ehtiyac var. «Diplomatiya aləmi» jurnalı da məhz bu zərurət və ehtiyacdan yaranıb.

Doğrudur, İnternetin təcililiyi və əhatəliliyi fonunda çap məhsulları sanki öz aktuallığını və gərəkliliyini itirmiş kimi görünür. Lakin biz təkcə bu gün üçün yox, daha çox gələcək üçün işləyirik və inanmaq istəyirik ki, kağız üzərində maddiləşən, kitaba və məcmüəyə çevrilən əsərlər elektron informasiya vasitələrinin cariliyi və aktuallığı ilə əsaslı rəqabətə davam gətirə biləcəklər.

İldə dörd sayını çap etmək niyyətində olduğumuz «Diplomatiya aləmi» jurnalı Azərbaycan diplomatiyasının tarixindən və bu günündən, beynəlxalq siyasətin aktual problemlərindən, xarici siyasətlə bağlı nəzəri və təcrübi məsələlərdən bəhs edəcək. Bir sözlə, diplomatiya ilə bağlı bütün məsələləri məcmuənin səhifələrində geniş və hərtərəfli işəqlandırmağa çalışacağıq. Həm ölkə Prezidentinin bu sahədə gördüyü genişmiqyaslı və çoxsaylı işlər, həm Xarici İşlər Nazirliyinin fəaliyyəti, həm də müxtəlif xarici ölkələrdəki və beynəlxalq qurumlar yanındakı missiyalarımızın işləri jurnalın səhifələrində ətraflı şəkildə işıqlandırılacaq.

İnanırıq ki, «Diplomatiya aləmi» jurnalı Azərbaycan diplomatları və ölkənin Xarici İşlər Nazirliyi ilə ictimaiyyət arasında canlı körpüyə çevriləcək və qarşılıqlı təmasın daha da sıxlaşmasına imkan yaradacaq.

Həm də biz jurnalı yalnız özümüz üçün deyil, daha çox geniş ictimaiyyət üçün çap etdiyimizdən onun səhifələrində diplomatlarla, xarici siyasət məsələləri üzrə tanınmış mütəxəssislərlə birlikdə alimlərin, politoloqların, ictimai xadimlərin mütəmadi çıxışlarına da geniş yer vermək niyyətindəyik.

Artıq Azərbaycan uzun illər boyu bir sıra fəlakət və problemlərimizin başlıca mənbəyi olan informasiya blokadasından çıxmaqdadır. İndi bizim səsimiz dünyanın ən uzaq güşələrində də eşidilir. Lakin bu sahədə görüləcək işlər indiyə qədər görülənlərdən qat-qat çoxdur. «Diplomatiya aləmi» jurnalı bu baxımdan da öz qarşısına çox ciddi vəzifələr qoyur. Bizim məqsədimiz təkcə yerli auditoriyanı deyil, həm də beynəlxalq qurumları və institutları kifayət qədər fəal şəkildə maraqlandırmaq, onların diqqətini Azərbaycan rəhbərliyinin yürütdüyü xarici siyasət kursuna yönəltməkdir. Jurnalın səhifələrində ölkəmizin üzləşdiyi problemlər, ilk növbədə isə Dağlıq Qarabağ münaqişəsi haqqında tarixi və siyasi professionallığı ilə seçilən ciddi materiallar

dərc etməyi planlaşdırırıq. Həm də Azərbaycan hüdudlarından kənardakı oxuculara daha asan çatdırılması üçün bu tipli materialların böyük əksəriyyətini ingilis dilində dərc etmək niyyətindəyik.

Biz təkcə Azərbaycandan dünyaya deyil, həm də dünyadan Azərbaycana baxmağa çalışacağıq.

Bir sözlə, ideyalarımız və planlarımız çoxdur. Düşünürəm ki, onları yerinə yetirmək üçün də kifayət qədər qüvvə və enerjimiz var.

«Diplomatiya aləmi» jurnalı Azərbaycan həqiqətlərini dünyaya yaymağa çalışan ciddi bir nəşr olmaq əzmindədir. Bu işdə hamının yardımına ehtiyacımız var. Ümid edirəm ki, birgə səylərimizlə bu məqsədə nail olacağıq.

VİLAYƏT QULİYEV

Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Naziri

RƏSMİ XRONİKA

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ HEYDƏR ƏLİYEVİN 2002-Cİ İL SENTYABR-DEKABR AYLARI ƏRZİNDƏ DİPLOMATİK FƏALİYYƏTİ

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Türkiyə Prezidenti Əhməd Nejdət Sezər ilə təkbətək görüşü

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev ölkəmizə işgüzar səfərə gəlmiş Türkiyə Respublikasının Prezidenti Əhməd Necdət Sezəri sentyabrın 17-də Prezident sarayının önündə səmimiyyətlə qarşıladı.

Sonra Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin Türkiyə Prezidenti Əhməd Necdət Sezər ilə təkbətək görüşü oldu.

Ali qonağı hörmətlə salamlayan dövlətimizin başçısı Heydər Əliyev onun dəvətini qəbul edərək, Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin tikintisinin təməlinin qoyulması mərasimində iştirak etmək üçün Bakıya səfərə gəldiyinə görə Prezident Əhməd Necdət Sezərə təşəkkürünü bildirdi.

Qardaş ölkənin dövlət başçısının Azərbaycana səfərini yüksək qiymətləndirən respublikamızın Prezidenti Bakı-Tbilisi-Ceyhan kəmərinin tikintisinin başlanması mərasimində birgə iştirak edəcəklərindən məmnunluqla söhbət açdı.

Prezident Heydər Əliyev "Əsrin müqaviləsi"nin reallaşması çərçivəsində əsas mərhələ olan ixrac boru kəmərinin tikintisinə başlanmasının siyasi, iqtisadi, mədəni, humanitar sahədə xüsusi əhəmiyyət daşıdığını vurğuladı.

Azərbaycana səfərə dəvətə və yüksək qonaqpərvərliyə görə minnətdarlığını bildirən, 2002-ci ilin iyul ayında İstanbulda və Ankarada Prezident Heydər Əliyev ilə keçirdiyi görüşləri və apardığı danışıqları yüksək qiymətləndirən Prezident Əhməd Necdət Sezər dövlətimizin başçısı ilə yenidən görüşmək imkanından çox məmnun qaldığını söylədi.

Türkiyə Prezidenti Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəməri layihəsinin reallaşdırılmasında, eləcə də Xəzərin Azərbaycan sektorundakı enerji ehtiyatlarının dünyanın nüfuzlu dövlətlərinin iri neft şirkətləri ilə birgə işlənilməsi, hasil olunan neftin dünya bazarına ixracı sahəsində Prezident Heydər Əliyevin müstəsna xidmətlərini, cəsarətli və qətiyyətli addımlarını yüksək qiymətləndirdi. Cənab Əhməd Necdət Sezər Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz kəmərinin də reallaşacağına əmin olduğunu bildirdi.

Azərbaycan-Türkiyə əməkdaşlığının möhkəmləndirilməsi və daha da inkişaf etdirilməsinin vacibliyini vurğulayan prezidentlər bölgədə mövcud olan problemlər barədə geniş fikir mübadiləsi apardılar, qardaş ölkələrimizin bütün məsələlər barədə eyni mövqedə olduqlarını bir daha nəzərə çarpdırdılar.

Ölkələrimizin bütün sahələrdə qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələrinin strateji xarakter daşıdığını, Azərbaycan ilə Türkiyənin qardaşlığının əbədi və sarsılmaz olduğunu bir daha vurğulayan dövlət başçıları bildirdilər ki, hər iki dövlət iqtisadi, siyasi, sosial, mədəni və humanitar sahədə əməkdaşlığın daha da inkişafı üçün öz səylərini əsirgəməməlidir.

Səmimilik və mehribanlıq şəraitində keçən görüşdə bölgədə vəziyyət və hər iki tərəfi maraqlandıran bir sıra məsələlər barədə də müzakirələr aparıldı.

«AZƏRTAC», 17.09.02

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Gürcüstan Prezidenti Eduard Şevardnadze ilə təkbətək görüşü

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev ölkəmizə işgüzar səfərə gəlmiş Gürcüstan Prezidenti Eduard Şevardnadzeni sentyabrın 17-də Prezident sarayının önündə səmimiyyətlə qarşıladı.

Sonra Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin Gürcüstan Prezidenti Eduard Şevardnadze ilə təkbətək görüşü oldu.

Ali qonağı hörmətlə salamlayan dövlətimizin başçısı Heydər Əliyev onun dəvətini qəbul edərək, Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin tikintisinin təməlinin qoyulması mərasimində iştirak etmək üçün Bakıya səfərə gəldiyinə görə cənab Eduard Şevardnadzeyə təşəkkürünü bildirdi.

Səmimi sözlərə və qonaqpərvərliyə görə Azərbaycan Prezidentinə minnətdarlıq edən Gürcüstan Prezidenti Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin inşasına başlanmasını müdrik, uzaqgörən dövlət xadimi Heydər Əliyevin daha bir qələbəsi kimi dəyərləndirdi.

Görüş zamanı prezidentlər ölkələrimiz arasında münasibətlərin bütün sahələrdə inkişafından məmnunluqla söhbət açdılar. Xəzərin zəngin karbohidrogen ehtiyatlarının nəqli sahəsində Azərbaycanın və Gürcüstanın əməkdaşlığından, irimiqyaslı regional layihələrin gerçəkləşməsində ölkələrimizin yaxından iştirakından razılıqla bəhs edən dövlət başçıları əmin olduqlarını bildirdilər ki, Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəməri bölgədə sülhün, əmin-amanlığın bərpa edilməsində də mühüm rol oynayacaqdır.

Regionda mövcud olan münaqişələrdən söhbət açan prezidentlər bunların tezliklə aradan qaldırılmasının vacibliyini, dinc yolla nizamasalma prosesində bütün səylərin səfərbər olunmasının zəruriliyini vurğuladılar.

Səmimilik və mehribanlıq şəraitində keçən görüşdə hər iki ölkəni maraqlandıran bir sıra digər məsələlər barədə də müzakirələr aparıldı.

«AZƏRTAC», 17.09.02

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin ATƏT-in Minsk Qrupunun həmsədrləri ilə görüşü

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev sentyabrın 28-də Prezident sarayında ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri – Rudolf Perinanı \ABŞ\, Nikolay Qribkovu \Rusiya\, Üq Perneni \Fransa\, Rusiya Federasiyasının xarici işlər nazirinin müavini Vyaçeslav Trubnikovu və onları müşayiət edən nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.

Dövlətimizin başçısı HEYDƏR ƏLİYEV qonaqları səmimiyyətlə qarşılayaraq dedi: Görüşlərimiz arasında böyük fasilə yarandı, əvvəllər biz daha tez-tez görüşürdük. Bunun səbəbləri var, mən başa düşürəm. İndiki halda, mənim sizə heç bir iradım yoxdur, düşünürəm ki, bizə də heç bir irad tutulmayacaqdır. Bu gün mən Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həllinin hansı mərhələsində olmağımız, ötən dövr ərzində edə bildiklərimiz və münaqişəni nizama salmaq üçün qarşıdakı dövrdə görməli olduğumuz işlər barədə sizinlə işgüzar fikir mübadiləsi aparmaq niyyətindəyəm. Mən "Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin "nizama salınması" ifadəsini çox tez-tez təkrar edirəm. Yəqin ki, siz də bunu etməli olursunuz. Təəccüblənirsən, bu barədə nə qədər danışmaq olar, nəticə isə yoxdur. Demək istəyirəm ki, 1988-ci ildə münaqişənin başlandığı vaxdan 14 il keçir. ATƏT-in Minsk qrupunun yaranmasından isə 10 il keçir. Amerika Birləşmiş Ştatları, Rusiya və Fransanın həmsədrlik etdiyi format 1997-ci ilin əvvəlində yaranmışdır. Axı, bu, böyük müddətdir. Biz məsələni həll edə bilmirik, bizim yüz minlərlə adamımız isə bundan əziyyət çəkir. Nə qədər adamın çadırlarda yaşadığını, Azərbaycan ərazisinin nə qədər hissəsinin Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altında olduğunu bilirsiniz. Azərbaycan cəmiyyətində münaqişənin sülh yolu ilə həllinə ümid bəsləmək əhval-ruhiyyəsinin zəifləməyə, işğal altındakı ərazilərimizi hansı vasitələrlə olursa-olsun özümüz azad etməliyik əhval-ruhiyyəsinin isə güclənməyə doğru necə dəyişdiyini bilirsiniz.

Erməniləri dəstəkləyən beynəlxalq təşkilatlarda hətta Azərbaycan ərazilərinin Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunduğunu da yazmırlar və bu barədə onlara deyəndə, ermənilər etiraz edib bildirirlər ki, bu, onlar üçün təhlükəsizlik zonasıdır. Yəni, öz ölkəndə sənin 3 təhlükəsizlik zonan ola bilər, axı, sən nə haqla beynəlxalq-hüquq qaydalarını pozaraq, qonşu ölkənin ərazisini işğal edirsən və sonra da elan edirsən ki, bu, işğal olunmuş torpaqlar deyil, təhlükəsizlik zonasıdır. Bilirsiniz, bizi incidən təkcə ərazimizin işğal olunması, yüz minlərlə azərbaycanlının var-yoxunu itirərək, öz ərazilərində köçkünə çevrilməsi deyil, həm də odur ki, biz həqiqəti sübut edə bilmirik. Ümidlərini itirən insanlar deyəndə ki, bu dünyada həqiqət yoxdur, mən onları başa düşürəm, hərçənd, özüm belə hesab etmirəm. İndiki halda, mən sizə cəmiyyətimizin əhval-ruhiyyəsini çatdırıram. Prezident kimi mən bu məsələləri sıravi Azərbaycan vətəndaşından daha yaxşı başa düşürəm. Başa düşürəm ki, burada çoxlu çətinliklər var, bir çox müxtəlif səbəblər ola bilər. Mən bunları başa düşə bilərəm. Axı, sıravi vətəndaş bunu başa düşmür. Bir qədər həyəcanlı danışdığım üçün üzr istəyirəm, mən öz əsəblərimi cilovlamağı bacaran adamam, lakin indiki halda bunu edə bilmirəm, buna görə də sizinlə belə həyəcanlı tonda danışıram. Odur ki, mən istəyirəm biz daha çox əməli işlərdən danışaq.

Prezident Heydər Əliyevə minnətdarlığını bildirən ATƏT-in Minsk qrupunun ABŞ-dan olan həmsədri RUDOLF PERİNA dedi:

RUDOLF PERİNA: Biz Bakıya son səfərimiz zamanı qaçqınlarla görüşdük. Məlum olduğu kimi, onlar bu münaqişə nəticəsində birbaşa əziyyət çəkən isanlardır. Onların söhbətlərini dinlədik, onlara qulaq asdıq. Bu, bizdə böyük təəssürat oyatdı və eyni zamanda, məsuliyyətimizi bir daha artırdı ki, bu münaqişə tezliklə öz

həllini tapmalıdır. Baxmayaraq ki, bizim Bakıya son səfərimiz altı ay bundan əvvəl olmuşdur, bu altı ay müddətində biz hamımız məşğul idik və fəal işləyərək məsələnin həlli yollarını axtarırdıq.

Biz həmin müddətdə görüşmək imkanı əldə etmişdik. Sizinlə İstanbulda görüşdük, daha sonra Prezident Koçaryan ilə Tallində görüşdük. Bundan əlavə, Sizin şəxsi nümayəndənizlə və Prezident Koçaryanın şəxsi nümayəndəsi ilə iki görüşümüz də oldu.

Lakin biz, əsasən, Sizin Prezident Koçaryan ilə Sədərəkdəki görüşünüz haqqında məlumat əldə etmək, bu görüş barədə fikir mübadiləsi aparmaq istərdik. Biz bilirik ki, Koçaryan ilə keçirdiyiniz görüşlər çox vacib xarakter daşıyır və eyni zamanda, bizim səylərimizə də kömək edir. Çalışacağıq ki, gələcəkdə prezidentlər arasında birbaşa dialoq davam etsin.

Ümid edirik ki, bugünkü görüş zamanı Praqa prosesi də müzakirə olunacaqdır. İstərdik, Sizin bu prosesə verdiyiniz qiyməti öyrənək və fikir mübadiləsi edək ki, gələcəkdə bu iş necə davam etdirilsin, necə aparılsın. Elə bilirik ki, Praqada keçirilən görüşlər Prezidentlər üçün də faydalıdır. Bizim üçümüz üçün də çox müsbət alətdir. Bu, imkan verir ki, həm işimizi davam etdirək, həm də sülh üçün işlədiyimiz məsələni daha da asanlaşdırır. Gördüyünüz kimi, müzakirə olunası mövzular çoxdur, məsələlər kifayət qədərdir. Sizi bir şeydə əmin etmək istəyirəm ki, biz üç həmsədr, müxtəlif ölkələri təmsil edən üç nümayəndə işimizə sadiqik və münaqişəni həll etmək üçün, həqiqətən, əlimizdən gələni edəcəyik. Hamımız bu fikirdəyik ki, münaqişə həddindən artıq çox uzanıb və onun həlli vaxtı çoxdan yetişibdir.

ATƏT-in Minsk qrupunun Fransadan olan həmsədri ÜQ PERNE respublikamızın rəhbərinə müraciətlə dedi:

-Cənab Prezident, Fransa Prezidentinin Minsk qrupu çərçivəsində oynadığı rolu Siz hamıdan yaxşı bilirsiniz. Biz həmin rolu daha da genişləndirmək istəyirik ki, bu problem unudulmasın. Çünki həqiqətdə beynəlxalq ictimaiyyət başqa problemlərlə də məşğuldur. Bunlardan da biri Əfqanıstandır. Minsk qrupunun həmsədrləri kimi, biz Brüsseldə cənab Solanaya baş çəkməyi qərarlaşdırmışıq. Bunu o məqsədlə etmək istəyirik ki, Avropa Birliyi gələcəkdə ortaya çıxacaq ehtiyacları təmin etməyi bacarmaq üçün bu məsələyə səfərbər olsun. Çox sağ olun.

Sonra Rusiya xarici işlər nazirinin müavini VYAÇESLAV TRUBNİKOV çıxış edərək dedi:

- Bilirsiniz ki, biz bu ağrılı problemin sülh yolu ilə nizama salınmasına kömək etmək əzmindəyik, biz bunu sözdə yox, işdə hiss edirik, çünki biz hətta dünən Şuşada olanda burada heç vaxt olmamış cənab Perne bizim danışıqlar, nizamlama prosesində bu gün çox ciddi problem olan bu şəhərin, bu ərazinin nə olduğunu öz gözləri ilə gördü. Mən belə bir əsas məsələni də qeyd etmək istərdim ki, biz erməni tərəfinin də, ilk növbədə, Azərbaycan tərəfinin də narahatlığını çox yaxşı başa düşürük. Mən bizim Praqa prosesinin nədən ibarət olduğunu, onun nə dərəcə faydalı olduğunu qeyd etmək istərdim, çünki cənab Əzimovla cənab Markaryanın bizim iştirakımızla keçən sonuncu görüşü nəticəsində biz, hər halda, irəliyə doğru müəyyən addımlar atırıq. Əvvəla, biz orada razılığa gəldik ki, iki prezidentin görüşməsinə Sizin icazənizi alaq, biz danışdıq ki,

beynəlxalq təşkilatlarda fəaliyyət həm bu, həm də digər tərəfdən blokadaya alınmasın. Bu da öz nəticəsini verir. Mən cənab Sarkisyanla söhbətimizdən çox məmnunam. O, çox gözəl dedi ki, erməni tərəfi heç bir halda hər hansı hərbi əməliyyatlara başlamayacaqdır. Bu, onun dediyidir, mən istərdim ki, Siz də bunu biləsiniz. Mən Sizin bədbinliyinizi başa düşürəm, lakin əminəm ki, bunu aradan qaldıracaqsınız. Hər halda, mən bu sözləri Azərbaycan tərəfinə çatdırmaq istərdim.

Biz Praqa prosesinin əhəmiyyətini onda görürük ki, xarici işlər nazirlərinin müavinləri də görüşür və danışıqlar apara bilirlər. Lakin Sizin Sədərək görüşünüz bizim üçün sirdir. Cənab Koçaryan da açıq dedi ki, biz Prezident Əliyevlə danışıqlarımızın gizli qalması barədə razılaşmışıq. Prezident Heydər Əliyev sizə bu barədə nə deyəcəksə, mən bununla razılaşa bilərəm. Odur ki, hörmətli Heydər Əliyeviç, ümid edirik ki, danışıqlar prosesinin sirrini bizim üçün müəyyən qədər açacaqsınız. Sadəcə olaraq, ona görə ki, biz həmsədrlər çərçivəsində qarşılıqlı fəaliyyətimizin başlıca istiqamətini bilməliyik. Hansı istiqamətdə işləməli olduğumuzu bilməliyik. Biz sizdən bu istiqamətdə göstərişlər gözləyirik, bu, bizim üçün çox vacibdir. Heydər Əliyeviç, çox sağ olun.

HEYDƏR ƏLİYEV: Hörmətli dostlar, görülən işlər, ən əsası isə ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin münaqişənin həllinə nail olmaq əhval-ruhiyyəsi barədə dediklərinizə görə təşəkkür edirəm. Sağ olun, çünki biz də münaqişənin sülh yolu ilə həlli mövqeyində durmuşuq və mən də bunu bəyan etdim. Sizin ifadənizlə desək, Serj Sarkisyan çox gözəl demişdir ki, onlar atəşkəsi pozmayacaqlar. Deməli, belə çıxır ki, mənim bunu dəfələrlə deməyim o qədər də gözəl deyildir. Mən hesab etmirəm ki, bu, çox gözəldir. İstəyirəm ki, siz də biləsiniz, o da bilsin ki, bizə minnət qoyursa, bu, əbəsdir. İndi o dövr deyil, əgər o başlasa, cavabını, özü də layiqli cavabını alacaqdır. Onlar hər yerdə, özü də bəzən Rusiyadan, Qərbdən olan bəzi şəxslərin iştirakı ilə təbliğ edirlər ki, guya, Dağlıq Qarabağin ordusu təkcə Qafqazda deyil, həm də bütün bu məkanda ən güclü ordudur. Olsun, bəlkə də bu belədir, biz heç vaxt belə öyünmürük, ancaq indi biz öz torpaqlarımızı müdafiə etməyə qadırık.

Sizdən soruşmaq istərdim, Şuşada nə gördünüz? Dediniz ki, Şuşanı gördünüz.

VYAÇESLAV TRUBNİKOV: Biz orada üç dəfə olmuşuq, cənab Perne isə birinci dəfə idi.

ÜQ PERNE: Cənab Prezident, orada çox strateji mövqe gördüm. Şəhər indi normal tərzdə həyat sürmür. Təəssüf ki, çox evlər hələ boşdur. Buradan da o nəticəni çıxarmaq olar ki, bunlar azərbaycanlıların evləri olub və eləcə boş qalıbdır. Orada hələ çoxlu iş görülməlidir. Ola bilsin, bu, çox çətin məsələ olacaqdır. Ancaq Qarabağ probleminin həllində çox çətin və vacib məsələlərdən biridir. Bunlar mənim oradakı təəssüratlarımdır.

HEYDƏR ƏLİYEV: Təşəkkür edirəm. Deyirsiniz ki, çox evlər boş qalıb, yəqin azərbaycanlıların evləridir. Bəli, onlar azərbaycanlıların evləridir. Çünki Şuşada əhalinin əksəriyyəti azərbaycanlılar olubdur. Əgər səhv etmirəmsə, Şuşa rayonunda təxminən 18-20 min əhalidən cəmi 1377 nəfəri ermənilər idi. Ermənilərin də çoxu kəndlərdə yaşayırdı, şəhərdə o qədər erməni yox idi. Şəhərin əhalisi tam azərbaycanlılar idi. İndi əgər evləri azərbaycanlılar üçün saxlayırlarsa ki, onlar geriyə qayıdacaqlar, bəs onda,- mənim dostlarım

görüblər, siz görməmisiniz,- Azərbaycan rayonlarında olan yüz minlərlə evləri niyə dağıdıblar?! Onlar o evləri azərbaycanlılar üçün saxlamayıblar. Onların, sadəcə, imkanları yoxdur ki, o evlərə adam yerləşdirsinlər.

Əgər onlar erməniləri orada yerləşdirə bilsəydilər, bunu çoxdan edərdilər, çünki onlar elə hesab edirlər ki, Şuşa azərbaycanlılara qaytarılmayacaqdır. Mən isə sizə deyirəm ki, təxminən 100 min adamın yaşadığı Ağdam şəhəri xarabalığa çevrilib, siz ki, görmüsünüz, elə Füzulidə də, hər yerdə vəziyyət belədir. Onların isə adamları yoxdur, mən əminəm ki, Dağlıq Qarabağda münaqişədən əvvəlkindən də az adam yaşayır. Onlar elə Ermənistanın özündə yazırlar ki, ölkədə 2,5 milyon əhali var. Bəziləri deyir 2 milyon, başqaları da deyir 1 milyon 800 min. Mən onların sayını hesablamıram, bunu etmək də istəmirəm, lakin bu, faktdır və Yerevanın və ümumiyyətlə, Ermənistanın bugünkü vəziyyəti ilə tanış olanların hamısı belə deyir ki, orada əhalinin ölkədən kənara böyük axını var. Onlar adamları həmin evlərdə yerləşdirə bilsəydilər, bunu çoxdan edərdilər. Orada çoxdan bir kilsə vardı. Zaman keçdikcə, bir qədər uçulub-dağılmışdı, sonra, sovet dövründə, mən burada işləyəndə, bu kilsəni bərpa etdilər, orada Azərbaycan məscidi də var. Bu, ötən əsrin 70-ci illərinin ortalarının söhbətidir. Mən Şuşaya getdim, bütün bunları gördüm. Məscidlərin hamısını və təbiidir ki, bu kilsəni də bərpa etmək üçün tədbirlər gördüm. Lakin bu kilsə Şuşa üçün çox böyük idi, çünki orada ermənilər bir o qədər yaşamırdı. İndi isə, bilmirəm, siz görmüsünüz, yoxsa yox, Prezident Koçaryan dedi ki, onlar orada daha bir kilsə tikiblər.

NİKOLAY QRİBKOV: Biz kilsədə olmuşuq, deyilənə görə, o, 1880-ci ildə tikilmişdir.

HEYDƏR ƏLİYEV: Bəs oraya gələnlər varmı?

NİKOLAY QRİBKOV: Hər halda, orada arxiyepiskop, keşişlər var. Ora gələnlər barədə deyə bilmirəm, biz orada olanda heç kim yox idi.

HEYDƏR ƏLİYEV: Bəli, arxiyepiskop var. Məsələn, Yerevanda gözəl bir Azərbaycan məscidi var idi, vaxtilə mən orada olmuşdum.

NİKOLAY QRİBKOV: Biz Yerevanda, hər halda, iki məscid gördük.

HEYDƏR ƏLİYEV: Münaqişənin ilk dövründə onlar da dağıdılmışdı. Sonra onlar məscidləri iranlılara verdilər və indi deyirlər ki, bunlar Azərbaycan məscidi yox, İran məscididir. İranlılar da müəyyən şəraiti nəzərə alaraq, təbiidir ki, onları yenidən qurdular və bərpa etdilər. Bəs indi? Onlar bomboşdur, iranlılar isə oraya molla təyin ediblər. Molla məsciddə oturur, orada isə bir nəfər də müsəlman yoxdur ki, məscidə getsin.

Başa düşürsünüzmü, necə fırıldaqdır! Belə misallardan çox çəkə bilərəm. Bir sözlə, bəlkə də, mən öz suallarım, öz cavablarımla, sizə verəcəyim cavabı qurmaq istədiyim xəttdən bir qədər uzaqlaşdım. Bununla belə, əvvəla, mən hesab edirəm ki, Minsk qrupu daha fəal işləməlidir, ikincisi, Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri nümayəndələrinin görüşü barədə sizin təklifinizi dəstəkləyirəm. İki dəfə görüşüblər, onları çox tərifləmək istəmirəm, bununla belə, hər şey birdən-birə düzəlmir. Hesab edirəm ki, bu xətt də davam etdirilməlidir.

Prezident Koçaryan ilə Sədərəkdəki görüşümüz barədə sualınıza gəldikdə isə, mən bu görüşü çox mühüm sayıram. Bu, daha çox mənim təşəbbüsümlə keçirilmişdi. Həqiqətən, biz 4 saat fasiləsiz söhbət etdik və həqiqətən, görüşümüzün məzmununu açıqlamamaq qərarına gəldik. Odur ki, mən də hələlik bu razılığı pozmuram. Hamıya məlum olan təkcə bir faktı deyə bilərəm. Avropa Birliyi, bir sıra beynəlxalq təşkilatlar, o cümlədən siz, bizə deyirlər ki, hansısa addımlar atın, Bakı-Yerevan yolunu açmaq barədə razılığa gəlin. Onda biz də öz şərtimizi irəli sürürük ki, biz bu yolu açmağa hazırıq, lakin bu yolda ermənilər tərəfindən işğal olunmuş 4 rayon yerləşir. Yəni, bu yol həmin rayonların ərazisindən keçir. Qoy onlar bu 4 rayonu azad etsinlər. Bu, ilk addım olardı. Biz yolu açarıq, daha doğrusu, birlikdə açarıq. Çünki yolu onlar bağlayıblar. Amma yol bizimdir. Onun təkcə 40 kilometri Meğri ərazisindən keçir, qalan hissəsi - Naxçıvana və sərhədə qədər olan hissəsi isə bizim sahəmizdir. Biz yolu aça bilərik. Müxtəlif tərəflərdən mənə o qədər təkliflər vermiş, mülahizələr söyləmişlər ki, mən bunun, həqiqətən, əsası olduğunu düşünürdüm. Lakin mən bunu Koçaryana deyəndə, o bildirdi ki, yox, bu, mümkün deyildir. Mən onu inandırmağa çalışdım ki, bu yol onlara lazımdır. Axı, o zaman, 1992-ci ildə Amerika Birləşmiş Ştatlarının Konqresi məhz bu yol bağlı olduğuna görə bizi cəzalandırmışdı. İndi isə siz bu yolu istəmirsiniz. O isə deyir ki, xeyr, indi o, bizə lazım deyildir. O deyir ki, əgər bu yol sizə lazımdırsa, biz sizə Gürcüstan ərazisindən yol verə bilərik. Onların Tbilisidən keçib bizim Ağstafa stansiyasınadək gedən bir dəmir yolu var. O zaman biz bütün ərazimizdən keçən bu dəmir yolunu tikməyə onlara icazə vermişdik. Onu da bilin ki, sovet dövründə bu yol bizə gərək deyildi.

O zaman mən respublikaya rəhbərlik edirdim, o yol bizə lazım deyildi. Yeri gəlmişkən, o, çox bahalı yol idi, çünki orada hündür dağlar vardır. Bilmirəm Dilicandan, İcevandan keçəniniz varmı, orada dağlar çox hündürdür. Mən hətta təsəvvürümə belə gətirə bilmirdim ki, oradan necə dəmiryolu çəkmək olar. Onlar böyük tunel qazdılar və yolu çəkdilər. Biz öz ərazimizi onlara verdik, Tbilisidən Ağstafayadək, Ağstafadan Qazax rayonu vasitəsilə, orada onların bir hissə ərazisi var, öz ərazilərinə çıxdılar, vaxtilə Semyonov aşırımı adlanan Sevan aşırımından keçirdilər. Yaddan çıxarmayın ki, o aşırımın adı vaxtilə rusca idi. Biz onu hamımız Semyonov aşırımı adlandırırdıq. Yadımdadır, bir dəfə, 1951-ci ildə, bəlkə də bir çoxunuz hələ anadan olmamışdınız, qış vaxtı dəmir yolu ilə Yerevana getmək lazım idi. Mən DTK-da işləyərkən orada bizim vacib işimiz var idi. Hər yan qara bürünmüşdü, bizə dedilər ki, Semyonov aşırımından keçmək mümkün deyildir. Lakin mən dedim ki. keçə bilərik, mən Qazax rayonunda sərhədi çox çətinliklə keçib, oradan Dilicana getdim, sonra isə Sevana qədər Semyonov aşırımı başlayırdı. Yeri gəlmişkən, bu aşırım ən çətin aşırımdır. Qərara gəldik ki, oranı keçək, lakin yarı yolda ilişib qaldıq, az qala donacaqdıq. Dilicana qayıdıb, orada gecələdik, lakin axırı ki, onu keçə bildik.

Biz həmin aşırım vasitəsilə onlara dəmir yolu açdıq. İndi isə o, mənə deyir ki, əgər sizə Naxçıvana yol lazımdırsa, həmin yolla Yerevana, oradan isə Naxçıvana gedə bilərsiniz. Mən ona deyirəm ki, bu, bizə lazım deyildir. Əlbəttə, Naxçıvana yol lazımdır, lakin sizə Azərbaycan ərazisindən yol daha çox vacibdir, çünki sovet dövründə bütün yüklər mərkəzdən məhz Rostov-Bakı yolu ilə gəlirdi, sonra isə bir qol Gürcüstana, digəri

Naxçıvan vasitəsilə Ermənistana ayrılırdı. Bu yol həddindən artıq yüklənmiş olurdu. Bəs indi? Gürcüstanın Rusiya ilə dəmir yolu əlaqəsi yoxdur, çünki onun Abxaziya ərazisindən yalnız bir yolu var idi. Ermənistanın isə Rusiya ilə dəmir yolu əlaqəsi yoxdur, çünki Ermənistan əsasən Azərbaycanın imkanlarından və Gürcüstan ərazisindən,- bu yol isə, əsasən, sərnişin daşımaq üçün nəzərdə tutulmuşdu,- istifadə edirdi.

Axı, mən o zaman Moskvada dəmir yolu nəqliyyatı ilə məşğul olurdum, ona görə də bu təfərrüatları yaxşı bilirəm. Koçaryan mənə dedi ki, əgər sizə lazımdırsa, gəlin belə edək. Mən isə dedim ki, bilirsiniz, onda gəlin bu mövzunu qapayaq. Mən sizə ciddi təklifdən danışıram, siz isə deyirsiniz ki, sizə lazım deyil. Əgər bu, sizə lazım deyildisə, onda nəyə görə Konqres vasitəsilə tam 10 il 907-ci maddə ilə bizə qadağa qoymuşdunuz? Nə üçün Qərbdə indiyədək deyirlər ki, Azərbaycan Ermənistanı blokadada saxlayır? Biz harada blokadada saxlayırıq? Heç yerdə. Söhbətimiz zamanı toxunduğumuz təkcə bu məsələ sirr olmadığı üçün bu barədə danışıram. Qalan məsələlər barədə, onun kimi, mən də heç nə deyə bilmərəm. Ancaq düşünürəm ki, biz əməkdaşlığı davam etdirməliyik, sizin bu barədə təkliflərinizi qəbul edirəm.

Vyaçeslav İvanovic, ancaq bilmirəm, belədir, ya yox, amma mənə xəbər veriblər ki, siz Ermənistanda demisiniz ki, Paris və Ki Uest prinsipləri qüvvədə qalır. Mən keçən dəfə bu mövzuda danışdım və Fransadan olan dostumuza müraciət etdim ki, o, Prezident Şirakın qeydlərinə baxsın. Parisdə heç bir prinsip işlənib hazırlanmamışdı, orada müxtəlif variantlara dair fikir mübadiləsi aparılmışdı. Özü də bəzi variantlar elə idi ki, o da, mən də razılaşa bilərdik. Lakin o, öz vədlərindən, - indi onları açıqlamaq istəmirəm, - döndü. Ki Uest danışıqlarını yaxşı bilirsiniz, biz birlikdə idik. Axırıncı gün, hər şey başa çatandan sonra siz Kavano ilə gəlib sənədi mənə verdiniz. Mən dedim ki, bütün bunlar mümkün deyil, indi isə təkrar edirsiniz. Mən Sizdən xahiş edirəm, əgər gələcəkdə də normal əməkdaşlıq etməyimizi istəyirsinizsə, onda bütün bunları keçmişdə qoyaq.

Həm Parisdə, həm Ki Uestdə apardığımız danışıqların ayrı-ayrı təfərrüatlarına qayıtmaq olar. Mən buna şad olardım, amma belə prinsiplər olmamışdır, ikincisi də, mən onları qəbul etmirəm.

İkinci iradım köhnə dostumuz Qribkova aiddir. O, Ermənistanda bəyan edir ki, Dağlıq Qarabağ danışıqların tam hüquqlu subyekti kimi orada iştirak etməlidir. Ona görə də Qukasyan hər gün deyir ki, Dağlıq Qarabağ danışıqlarda bilavasitə iştirak etməyincə, məsələ həll olunmayacaqdır. Axı, Qukasyanın bunu hər gün deməsi sirr deyildir.

Bu məsələ mən buraya gəldiyim vaxtdan müzakirə olunur və yaxşı tanıdığınız Kazimirov da bu məsələ ilə məşğul olmuşdur. Onlar Moskvada görüşürdülər və biz Dağlıq Qarabağın danışıqların bərabər hüquqlu iştirakçısı olması ilə heç vaxt razılaşmırdıq. Çünki biz onu tanımırıq, bizim müharibəmiz Ermənistanladır. Əgər Ermənistan kənara çəkilsə, biz beynəlxalq təşkilatlarda, sizin iştirakınızla, Dağlıq Qarabağa dair mühüm qərarlar qəbul edərik. Ermənistan isə bu qərarların qabağını kəsir. Lissabon sammitini xatırlayın. Sammitdə Ermənistan tərəfi məsələni formullaşdırmaq üçün göstərilən kiçik cəhdlərin də qarşısını aldı, konsensus vermədi. Mən nə qədər çalışdımsa, mümkün olmadı, yeri gəlmişkən, Çernomırdin də, Primakov da orada idilər və bizə çox fəal surətdə kömək edirdilər. Başqaları da kömək edirdi. Lakin Ermənistan öz vetosunu geri

götürmədi. Siz bilirsiniz ki, o zaman mən bütün sənədə veto qoydum və orada böyük münaqişə baş verdi. Mənə müraciət etməyə başladılar ki, vetonuzu götürün, mən də şərt qoydum ki, Bəyanat qəbul edilsin və o da qəbul olundu. Həmin Lissabon sammitinin yekun sənədində Abxaziya üzrə Gürcüstanın xeyrinə çox geniş bir bənd qəbul olundu. Niyə? Çünki orada Abxaziyanı heç kim müdafiə etmirdi, heç kim, Buna görə də Gürcüstan istədiyini yazdıra bildi. O, həqiqəti yazdırdı və bütün bunlar ATƏT-in sənədlərində öz əksini tapdı. Biz isə həqiqəti ATƏT-in sənədlərində əks etdirə bilmədik, çünki Azərbaycan kimi, Ermənistan da ATƏT-in tam hüquqlu üzvüdür, veto qoymaq hüququndan istifadə edir. Qoy Ermənistan kənara çəkilsin, onda biz də Dağlıq Qarabağla birbaşa danışıqlar aparaq və qoy Ermənistan beynəlxalq təşkilatlarda bu işə qarışmasın. Amma bu, belə deyildir. İndi Ermənistan, əslində, Dağlıq Qarabağı de-fakto özünə birləşdirmişdir. Axı, bu faktdır, orada prezident seçir. Mən bilmirəm, onlar orada görüşürlər, yoxsa, yox, lakin Dağlıq Qarabağ Ermənistanın himayəsi altındadır. Buna görə də mən xahiş edirəm belə şeylərdən uzaq olun.

Bundan başqa bizi, ictimaiyyətimizi belə bir fakt da qıcıqlandırmışdır ki, həmsədrlər Qukasyanı prezident seçilməsi münasibətilə təbrik etmişlər. Axı, Birləşmiş Ştatlar bəyan etmişdir ki, onlar bunu tanımırlar, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü dəstəkləyirlər. Rusiya da belə bəyanat vermişdir.

O, qeyri-qanuni seçilmiş prezidentdir, ümumiyyətlə, bu, qanunsuz işdir. Əgər siz onu prezident seçilməsi münasibətilə təbrik edirsinizsə, deməli, onun prezident olmasını təsdiq edirsiniz. Mən bunu qeyri-normal hesab edirəm.

VYAÇESLAV TRUBNİKOV: Mənim üçün çox mühümü sizinlə, Prezident Koçaryanla apardığım danışıqlardır. Mətbuatda arabir yazılanların bizim real danışıqlarımıza dəxli yoxdur. Cənab Kavano, cənab Perina və mən bunun şahidiyik ki, mətbuat təkcə interpretasiya etmir, həm də heç demədiklərimizi bizim adımıza yazır.

Nikolay Mixayloviçin dedikləri ilə bağlı məsələyə gəldikdə isə, bu, Dağlıq Qarabağın subyekt kimi hüququnun dəstəklənməsi demək deyildir. O, yalnız cənab Qukasyanın dediklərini sitat gətirmişdir.

HEYDƏR ƏLİYEV: O, nə üçün Qukasyandan sitat gətirməlidir?

VYAÇESLAV TRUBNİKOV: Bilirsiniz, sizin mətbuat bizi sorğu-suala tutur. Biz buradan çıxan kimi çək-çevirə salacaqlar ki, nə barədə danışdınız. Bəli, kiminsə sözlərindən sitat gətirilir, lakin bu, heç də üç həmsədrin mövqeyi deyildir. Biz daim bir mövqedən çıxış edirik. Demək istəyirəm ki, mətbuata baxanda oxuduqlarınıza əsaslanırsınız, biz sizinlə görüşəndə eşitdikləriniz sözlərimizdir, eşidirsiniz, oxuduqlarınız isə bizim sözümüz deyildir. Bunu nəzərə almaq lazımdır. Bilirsiniz ki, mətbuatımız azaddır, bəzən həddindən artıq azaddır. Diqqəti problemə cəlb etmək lazım gələndə, bəzən həmsədrlərin sözlərinin şərhində artıq şeylərə yol verirlər. Bu isə tamamilə təmiz və açıq söhbətdir. Mən işimiz barədə şərh verərkən heç vaxt birgə qəbul etdiyimiz qərarlar çərçivəsindən kənara çıxmamışam. Üstəlik, biz Qarabağda keçirilən “seçkilərin” nəticələrini şərh edərkən tamamilə yekdil fikirdəydik və şərhlərimiz də eyni idi. Odur ki, mətbuatın yazdığına fikir verməyin. Onlar həddini aşırlar. Mənim indi Sizə dediklərim doğrudur. Qalanları isə uydurma sözlərdr.

HEYDƏR ƏLİYEV: Yaxşı, deməli aydınlaşdırdıq. İndi bunlar da mətbuatda veriləcək, yoxsa, ermənilər deyərlər ki, yox, bizə dedikləri doğrudur, Azərbaycanda dedikləri isə yox.

Mən daha nə demək istəyirəm? Son günlər mənim əlaqələrim olub, Moskvaya səfərimdən 2 gün əvvəl Amerika Birləşmiş Ştatları dövlət katibinin birinci müavini Armitaç mənə zəng etmişdi. Biz bəzi məsələlər, o cümlədən mənim Rusiyaya səfərim barədə söhbət etdik. Amma mən münaqişənin nizama salınması barədə onunla çox kəskin danışdım. O mənə dedi ki, bu gün mən cənab Perina ilə görüşdüm, o tədbirlər görür. Ümid edək ki, gələcək iş prosesində bu vədin əhəmiyyəti olacaqdır.

Moskvada mən Prezident Putinlə görüşdüm. İqamətgahda onunla təkbətək görüşdük, digər məsələlərlə yanaşı, bu məsələ barəsində də fikir mübadiləsi etdik. Rusiya Prezidenti qəti istəyir ki, bu münaqişə mümkün qədər tezliklə sülh yolu ilə nizama salınsın. Mən də buna çox inanıram və buna çox ümid edirəm.

«AZƏRTAC», 28.09.02

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev İstanbula səfəri

Oktyabrın 13-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının üzvü olan ölkələrin dövlət başçılarının Zirvə görüşündə iştirak etmək üçün İstanbula gəldi.

Atatürk beynəlxalq hava limanında dövlətimizin başçısının şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Prezident Heydər Əliyevi təyyarənin pilləkəni yanında İstanbul valisi Erol Çakır, İstanbul bələdiyyə başqanı Əli Müfit Gurtana, habelə Azərbaycanın xarici işlər naziri Vilayət Quliyev, ölkəmizin Türkiyədəki səfiri Məmməd Əliyev, respublikamızın İrandakı səfiri, İƏT-in Daimi Nümayəndələr Şurasının üzvü Abbasəli Həsənov, Azərbaycanın İstanbuldakı baş konsulu Xeyrəddin Qoca və digər rəsmi şəxslər qarşıladılar.

Azərbaycan Prezidenti fəxri qarovul dəstəsinin qarşısından keçdi və türk əsgərini salamladı.

Dövlətimizin başçısı hava limanından maşın karvanının müşayiəti ilə onun üçün ayrılmış iqamətgaha – "Çırağan Palas" mehmanxanasına gəldi. Ali qonağı burada Türkiyə hökumətinin rəsmi şəxsləri mehribanlıqla qarşıladılar.

Oktyabrın 14-də "Çırağan" sarayında İƏT-in üzvü olan ölkələrin VII Zirvə görüşü öz işinə başladı.

Türkiyə Prezidenti Əhməd Necdət Sezər Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevi sarayın qarşısında ehtiramla, səmimiyyətlə salamladı.

Salona toplaşanlar Türkiyə Prezidenti Əhməd Necdət Sezəri, Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevi, Əfqanıstan Prezidenti Həmid Kərzaini, İran Prezidenti Məhəmməd Xatəmini, Qırğızıstan Prezidenti Əsgər Akayevi, Pakistan Prezidenti Pərviz Müşərrəfi, Tacikistan Prezidenti Emoməli Rəhmonovu, Özbəkistan Milli Məclisinin sədri Erkin Xəlilovu, Türkmənistan Nazirlər Kabineti sədrinin müavini Rəcəb Saparovu və Qazaxıstanın dövlət katibi - xarici işlər naziri Qasımcomərd Tokayevi alqışlarla qarşıladılar.

İclası giriş sözü ilə İran İslam Respublikasının Prezidenti, İƏT-in sədri Məhəmməd Xatəmi açdı və qarşıdakı dövr üçün bu təşkilata sədrliyin Türkiyə Respublikasının Prezidenti Əhməd Necdət Sezərə verildiyini bildirdi.

Prezident Əhməd Necdət Sezər dövlət başçılarını salamladı, Zirvə görüşünün işinə uğurlar arzuladı.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev İƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət başçılarının Zirvə görüşündə nitq söylədi. (Dövlətimizin başçısının nitqi qəzetin bugünkü nömrəsinin birinci səhifəsində dərc olunur).

Zirvə görüşündə təşkilatın üzvü olan digər ölkələrin başçıları da çıxış etdilər.

Türkiyənin xarici işlər naziri, baş nazirin müavini Şükrü Sina Gürəl İƏT-in üzvü olan ölkələrin xarici işlər nazirləri iclasının yekunları barədə dövlət başçılarına məlumat verdi.

İƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət başçılarının VII Zirvə görüşündə "2002-ci il İstanbul bəyannaməsi" qəbul olundu.

Zirvə görüşünün sonunda bu təşkilatın 2002-ci il üçün kənd təsərrüfatı və ətraf mühitin qorunması, tarix, mədəniyyət və təsiviri sənət, elm və texnologiya, təhsil və iqtisadiyyat sahəsində mükafatları təqdim olundu. Azərbaycan MEA-nın akademiki, Y.Məmmədəliyev adına Neft Kimyası Prosesləri İnstitutunun direktoru Musa Rüstəmov elm və texnologiya sahəsində mükafat aldı.

İƏT-in yüksək mükafatlarını Türkiyə Respublikasının Prezidenti Əhməd Necdət Sezər təqdim etdi.

Pakistan Prezidenti Pərviz Müşərrəf və İran İslam Respublikasının Prezidenti Məhəmməd Xatəmi çıxış edərək, VII Zirvə görüşünün yüksək səviyyədə təşkilinə görə Türkiyə Prezidenti Əhməd Necdət Sezərə iştirakçılar adından təşəkkür etdilər.

Prezident Əhməd Necdət Sezər zirvə görüşünə yekun vurdu, üzv ölkələrin dövlət başçılarına və təmsilçilərinə minnətdarlığını bildirdi.

Beləliklə, İƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət başçılarının VII Zirvə görüşü başa çatdı. Dövlət başçıları birgə xatirə şəkli çəkdirdilər.

Oktyabrın 14-də günortadan sonra "Çırağan" sarayında Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin Türkiyə Prezidenti Əhməd Necdət Sezər ilə görüşü olmuşdur.

Səmimilik və mehribanlıq şəraitində keçən görüşdə Azərbaycan-Türkiyə əməkdaşlığının perspektivləri, bölgədə vəziyyət, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması və hər iki ölkəni maraqlandıran bir sıra digər məsələlər barədə fikir mübadiləsi oldu.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev elə həmin gün "Çırağan" sarayında Pakistan Prezidenti Pərviz Müşərrəf ilə görüşmüşdür.

Ölkələrimiz arasında əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsinin vacibliyini vurğulayan prezidentlər beynəlxalq aləmdə vəziyyət, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həlli, terrorizmə və təcavüzkar separatizmə qarşı birgə mübarizənin daha da gücləndirilməsi və hər iki tərəfi maraqlandıran başqa məsələlər ətrafında müzakirələr apardılar.

Prezident Pərviz Müşərrəf dövlətimizin başçısı Heydər Əliyevi Pakistana, Azərbaycan Prezidenti isə Pakistan rəhbərini ölkəmizə rəsmi səfərə dəvət etdilər. Hər iki dəvət məmnunluqla qəbul olundu.

Oktyabrın 14-də axşam "Çırağan" sarayında Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev ilə Əfqanıstan Prezidenti Həmid Kərzai arasında görüş keçirilmişdir.

Ölkələrimizin tarixi ənənələrə malik münasibətlərinin daha da möhkəmləndirilməsinin zəruriliyini vurğulayan prezidentlər Azərbaycan-Əfqanıstan əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi, beynəlxalq aləmdə vəziyyət, terrorizmə və separatizmə qarşı mübarizənin daha da gücləndirilməsi və hər iki tərəfi maraqlandıran bir sıra digər məsələlər barədə fikir mübadiləsi etdilər.

Prezident Həmid Kərzai Prezident Heydər Əliyevi Əfqanıstana, dövlətimizin başçısı isə Əfqanıstan rəhbərini Azərbaycana rəsmi səfərə dəvət etdilər. Hər iki dəvət razılıqla qəbul olundu.

Elə həmin gün gecə Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin İran Prezidenti Məhəmməd Xatəmi ilə görüşü olmuşdur.

Cənab Xatəmi dövlətimizin başçısını səmimiyyətlə, mehribanlıqla salamladı, onunla hər bir görüşdən çox məmnun qaldığını bildirdi.

Azərbaycan ilə İran arasında bütün sahələrdə qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsindən razılıqla bəhs edən dövlət başçıları bölgədə vəziyyət, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması və hər iki ölkəni maraqlandıran bir sıra başqa məsələlər haqqında ətraflı müzakirələr apardılar.

Prezident Heydər Əliyev cənab Məhəmməd Xatəminin Azərbaycana rəsmi səfərinin respublikamızda səbirsizliklə gözlənildiyini vurğuladı. İran Prezidenti tezliklə Bakıya səfər edəcəyini bildirdi.

Oktyabrın 14-də gecə Türkiyə Prezidenti Əhməd Necdət Sezərin adından İƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət başçılarının şərəfinə rəsmi qəbul təşkil olundu. Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev qəbulda iştirak edirdi.

İstanbulda işgüzar səfərdə olan Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev oktyabrın 15-də "Çırağan" sarayında Türkiyənin iş adamları ilə görüşmüşdür. Görüşdə Türkiyənin 200-dən çox nüfuzlu şirkətinin 300-dən çox təmsilçisi, habelə bu ölkənin tanınmış ictimai-siyasi xadimləri, dövlət və hökumət nümayəndələri, millət vəkilləri, diplomatlar, kütləvi informasiya vasitələrinin rəhbərləri və digər şəxslər iştirak edirdilər.

Salona toplaşanlar Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevi və cənab Süleyman Dəmirəli hərarətli alqışlarla qarşıladılar. Görüşü giriş sözü ilə Türkiyə-Azərbaycan müştərək iqtisadi komissiyasının həmsədri Əli Yücəl açdı.

Türkiyə sənaye, ticarət və birjalar palatasının sədri Rifat Hısarcıqlıoğlu, dövlət naziri Rəşad Doğru, Azərbaycanın iqtisadi inkişaf naziri Fərhad Əliyev və Türkiyənin 9-cu Prezidenti Süleyman Dəmirəl çıxış etdilər.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev görüşdə geniş nitq söylədi.

(Dövlətimizin başçısının nitqi qəzetin bugünkü nömrəsinin birinci səhifəsində dərc edilir).

Sonra Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevə iş adamlarına göstərdiyi diqqət və qayğıya görə Türkiyə-Azərbaycan müştərək iqtisadi komissiyası adından plaket təqdim olundu. Azərbaycanda fəaliyyət göstərən yerli və xarici ölkə jurnalistlərinə göstərdiyi qayğıya, mətbuata verdiyi önəmə, yaratdığı gözəl şəraitə görə Prezident Heydər Əliyevə Türkiyənin "Samanyolu" televiziya kanalının "Medianın dostu" mükafatı təqdim edildi.

Görüşdən sonra Türkiyənin çox nüfuzlu iş adamları dövlətimizin başçısına yaxınlaşaraq, Azərbaycan Prezidentinə minnətdarlıqlarını bildirdilər, ölkəmizlə əməkdaşlığı daha da sıxlaşdırmağa hazır olduqlarını söylədilər.

İstanbulda mətbuat konfransında
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin bəyanatı

-Hörmətli mətbuat nümayəndələri!

Mən sizi salamlayıram. Sizinlə görüşümdən məmnun olduğumu bildirirəm. Bilirsiniz ki, mən Türkiyəyə hörmətli Prezident Əhməd Necdət Sezərin dəvəti ilə, İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının VII zirvə görüşündə iştirak etmək üçün gəlmişəm.

Dünən bizim görüşlərimiz oldu. Bildirmək istəyirəm ki, bu görüşlər çox səmərəli keçdi. Biz İƏT-in fəaliyyətini təhlil etdik, müasir vəziyyəti müzakirə etdik və ölkələrimiz arasında, təşkilata daxil olan ölkələr arasında iqtisadi və başqa əlaqələrin inkişaf etməsi üçün müəyyən fikirlər söylənildi, müəyyən təkliflər irəliyə sürüldü. Bu gün isə mən İstanbulda olmağımdan istifadə edərək, Türkiyənin iş adamları ilə görüşmək arzusunda olmuşdum. Onu da burada lazımi təşkilatlar etdilər. Türkiyənin demək olar ki, çox hörmətli iş adamları, bilmirəm, 200 yaxud 250-300 nəfər toplaşmışdı. Biz görüşdük, söhbət etdik, Türkiyə-Azərbaycan iqtisadi əlaqələri haqqında məruzələr dinlədik. Ondan sonra isə Türkiyənin 9-cu Prezidenti hörmətli Süleyman Dəmirəl nitq söylədi. Sonra mən fikirlərimi söylədim.

Mən bu görüşdən çox məmnunam. Çünki, həqiqətən, Türkiyənin çox böyük iş adamları ilə səmərəli danışıqlar apardıq. İndi Azərbaycanda hansı işləri görmək mümkündür - o barədə məlumatlar verildi. Eyni zamanda, Türkiyənin iş adamlarının indiyə qədər Azərbaycanda gördükləri işlər haqqında da məlumatlar verildi. Çünki bəzən ayrı-ayrı insanlar belə bir fikir yaratmaq istəyirlər ki, guya son zamanlar Azərbaycanda Türkiyənin iş adamlarına istənilən qədər iş verilmir, yaxud iş yoxdur. Bunlar hamısı yanlış şeylərdir. Sadəcə, Türkiyə-Azərbaycan dostluq, qardaşlıq əlaqələrini müəyyən qədər ləkələmək üçün bu sözləri ortaya atırlar.

Mən təkrar etmək istəmirəm. Orada rəqəmlər deyildi. Beş minə qədər türk iş adamı daim Azərbaycanda işləyir, böyük layihələr həyata keçirilir, Bakı-Tbilisi-Ceyhan, Bakı-Tbilisi-Ərzurum layihələri nəhəng layihələrdir. Onlardan əlavə, çoxlu başqa işlər də görülür. Ona görə də güman edirəm ki, heç kəs belə yollarla

Türkiyə-Azərbaycan dostluq, qardaşlıq əlaqələrinə xələl gətirə bilməz. Mən çox iş adamlarını Azərbaycana dəvət etdim. Söz verdilər, gələcəklər və yeni-yeni işlərə başlayacağıq.

Türkiyə ilə Azərbaycan arasında əlaqələr daim inkişaf edir. Biz son vaxtlar çox böyük işlər gördük. Məsələn, nəhayət, Bakı-Tbilisi-Ceyhan layihəsinin inşasına başladıq. Sentyabrın 18-də Bakıda onun təməlqoyma mərasimini keçirdik. Türkiyə Cümhuriyyətinin Prezidenti hörmətli Əhməd Necdət Sezər, Gürcüstan Prezidenti hörmətli Eduard Şevardnadze və Azərbaycan Prezidenti orada iştirak etdilər. İşə başlamışıq və güman edirəm ki, uğurla başa çatacaqdır.

Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz kəməri haqqında da lazımi tədbirlər görülür. Orada bir balaca gecikmələr var, onlar o qədər də əhəmiyyətli deyildir. Biz onun da inşasına başlayacağıq. Beləliklə, iki böyük layihənin, tarixi əhəmiyyəti olan layihələrin iqtisadi əhəmiyyəti məlumdur. Azərbaycanın Xəzər dənizindən hasil olan nefti – orada olduqca çox böyük neft ehtiyatları var – Bakı-Tbilisi-Ceyhan ilə Türkiyənin Ceyhan limanına axacaq, dünay bazarlarına gedəcəkdir. Bu kəmərin ömrü çox uzundur. Güman edirəm ki, XX1 əsrdə mütləq öz fəaliyyətini davam etdirəcək və XX11 əsrə də keçə bilər. Çünki Xəzərdə bildiklərimiz sərvətlərin çox olduğunu göstərir, amma hələ bilmədiyimiz şeylər də var. Ona görə bunun gələcəyi çox böyükdür.

Eləcə də “Şahdəniz” qaz yatağı. İndi orada 1 trilyon kubmetr qaz ehtiyatı olduğu bildirilir. Ancaq bu, ilkin məlumatdır və adətən ehtiyatlı davranırlar, çox böyük rəqəm demək istəmirlər. Düşünürəm ki, orada qaz daha da çoxdur. Amma təkcə orada deyil, Xəzərin başqa yerlərində də zəngin qaz yataqlarımız var. Ona görə Azərbaycan böyük qaz ölkəsi kimi, dünyaya qaz ixrac edəcəkdir. Güman edirəm, gələcəkdə biz Türkiyənin ərazisi ilə qaz kəmərini Avropaya da aparacağıq. Çünki bilməlisiniz ki, indi Avropada istifadə olunan qazın mənbələri get-gedə azalır. Avropa yeni qaz mənbələri arayırlar və bu baxımdan yenə də Xəzər hövzəsi mühüm yer tutur.

Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitlik hökm sürür, iqtisadiyyat sürətlə inkişaf edir. Bizim böyük bir problemimiz - Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi indiyə qədər həll olunmayıbdır. Bu da Azərbaycanı yaralayıb və bu yara indiyə qədər bizim bədənimizdədir. Torpaqlarımızın 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altındadır. İşğal olunmuş torpaqlardan 1 milyondan artıq azərbaycanlı zorla çıxarılıb, onların tam əksəriyyəti çadırlarda yaşayır. Ümumiyyətlə, çadırda yaşamaq çox çətindir. Amma bir-iki-üç il buna dözmək olar, çadırda 10 il yaşamaq isə dəhşətli bir şeydir. Ancaq bizim insanlar buna dözürlər və ümid bəsləyirlər ki, məsələ sülh yolu ilə həll olacaqdır.

Bəli, biz də bu ümidlə yaşayırıq, çalışırıq. Bu barədə çox işlər görürük. Həm ATƏT-in Minsk qrupu vasitəsilə, həm bilavasitə Ermənistan və Azərbaycan prezidentlərinin görüşləri vasitəsilə, həm də başqa beynəlxalq təşkilatların vasitəsilə sülh danışıqları aparırıq. Ancaq sülh danışıqları uzandığına görə, Azərbaycanda insanların səbri tükənir və bəziləri müharibə etmək, savaş, müharibə yolu ilə torpaqları azad etmək fikirlərini daha da çox irəli sürürlər. Belə əhval-ruhiyyə indi Azərbaycanda keçən illərə nisbətən daha da çoxdur. Bunun da əsası var. Dediyim kimi, nə qədər dözmək olar? Ancaq bizim dövlətin siyasəti belədir ki,

hələ məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasına çalışmalıyıq. Burada imkanlar hələ tükənməyibdir, imkanlar var. Biz bu sahədə öz işimizi aparırıq.

Bu böyük ağır problemin olmasına baxmayaraq, Azərbaycanın iqtisadiyyatı inkişaf edir, Azərbaycanda hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət qurulubdur və artıq fəaliyyət göstərir. Azərbaycanda insan haqları qorunur, insan azadlıqlarının hamısı təmin olunubdur. Azərbaycanda bazar iqtisadiyyatı hökm sürür. Bizim iqtisadiyyatda əldə etdiyimiz nailiyyətlər, əsasən, bazar iqtisadiyyatının nəticəsidir. Bizim 1994-cü ildə irəliyə sürdüyümüz neft strategiyası həyata keçirilir və onun nəticəsində Azərbaycana xarici investisiya cəlb edilibdir. Neft sahəsinə təxminən 6 milyard dollar investisiya cəlb olunubdur. Amma 1993-cü ildən indiyə qədər Azərbaycana təxminən 10 milyard gollara qədər investisiya qoyulubdur. Onun içərisində xarici investisiya da var, daxili investisiya da var.

Biz gələn ilin büdcəsini hazırlamışıq, normal büdcədir. Bəzi sahələrdə - büdcədən təmin olunan təbəqələrin maaşları artırılacaqdır. Bir çox başqa sosial məsələləri həll etmişik və həll edirik. Azərbaycanda vəziyyət belədir. Mən daha çox vaxt almaq istəmirəm. Əgər indi kimin sualı olsa, mən cavab verməyə hazıram.

«AZƏRTAC», 15.10.02

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Rumıniya Prezidenti İon İliyesku ilə təkbətək görüşü

Oktyabrın 29-da Prezident sarayında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Rumıniya Prezidenti İon İliyesku ilə təkbətək görüşü olmuşdur. Ali qonağı mehribanlıqla və səmimiyyətlə salamlayan dövlətimizin başçısı Heydər Əliyev onun dəvətini qəbul edərək, respublikamıza rəsmi səfərə gəldiyinə görə cənab İon İliyeskuya təşəkkür etdi, bu səfərin Azərbaycan-Rumıniya əməkdaşlığının daha da inkişaf etməsində mühüm rol oynayacağına əmin olduğunu bildirdi. Səmimi sözlərə, yüksək qonaqpərvərliyə, ölkəmizə rəsmi səfərə dəvətə görə Prezident Heydər Əliyevə dərin minnətdarlığını bildirən Prezident İon İliyesku Rumıniyanın Azərbaycanla bütün sahələrdə əlaqələrin daha da sıxlaşdırılmasına böyük əhəmiyyət verdiyini söylədi. Ölkələrimizdəki ictimai-siyasi, iqtisadi vəziyyət barədə ətraflı söhbət açan dövlət başçıları bütün sahələrdə ikitərəfli əlaqələrin daha da genişləndirilməsinin böyük perspektivlərə malik olduğunu nəzərə çarpdırdılar. Azərbaycan ilə Rumıniyanın beynəlxalq təşkilatlardakı əməkdaşlığından razılıqla bəhs edən prezidentlər bu əlaqələrin daha da möhkəmləndirilməsinin vacibliyini bildirdilər. Prezidentlər Azərbaycanın karbohidrogen ehtiyatlarının Avropaya nəql edilməsində mühüm rol oynayacaq Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac neft boru kəməri, Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz kəməri layihələri barədə müzakirələr apardılar, böyük əhəmiyyətli beynəlxalq və regional layihələrin həyata keçirilməsində ölkələrimizin yaxından iştirak etməsindən söhbət açdılar. Ölkəmizin ən ağrılı problemi olan Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsindən bəhs edən

Prezident Heydər Əliyev Ermənistanın Azərbaycana qarşı əsassız iddiaları nəticəsində başlanmış bu münaqişənin uzun müddət davam etdiyini, respublikamızın ərazisinin 20 faizinin işğal olunduğunu, bir milyondan çox soydaşımızın yerindən-yurdundan didərgin düşərək indiyədək çadır şəhərciklərində ağır və dözülməz şəraitdə yaşadığını bildirdi. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılmasında Rumıniyanın həmişə respublikamızın mövqeyini dəstəklədiyini nəzərə çarpdıran Prezident İon İliyesku onun ölkəsinin bundan sonra da Azərbaycanın haqq işini müdafiə edəcəyini söylədi. Prezidentlər bu münaqişənin aradan qaldırılması sahəsində ATƏT-in Minsk qrupunun və həmsədrlik edən ölkələrin səylərinin səfərbər edilməsinin vacibliyi barədə yekdil fikirdə olduqlarını bildirdilər. Beynəlxalq terrorizmin həm Azərbaycan, həm də Rumıniya tərəfindən qətiyyətlə pislənildiyini nəzərə çarpdıran dövlət başçıları bu sahədə səylərin daha da gücləndirilməsinin zəruriliyini vurğuladılar. Dostluq və səmimilik şəraitində keçən görüşdə Qafqazda və bölgədə vəziyyət və hər iki ölkəni maraqlandıran bir sıra digər məsələlər barədə də geniş fikir mübadiləsi aparıldı.

«AZƏRTAC», 29.10.02

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin ATƏT-in Minsk qrupunun Fransadan olan yeni həmsədri Anri Jakolən ilə görüşü

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev noyabrın 4-də Prezident sarayında ATƏT-in Minsk qrupunun Fransadan olan yeni həmsədri Anri Jakoləni qəbul etmişdir.

Qonağı səmimiyyətlə salamlayan dövlətimizin başçısı HEYDƏR ƏLİYEV onu Minsk qrupunun tərkibində Fransanın nümayəndəsi təyin olunması münasibətilə təbrik edərək dedi ki, arzu edirəm, sizinlə əməkdaşlığımız uğurlu olsun. Təəssüflər olsun ki, Fransa Minsk qrupundakı nümayəndəsini bir neçə dəfə dəyişibdir. Doğrudur, artıq Minsk qrupu on ildir fəaliyyət göstərir, orada bir vəzifədə on il heç kəs işləyə bilməz. Amma nümayəndəni bir ildən yox, heç olmasa üç-dörd ildən bir dəyişdirmək daha məqsədə uyğun olar. Amma mən güman edirəm ki, Minsk qrupu bundan sonra uzun müddət davam etməyəcəkdir. Biz bu məsələni həll edəcəyik və Minsk qrupu da öz fəaliyyətini sona çatdıracaqdır.

Təbii ki, bizim sizinlə əməkdaşlığımız, ümumiyyətlə, Minsk qrupu ilə Azərbaycanın, Ermənistanın gələcək əməkdaşlığından asılı olacaqdır. Mən isə düşünürəm ki, bizim əməkdaşlığımız bundan sonra həm uğurlu, həm də sürətli olmalıdır. Çünki biz bu məsələnin bundan sonra da uzadılmasına yol verməməliyik. Mən sizi bu arzularla salamlayıram.

Səmimi qəbula görə təşəkkürünü bildirən Minsk qrupunun fransalı həmsədri ANRİ JAKOLƏN dedi ki, cənab Prezident, daha üstün tutardım ki, Siz məni bir qədər sonra təbrik edəsiniz. Yəni o gün ki, Dağlıq Qarabağ problemi həm Azərbaycanın, həm də Ermənistanın razılığı ilə həll olunsun. Mən əslində, cənab

Perneni yox, Filip dö Surməni əvəz edirəm. İş elə gətirdi ki, - Sizin bundan xəbəriniz var, - cənab Surməni əvəz edən adam onun yerinə təyin olunmadı. İndi Xarici İşlər Nazirliyində Avropa idarəsinin rəisi işləyən cənab Perne bu müddət ərzində həmsədr vəzifəsini icra edirdi. Ancaq indi nazirimiz cənab Vilpən hesab edir ki, peşəkar bir diplomat bu məsələyə bütün vaxtını sərf edərək, münaqişənin həlli ilə məşğul olmalıdır. Bunun bir səbəbi də ondan ibarətdir ki, Prezident Jak Jirak münaqişənin həlli məsələsini çox yaxından, diqqətlə izləyir. Məni bu vəzifəyə dəvət etdilər və Sizə söz verirəm ki, onu vicdanla yerinə yetirməyə hazıram.

Fransa diplomatı bundan əvvəlki fəaliyyəti barədə qısa məlumat verərək dedi ki, münaqişəli bögələrdə - Bosniyada, Kiprdə səfir işləmiş, ATƏT-in sədrinin nümayəndəsi kimi Silahlara nəzarət komissiyasında çalışmışam. Həmin işlərdə topladığım təcrübədən bu münaqişənin həllində istifadə etmək istəyirəm və buna böyük ümid bəsləyirəm. Burada olduğum müddətdə başa düşdüm ki, münaqişə nəticəsində Azərbaycan əhalisi, xüsusilə qaçqınlar nə qədər əziyyət çəkirlər. Mən Bosniya və Herseqovinada üç il qaçqınların yanında olmuşam, doğma torpaqdan qovulmağın, ailəni itirməyin nə olduğunu bilirəm. Bu vəziyyəti daha yaxşı başa düşmək üçün mən qaçqınlara baş çəkmək istəyirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV: Çox sağ olun, təşəkkür edirəm. Özünüz söylədiniz və mən də sizin tərcümeyi-halınızla bu gün tanış olmuşam. Peşəkar diplomat kimi siz, həqiqətən, çox iş görə bilərsiniz. Dediniz ki, Bosniya və Herseqovinada üç il olmusunuz. Bəli, orada qanlı münaqişələr, çoxlu tələfat olub, insanlar öz yerlərini itiriblər. Oraya beynəlxalq sülhyaratma qüvvələri daxil olubdur, indi də onlar oradadırlar.

Məhz bunların nəticəsində, bir neçə böyük ölkənin razılaşması nəticəsində orada münaqişə müəyyən qədər söndürülübdür. Amma nə qədər söndürülübdür, siz onu məndən yaxşı bilirsiniz. Hesab edirəm ki, ümumiyyətlə, həm diplomatik işdə, həm də münaqişə olan ölkələrdə işləməyiniz baxımından sizin təcrübəniz çoxdur. Beləliklə, Azərbaycan sizinlə, Fransanın nümayəndəsi ilə əməkdaşlığa başlayır. Yəni bu əməkdaşlığımızı indi Fransa tərəfindən sizin iştirakınızla davam etdiririk. Çox_məmnunam ki, siz bu işə başlamazdan əvvəl məhz qaçqınlar düşərgəsinə getmək, onların vəziyyətini öz gözlərinizlə görmək istəyirsiniz. Amma güman edirəm ki, siz Bakıdan kənardakı düşərgələrdən birinə gedəcəksiniz. Şəhərin içindəki qaçqınlarla görüşmək də təsəvvür yaradır, amma yaxşı olar ki, ya Biləsuvara, ya İmişliyə və ya Bərdəyə gedəsiniz, yaxud da istədiyiniz başqa yerə, gedəsiniz. Hər halda, bizim Qaçqınlar Komitəsinin sədri, baş nazirin müavini Əli Həsənov sizə bu barədə kömək edə bilər. Sizin səfir də bunları yaxşı bilir. O, oralarda olubdur, sizə məsləhətlər verə bilər.

«AZƏRTAC», 04.11.02

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Praqaya səfəri

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev NATO/Avroatlantika Tərəfdaşlıq Şurasının üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının Zirvə görüşündə iştirak etmək üçün noyabrın 21-də Praqaya gəlmişdir.

Praqa şəhərinin "Stara Ruzina" hava limanında Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevi Çexiya Respublikasının yüksək vəzifəli dövlət və hökumət nümayəndələri, Azərbaycan Respublikasının NATO yanında nümayəndəliyinin başçısı Mirhəmzə Əfəndiyev qarşıladılar.

Dövlətimizin başçısı Heydər Əliyev maşın karvanının müşayiəti ilə onun üçün ayrılmış "Qorintiya Tovert" mehmanxanasına gəldi. Respublikamızın rəhbərini burada Çexiya Xarici İşlər Nazirliyinin yüksək vəzifəli əməkdaşı Boqomil Harmşmid səmimiyyətlə qarşıladı.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev həmin gün öz iqamətgahında Gürcüstan Prezidenti Eduard Şevardnadze ilə görüşdü. Təkbətək keçən görüşdə dövlət başçıları ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın perspektivləri, Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin tikintisi və hər iki tərəfi maraqlandıran bir sıra digər məsələlər barədə müzakirələr apardılar. Görüşdən sonra prezidentlər jurnalistlərin suallarına cavab verdilər.

Daha sonra Praqadakı Konqres mərkəzində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin və Ermənistan Respublikasının Prezidenti Robert Koçaryanın təkbətək görüşü keçirildi. Bir saatdan çox davam edən danışıqlardan sonra ATƏT-in Minsk qrupunun ABŞ, Rusiya və Fransadan olan həmsədrləri də görüşə qatıldılar. Sonra isə dövlət başçıları görüşü yenidən təklikdə davam etdirdilər.

Görüş başa çatdıqdan sonra Prezident Heydər Əliyev və Prezident Robert Koçaryan jurnalistlər qarşısında bəyanatla çıxış etdilər. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması barədə geniş müzakirə apardıqlarını vurğulayan dövlət başçıları, hələlik konkret nəticə əldə edilməsə də, ənənəvi xarakter daşıyan belə görüşlərin problemin həlli yollarının tapılması üçün çox böyük əhəmiyyəti olduğunu bildirdilər.

Prezidentlər Minsk qrupu həmsədrlərinin münaqişənin sülh yolu ilə həlli sahəsində son vaxtlardakı səylərini də müsbət dəyərləndirdilər.

Noyabrın 21–də axşam Çexiya Respublikasının Prezidenti Vatslav Havelin adından sammit iştirakçılarının şərəfinə ziyafət verildi. Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev ziyafətdə iştirak edirdi.

NATO/Avroatlantika Tərəfdaşlıq Şurasının üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının zirvə görüşündə iştirak etmək üçün Praqada səfərdə olan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev noyabrın 21-də axşam Fransa Respublikasının Prezidenti Jak Şirak ilə görüşmüşdür.

Səmimilik və mehribanlıq şəraitində keçən görüşdə ölkələrimiz arasında qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələrin daha da genişləndirilməsi, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həlli, hər iki tərəfi maraqlandıran bir sıra digər məsələlər barədə ətraflı fikir mübadiləsi aparıldı.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev noyabrın 22-də Çexiya paytaxtının Konqres Mərkəzinə gəldi. Dövlətimizin başçısını burada NATO-nun yüksək vəzifəli rəsmi şəxsləri hörmətlə qarşıladılar.

Elə həmin gün Konqres Mərkəzində NATO/Avroatlantika Tərəfdaşlıq Şurasının üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının zirvə görüşü başlandı. NATO-nun baş katibi lord Robertson görüşü açaraq iştirakçıları salamladı, sammitin işinə uğurlar arzuladı.

Çexiya Respublikasının baş naziri Vladimir Şpidla dövlət və hökumət başçılarını salamladı.

Sonra NATO/Avroatlantika Tərəfdaşlıq Şurasının üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçıları çıxış etdilər.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev zirvə görüşündə çıxış etdi.

Zirvə görüşü başa çatdıqdan sonra iştirakçılar birgə xatirə şəkli çəkdirdilər.

Elə həmin gün NATO-nun baş katibi lord Robertsonun adından dövlət və hökumət başçılarının şərəfinə rəsmi qəbul təşkil olundu. Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev qəbulda iştirak edirdi.

Noyabrın 22-də Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin Türkiyə Prezidenti Əhməd Necdət Sezər ilə görüşü olmuşdur.

Dost və qardaş ölkələrin prezidentləri Azərbaycan ilə Türkiyə arasındakı əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsi, Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin inşası, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması və qarşılıqlı maraq doğuran bir sıra digər məsələlər barədə ətraflı fikir mübadiləsi apardılar.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev noyabrın 22-də axşam Praqanın “Stara Ruzina” beynəlxalq hava limanına gəldi. Dövlətimizin başçısını Çexiyanın yüksək vəzifəli dövlət və hökumət nümayəndələri, Azərbaycan Respublikasının NATO yanında daimi nümayəndəliyinin başçısı Mirhəmzə Əfəndiyev yola saldılar.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin NATO-un zirvə görüşündə iştirakı

Xəbər verdiyimiz kimi, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev NATO/Avroatlantika Tərəfdaşlıq Şurasının üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının Zirvə görüşündə iştirak etmək üçün noyabrın 21-də Praqaya gəlmişdir.

Praqa şəhərinin "Stara Ruzina" beynəlxalq hava limanında Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevi Çexiya Respublikasının yüksək vəzifəli dövlət və hökumət nümayəndələri, Azərbaycan Respublikasının NATO yanında nümayəndəliyinin başçısı Mirhəmzə Əfəndiyev qarşıladılar.

Dövlətimizin başçısı Heydər Əliyev maşın karvanının müşayiəti ilə onun üçün ayrılmış iqamətgaha - "Qorintiya Tovert" mehmanxanasına gəldi. Respublikamızın rəhbərini burada Çexiya Xarici İşlər Nazirliyinin yüksək vəzifəli əməkdaşı Boqomil Harmşmid səmimiyyətlə qarşıladı.

Noyabrın 21-22-də Praqa Konqres Mərkəzində NATO/Avroatlantika Tərəfdaşlıq Şurasının zirvə görüşü keçirildi.

Son onillkdə Avropada baş vermiş proseslər – Almaniyanın birləşməsi, SSRİ-nin və Varşava Müqaviləsi Təşkilatının dağılması, "soyuq müharibə"nin aradan qalxması NATO-nun strategiyasında fundamental dəyişikliklərə səbəb olmuşdur. 1990-cı ilin əvvəllərindən etibarən NATO-nun strukturlarında siyasi və hərbi dəyişikliklər başlanmış, yeni dövrün tələblərinə cavab verə biləcək bir çox sənədlər qəbul edilmişdir. Gələcək əməkdaşlığın inkişafını istiqamətləndirmək məqsədi ilə 1991-ci ildə Şimali Atlantika Əməkdaşlıq Şurası /ŞAƏS/ yaradılmışdır. Azərbaycan Respublikası 1992-ci ildə bu foruma qoşulmuşdur. 1994-cü ilin yanvarında NATO-nun Brüssel zirvə toplantısında Alyansin "Sülh naminə tərəfdaşlıq" proqramı qəbul edilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev həmin il mayın 3-4-də Brüsselə rəsmi səfəri zamanı bu proqramın Çərçivə sənədini imzalamışdır. 1997-ci ilin mayında isə ŞAƏS-in əvəzində Avroatlantika Tərəfdaşlıq Şurası /AATŞ/ yaradılmışdır. O, daha geniş səviyyədə siyasi tərəfdaşlıq və "Sülh naminə tərəfdaşlıq" proqramı çərçivəsində praktiki əməkdaşlıq üçün yeni imkanlar açan mexanizmdir.

Müasir dövrdə təcavüz amili Alyans üçün o qədər də təhlükə yaratmır. Avroatlantika məkanında əsas təhlükə mənbələri iqtisadi, siyasi və sosial çətinliklər, etnik münaqişələr, ərazi mübahisələri, kütləvi qırğın silahlarının yayılması, terror aktları və sairədir. Bunlar NATO-nun 1999-cu ildə qəbul edilmiş yeni strateji konsepsiyasında da öz əksini tapmışdır.

Praqa sammiti 2001-ci ilin 11 sentyabrında ABŞ-da törədilmiş dəhşətli terror aktlarından sonra NATO-nun ilk toplantısı idi.

Zirvə görüşünün ilk iclası Alyansın üzvü olan 19 ölkənin dövlət və hökumət başçılarının iştirakı ilə başlandı.

İclası NATO-nun baş katibi lord Robertson açdı. Çexiya prezidenti Vatslav Havel ev sahibi kimi görüş istirakçılarını salamladı. Sonra Alyansın üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçıları çıxış etdilər. Görüşün ilk mühüm qərarı Rumıniya, Bolqarıstan, Latviya, Litva, Estoniya, Sloveniya və Slovakiyanın NATO üzvlüyünə dəvət edilməsi barədə oldu. 2004-cü ildə həmin ölkələr rəsmən NATO-ya daxil olduqdan sonra Alyansın üzvlərinin sayı 26-ya çatacaq, təşkilatın əhatə zonası 593 min kvadrat kilometr genişlənəcəkdir. Baş katib lord Robertson bildirmişdir ki, NATO-nun genişlənməsi Rusiyaya qarşı yönəldilməmişdir, Rusiya bizim tərəfdaşımızdır.

Noyabrın 22-də Praqa Konqres Mərkəzində zirvə görüşü öz işini daha geniş tərkibdə - Avroatlantika Tərəfdaşlıq Şurasının üzvü olan bütün ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının iştirakı ilə davam etdirdi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev görüşdə iştirak etmək üçün Konqres Mərkəzinə gəldi. Dövlətimizin başçısını burada NATO-nun yüksək vəzifəli rəsmi şəxsləri hörmətlə qarşıladılar.

Zirvə görüşünün növbəti iclasını NATO-nun baş katibi lord Robertson açaraq iştirakçıları salamladı. O vurğuladı ki, bu təşkilat çərçivəsində əməkdaşlıq yeni – XXI əsrin tələblərinə cavab verməlidir. NATO genişləndiyi kimi, onun missiyası da artır və deməli, əməkdaşlıq və birgə fəaliyyət mexanizmi də təkmiləşməlidir.

Baş katib bildirdi ki, xüsusən məlum 11 sentyabr hadisələrindən sonra Avroatlantika əməkdaşlığı geniş vüsət almışdır. NATO Şərqi Avropaya doğru genişlənməkdədir. Bu isə gələcək illərdə yeni qlobal əməkdaşlıq sahələrinin yaranmasına imkan verəcəkdir. Ona görə də biz yeni əsrin çağırışlarına hazır olmalıyıq.

Lord Robertson çıxışının sonunda zirvə görüşünə uğurlar arzuladı.

Çexiya Respublikasının baş naziri Vladimir Şpidla zirvə görüşünün iştirakçılarını salamladı, toplantının uğurla keçəcəyinə, dövlət və hökumət başçılarının Praqanı razılıq hissi ilə tərk edəcəklərinə ümidvar olduğunu söylədi.

Sonra ABŞ Prezidenti Corc Buş, Finlandiya Prezidenti Tarya Halonen, AFR-in federal kansleri Gerhard Şröder, Böyük Britaniyanın baş naziri Toni Bleyer, Gürcüstan Prezidenti Eduard Şevardnadze, Özbəkistan Prezidenti İslam Kərimov, Portuqaliyanın baş naziri Joze Manuel Duran Barrozu, Xorvatiya Prezidenti Stipe Mesiç, Makedoniya Prezidenti Boris Traykovski, Litva Prezidenti Valdas Adamkus, Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev, Polşa Prezidenti Aleksandr Kvasnevski, Albaniya Prezidenti Alfred Moisiu, Norveçin baş naziri Xyel Maqne Bunnevik, İtaliyanın baş naziri Silvio Berluskoni, Rumıniya Prezidenti İon İliyesku, Türkiyə Prezidenti Əhməd Necdət Sezər, Bolqarıstan Prezidenti Georgi Pırvanov, Ukrayna Prezidenti Leonid Kuçma, Tacikistan Prezidenti Emoməli Rəhmonov, Moldova Prezidenti Vladirmir Voronin, Ermənistan Prezidenti Robert Koçaryan, Latviya Prezidenti Vayra Vike-Freyberqa və başqaları çıxış etdilər.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin çıxışının mətni qəzetin bugünkü nömrəsinin birinci səhifəsində dərc olunur/.

Dövlət və hökumət başçıları NATO-ya yeni dəvət olunan ölkələri təbrik edərək bildirdilər ki, Alyansın üzvlərinin sayının çoxalması onun demokratik ruhunu daha da artıracaqdır. Natiqlər müasir dünya üçün ən böyük təhlükə olan beynəlxalq terrorizmə qarşı birgə mübarizənin daha da gücləndirilməsi, kütləvi qırğın silahlarının yayılmasının qarşısının alınması sahəsində səyləri artırmağın vacibliyini xüsusi vurğuladılar. Belə bir məqam da qeyd olundu ki, əsasən, hərbçilər arasında əməkdaşlığı təmin etmək məqsədi ilə irəli sürülmüş “Sülh naminə tərəfdaşlıq” proqramının həyata keçirilməsində daha böyük uğurlar əldə olunmuşdur və bu əməkdaşlığı davam etdirmək, yeni minillikdə sülh və təhlükəsizliyə olan qlobal hədələrə qarşı mübarizəni gücləndirmək lazımdır.

Zirvə görüşünün yekunlarına dair bəyannamə qəbul edildi. Bəyannamədə dövlət və hökumət başçıları NATO-nun genişlənməsini alqışlarayaraq, onun qlobal təhlükəsizliyə və ümumbəşəri dəyərlərin qorunmasına daha artıq xidmət edəcəyinə inam ifadə etmişlər. Onlar yekdilliklə belə bir fikri vurğulamışlar ki, Alyansa yeni üzvlərin qəbul edilməsi təşkilatın strateji vəzifələrinin miqyasını genişləndirir. İştirakçılar NATO-nun çevikliyini və mütəhərrikliyini artırmağın, xüsusən dünyanın müxtəlif nöqtələrində terrorizmin baş qaldırdığı indiki dövrdə təşkilatın hərbi qüdrətini gücləndirməyin zəruriliyini təsdiq etmişlər.

Bəyannamədə NATO-Rusiya, NATO-Ukrayna əməkdaşlıq şuralarının fəaliyyəti bəyənilmiş, sabit və vahid Avropa üçün bu ölkələrin rolu xüsusi vurğulanmışdır.

Sənəddə beynəlxalq təşkilatlar arasında işbirliyi məsələlərinə də xüsusi diqqət yetirilmiş, NATO-Avropa Birliyi, NATO-ATƏT əməkdaşlığı çərçivəsində və BMT xətti ilə keçirilən təhlükəsizlik tədbirlərinin zəruriliyi qeyd olunmuşdur.

Zirvə görüşündə İraqla bağlı bəyanat da qəbul edildi. Dövlət və hökumət başçıları belə bir yekdil fikirdədirlər ki, İraqın könüllü şəkildə, yaxud məcburi qaydada tərksilah edilməsinin təmin olunması zəruridir. İraq BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnaməsini yerinə yetirməsə, zorla tərksilah ediləcəkdir.

Zirvə görüşü başa çatdıqdan sonra iştirakçılar birgə xatirə şəkli çəkdirdilər.

Elə həmin gün dövlət və hökumət başçıları balet tamaşasına baxdılar. Daha sonra Çexiya Respublikasının Prezidenti Vatslav Havelin adından zirvə görüşü iştirakçılarının şərəfinə rəsmi qəbul təşkil olundu. Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev konsertdə olmuş, ziyafətdə iştirak etmişdir.

Zirvə görüşünün başa çatması münasibətilə NATO-nun baş katibi lord Robertsonun adından da iştirakçıların şərəfinə ziyafət verildi. Dövlətimizin başçısı Heydər Əliyev ziyafətdə iştirak edirdi.

Praqada keçirilən zirvə görüşündə iştirak edən Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev noyabrın 21-də NATO-nun baş katibi lord Con Robertson ilə görüşmüşdür.

Dəvətini qəbul edərək, NATO/Avroatlantika Tərəfdaşlıq Şurasının toplantısında iştirak etmək üçün Praqaya gəldiyinə görə dövlətimizin başçısı Heydər Əliyevə təşəkkürünü bildirən cənab Robertson vaxtilə Bakıya etdiyi səfəri və ona göstərilən qonaqpərvərliyi həmişə məmnunluqla xatırladığını söylədi.

Azərbaycanın NATO-nun "Sülh naminə tərəfdaşlıq" proqramına qoşulmasını və bu çərçivədə fəal əməkdaşlığını yüksək dəyərləndirən cənab Robertson respublikamız ilə NATO arasında əlaqələrin daha da möhkəmlənməsindən razılıqla söhbət açdı.

Dünyanın çox böyük əhəmiyyət daşıyan bölgələrindən biri olan Cənubi Qafqazda sülh, təhlükəsizlik və sabitlik məsələsinə NATO-nun böyük maraq göstərdiyini vurğulayan lord Robertson terrorizmə qarşı beynəlxalq koalisiyada Azərbaycanın yaxından iştirakından razılıqla bəhs etdi.

"Sülh naminə tərəfdaşlıq proqramı" çərçivəsində NATO ilə əlaqələrin daha da genişləndirilməsinə Azərbaycanın xüsusi maraq göstərdiyini vurğulayan Prezident Heydər Əliyev bildirdi ki, 1994-cü ildən bu

proqrama qoşulmuş Azərbaycan bölgədə sülhün, təhlükəsizliyin bərqərar edilməsini özü üçün əsas məqsəd seçmişdir.

NATO/Avroatlantika Tərəfdaşlıq Şurasının üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının Çexiyanın paytaxtında keçirilən zirvə görüşünün böyük əhəmiyyət daşıdığını nəzərə çarpdıran Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev əmin olduğunu bildirdi ki, Praqa sammiti dünyada sülhün, təhlükəsizliyin, sabitliyin bərqərar olunmasında, beynəlxalq terrorizmə və ekstremizmə qarşı mübarizədə dünya birliyinin səylərinin daha sıx birləşməsinə yeni güclü təkan verəcəkdir.

Prezident Heydər Əliyev vurğuladı ki, Cənubi Qafqazdakı münaqişələrin, o cümlədən Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli NATO/Avroatlantika Tərəfdaşlıq Şurasının üzvü olan ölkələrin maraqlarına uyğundur.

Səmimilik və mehribanlıq şəraitində keçən görüşdə NATO-Azərbaycan əlaqələrinin perspektivləri, beynəlxalq aləmdə və regionda vəziyyət, habelə qarşılıqlı maraq doğuran bir sıra digər məsələlər barədə fikir mübadiləsi aparıldı.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin Fransa Prezidenti Jak Şirak ilə təkbətək görüşü

Xəbər verdiyimiz kimi, NATO/Avroatlantika Tərəfdaşlıq Şurasının üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının Praqa zirvə görüşündə iştirak edən Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin noyabrın 21-də Fransa Prezidenti Jak Şirak ilə təkbətək görüşü olmuşdur.

NATO sammitində görüşməkdən məmnun qaldıqlarını bildirən prezidentlər bir-birini dostcasına, mehribanlıqla salamladılar.

Respublikamızda hazırkı vəziyyətə, ölkə rəhbərliyi tərəfindən görülən işlərə, əldə edilən uğurlara maraq göstərən Prezident Jak Şirak Fransa ilə Azərbaycan arasında hərtərəfli münasibətlərin inkişafına böyük əhəmiyyət verdiyini bildirdi.

Prezident Heydər Əliyev Azərbaycanda həyata keçirilən islahatlardan, xarici sərmayələrin cəlb olunması üçün ölkədə yaradılmış əlverişli şəraitdən, Xəzərin Azərbaycan sektorundakı karbohidrogen ehtiyatlarının işlənilməsi və Avropa bazarlarına nəqli sahəsində görülən irimiqyaslı işlərdən, bu sahədə qarşıda duran vəzifələrdən geniş söhbət açdı.

Dövlətimizin başçısı Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsi üçün ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədri kimi Fransanın səylərinə böyük ümidlər bəslədiyini vurğuladı.

Fransa Prezidentinin diqqətini torpaqlarımızın hələ də işğal altında qalmasına, yerindən-yurdundan zorla qovulmuş bir milyondan çox vətəndaşımızın çadırlarda ağır şəraitdə yaşamasına yönəldən dövlətimizin başçısı Heydər Əliyev Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılmasında Jak Şirakdan öz şəxsi səylərini artırmağı xahiş etdi.

ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində aparılan işlərin, Azərbaycanın və Ermənistanın dövlət başçılarının birbaşa görüşlərinin münaqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün əhəmiyyətli olduğunu bildirən Prezident Jak Şirak nizamasalma prosesində Minsk qrupunun həmsədri kimi öz ölkəsinin səylərini daha da artıraçağını söylədi.

Dostluq və qarşılıqlı anlaşma şəraitində keçən görüşdə Fransa-Azərbaycan əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi ilə bağl fikir mübadiləsi də aparıldı.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin Türkiyə Prezidenti Əhməd Necdət Sezar ilə təkbətək görüşü

Xəbər verdiyimiz kimi, NATO/Avroatlantik Tərəfdaşlıq Şurasının üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının Praqada keçirilən zirvə görüşündə iştirak edən Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin noyabrın 22-də Türkiyə Prezidenti Əhməd Necdət Sezər ilə təkbətək görüşü olmuşdur.

Bir-birini mehribanlıq və səmimiyyətlə salamlayan dövlət başçıları yenidən görüşmək imkanından məmnun qaldıqlarını bildirdilər.

NATO sammitinin işi, müzakirə edilən məsələlər barədə fikir mübadiləsi aparan Prezidentlər Praqa zirvə görüşünün, dünyada sülhün, sabitliyin, təhlükəsizliyin təmin edilməsi sahəsində növbəti addım olduğunu vurğuladılar.

Dost və qardaş dövlətlər arasında əməkdaşlığın bütün sahələrdə genişlənməkdə və dərinləşməkdə olmasından razılıq hissi ilə söhbət açan prezidentlər iki ölkə arasında münasibətlərin strateji tərəfdaşlıq xarakteri daşıdığını qeyd etdilər.

Dövlət başçıları Xəzərin Azərbaycan sektorundakı zəngin neft və qaz yataqlarının işlənilməsi və enerji daşıyıcılarının Avropa bazarlarına nəqli sahəsində Azərbaycan-Türkiyə əməkdaşlığı barəsində, bu yaxınlarda təməlqoyma mərasimində birgə iştirak etdikləri Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac neft kəmərinin inşası və Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz kəməri layihəsinin reallaşması yolunda qarşıda duran vəzifələr barədə söhbət apardılar.

Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması sahəsində danışıqlar prosesinin gedişindən bəhs olundu. Türkiyə Prezidenti Əhməd Necdət Sezər nizamasalma prosesində öz ölkəsinin Azərbaycanı bundan sonra da həmişə dəstəkləyəcəyini vurğuladı.

Səmimilik və mehribanlıq şəraitində keçən görüşdə hər iki ölkəni maraqlandıran bir sıra digər məsələlər ətrafında da fikir mübadiləsi oldu.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin Gürcüstan Prezidenti Eduard Şevarnadze ilə təkbətək görüşü

Xəbər verdiyimiz kimi, NATO/Avroatlantika Tərəfdaşlıq Şurasının üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının Praqa zirvə görüşündə iştirak edən Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin noyabrın 21-də Gürcüstan Prezidenti Eduard Şevardnadze ilə təkbətək görüşü olmuşdur.

Prezident Heydər Əliyev və Prezident Eduard Şevardnadze ənənəvi xarakter almış və səmimilik, dostluq şəraitində keçən görüşlərindən məmnun olduqlarını bildirdilər.

Sammitin işi, müzakirə edilən məsələlər barədə fikir mübadiləsi aparan dövlət başçıları NATO-nun bu toplantısının dünyada sülhün, sabitliyin, təhlükəsizliyin təmin olunması sahəsindəki əhəmiyyətini vurğuladılar.

Azərbaycan və Gürcüstan prezidentləri Cənubi Qafqazda və ümumən Qafqazda təhlükəsizliyin və sabitliyin bərqərar olmasının regionun inkişafı və tərəqqisi üçün vacibliyini nəzərə çarpdırdılar, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ, gürcü-abxaz, gürcü-osetin münaqişələrinin həlli barədə fikir mübadiləsi apardılar. Prezidentlər Xəzərin zəngin karbohidrogen yataqlarının işlənilməsi və enerji ehtiyatlarının dünya bazarına nəqli, o cümlədən Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac neft boru kəmərinin inşası ilə bağlı həyata keçirilən konkret tədbirlərdən söhbət açdılar. Dövlət başçıları bu layihə ilə əlaqədar qarşıya çıxan çətinliklərin aradan qaldırılmasından da danışdılar.

Ölkələrimiz arasında ikitərəfli əlaqələrin daha da genişləndirilməsi və inkişaf etdirilməsi məsələlərindən bəhs edən prezidentlər qarşılıqlı maraq doğuran bir sıra digər problemlər haqqında da fikir mübadiləsi apardılar.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin Ermənistan Prezidenti Robert Koçaryan ilə təkbətək görüşü

Xəbər verdiyimiz kimi, NATO/Avroatlantika Tərəfdaşlıq Şurasının üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının Praqada keçirilən zirvə görüşündə iştirak edən Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin noyabrın 21-də Ermənistan Prezidenti Robert Koçaryan ilə təkbətək görüşü olmuşdur.

Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması məsələləri müzakirə edildi.

Münaqişənin həlli üçün ikitərəfli görüşlərin və danışıqların əhəmiyyətini bildirən dövlət başçıları belə görüşlərin davam etdirilməsinin vacibliyini vurğuladılar. Prezidentlər tam sülh əldə olunanadək tərəflərin atəşkəs rejiminə əməl edəcəklərini bildirdilər.

Prezident Heydər Əliyev və Prezident Robert Koçaryan münaqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində danışıqların davam etdirilməsinin zəruriliyini vurğuladılar.

Görüşdən sonra Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev və Ermənistan Prezidenti Robert Koçaryan jurnalistlər qarşısında bəyanatla çıxış etdilər.

Ermənistan Prezidenti Robert Koçaryanın Bəyanatı

- Hörmətli kütləvi informasiya vasitələrinin nümayəndələri. Bir daha görüşmək və Dağlıq Qarabağ probleminin həlli ilə bağlı vəziyyəti müzakirə etmək üçün hər bir imkandan, xüsusən də müxtəlif beynəlxalq forumlar zamanı yaranan imkandan istifadə etmək artıq ənənəyə çevrilmişdir. Bu ənənəyə o da əlavə olunmuşdur ki, Minsk qrupunun həmsədrləri də hər bir imkandan istifadə etməyə çalışırlar. İndi bizim həm təkbətək, həm də həmsədrlərin iştirakı ilə görüşüb söhbət etmək imkanımız var. Mən bugünkü söhbəti müsbət qiymətləndirirəm. Deyə bilmərəm ki, biz konkret nəticələr əldə etdik, lakin, sadəcə olaraq, əminəm ki, düzgün istiqamətdə böyük addım atılmışdır. Həm də bu addımlar görüşdən-görüşə artır. Nəticənin necə olacağını zaman göstərəcəkdir. İndiki zaman isə kifayət qədər mürəkkəbdir, Ermənistanda da, Azərbaycanda da seçkilər keçiriləcəkdir və ona görə də biz hər şeyi etməliyik ki, Dağlıq Qarabağ problemi kimi mühüm problemin nizama salınması seçkiqabağı əhval-ruhiyyələrin, hansısa seçkiqabağı dəlillərin girovuna çevrilməsin. Odur ki, hesab edirəm, bu baxımdan danışıqlar xüsusən indiki dövrdə, sadəcə olaraq, zəruridir. Sağ olun.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin bəyanatı

Prezident Koçaryan sizə artıq hər şeyi dedi. Mən də bu fikirdəyəm ki, Ermənistan və Azərbaycan prezidentlərinin görüşləri artıq ənənə xarakteri almışdır və bu, öz qüvvəsini, zəruriliyini saxlayır. İstədiyimizə hələlik nail ola bilməsək də, biz hər dəfə görüşərkən yəqin edirik ki, görüşmək görüşməməkdən yaxşıdır. Amma, bildiyiniz kimi, problem son dərəcə mürəkkəbdir, ATƏT-in Minsk qrupu onun həllinə səfərbər edilmişdir. Biz bir az əvvəl Minsk qrupunun həmsədrləri ilə görüşdük, onlar da bu məsələ ilə məşğul olurlar. Biz Ermənistan və Azərbaycan prezidentlərinin nümayəndələrinin vaxtaşırı görüşlərində də yeni imkanlar görürük. Bütünlükdə bunların hamısı münaqişənin dincliklə həlli yolunun tapılmasına yönəldilmişdir. Biz, məqsədə çatmasaq da, bu görüşlər vasitəsilə irəliləyirik. Böyük olmasa da, hər halda, irəliləyiş var. Bu, irəliləməməkdən, heç nə etməməkdən daha yaxşıdır. Odur ki, bugünkü görüşü mən də müsbət qiymətləndirirəm. Hesab edirəm ki, 2003-cü ildə Ermənistanda prezident və parlament seçkiləri, habelə Azərbaycanda prezident seçkiləri keçiriləcəyi ilə bağlı vəziyyəti nəzərə almaqla, biz gələcəkdə də görüşləri

dayandırmayacaq və bundan ötrü əlverişli imkanlar tapacağıq. Siz də sağ olun ki, görüşlərimizə belə böyük diqqət yetirirsiniz.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin və Ermənistan Prezidenti Robert Koçaryanın ATƏT-in Minsk Qrupunun həmsədirləri ilə görüşü

Xəbər verdiyimiz kimi, NATO/Avroatlantika Tərəfdaşlıq Şurasının üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının Praqada keçirilən Zirvə görüşündə iştirak edən Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin və Ermənistan Prezidenti Robert Koçaryanın noyabrın 21-də ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri Nikolay Qribkov (Rusiya), Rudolf Perina (ABŞ), Üq Perne və Anri Jakolən (Fransa) ilə görüşü olmuşdur.

Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması məsələləri barədə fikir mübadiləsi aparıldı.

Tam sülh əldə olunanadək öz ölkələrinin atəşkəs rejiminə əməl edəcəklərini vurğulayan prezidentlər münaqişənin aradan qaldırılması sahəsində birbaşa görüşlərin zəruriliyini bildirdilər, bu prosesdə ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində səylərin artırılmasının vacibliyini vurğuladılar.

Minsk qrupunun həmsədrləri danışıqlar prosesinin belə bir formatda aparılmasının əhəmiyyətini, Praqada keçirilən bu görüşdən razı qaldıqlarını bildirdilər və dövlət başçılarına minnətdarlıq etdilər.

Görüşdə bir daha vurğulandı ki, münaqişənin həlli üçün bütün səylər səfərbər olunmalıdır.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev noyabrın 22-də axşam Praqanın "Stara Ruzina" beynəlxalq hava limanına gəldi. Dövlətimizin başçısını Çexiyanın yüksək vəzifəli dövlət və hökumət nümayəndələri, Azərbaycan Respublikasının NATO yanında daimi nümayəndəliyinin başçısı Mirhəmzə Əfəndiyev yola saldılar.

Respublikamızın rəhbəri elə həmin gecə Bakıya gəldi.

«AZƏRTAC», 23.11.02

<u>Digər görüşlər</u>

4 sentyabr - Fransa Beynəlxalq Əlaqələr İnstitutunun Direktoru Tyeri dö Monbrial ilə görüş

5 sentyabr - Türkiyənin Azərbaycandakı Səfiri Əhməd Ünal Çevikgöz ilə görüş

6 sentyabr - MDB-nin üzvü olan ölkələrin Daxili İşlər Nazirləri Şurasının Bakıda keçirilən 23-cü iclasının iştirakçıları ilə görüş

9 sentyabr - MDB İcraiyyə Komitəsinin Sədri-İcraçı Katibi Yuri Yarov ilə görüş

10 sentyabr - Türk Sənayeçi və İş Adamları Vəqfinin (TÜSİAV) Sədri Vəli Sarıtoprağla görüş

11 sentyabr - Amerika Birləşmiş Ştatlarının Azərbaycandakı Səfiri Ross Uilson ilə görüş

11 sentyabr - Dünya Bankının Cənubi Qafqaz ölkələri üzrə departamentinin direktoru Donna-M. Dousett-Koirolo ilə görüş

11 sentyabr - Dünya Turizm Təşkilatının (DTT) Baş Katibi Françesko Franjeali ilə görüş

17 sentyabr - Amerika Birləşmiş Ştatların Enerqetika Naziri Spenser Abraham ilə görüş

20 sentyabr - Rusiya Dövlət Dumasının Sədri Gennadi Seleznyov ilə görüş Rusiya Federasiyası Xarici Kəşfiyyat Xidmətinin direktoru general-polkovnik Sergey Lebedev ilə görüş

21 sentyabr - Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Litva Respublikasının Ədliyyə Naziri Vitaütas Markyaviçusun başçılığı ilə Nazirliyin nümayəndə heyəti ilə görüş

27 sentyabr - Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Rusiya Federasiyasının Əmək və Sosiyal İnkişaf Naziri Aleksandr Poçinokun başçılığı ilə Nazirliyin nümayəndə heyəti ilə görüş

27 sentyabr - Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Moskva Hökümətində Merin Birinci Müavini, Hökümətlərarası Komissiyanın həmsədri Lyudmila Şvetsovanın başçılığı ilə Nazirliyin nümayəndə heyəti ilə görüş

1 oktyabr - Fransanın Xarici İşlər üzrə Dövlət Katibi Reno Müzelyenin başçılığı ilə Nazirliyin nümayəndə heyəti ilə görüş

4 oktyabr - Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Rusiya Prezidenti yanında Federal Hökümət Rabitəsi və İnformasiya Agentliyinin Baş Birektoru Vladimir Matyuxin ilə görüş

16 oktyabr - NATO-nun Avropadakı Birləşmiş Silahlı Qüvvələrin Komandanı ilə görüşü

Amerika Birləşmiş Ştatlarının Avropadakı Silahlı Qüvvələrinin Baş komandanı general Cozef Ralstonun başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti ilə görüş

22 oktyabr - Ukrayna Xarici İşlər Nazirliyinin dövlət katibi Yuri Sergeyev başda olmaqla bu ölkənin nümayəndə heyəti ilə görüş

22 oktyabr - Rusiya Federasiyasının yollar naziri Gennadi Fadeyevin başçılığı ilə bu ölkənin nümayəndə heyəti ilə görüş

25 oktyabr - Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Misir Ərəb Respublikasının xarici işlər üzrə dövlət naziri xanım Faizə Əbul-Nəcan ilə görüş

28 oktyabr - Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Rusiya Federasiya Hesablama Palatasının sədri Sergey Stepaşin başda olmaqla Rusiya nümayəndə heyəti ilə görüş

30 oktyabr - Amerika Birləşmiş Ştatlarının Ermənistandakı səfiri ilə görüşü

30 oktyabr - Bolqarıstanın sabiq Prezidenti Jelyu Jelev başda olmaqla bu ölkənin nümayəndə heyəti ilə görüşü

31 oktyabr - İran İslam Respublikasının kooperasiya naziri Əli Sufinin başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti ilə görüşü

7 noyabr - «Metro» Beynəlxalq Assosiasiyasının üzvləri ilə görüşü

11 noyabr - Türkiyənin "Sabançı holdinq" şirkətinin idarə heyətinin sədri Sakip Sabançının başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti ilə görüş

13 noyabr - Kanadanın Mərkəzi və Şərqi Avropa, Yaxın Şərq üzrə dövlət katibi Qar Nutsonun başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti ilə görüş

15 noyabr - Amerika Birləşmiş Ştatlarının ölkəmizdəki səfiri Ross Uilson ilə görüşü

23 noyabr - ABŞ Prezidentinin Xəzər hövzəsinin enerji diplomatiyası üzrə xüsusi nümayəndəs, səfir Stiven Mən ilə görüş

25 noyabr - Moskva vilayətinin qubernatoru, vilayət hökumətinin sədri Boris Qromovun başçılığı ilə vilayət hökumətinin nümayəndə heyəti ilə görüş

28 noyabr - Türkiyənin "Enka" şirkətinin fəxri prezidenti Şarık Taranın başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti ilə görüş

29 noyabr - Rusiyanın energetika naziri İqor Yusufov ilə görüşü

4 dekabr – Qazaxistanın Azərbaycandakı yeni təyin olunmuş səfiri Andar Şukputovun etimadnaməsinin qəbul edilməsi

9 dekabr - İtaliyanin əmək və sosiyal siyasət naziri Roberto Maroninin başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti ilə görüş

10 dekabr - İran İslam Respublikasının mədəniyyət və İslami irşad naziri Əhməd Məscid Cameinin başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti ilə görüş

18 dekabr - Hindistanin Azərbaycandakı səfiri Dinkar Xullar ilə görüş

23 dekabr - Yaponiyanin Azərbaycandakı səfiri Toşiyuki Fujivara ilə görüş

25 dekabr - Türkiyənin Azərbaycandakı səfiri Əhməd Unal Çevikgöz ilə görüş

26 dekabr - ABŞ-in Azərbaycandakı səfiri Ross Uilson ilə görüş

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ XARİCİ İŞLƏR NAZİRİ VİLAYƏT QULİYEVİN 2002-Cİ İL SENTYABR-DEKABR AYLARI ƏRZİNDƏ DİPLOMATİK FƏALİYYƏTİ

Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Naziri Vilayət Quliyevin Daimi İnkişaf üzrə Zirvə Toplantısı çərçivəsində BMT-nın İqtisıdi və Sosial Şurasına seçkiqabağı kampaniyanıyası silsiləsində keçirilmiş ikitərəfli görüşlərə dair

Azərbaycan Respublikasının BMT nəzdində Daimi Nümayəndəliyinin təklifinə əsasən Yuqoslaviya Federativ Respublikası, Zimbabve, Marşal Adaları, Svazilend, Myanma, Bolqarıstan, Kabo Verde, Ruanda, Kubanın nümayəndələri ilə ikitərəfli görüşlər keçirilmişdir.

Görüşlərda Azərbaycanın bu qurumun işində iştirak etmək lazımı imkan və potensiala malik olduğunu təsbit etdirmək üçün nazir görüş ərəfəsində həmsöhbətlərinə aşağıdakılar barəsində ətraflı məlumat vermişdir:

- SSRİ-nin süqutundan sonra öz müstəqilliyini bərpa edən Azərbaycanın üzləşdiyi problemlər və onların aradan qaldırılmasında əldə etdiyi müvəffəqiyyətlər;
- Ümumi iqtisadi vəziyyət (konkret nailiyyətlər və iqtisadi göstəricilər daxil olmaqla) :

1991-ci ildən etibarən iqtisadiyyatının bazar qanunları əsasında qurulması istiqamətində təsərrüfatın bütün sahələrində islahatların keçirilməsinə yönəldilmiş iqtisadi siyasət prinsiplərini rəhbər tutmuşdur. Həmin siyasət nəticəsində son 5-6 il ərzində Azərbaycan iqtisadiyyatı Ümumi Daxili Məhsulun (ÜDM) 9-10% daimi illik artımı ilə inkişaf edir. İnflyasiya 0-2% səviyyəsində stabil olaraq qalmışdır.

Makroiqtisadi sabitliyin təmin edilməsi istiqamətində AR Hökuməti tərəfindən həyata keçirilən təşəbbüslər sırasında beynəlxalq maliyyə təşkilatlarının məsləhəti və maliyyə dəstəyi ilə qanunvericilik bazasını dünya standartlarına uyğun yeniləşdirilməsinin başlanıb və davam etdirilməsi, struktur və inzibati islahatlar nəticəsində ölkəmizdə investisiya mühitinin əhəmiyyətli dərəcədə təkmilləşdirilmişini xüsusilə qeyd etmək lazımdır.

İnvestisiyaların həcmi təxminən 10 milyard ABŞ. dollarıdır və onlardan 7 milyardı Birbaşa Xarici İnvestisiyaların (BXİ) payına düşür. Adambaşına düşən investisiyaların həcminə görə Azərbaycan Şərqi Avropa ölkələri arasında ən yüksək göstəricilərə malik ölkələr sırasına aiddir.

- Azərbaycanın təbii ehtiyatları və onların regional əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsində rolu (enerji təminatı və transregitonal nəqliyyat layihələri):

Azərbaycan təbii ehtiyatlarla zəngin olan bir ölkə kimi öz təbii ehtiyatlarının hasilatı ilə təkcə ölkəmizin deyil, region ölkələrinin də enerji təminatına öz töhvəsini vermişdir.

Enerji təminatı ilə yanaşı Azərbaycan öz təbii ehtiyatlarının qərb və dünya bazarlarına nəql edilməsi vasitəsilə transregional miqyasda nəqliyyat infrastrukturunun inkişaf etdiriməsini və gücləndirilməsini təşviq edir. Belə ki, mühəndis işləri artıq başlanılmış Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac neft və Bakı-Tbilisi-Erzurum qaz kəmərlərinin istismara buraxıldıqdan sonra strateji məhsul axını üçün yeni istiqamətləri müəyyən ediləcəkdir.

Əlverişli qeostratejı mövqeyə malik olan və eyni zamanda açıq dənizə çıxışı olmayan ölkə kimi Azərbaycan Respublikası tranzit nəqliyyat dəhlizlərini inkişaf etdirməklə beynəlxalq bazarlardan uzaqlıq və təcrid olma kimi problemlərinin aradan qaldırıması istiqamətində müvafiq tədbirlər görür. Bu kontekstdə, Avropa İttifaqı tərəfindən maliyyələşdirilən Böyük İpək Yolunun bərpasına yönəldilmiş Avropa-Qafqaz-Asiya nəqliyyat dəhlizinin yaradılması üzrə layihəsi xüsusilə vurğulanmışıdır.

- ECOSOC çərçivəsində gələcək əməkdaşlıq perspektivlərinə dair

-Məlum olduğu kimi, inkişaf etməkdə olan ölkələr kimi iqtisadiyyatları keçid dövrünü yaşayan ölkələrin də inkişaf səviyyəsi və prioritetləri də müxtəlifdir. Nəzərə alınsa ki, iqtisadiyyatları keçid dövrünü yaşayan Şərqi Avropa ölkələrinin bəziləri artıq Avropa İttifaqına üzv olmaq ərəfəsindədir, Azərbaycanın maraq və inkişaf məqsədləri 77-lər qrupu üzvlərinin mövqelərinə daha yaxındır və çox hallarda isə üst-üstə düşür, Azərbaycan Respublikası inkişaf etməkdə olan ölkələrin maraqlarını da BMT çərçivəsində müdafiə edə bilər.

-Rio Zirvə Toplantısı zamanı qəbul edilmiş və digər beynəlxalq konvensiyalara (BMT-nın İqlim Dəyişikliyi üzrə Çərçivə Konvensiyası və ona əlavə olan Kioto Protokolu, Biomüxtəliflik üzrə BMT-nın Konvensiyası, Ozon Təbəqəsinin qorunması üzrə Monreal Protokolu və sairə) qoşularaq Azərbaycan ətraf mühitin qorunması ilə bağlı problemlərin aradan qaldırılmasını prioritet istiqamətlər kimi müəyyən etmişdir. Sadalanan beynəlxalq hüquqi aktlarda əks olunmuş problemlərin həllinin aktuallığını dərk edərək, Azərbaycan Respublikası seçildiyi təqdirdə, göstərilən məsələlərin ECOSOC-un gündəliyində ən yüksək yerdə durması üçün öz töhfəsini verəcəkdir.

Beləliklə səfər zamanı Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Naziri V.Quliyev Yuqoslaviya Federativ Respublikasının Xarici İşlər Naziri Qoran Svilanoviç, Zimbabvenin Xarici İşlər Naziri İ. S. G. Mudenqe, Marşal Adalarının Maliyyə Naziri Maykl Konelios, Svazilendin Xarici İşlər Naziri Abedniqo Nsthanqase, Myanmanın Xarici İşlər Naziri U. Win Aung , Bolqarıstanın Xarici İşlər Naziri Petko Draqanov, Kabo Verdenin Xarici İşlər Naziri Manuel İnosensio Sousa, Kubanın Xarici İşlər Naziri Felipe Perez Roque ilə görüşmüşdür.

XİN, 04.09.02

Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Naziri Vilayət Quliyevin BMT Baş Assambleyasının 57-ci sessiyasında iştirakına dair

Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri Vilayət Quliyevin rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyəti bu ilin sentyabr ayının 13-də BMT Baş Assambleyasının 57-ci sessiyasının Ümumi Müzakilərində iştirak etrnək üçün Nyu-Yorka gəlmişdir.

Həmin gün, Vilayət Quliyev Finlandiyanın xarici işlər naziri Erkki Toumioka ilə görüşmüşdür. Görüş zamanı Azərbaycan Xarici işlər naziri ölkəmizin Finlandiya ilə hərtərəfli əməkdaşlığının inkişafına xüsusi əhəmiyyət verdiyini qeyd etmiş və dövlətlərarası iqtisadi əlaqələrin möhkəmləndirilməsinin zəruriliyini vurğulamışdır. Finlandiya xarici işlər naziri öz növbəsində, Azərbaycanın Cənubi Qafqaz bölgəsinin vacib ölkəsi olduğunu qeyd edərək, Azərbaycanla əməkdaşlığı genişləndirilməkdən ölkəsinin maraqlı olduğunu bildirmişdir.

Görüşdə həmçinin qarşılıqlı maraq doğuran regional və beynəlxalq məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparılmışdır.

Sentyabr ayının 13-də Azərbaycan Respublikasının Xarici işlər naziri Vilayət Quliyev Fransanın xarici işlər üzrə dövlət naziri Reno Müzelye ilə görüşmüşdür.

Vilayət Quliyev Fransanın Azərbaycanla ənənəvi tarixi əlaqələrinə toxunaraq, Fransanın Minsk Qrupu çərçivəsində rolunu xüsusi ilə qeyd etmiş, Fransanın bölgədə baş verən proseslərdə daha fəal iştirak etməsinin

zəruri olduğunu bildirmiş, Fransanın Azərbaycanın iqtisadi həyatında fəal iştirak etdiyini vurğulamış və regionda sabitliyin, təhlükəsizliyin bərqərar olmasında regional münaqişələrin, xüsusilə Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasının vacibliyini qeyd etmişdir.

Fransanın dövlət naziri Azərbaycanın Cənubi Qafqazda mühüm ölkə olduğunu bəyan edərək ölkələrimiz arasında hərtərəfli əlaqələrin daha da genişləndirilməsinə tərəfdar olduğunu bildirmiş, Azərbaycanla Fransa arasında əlaqələrin intensivləşdirilməsinin lüzumunu qeyd etmişdir.

Görüş qarşılıqlı anlaşma şəraitində keçmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Xarici işlər naziri Vilayət Quliyev umumi müzakirələrin gedişi zamanı İsveçrə xarici işlər nazir Jozef Deis. Ukrayna xarici işlər naziri Anatoli Zlenko, Macanstan xarici işlər naziri Laszlo Kovaç ilə qısa müddətli görüşlər keçirmişdir.

Baş Assambleyanın ümumi müzakirələrində iştirak edən Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri Vilayət Quliyev bu ilin sentyabr ayının 14-də ABŞ dövlət katibinin müavini E.Consun iştirakı ilə keçirilən GUÖAM xarici işlər nazirlərinin görüşündə iştirak etmişdir. GUÖAM üzv ölkələrinin xarici işlər nazirləri təşkilatın iyulda Yaltada keçirilən GUÖAM sammitinin nəticələrini və qarşılıqlı əməkdaşlığın perspektivlərini müzakirə etmişlər. Nazirlər terrorizmə qarşı mübarizə, nəqliyyat dəhlizlərinin təhlükəsizliyi və effektivliyi, sərhədlərin və gömrük xidmətlərinin möhkəmləndirilməsi, ticarətin təşviq edilməsi sahələrinə dair layihələr haqqında fikir mübadiləsi aparmışlar. ABŞ dövlət katibinin müavini E.Cons göstərilən sahələrdə GUÖAM ilə əməkdaşlıq etməyə hazır olduğunu bildirmiş və ABŞ tərəfindən GUÖAM-ın əhatə etdiyi bölgədə ticarətin və nəqliyyatın inkişaf etdirilməsi üzrə təşəbbüs irəli sürmüşdür.

Sentyabrm 14-15-də xarici işlər naziri Vilayət Quliyev Xorvatiyanın xarici işlər naziri Tonio Pakula, Tailandın xarici işlər naziri Suraiart Sathiratrai, Portuqaliyanın xarici işlər naziri Antonio Martins da Kruz, Türkiyənin xarici işlər naziri Şükru Sina Gürel, Livanın xarici işlər naziri Mahmud Hammud, İspaniyanın xarici işlər naziri Ana Palasio, Laos Xalq Demokratik Respublikasının xarici işlər naziri Samsavad Lenqsavad, Andorranın xarici işlər naziri Culi Minov-Trikvel, Seneqal xarici işlər naziri Cek Tidine Qadio ilə görüşmüşdür.

Görüşlər zamanı Vilayət Quliyev Azərbaycanın həmin dövlətlərlə BMT və digər beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsinin vacibliyini bildirmiş, dövlətlər arasında ikitərəfli, regional və beynəlxalq əməkdaşlığın genişləndirilməsinin qarşılıqlı maraqlara uyğun gəldiyini vurğulamış, Cənubi Qafqaz regionunda cərəyan edən hadisələr, xüsusilə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabag münaqişəsinin həlli ilə bağlı Azərbaycan tərəfinin göstərdiyi səylər, dövlətimizin beynəlxalq terrorizmə qarşı apardığı mübarizə, habelə regionda həyata keçirilən böyük iqtisadi layihələr barədə ətraflı məlumat vermişdir. Görüşlərdə eyni zamanda beynəlxalq və regional problemlərə münasibətdə qarşılıqlı maraq doğuran bir sıra məsələlər müzakirə olunmuşdur. Azərbaycanın qeyd olunan ölkələrlə ikitərəfli münasibətlərinin inkişaf etdirilməsi məqsədilə müxtəlif səviyyəli qarşılıqlı səfər mübadilələrinin həyata keçirilməsi, hüquq-müqavilə bazasının genişləndirilməsinin vacibliyi xüsusilə vurğulanmışdır. Aparılan danışıqlar zamanı, Vilayət Quliyev BMT-nin

İqtisadi və Sosial Şurasına bu ilin oktyabrında keçiriləcək seçkilərdə Azərbaycanın namizədliyinin dəstəklənməsini xahiş etmişdir.

BMT Baş Assambleyasının 57-ci sessiyasında iştirak edən Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri Vilayət Quliyev sentyabr ayının 15-də BMT-nin Baş Katibi Kofi Annanla görüşmüşdür.

BMT-nin BAŞ Katibinə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab Heydər Əliyevin səmimi salamlarını çatdıran nazir Vilayət Quliyev, BMT Baş Katibini yeni müddətə seçilməsi və Nobel sülh mükafatına layıq görülməsi münasibətilə təbrik etmişdir. Daha sonra, Vilayət Quliyev BMT Baş Katibinə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli istiqamətində görülən işlər barədə məlumat vermişdir. Nazir bildirmişdir ki, Azərbaycan torpaqlarını işğal edən Ermənistanın sülh danışıqlarında qeyri-konstruktiv mövqe tutması, güc movqeyindən çıxış etməsi, benəlxalq qurumların və dünya birliyinin bu münaqişəyə münasibətdə laqeyid mövqe tutması nəticəsində müsbət irəliləyişlər əldə etmək mümkün olmamışdır. Xarici işlər naziri daha sonra, 1993-cü ildə BMT Təhlükəsizlik Şurasının dörd qətnamə qəbul etdiyini, lakln indiyə qədər həmin qətnamələrin kağız üzərində qaldıgını K.Annanın diqqətinə çatdırmış və BMT-nin öz qərarlarının yerinə yetirilməsinin vacibliyini vurğulamışdır. Son dövrlərdə Azərbaycanda baş verən proseslər haqqında Baş Katibi məlumatlandıran nazir bildirmişdir ki, bütün mövcüd çətinliklərə baxmayaraq, Azərbaycanda sivil və demokratik cəmiyyət quruculuğu sahəsində nailiyyətlər əldə olunur. Bu günlərdə Bakı-Ceyhan ixrac kəmərinin bünövrəsinin qoyulacağını xatırladan nazir, iqtisadi inkişaf sahəsində Azərbaycanın bölgədə öncül mövqe tutduğunu bildirmişdir. Lakin bununla yanaşı, erməni işğalının ağır nəticələrinin aradan qaldırılmamasının, 1 milyondan çox qacqının mövcüd olmasının Azərbaycanı ciddi çətinliklərlə üz-üzə qoyduğunu bildirmişdir. Daha sonra Vilayət Quliyev BMT Baş Katibinə Azərbaycanın beynəlxalq antiterror koalisiyasında fəal iştirakı barədə məlumat vermişdir.

BMT Baş Katibi K.Annan Azərbaycanın antiterror koalisiyasına verdiyi töhfəni yüksək qiymətləndirmişdir. O, Dağlıq Qarabağ münaqişəsini daima diqqət mərkəzində saxladığmı, Minsk Qrupu Həmsədrlərinin fəaliyyətini və Azərbaycan-Ermənistan Prezidentlərinin dialoqunu diqqətlə izlədiyini bildirmişdir. Daha sonra münaqişənin dinc yolla həllinin zəruriliyini vurğulamış və digər beynəlxalq qurumlarla birlikdə BMT-nin də bu prosesdə fəal iştirakını vəd etmişdir. K.Annan azərbaycanlı qaçqın və köçkünlərə yardım göstərilməsi ilə bağlı məsələlərin BMT səviyyəsində yenidən baxılmasının zəruriliyini etiraf etmişdir. O, 24 avqustda Azərbaycanda keçirilən referendumda BMT müşahidəçilərinin iştirak etmədiyinə görə təəssüfünü bildirmiş və yeni müstəqil dövlət kimi, Azərbaycanın demokratik inkişaf yolu ilə bundan sonra da irəli getməsinin zəruriliyini vurğulamışdır.

Azərbaycan Respublikasımn xarici işlər naziri Vilayət Quliyev keçən əsrin 60-90-cı illərində Bakının ali təhsil ocaqlarında onlarla Afrika ölkələrindən gəlmiş tələbələrin təhsil aldığını, bu gün onların öz ölkələrinin siyasi, iqtisadi, mədəni həyatlarında mühüm, aparıcı rol oynadığını bildirmiş və BMT-nin müvafiq yardımı ilə bü ənənənin bərpa edilməsinin məqsədəuyğunluğunu qeyd etmişdir. Təşəbbüsə müsbət münasibət bildirən

BMT Baş Katibi BMT və Azərbaycan rəsmiləri arasında bu istiqamətdə müvafiq danışıqların aparılması zəruriliyini vurğulamışdır.

Nazir Vilayət Quliyevin BMT Baş Katibinin Azərbaycana dəvət etməsinə cavab olaraq, baş katib gələn il Azərbaycana səfər edəcəyini bildirmiş, Azərbaycan Prezidenti cənab Heydər Əliyevə və Azərbaycan xalqına səmimi salamlarım çatdırmağı xahiş etmişdir.

Xarici işlər naziri Vilayət Quliyev sentyabr ayının 16-da "Afrikanın inkişafi üçün yeni tərəfdaşlıq" adlı BMT Baş Assambleyasının xüsusi sessiyasında iştirak etmiş və məruzə ilə çıxış etmişdir. Öz nitqində Vilayət Quliyev Afrika İttifaqının təsis edilməsini mühüm bir hadisə kimi qiymətləndirərək, üzv dövlətləri təbrik etmiş və-Afrika qitəsində daha möhkəm birliyin, həmrəyliyin yaranacağına ümidvar olduğunu bildirmişdir. Nazir həmçinin, 1960-cı illərdən etibarən Afrika ölkələrinə elm və təhsil sahələrində Azərbaycanın göstərdiyi yardımı qeyd etmiş və dövlətimizin bu əməkdaşlığı davam etdirməyə hazır olduğunu bildirmişdir.

Sentyabrın 17-də Nazir Vilayət Quliyev İslam Konfransı Təşkilatına üzv olan dövlətlərin xarici işlər nazirlərinin illik əlaqələndirici toplantısında iştirak etmişdir.

Toplantı islam aləmini narahat edən taleyüklü məsələlərə bir daha nəzər salmış, mövcüd münaqişələrin həlli yollarının axtarılması məsələlərini müzakirə etmişdir. Məruzə ilə çıxış edən Vilayət Quliyev Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi üzərində ətraflı olaraq dayanmış, Ermənistanın münaqişənin həlli ilə bağlı qeyri-konstruktiv mövqeyinə toxunmuş, işğal olunmuş ərazilərdən terrorizm məqsədilə istifadə edildiyini bildirmiş, təşkilat tərəfindən qəbul edilmiş qətnamələrin əməli şəkildə həyata keçirilməsi məqsədilə üzv dövlətlərin fəallığının artırılmasının zəruriliyini vurğulamışdır. Nazir həmçinin, İslam dünyasında mövcud olan problemlərə, xüsusilə Yaxın Şərqdə baş verən son hadisələrə, İraqla bağlı vəziyyətə toxunmuşdur.

Toplantının sonunda İKT üzv dövlətləri Yekun Kommünike qəbul etmişlər. Kommünikedə BMT Təhlükəsizlik Şurasının Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair məlum qətnamələrinin yerinə yetirilməsinə çağıran bənd öz əksini tapmışdır.

Azərbaycan xarici işlər naziri Vilayət Quliyev sentyabr ayının 17-də İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının xarici işlər nazirlərinin ənənəvi olaraq illik işgüzar görüşündə iştirak etmişdir. Görüş zamanı nazirlər bu ilin oktyabrında Istanbulda keçiriləcək təşkilatın Zirvə Toplantısına hazırlıq prosesi barədə fikir mübadiləsi aparmışlar.

Vilayət Quliyev həmin gün nazirlər səviyyəsində açıq dənizə çıxışı olmayan ölkələrin Nyu-Yorkda keçirilən 3-cü ənənəvi görüşündə iştirak etmişdir. Bu görüş zamanı 2003-cü ildə Qazaxıstanda açıq dənizə çıxışı olmayan tranzit inkişaf edən ölkələrin, habelə donor dövlətlərin və beynəlxalq maliyyə qurumlarının iştirakı ilə nazirlər səviyyəsində toplantıya hazırlıq barədə fikir mübadiləsi aparmışdır. Görüşdə məruzə ilə çıxış edən xarici işlər naziri açıq dənizə çıxışı olmayan ölkələrin və tranzit inkişaf edən ölkələrin nəqliyyat infrastrukturunun möhkəmləndirilməsində beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən konkret yardım strategiyasının işlənib hazırlanmasının vacibliyini vurğulamışdır. Vilayət Quliyev həmçinin Azərbaycanın 20 % ərazisinin

Ermənistan tərəfindən zəbt edilməsini qeyd edərək, münaqişə nəticəsində zərər çəkmiş dövlətlərə xiisusi diqqət yetirməyin zəruriliyinə toxunmuşdur.

Nazirlər 2003-cü ildə Qazaxıstanda keçiriləcək görüşdə açıq dənizə çıxışı olmayan ölkələrin və onlara qonşu ölkələrin tranzitinin inkişafı üçün qlobal fəaliyyət planının qəbul edilməsinin vacibliyini qeyd etmişlər. Görüş nəticəsində nazirlər kommünike qəbul etmişlər.

Sentyabrın 16-17 Vilayət Quliyev Yəmənin xarici işlər naziri Əbubəkr ƏI Kibri, Əlcəzairin xarici işlər naziri Əbdüləziz Belkhadem, Solomon adalarının xarici işlər naziri Aleks Bat, Vyetnamın xarici işlər naziri Nquen Du Niel, Paraqvay xarici işlər naziri Joze Rufinelli, Misir xarici işlər naziri Əhməd Mahir Əl-Səid, Belorus xarici işlər naziri Mixail Xvostov və Tanzaniyanın xarici işlər naziri Yakaya Kikvete ilə görüşmüşdür. Görüşlər zamanı dövlətlər arasında qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi, müxtəlif səviyyələrdə səfər mübadilələrinin, əlaqələrin intensivləşdirilməsinin vacibliyinə toxunulmuşdur. Nazir həmçinin, həmkarlarından Azərbaycanın BMT-nin İqtisadi və Sosial Şurasına dəstəklənməsi xahişi ilə müraciət etmişdir.

Görüşlər qarşırıqlı anlaşma şəraitində keçmişdir.

BMT Baş Assambleyasının 57-ci sessiyasında Azərbaycan heyətinə başçılıq edən xarici işlər naziri Vilayət Quliyev sentyabr ayının 18-də GUÖAM-ın xarici işlər nazirlərinin görüşündə iştirak etmişdir.

Görüş zamanı GUÖAM-ın inkişafı və əməkdaşlıq məsələləri, dövlət başçılarımn ikinci Yalta Zirvə Toplantısında əldə etdikləri razilaşmaların həyata keçirilməsi müzakirə edilmişdir. Nazirlər GUÖAM dövlətlərini terrorizmlə mübarizə, mütəşəkkil cinayətkarlıq, sərhədlərə nəzarətin gücləndirilməsi, nəqliyyat dəhlizlərinin təhlükəsizliyi və səmərəli fəaliyyətinin təmin edilməsi sahəsində əməkdaşlığın vacibliyini vurğulamışlar. Görüşün yekunu olaraq GUÖAM dövlətləri xarici işlər nazirləri tərəfindən Kommünike qəbul edilmişdir.

Həmin gün, GUÖAM xarici işlər nazirləri və RİO qrupunun (Argentina, Braziliya, Çılı, Kolumbiya, Kosıa-Rika, Dominikan Respublikası, Ekvador, Salvador, Qvatemala, Honduras, Meksika, Nikaraqua, Peru, Uruqvay, Venesuela, Paraqvay, Boliviya) xarici işlər nazirlərinin arasında görüş keçirilmişdir. Görüş zanıanı GUÖAM və RİO qrupu arasında ticarət, nəqliyyat, enerji və təhlükəsizlik sahəsində əməkdaşlığın qurulması yolları ilə bağlı fikir mübadiləsi aparmışlar. Həmçinin, gələcəkdə belə bir formatda görüşlərin keçirilməsi barədə razılıq əldə edilmişdir.

Sentyabr ayının 18-də V.Quliyev BMT-nin Inkişaf Proqramının Avropa və MDB üzrə regional Bürosunun Direktoru Kalma Mejey ilə görüşmüşdür. Görüş zamanı Azərbaycan və BMT-nin İnkişaf Proqramı arasında mövcud olan əməkdaşlıq, habelə Azərbaycanda məskunlaşmış qaçqın və məcburi köçkünlərin vəziyyətlərinin yaxşılaşdırılması istiqamətində konkret layihələrin işlənib hazırlanraasının vacibliyi barədə fıkir mübadiləsi aparılmışdır.

Hənin gün, Azərbaycan Respublikası xarici işlər naziri V.Quliyevin başçılıq etdiyi nüııayəndə heyəti Vaşinqtona işgüzar səfərə yola düşmüşdür.

XİN, Mətbuat Mərkəzi xəbər verir, 18. 09.02

Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Naziri Vilayət Quliyevin Brüssel şəhərinə işgüzar səfəri

Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri Vilayət Quliyev sentyabrın 30-dan oktyabrın 3-dək Brüssel şəhərində işgüzar səfərdə olmuşdur.

Sentyabrın 30-da Vilayət Quliyev Avropa İttifaqı Şurasının xarici-siyasi, hərbi məsələlər üzrə baş idarəsinin direktoru Stefan Lehne ilə görüşmüşdür. Görüş zamanı Avropa İttifaqı ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin genişləndirilməsi, yeni əməkdaşlıq yollarının tapılması istiqamətində fikir mübadiləsi aparılmışdır. Elə həmin gün xarici siyasət idarəsinin başçısı Avropa İttifaqı adından Azərbaycan, Ermənistan və Gürcüstanın xarici işlər nazirlərinin şərəfinə verilən işgüzar şam yeməyində iştirak etmişdir. Avropa İttifaqı Şurasının baş katibi, Avropa İttifaqının ümumi xarici və təhlükəsizlik məsələləri üzrə Ali nümayəndəsi Xavyer Solananın, Avropa İttifaqı Komissiyasının komissarı, xarici əlaqələr üzrə komissar Kristofer Patenin iştirak etdikləri şam yeməyində Cənubi Qafqazda sabitlik və münaqişələrin həlli barədə müzakirələr aparılmışdır.

Oktyabrın 1-də Avropa İttifaqı ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlıq şurasının 4-cü iclası keçirilmişdir. İclasa Azərbaycan tərəfindən Vilayət Quliyev, Avropa İttifaqı tərəfindən Danimarkanın Avropa məsələləri üzrə naziri Bertel Harder sədrlik etmişlər.

Həmin gün nazir Vilayət Quliyev xarici ölkə jurnalistləri üçün mətbuat konfransı keçirmiş və onları maraqlandıran suallara cavab vermişdir.

Oktyabrın 3-də Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri Vilayət Quliyev Rumıniyanın Azərbaycandakı Fövqəladə və Səlahiyyətli səfiri Tasım Cəmili qəbul etmişdir.

Görüş zamanı səfir Tasım Cəmil ölkələrimiz arasında münasibətləri yüksək qiymətləndirmiş və Rumıniya Prezidenti İon İlieskunun oktyabr ayının 29-30-da Azərbaycana nəzərdə tutulmuş rəsmi səfərinin əlaqələrimizin daha da möhkəmlənməsinə xidmət edəcəyinə əmin olduğunu bildirmişdir.

Sonra səfir öz ölkəsinin xarici işlər naziri Mirçea Geoananın Rumıniyaya rəsmi səfər barədə dəvətini nazir Vilayət Quliyevə təqdim etmişdir.

Xarici siyasət idarəsinin başçısı Vilayət Quliyev Rumıniya ilə Azərbaycan arasında ikitərəfli əməkdaşlığın gələcək perspektivlərinə böyük əhəmiyyət verdiyini vurğulayaraq, qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələrin davam etdirilməsinə tərəfdar olduğunu söyləmişdir.

Sonra nazir Vilayət Quliyev və səfir Tasım Cəmil Rumıniyanın Prezidenti İon İlieskunun Azərbaycana nəzərdə tutulmuş rəsmi səfəri ilə bağlı bəzi məsələləri müzakirə etmişlər.

Görüşdə qarşılıqlı maraq doğuran bir sıra məsələlər barədə də fikir mübadiləsi aparılmışdır.

«AZƏRTAC», 03.10.02

Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Naziri Vilayət Quliyevin ATƏT-in Minsk Qrupunun həmsədrləri amerikalı Rudolf Perina, fransalı Hyuq Perne və rusiyalı Nikolay Qribkov ilə görüşü

2002-ci ilin oktyabr ayının 9-da Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri Vilayət Quliyev ATƏT-in Minsk Qrupunun həmsədrləri amerikalı Rudolf Perina, fransalı Hyuq Perne və rusiyalı Nikolay Qribkovu və onları müşaiyət edən şəxsləri qəbul etmişdir.

Görüş zamanı tərəflər həmsədrlərin regiona sonuncu səfərləri, bu ilin mart ayında Azərbaycan və Ermənistanın başçıları tərəfindən münaqişənin həlli istiqamətində xüsusi nümayəndələrin təyin edildiyi, onların Praqada keçirdikləri görüşü, Reykyavikdə Türkiyə, Ermənistan, Azərbaycan xarici işlər nazirlərinin, həmçinin bu ilin 14 avqust tarixində Sədərəkdə iki ölkə başçılarının keçirilən görüşlərini və s. məsələləri müzakirə etmişlər. Görüşdə qarşılıqlı maraq kəsb edən bir sıra məsələlər müzakirə edilmişdir.

XİN, Mətbuat Mərkəzi xəbər verir, 09. 10.02

Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Naziri Vilayət Quliyevin ATƏT-in Nazirlər Şurasının 10-cu görüşündə iştirakına dair

Bu il dekabrın 5-9-da Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri Vilayət Quliyev ATƏT-in Nazirlər Şurasının 10-cu görüşündə iştirak etmək üçün Portuqaliyanın Porto şəhərində işgüzar səfərdə olub. Dekabrın 7-də görüşündə çıxış edən Azərbaycan naziri Azərbaycan-Ermənistan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı öz ölkəsinin mövqeyini bir daha ATƏT-in üzvü olan ölkələrin diqqətinə çatdırmışdır. Vilayət Quliyev Ermənistanın tarixi Azərbaycan torpaqları olan Dağlıq Qarabağı və digər əraziləri işğal etdiyini, bu ərazilərdə etnik təmizləmə siyasəti apardığını, mədəniyyət abidələrini dağıtdığını, sülh danışıqlarında qeyri-konstruktiv mövqe tutduğunu, danışıqlar prosesində güc nümayişinə cəhd göstərdiyini qeyd etmiş və işğalçı dövlətin bu cəhdlərinin beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərinə, ATƏT-in prinsiplərinə daban-dabana zidd olduğunu bəyan etmişdir. Xarici işlər naziri Ermənistanın «regional əməkdaşlıq» təkliflərini qətiyyətlə rədd edərək bölgədə sülh əldə olunmayana qədər Azərbaycanın işğalçı dövlətlə heç bir səviyyədə əməkdaşlıq qurmayacağını sammit iştirakçılarının diqqətinə çatdırmışdır. Ermənistanın Azərbaycanı hərbi quvvə tətbiqi ilə

hədələməsi, nəyin bahasına olursa-olsun işğalın nəticələrini rəsmiləşdirməyə çalışması da Vilayət Quliyevin çıxışında öz əksini tapmışdır. Nazir işğalçı dövlətin bu təşəbbüslərinə cavab verərək bildirmişdir: «Qoy Ermənistan heç bir illüziyaya qapılmasın - Azərbaycan beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərinə, BMT Xartiyasına əsaslanaraq öz ərazi bütövlüyünü mütləq təmin edəcəkdir. Bu bizim suveren hüququmuzdur və biz bu hüququmuzdan mütləq istifadə edəcəyik». Ermənistanın güya beynəlxalq təşkilatlarla, ilk növbədə isə ATƏT-in Minsk qrupu ilə sıx əlaqə saxladığını, Azərbaycanın isə bu qrupun fəaliyyətinə maneçilik törətdiyini iddia edən erməni nazirinin sərsəm bəyanatının cavabında nazir Vilayət Quliyev ATƏT çərçivəsində əldə olunmuş bütün razılıqların indiyə qədər məhz Ermənistan tərəfindən pozulduğunu konkret faktlarla sammit iştirakçılarının diqqətinə çatdırmışdır.

ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin Azərbaycan-Ermənistan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı bəyanatı ilə əlaqədar olaraq Azərbaycanın xarici işlər naziri xüsusi təfsiredici bəyanatla çıxış etmişdir. Münaqişənin həllinin Lissabon prinsiplərini əsas götürən həmin bəyanat ATƏT-in rəsmi sənədi kimi qeydə alınmışdır.

XİN, Mətbuat mərkəzi xəbər verir, 10.12.02

Digər görüşlər

10 sentyabr - Türkiyə Respublikasının Azərbaycandakı Səfiri Ünal Çevikgöz ilə görüş

12 sentyabr - İsrail Dövlətinin Azərbaycandakı Səfiri Eytan Naye ilə görüş

25 sentyabr - ATƏT-in Baş katibinin Baş polis muşaviri Riçard Monk ilə görüş

9 oktyabr - Böyük Britaniya Parlamentinin icmalar palatasının üzvü Con Makuilyan ilə görüş

16 oktyabr - Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Naziri Vilayət Quliyevin Kuba Respublikasının Azərbaycanda akreditə olunmuş səfiri Karlos Palmarolu ilə görüş

16 oktyabr - Azərbaycanda səfərdə olan NATO-nun Avropadakı Birləşmiş Silahlı QüvvələrininAli Baş komandanı - ABŞ-ın Avropadakı Silahlı Qüvvələrinin komandanı general Cozef Ralston ilə görüş

17 oktyabr - Finlandiya Respublikasının Azərbaycanda akkreditə olunmuş fövqəladə və
səlahiyyətli səfiri Timo Lahelma və Xarici işlər nazirliyinin Şərgi Avropa, Mərkəzi Asiya və MDB ölkələri üzrə departamentinin rəisi x-m Terhi Hakalan ilə görüşü

21 oktyabr – Azərbaycanda səfərdə olan Ukrayna Xarici işlər nazirliyinin Dövlət katibi Yuriy Sergeyev ilə görüşü

22 oktyabr - Azərbaycanda səfərdə olan UNESCO- nun Azərbaycan, Belorusiya, Ermənistan, Rusiya Federasiyası, Moldova və Gürcüstandakı nümayəndəsi və bu ölkələri əhatə edən Moskva bürosunun direktoru Volfqanq Royter ilə görüş

13 noyabr - Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Naziri Vilayət Quliyevin Azərbaycanda səfərdə olan Kanadanın dövlət katibi Qar Nutsonun başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti ilə görüş

19 noyabr - ABŞ-ın ölkəmizdəki fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Ross Uilson ilə görüşü

19 noyabr - Pakistan İslam Respublikasının Azərbaycandakı fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Faiz Məhəmməd Xoso ilə görüş

28 noyabr - Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Naziri Vilayət Quliyevin Qazaxıstanın ölkəmizdə yeni səfiri Andar Şukputov ilə görüşü

9 dekabr – İran İslam Respublikasının Mədəniyyət və İslam orientasiyası naziri Əhməd Məscid Cameyi ilə görüş

11 dekabr – Qazaxstan Respublikasının Xarici işlər nazirinin birinci muavini Kayrat Abuseyitov ilə görüş

11 dekabr – Hindistanın Azərbaycandakı səfiri Dinkar Xullar ilə görüş

12 dekabr – Rusiya Federasiyasının Azərbaycandakı Müvvəqəti işlər vəkili Stanislav Çernyavsk ilə görüş

26 dekabr – Çin Xalq Respublikasının Azərbaycandakı səfiri Çjan Siyun ilə görüş

ÇIXIŞLAR

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının üzvü olan ölkələrin dövlət başçıların VII Zirvə Görüşündə çıxışı

14 oktyabr 2002, İstanbul, Türkiyə

-Hörmətli cənab Sədr!

Hörmətli dövlət və hökumət başçıları!

Xanımlar və cənablar!

Sizi səmimi qəlbdən salamlayıram. İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının Zirvə görüşünün bütün iştirakçılarına uğurlar arzulayıram. VII Zirvə görüşünü yüksək səviyyədə təşkil etdiklərinə və bizə göstərdikləri qonaqpərvərliyə görə Türkiyə Respublikasının Prezidenti zati-aliləri cənab Əhməd Necdət Sezərə və Türkiyə Respublikasının Hökumətinə minnətdarlığımı bildirirəm.

Dövlət başçılarının son görüşündən sonra bu təşkilatın üzvü olan Əfqanıstanda baş verən müsbət dəyişiklikləri alqışlayıram. Hörmətli Prezident cənab Kərzaiyə ölkənin və xalqın qarşısında duran problemlərin həllində uğurlar arzulayıram.

Bu ilin noyabr ayında Azərbaycanın, habelə Mərkəzi Asiya respublikalarının İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatına üzv olmalarının 10 ili tamam olur. Fürsətdən istifadə edərək, bu əlamətdar tarix münasibətilə hamını təbrik edir, birgə səylərimizlə əməkdaşlığın daha da artmasını arzulayıram.

Hörmətli Sammit iştirakçıları!

İlk illərini yaşadığımız yeni əsrdə bəşəriyyətin qarşısında dünyada sülhün bərqərar olması və insanların firavanlıq, əmin-amanlıq şəraitində yaşaması kimi mühüm vəzifələr durur.

Bu vəzifələrin öhdəsindən gəlmək üçün dünya dövlətlərinin ayrı-ayrılıqda göstərdikləri səylərlə yanaşı, regional təşkilatların məqsədyönlü fəaliyyəti də zəruridir.

Bu səbəbdən İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının üzərinə böyük tarixi missiya düşür. Güman edirəm ki, Sammitdə bizim qəbul edəcəyimiz qərarlar yeni əsrdə regionumuzun siyasi-iqtisadi və mədəni-mənəvi inkişafına öz müsbət təsirini göstərəcək, onun əsas istiqamətlərini müəyyən edəcəkdir.

Bundan başqa, Sammitin qərarları regionun sürətli tərəqqisinə yardım etməli, qloballaşma prosesində onun daha fəal iştirakını təmin etməlidir. Biz təşkilatın fəaliyyətinin əsas istiqamətlərini regionda iqtisadi inteqrasiyanın hüquqi bazasının yaradılmasında və icra mexanizminin hazırlanmasında görürük.

Bu gün İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri də dünya miqyasında aparılan yoxsulluğun azaldılması işinə öz töhfəsini verməkdir. 350 milyona yaxın insanın yaşadığı regionu əhatə edən İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı yoxsulluğun azaldılması üçün xüsusilə dövlətlərarası əməkdaşlığı inkişaf etdirməli və birgə layihələrin həyata keçirilməsini təşviq etməlidir.

Bu məqsədlə yeni iş yerlərinin açılması üçün regional investisiya layihələrinin təşviqini və ölkələrimiz arasında qarşılıqlı investisiya qoyuluşlarının həvəsləndirilməsini zəruri hesab edirik.
Azərbaycan Respublikası adından deyə bilərəm ki, ölkəmizə xarici investisiyaların cəlb olunması üçün son illərdə mühüm işlər aparılmış, müvafiq hüquqi baza yaradılmış, bazar iqtisadiyyatına keçid və dövlət əmlakının özəlləşdirilməsi sahəsində əməli addımlar atılmışdır. Təkcə onu qeyd etmək kifayətdir ki, 1994-cü ildən bu günə kimi Azərbaycan iqtisadiyyatına təxminən 10 milyard ABŞ dolları həcmində sərmayə qoyulmuşdur.

Bu gün ölkəmizdə xarici investorlar üçün lazımi investisiya mühitinin yaradıldığını tam əminliklə deyə bilərəm və iş adamlarını Azərbaycanda investisiya layihələrinin həyata keçirilməsində fəal iştirak etməyə dəvət edirəm.

Məlum olduğu kimi, Azərbaycan artıq Şimal-Cənub nəqliyyat dəhlizinə qoşulmaq haqqında qərar qəbul edibdir. Bu ilin may ayında İran İslam Respublikasına səfərim zamanı mən əməkdaşlığımızın bu mühüm sahəsini İranın hörmətli Prezidenti ilə müzakirə etmişəm və ümidvaram ki, bu, İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı daxilində də işbirliyinə öz müsbət töhfəsini verəcəkdir.

İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının regional əməkdaşlıq sahəsində ciddi uğurlar əldə etməsi üçün hər cür şərait var. Xalqlarımızın tarixi yaxınlığı, din, bir sıra hallarda isə dil ümumiliyi, ölkələrimizdəki bənzər cəhətlər və mədəni-mənəvi bağlılıq bunun üçün etibarlı zəmin yaradır.

Yarandığı dövrdən bu günədək təşkilatın fəaliyyətinin genişləndirilməsi və qarşısında duran məsələlərin həlli üçün bir sıra sənədlər imzalanmış və müvafiq qurumlar yaradılmışdır. Regionun iqtisadiyyatının inkişaf istiqamətlərini müəyyən etmək, iqtisadi təhlillər aparmaq və birgə layihələr hazırlamaq üçün təşkilatın iqtisadi təhqiqatlar mərkəzinin yaradılması zəruriyyəti meydana çıxmışdır. Azərbaycanın böyük məmnuniyyətlə belə bir mərkəzə ev sahibliyi etməyə hazır olduğunu bildirirəm.

Hörmətli Sammit iştirakçıları,

Bizim ölkəmiz, eləcə də region dövlətləri üçün Bakı-Novorossiysk və Bakı-Supsa neft kəmərlərinin işə düşməsinin mühüm əhəmiyyəti olmuşdur. Bu il sentyabrın 18-də isə Bakıda region üçün çox böyük əhəmiyyətə malik olan Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac neft kəmərinin inşa edilməsinin təməlatma mərasimi keçirilmişdir. Mərasimdə Türkiyə Cümhuriyyətinin Prezidenti hörmətli Əhməd Necdət Sezər, Gürcüstan Prezidenti hörmətli Eduard Şevardnadze və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti iştirak etmişlər.

Bu əlamətdar hadisə Azərbaycanın yeni neft strategiyası əsasında 1994-cü ildə Xəzərin Azərbaycan sektorunda neft yataqlarının istismarı məqsədi ilə imzalanmış ilk hasilatın pay bölgüsü müqaviləsi – “Əsrin müqaviləsi” ilə əsası qoyulmuş nəhəng layihənin nəticəsidir.

Bu gün Xəzər dənizi hövzəsində neft və qaz ehtiyatlarının işlənilməsi sahəsində böyük işlər aparılır. Lakin regionun enerji ehtiyatlarından daha səmərəli istifadə edilməsi Xəzər dənizinin hüquqi statusunun müəyyən olunmasını tələb edir.

Bu sahədə son illərdə çox işlər görülür. Bunlardan Xəzəryanı dövlətlərin ilk dəfə bir araya gəldiyi Aşqabad sammitinin çox böyük əhəmiyyəti olmuşdur. Mən bu ilin may ayında İranda olarkən Prezident cənab Xatəmi ilə də bu sahədə səmərəli danışıqlar apardığımızı qeyd edirəm. Bundan başqa, bizim Rusiya və Qazaxıstanla imzaladığımız sazişlər də Xəzərin statusu ilə bağlı məsələnin həll olunmasına yardım edəcəkdir.

Cənab Sədr,

Hörmətli Sammit iştirakçıları!

Təəssüf hissi ilə qeyd etməliyəm ki, bəşəriyyət insanlıq üçün firavanlıq və əmin-amanlıq gətirən bütün bu işlərlə yanaşı, yeni minilliyə köhnə minillikdən miras qalmış bir sıra problemlərlə də qədəm qoymuşdur. Bunlardan ən təhlükəlisi etnik münaqişələr və terrordur.

2001-ci ilin 11 sentyabrında Amerika Birləşmiş Ştatlarında törədilmiş dəhşətli terror hadisəsi əslində tərəqqipərvər bəşəriyyətə ciddi bir siqnal oldu. Bir necə saat ərzində bütün dünya terrorun nə qədər dəhşətli, bəşəriyyət və insanlıq üçün nə qədər təhlükəli və faciəli olduğunu müşahidə etdi.

Bir çox dövlətlər üçün bu dəhşətli faciə yeni bir hadisə idi. Lakin bizim ölkələrimizin bir çoxunda etnik münaqişələrin və dinc insanlara qarşı çevrilmiş terrorçuluğun, təcavüzkar separatçılığın və şovinizmin nə olduğunu çox yaxşı bilirlər. Minlərlə insan bunun ağrı-acılarını öz şəxsi həyatlarında yaşayıb və bu gün də yaşamaqdadır.

Etnik münaqişələrdən və terrordan zərər çəkən bir dövlət olaraq, Azərbaycana bu münaqişələr daha yaxşı tanışdır. Odur ki, biz dərhal antiterror mübarizəsində ölkəmizin bütün imkanlarından istifadə etməyi, bu dəhşətli faciə ilə mübarizəyə hazır olduğumuzu birmənalı bəyan etdik.

Biz neçə ildir ki, Azərbaycanda etnik separatizm və bunun nəticəsində yaranmış terrorçuluqla təkbaşına mübarizə aparırıq. Qonşu Ermənistanın Azərbaycana qarşı 14 il əvvəl əsassız ərazi iddiaları ilə başladığı hərbi təcavüz nəticəsində Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi işğal olunmuş, bir milyondan çox azərbaycanlı öz doğma yurdlarından zorla çıxarılaraq qaçqın və köçkünə çevrilmişdir. Bu münaqişə nəticəsində 35 min azərbaycanlı öz torpaqlarında həlak olmuş, yaxud qətlə yetirilmişdir. İşğalın nəticələri ölkəni ciddi iqtisadi və sosial problemlərlə üz-üzə qoymuşdur.

Biz dəfələrlə bəyan etmişik ki, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi dinc yolla həll olunmalıdır. Biz müharibə istəmirik. Biz sülh tərəfdarıyıq. Azərbaycanda, bütün Qafqaz regionunda və bütün dünyada sülhün bərqərar olması bizim ən ümdə arzumuzdur.

Azərbaycan sülhsevər ölkə olaraq bütün dövlətlərlə və xalqlarla, ələlxüsus öz qonşuları ilə qarşılıqlı anlaşma, mehriban qonşuluq və əməkdaşlıq şəraitində yaşamaq istəyir. Lakin Ermənistanla belə əməkdaşlıq

yalnız və yalnız Dağlıq Qarabağ münaqişəsi həll olunduqdan, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü bərpa edildikdən, qaçqınlar öz daimi yaşayış yerlərinə qayıtdıqdan sonra mümkün ola bilər.

Hesab edirik ki, terrora qarşı mübarizə bütün dövlətlərin və beynəlxalq təşkilatların əlbir fəaliyyətini tələb edir. Bununla bağlı düşünürəm ki, İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı da üzərinə düşən tarixi vəzifəni yerinə yetirməli və bundan sonra da ümumbəşəri dəyərlər uğrunda mübarizəni davam etdirməli, bu təşkilatın üzvü olan Azərbaycanın haqq işinə dəstək verməlidir.

Hörmətli Sədr!

Hörmətli Sammit iştirakçıları!

Sonda bir daha əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının İstanbul Zirvə görüşü yeni əsr üçün regionun inkişafının başlıca istiqamətlərini müəyyən edəcək və qarşımızda duran əsas maneələrin aradan qaldırılmasında, xalqlarımızın və dövlətlərimizin daha da yaxınlaşmasında mühüm addım olacaqdır.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

Türkiyənin iş adamları ilə görüşdə
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin çıxışı

15 oktyabr 2002, İstanbul, Türkiyə

- Türkiyənin 9-cu Prezidenti, əziz dostum-qardaşım, hörmətli Süleyman Dəmirəl!

Hörmətli nazirlər!

Dəyərli iş adamları!

Xanımlar və cənablar!

Sizin hamınızı səmimi qəlbdən salamlayıram və Türkiyədə başqa bir məsələ ilə əlaqədar olduğum halda burada, "Çırağan" sarayında Türkiyənin dəyərli iş adamları ilə görüşümdən həddən ziyadə məmnun olduğumu bildirmək istəyirəm.

Bilirsiniz ki, mən İƏT təşkilatının zirvə görüşündə iştirak etmək üçün Türkiyəyə, İstanbula gəlmişəm. Biz dünən çox iş gördük. Türkiyə Cümhuriyyətinin Prezidenti hörmətli Əhməd Necdət Sezərin sədrliyi ilə İƏT-in VII zirvə görüşü öz işini apardı və tamamladı. Türkiyə hökuməti İƏT-in növbəti zirvə görüşünə sədr seçildi, İƏT-ə başçılıq edəcəkdir. Ümidvaram ki, Türkiyə Cümhuriyyəti İƏT-ə çox böyük önəm verdiyinə görə, təşkilat gələn illərdə ölkələrimiz arasında əlaqələrin inkişaf etməsində yeni uğurlar qazanacaqdır.

Mən ayrıca olaraq, hörmətli Prezident Əhməd Necdət Sezərlə görüşdüm, Türkiyə-Azərbaycan əlaqələri haqqında və onun daha da inkişaf etdirilməsi haqqında geniş söhbət apardıq. Hər dəfə olduğu kimi, bu dəfə də bizim görüşümüz dostluq, qardaşlıq, mehribanlıq şəraitində keçdi. Mən bu işləri qurtarandan sonra yeni bir işə başlamışam. Burada siz mənə yardımçı olduğunuza görə təşəkkür edirəm.

Mən buraya gələrkən bildirmişdim ki, Türkiyənin iş adamları ilə görüşmək arzusundayam. Keçən dəfə Prezident Əhməd Necdət Sezər Bakıda olarkən danışdığım zaman ona bildirmişdim. Mənim bu arzum qəbul edilmişdir və çox məmnunam ki, bu işin təşkilatçıları, bizim gözəl insanlarımız, dostlarımız çox çalışıblar, yaxşı bir görüş hazırlayıblar.

Burada yaxşı çıxışlar söylənildi. Hörmətli Süleyman Dəmirəl hər dəfə olduğu kimi çox geniş, dərin mənalı, çox əhəmiyyətli çıxış etdi. Əziz dostum, Azərbaycan haqqında, Azərbaycanın artıq 11 ildir keçdiyi əziyyətli müstəqillik yolu haqqında, bu yolda əldə etdiyimiz uğurlar haqqında, şəxsən mənim fəaliyyətim haqqında xoş sözlərə görə, izahatlara görə Sizə təşəkkür edirəm. Bildirmək istəyirəm, indiyə qədər olduğu kimi, bundan sonra da Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini qoruyacaq, saxlayacaq, möhkəmləndirəcək, inkişaf etdirəcək və demokratik, hüquqi, dünyəvi, güclü bir Azərbaycan olacaqdır.

Bu yolda biz həmişə dost, qardaş Türkiyə Cümhuriyyəti ilə, türk xalqı ilə bir yerdə olmuşuq. Azərbaycan dövlət müstəqilliyini elan edəndən sonra Türkiyə ilk olaraq bu müstəqilliyi tanımışdır. Biz yenicə

doğulmuş bir cocuq, bəbə kimi hələ ayaqlarımızı ata bilmirdik, ancaq Türkiyə bizim qolumuzdan tutmuşdu, bizə yardım etmişdi və öz təcrübəsini bizə göstərmişdi. Mən bunu dəfələrlə demişəm, böyük Atatürkün yaratdığı Türkiyə Cümhuriyyətinin keçdiyi tarixi yol, əldə etdiyi nailiyyətlər Azərbaycan üçün həmişə örnək, nümunə olubdur. Biz çalışmışıq ki, bundan səmərəli istifadə edək və ölkəmizi yeni bir müstəqil yol ilə aparaq. Biz buna nail ola bilmişik.

Burada hörmətli Süleyman Dəmirəl dedi, bizim qarşımızda çox çətinliklər də olmuşdur, çevriliş cəhdləri də olmuşdur, Azərbaycanda vətəndaş müharibəsi də olmuşdur. Azərbaycan parçalanırdı. Ancaq xalqımız öz iradəsini göstərdi və biz bunların hamısının qarşısını aldıq. İndi Azərbaycan rahat bir yola çıxıbdır. Doğrudur, bizim problemimiz var. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi və Azərbaycan torpaqlarının işğal olunması problemi var. Bu, başqa bir problemdir. Amma belə bir ağır problemi olmağına baxmayaraq, Azərbaycan böyük iqtisadi inkişaf yoluna çıxmış və inkişaf etmişdir.

Burada bizim Türkiyə tərəfindən çıxış edən dostlarımız, bizim iqtisadi inkişaf nazirimiz və xüsusən hörmətli Süleyman Dəmirəl əldə etdiyimiz nailiyyətlər haqqında danışdılar. Mən bu barədə vaxt almaq istəmirəm. Ancaq onu demək istəyirəm ki, biz çox çətin bir şəraitdə nailiyyətlər əldə etmişik.

İndi Azərbaycan inkişaf edən bir ölkədir. İqtisadiyyatı inkişaf edir. Təbiidir, Azərbaycanın böyük problemləri var. Birincisi, Dağlıq Qarabağ problemidir. Torpaqlarımızın 20 faizi işğal altındadır. 8 ildən çoxdur ki, atəşkəs şəraitində yaşayırıq. Hələ ki, müharibə yoxdur. Ancaq sülh, barış da yoxdur. Bir milyondan artıq vətəndaşımız qaçqındır, köçkündür, çadırlarda yaşayır. Onlar işləyə bilmirlər, iş yerləri yoxdur. Biz onları yaşatmalıyıq. Amma çadırda yaşamaq nə qədər çətindir- bunu bilirsiniz. İki-üç il bir hadisə ilə əlaqədar çadırda yaşamaq olar. Amma 10-11 il çadırda yaşamaq... İndi bizdə uşaqlar var, çadırlarda doğulub, böyüyüb, çadırda məktəbə gedirlər. İnsanlar çadırda evlənir, ailə qururlar. İnsanlar çadırda həyatdan gedirlər. Bilirsiniz, nə qədər ağır, çətin şəraitdə yaşayırlar. Ancaq dözürlər. İnanırlar ki, məsələ sülh yolu ilə həll olunacaqdır.

İndi vaxt yoxdur, bu, böyük bir məsələdir, bu barədə demək istəmirəm. Bu, çox çətindir. Ermənistan bizim torpaqlarımızı işğal etdiyinə görə Dağlıq Qarabağı Azərbaycandan qoparmaq istəyir. Biz isə öz qədim torpaqlarımızı itirə bilmərik. Onlar işğal etdikləri torpaqları azad etmirlər. Dünyada bir ölkə yoxdur, bir beynəlxalq təşkilat yoxdur ki, bu məsələni ədalətlə müzakirə etsin, desin ki, sən günahkarsan, sənin başqa ölkənin torpağını işğal etməyə haqqın yoxdur, sən buradan çıxmalısan.

Prezident kimi mənə deyirlər ki, gedin Ermənistanın Prezidenti ilə danışın, razılaşın. Bunu Amerika da deyir, Rusiya da deyir, Fransa da deyir, ATƏT də deyir, Türkiyə də deyir, Avropa Birliyi də deyir. Hamısı deyir ki, onlarla razılaşın, hansı razılığı əldə etsəniz, biz də ona razı olacağıq, bu işdə sizə kömək edəcəyik. Mən razılaşa bilmirəm. Çünki niyə? O, torpaqları işğal edib məndən tələb edir. Əvvəla, onun tələbini yerinə yetirə bilmirəm. Bəs nə olsun? Müharibə edək?! Artıq bizim xalqımızda müharibə əhval-ruhiyyəsi qalxır - gedək müharibə edək, vuruşaq, ya torpaqlarımızı azad edək, ya da məhv olaq. Amma bu da doğru yol deyildir.

Baxmayaraq ki, bizim xalqımızda belə fikirlər artıq çox geniş yayılıbdır. Mən bir Cümhur başqanı kimi bunu məqbul hesab etmirəm, bunun qarşısını alıram. Amma təsəvvür edin, belə şəraitdə yaşamaq nə qədər çətindir.

Bütün bunlara baxmayaraq, Azərbaycan inkişaf edir. Bu inkişafda da Türkiyə ilə bizim iqtisadi əlaqələrimiz həmişə xüsusi yer tutubdur. İlk illərdə biz özəl sektor nədir bilmirdik, başqa şeylər bilmirdik. Biz 70 il kommunist rejimində yaşamışıq. Hər şey ümumi, dövlətin idi, şəxsi mülkiyyət ola bilməzdi. Ona görə də biz bir neçə il ağır fikirləşmə yolu ilə gedirdik. Çoxları deyirdi ki, yox, onu dəyişdirmək olmaz. Onu dəyişdirsəniz, hər şey batacaqdır. Mən isə düşünürdüm, yox, risk etmək lazımdır, dəyişdirmək lazımdır. Hələ 1995-ci ildə mən torpaq islahatı keçirdim. Ondan iki il sonra torpağı kəndlilərə payladım, bütün heyvanları payladım. Kolxozları, sovxozları dağıtdım. İlk il çətinliklər oldu. İndi bizdə aqrar sektor, kənd təsərrüfatı çox inkişaf edibdir. Biz özümüzü taxılla təmin edirik. Əti, südü, başqa şeyləri əvvəllər Rusiyadan gətirirdik. İndi hamısı Azərbaycanda var. Azərbaycanın kəndində özəl sektor inkişaf edir.

Biz özəlləşdirmə keçirdik. Ticarət tamamilə özəl sektordadır. İndi Azərbaycanda ticarət çox gözəldir. Sizin mağazalarda olan şeyləri gedib orada da ala bilərsiniz. Sizdə nə yoxdursa, gəlin oradan alın. Ticarət özəl oldu, nəqliyyat da belə oldu. Qısa bir zamanda böyük dəyişikliklər əldə etdik.

Süleyman bəy elektrik şəbəkəsindən danışdı. Burada "Barmek" şirkətinin rəhbəri oturubdur. Siz bəzi şeyləri bilmirsiniz. Biz elektrik enerjisini hasil edirik, insanlara veririk, pulunu ala bilmirik. Biz özümüz 6 milyard kubmetr qaz hasil edirik. 4 milyard kubmetr Rusiyadan alırıq. Əhaliyə, insanlara qaz veririk, amma pulunu ala bilmirik. Pulunu vermirlər. İndi təsəvvür edin, biz dövləti nə cür saxlayırıq. Çox sağ olsun, Hüseyn Arabil gəldi dedi ki, mən bu ağır işi götürəcəyəm. Mən dedim, bu, çox ağırdır, ola bilər, sonra qaçdı. Amma hələ ki, qaçmayıbdır və görürəm, hələ qaçmayacaqdır. "Bakıelektrikşəbəkə"ni ona verdik. Çox çətin işlədir. Ancaq indi satılan enerjinin 49 faiz dəyəri ödənilir. Amma biz 8-10 faiz yığa bilirdik.

İndi "Sumqayıtelektrikşəbəkə"ni götürübdür. Sonra nə iş görəcəksən, 3 ildə 80 faizə çatdıracaqsan? Çox yaxşı, təşəkkür edirəm.

Bax, budur, Türkiyə şirkətinin, türk iş adamının Azərbaycanda ölkəmiz üçün gördüyü çox önəmli iş. Bəlkə Türkiyə iş adamlarının Azərbaycanda indiyə qədər gördüyü işlərdən ən önəmlisi budur. Çünki bilirsiniz, nə qədər elektrik enerjisi işlədirik. Bakı böyük şəhərdir. İki milyon əhalisi var. Bizdə metropoliten işləyir, başqa şeylər var. Nə qədər elektrik enerjisi gedir, bizim nə qədər vəsaitimiz gedirdi. İndi isə büdcəyə nə qədər vəsait gələcəklər. Güman edirəm ki, belə iş adamları Azərbaycana bundan sonra daha da çox gələcəkdir.

İndiyə qədər Azərbaycana gələn adamlar çox iş görüblər. Onların hamısına təşəkkür edirəm. Əgər bu işlər olmasaydı, indi Azərbaycanda, məsələn, inşaat, ticarət və digər şeylər bu səviyyədə ola bilməzdi. Ancaq mən istərdim ki, Türkiyənin iş adamları gəlib istehsala sərmayə qoysunlar. Bir şey istehsal edək. Mən çox məmnunam ki, hörmətli Sabançı bizim bu məclisdədir. Mən buraya çox gəlib-gedirəm, amma onu az görürəm. Onu görməyə çox çalışıram. Ancaq bir dəfə deyirlər, Sabançı Amerikadadır, bir dəfə deyirlər İngiltərədədir,

mən onu görə bilmirəm. İndi Allah nəsib edib ki, burada görüşmüşük, bir yerdə oturmuşuq. Amma o, Azərbaycana heç ayağını qoymayıbdır.

Hörmətli Sabançı, indi mən bu insanların yanında, televiziyanın qarşısında sizə müraciət edirəm. Birincisi, siz mənim şəxsi qonağım, dostum kimi, Azərbaycana gəlin. Azərbaycana baxın, görün. Heç bir iş görməsəniz də gəlin, orada görünün.

Beləliklə, indi Türkiyə-Azərbaycan iqtisadi əlaqələri bu yerə gəlib çatıbdır. Biz bu mərhələyə gəlmişik. O xırda işlər, məsələn, restoranlar, mağazalar, inşaatdır – bunlar hamısı çox yaxşıdır. Bizə çox yardım etdi və hərtərəfli mənfəət götürdük. İş adamları da mənfəət götürdü, Azərbaycan da bir çox şeyləri öyrəndi. Bizim inşaatçılar Türkiyədən gələn inşaat şirkətlərindən çox şey öyrəndilər. İndi öyrəniblər, özləri şəhərdə 20 mərtəbəli evlər tikirlər. Bu, böyük hadisədir və bizim əməkdaşlığımızın, dostluğumuzun nəticəsidir. Amma bundan sonra daha geniş iş görmək lazımdır.

Bizim neft sektorunda gördüyümüz işlər haqqında burada danışıldı. Çox məmnunam ki, hörmətli Süleyman Dəmirəl də bu barədə danışdı və nə qədər əhəmiyyətli olduğunu dedi. Ancaq bir neçə kəlmə demək istəyirəm.

Mən 1994-cü ildən Türkiyəyə gəlirəm. Türkiyəyə hər dəfə gələndə hamı mənə sual verirdi: Bakı-Ceyhan, Bakı-Ceyhan. Mən özüm də Bakı-Ceyhanı düşünürdüm. Amma bilirdim ki, Bakı-Ceyhanı həyata keçirmək nə qədər çətin işdir. İndi isə Bakı-Ceyhanı soruşmurlar. Heç kəs soruşmur. Çünki Bakı-Ceyhan var.

Ancaq bilməlisiniz, mən Bakı-Ceyhan üçün çox ağır yollardan keçdim. Bağışlayın, bəlkə də yükün çoxu mənim üstümə düşdü. Mən idim bu işi aparan, mən idim bu işi görən. Mən Amerika, Avropa neft şirkətlərinə sübut etməliydim ki, Bakı-Ceyhanı həyata keçirmək lazımdır. 1994-cü ildə "Əsrin müqaviləsi"ndə bu, göstərilmişdi, imzalanmışdı. Amma biz sonra Bakı-Supsa ixrac boru xəttini tikdik. 1999-cu ildən indiyə qədər Bakı-Supsa ilə təxminən 25 milyon ton neft ixrac olunubdur. Şirkətlər dedilər ki, Bakı-Ceyhan çox baha olacaq, çətin olacaq, gəlin, Bakı-Supsanı genişləndirək və nefti Bakı-Supsa vasitəsilə göndərək. Mən dedim, olmaz.

Hörmətli Süleyman bəylə danışdım, dedim siz bildirin ki, tankerləri Bosfordan daha buraxmayacaqsınız. Yoxsa Bakı-Supsanı genişləndirəndə yenə də Bosfordan keçməlidir. Bosfordan nə qədər keçər? Bizim məqsədimiz o idi ki, bu boru xətti Türkiyədən keçsin, Ceyhana getsin, tankerlər daha dənizdən keçməsin, Bosfordan keçməsin, gəlib nefti Ceyhandan götürsünlər. Mənim bu mübarizəm həmin Qərb şirkətləri ilə, hansılar ki, pulu, hər şeyi qoyurlar, onlarla idi. Onlar öncə deyirdilər ki, olmaz. Bakı-Novorosiysk kəməri var, oradan nəql edək. Ondan da qurtardıq, bundan da qurtardıq. Sonra dedilər ki, pul yoxdur. Pul da tapdıq, filan etdik və 1998-ci ildə Türkiyə Cümhuriyyətinin 75-ci ildönümündə Ankarada bəyannaməni imzaladıq. Türkiyə Cümhuriyyəti, Azərbaycan Cümhuriyyəti, Gürcüstan, Qazaxıstanı da qatdıq və bəyannamə imzalandı. Ondan sonra, 1999-cu ilin noyabr ayında ATƏT-in İstanbuldakı zirvə görüşündə Cümhur başqanı Süleyman Dəmirəl, Cümhur başqanı Edurad Şevardnadze, Cümhur başqanı Nursultan Nazarbayev, Cümhur başqanı Heydər Əliyev

son olaraq sazişi imzaladıq. Amerikanın Cümhur başqanı Bill Klinton da ona öz imzasını qoydu. Ondan sonra biz bu işləri apara bildik.

Artıq indi inşaata başlamışıq. Mən çox mənunam ki, "Botaş" şirkəti Türkiyədə inşaatı başlayıbdır. Bizim şirkətlər də - həm Azərbaycan ərazisində, həm də Gürcüstan ərazisində işə başlayıbdır. Düşünürəm ki, 2004-cü ildə olmasa da, 2005-ci ildə Bakı-Tbilisi-Ceyhan tamam olacaq və biz Ceyhan limanında gedib Azərbaycan neftinin oraya çatmasını görəcəyik.

Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz kəməri barədə. Öncə heç kəsin ağlına gəlməzdi ki, Azərbaycanda bu qədər təbii qaz olacaq və biz onu çıxaracağıq. Amma bu da oldu və anlaşmaları yenə burada imzalamışıq. İş gedir. Bir az problemlər var, bir balaca gecikir. Türkiyə tərəfdə problemlər var. Bizim şirkətlərdə də, - yəni bizim deyəndə, oradakı şirkətlərin hamısı Avropanın, Amerikanın şirkətləridir, - problemlər var. Ancaq onları da həll edəcəyik və güman edirəm ki, 2006-cı ildə də "Şahdəniz" qaz yatağından qaz Ərzuruma çatacaqdır və Türkiyə ondan istifadə edəcəkdir.

Biz bu qədər böyük işlər görmüşük. Bunlar təkcə iqtisadi məsələ deyildir. Bunlar bizim ölkələrimizi polad tellərlə bir-birinə bağlayır. Bu, bizim təhlükəsizliyimizi təmin edir. Bu, bizim daim bir yerdə olduğumuzu göstərir. Bakı-Tbilisi-Ceyhan 10, 20 il üçün deyil, 100 illər üçündür. Bilin ki, Xəzər dənizində neft hələ XXII əsrədək olacaqdır. İndi görün, nə qədər vaxt üçün biz belə layihələr hazırlamışıq. Ona görə bizim bu işlərimiz, təbiidir ki, başqa işlərimiz də çox yüksək qiymətə layiqdir. Ancaq bu işlər böyük işlərdir.

Biz çalışmalıyıq ki, hər bir iş adamına, Türkiyənin iş adamına Azərbaycanda imkan yaradaq ki, gəlib iş görsünlər. Amma indi rəqabət daha da artıbdır. Əgər beş il bundan qabaq belə bir rəqabət yox idisə, indi rəqabət var. Çünki iş görmək istəyənlər çoxdur. Şərq ölkələrindən, Qərbdən gələnlər çoxdur. Azərbaycanın öz yerli iş adamları artıq yaranıbdır, onlar iş görürlər. Bu rəqabət nəticəsində iş almaq lazımdır. Mən istərdim ki, Türkiyənin iş adamları bunu da nəzərə alsınlar.

Bilirsiniz, Türkiyə ilə Azərbaycanın dostluğu, qardaşlığı ancaq iqtisadi əlaqələrlə bağlı deyildir. Bizim dostluğumuzun, qardaşlığımızın dərin kökləri var. Bizim xalqlarımız qədimdən birdir, bəli, biz bir millət, iki dövlətik. Ona görə də bizim dərdimiz birdir, bizim sevincimiz birdir, qəmimiz, kədərimiz birdir, bayramımız birdir- hamısı birdir.

Türkiyə qüdrətli bir dövlətdir. Dünyanın böyük dövlətlərindəndir. Türkiyə demokratik dövlətdir və demokratiyanı müsəlman aləmində inkişaf etdirən ilk dövlətdir. Türkiyənin böyük iqtisadi potensialı var. Türkiyənin güclü ordusu var. Türkiyə bizim üçün dayaqdır, arxadır. Mən inanıram ki, Türkiyə bundan sonra da böyük öndər Atatürkün yolu ilə gedərək, böyük nailiyyətlər əldə edəcəkdir. Əmin ola bilərsiniz ki, Azərbaycan daim Türkiyənin yanında olacaqdır. Azərbaycan bir müstəqil dövlət kimi demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət kimi inkişaf edəcəkdir, inkişaf etmiş dövlətlər səviyyəsinə qalxacaqdır. Bu da Türkiyə-Azərbaycan dostluğunu bir-birinə daha da bağlayacaqdır. Bizim dostluğumuz, qardaşlığımız əbədidir, dönməzdir, sarsılmazdır.

Yaşasın, Türkiyə Cümhuriyyəti!

Yaşasın, türk xalqı!

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin NATO-nun Praqa Zirvə görüşündəki çıxışı

22 noyabr 2002, Praqa, Çex Respublikası

Hörmətli cənab Sədr,

Hörmətli həmkarlar,

Dünya son dərəcə mürəkkəb bir dövr yaşayır. Beynəlxalq terrorizm bəzi dövlətlərin dəstəyindən istifadə edərək, dünya nizamına qarşı həmlələr edir, ekstremizm, təcavüzkar millətçilik və davakar separatizm ideologiyası əsasında yeni qarşıdurma xətləri yaratmağa çalışır, sərhədləri yenidən bölməyə və dəyişməyə cəhd göstərir.

Beynəlxalq sistemin ümumi təhlükəyə qarşı səmərəli mübarizə aparmaq qabiliyyəti ciddi sınağa çəkilir. 11 sentyabr faciəsindən dərhal sonra Avroatlantika birliyi antiterror koalisiyası yaratdı və Azərbaycan ilk gündən bu koalisiyaya qoşuldu. Biz bu gün də başqa ölkələr və beynəlxalq təşkilatlar ilə birlikdə bu təhlükələrə qarşı əlimizdən gələni edirik. Təhlükələrin xarakteri və miqyasları NATO/Avroatlantika Tərəfdaşlıq Şurası çərçivəsində birgə və hərtərəfli mübarizə üçün hər cür məhdudiyyətləri, o cümlədən də coğrafi məhdudiyyətləri aradan qaldırır.

Lakin bu təhlükə 11 sentyabrdan əvvəl də mövcud idi. Terrorizm və onunla bağlı beynəlxalq cinayətkarlıq ocaqları münaqişə zonalarında və qanuni hakimiyyətlər tərəfindən nəzarət olunmayan ərazilərdə formalaşır. Bu ərazilər isə təcavüzkar millətçilik və zorakı separatizm siyasətindən doğan müharibələr nəticəsində meydana çıxır. Bu mənada Cənubi Qafqaz ən çox narahatlıq doğuran regiondur.

Azərbaycan beynəlxalq terrorizmə və ekstremizmə qarşı barışmaz mübarizə apararaq, əsas səylərini öz ərazilərini Ermənistanın işğalından azad etməyə və orada qanun-qaydanı və nəzarəti bərpa etməyə yönəldir. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli Avroatlantika Tərəfdaşlığının bütün dövlətlərinin mənafelərinə uyğundur. Nə qədər ki gec deyil, dünya birliyi beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərinə uyğun olaraq, Azərbaycanın suverenliyinin və ərazi bütövlüyünün tam bərpa olunması əsasında münaqişənin sülh yolu ilə tənzimlənməsi üçün əlindən gələni etməlidir.

Azərbaycan NATO ilə tərəfdaşlığı gələcək Avroatlantika təhlükəsizlik sisteminin əsası kimi qiymətləndirərək, Alyans ilə inteqrasiya tərəfdaşlığına və intensiv ikitərəfli dialoqa səy göstərir. Bununla yanaşı, Alyans və Tərəfdaşlıq üzvlərinin artmaqda olan qarşılıqlı asılılığını, tərəfdaşların mənafe və tələbatının daha çox nəzərə alınması zəruriliyini qeyd etmək istəyirəm.

Biz NATO tərəfindən Cənubi Qafqaza diqqətin artdığını görürük. Lakin hər cür regional təşəbbüslər və təkliflər ilk növbədə müharibələrin nəticələrinin aradan qaldırılmasına və dövlətlər arasında beynəlxalq miqyasda tanınmış sərhədlərin bərpa olunmasına yönəldilməlidir.

Biz məmnunluqla qeyd edirik ki, NATO ilə Rusiya arasında yeni qarşılıqlı münasibətlər inkişaf etməkdədir, bu isə Avropanın müxtəlif regionlarında böhranların aradan qaldırılması üçün böyük əhəmiyyət kəsb edə bilər.

Mən Alyansa daxil olmaq barədə dəvət almış dövlətləri təbrik edirəm. NATO-nun yeritdiyi açıq qapı siyasətini qiymətləndirirəm.

Cənab Sədr,

Qarşımızda duran məqsədlər böyük səylər tələb edir. Lakin bizim geri çəkilməyə ixtiyarımız yoxdur. Bizim müqəddəs vəzifəmiz gələcək nəsillərə təhlükəsiz və sabit dünya bəxş etməkdir.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Naziri Vilayət Quliyevin Davamlı İnkişaf üzrə Ümumdünya Zirvə Toplantısında çıxışı

4 sentyabr 2002, Yohannesburq, Cənubi Afrika Respublikası

Cənab Sədr,

Cənab Baş Katib,

Zati-Aliləri,

Hörmətli Nazirlər,

Hörmətli Nümayəndələr,

Xanımlar və Cənablar,

Fəaliyyətlər üçün ümumi narahatçılıqları, bölüşdürülmüş məsuliyyətləri və öhdəlikləri əks etdirən Minilliyin Bəyannaməsi, Doha Razılaşmaları, Monterrey Konsensusu və Yohannesburq Fəaliyyət Planı Yeni Minillikdə qlobal inkişaf layihələridir. Əldə olunmuş ruh yüksəkliyi qorunmalı və qazanılmış impuls nəzərə çarpan nəticələrin nail olunması istiqamətində inkişaf etdirilməlidir.

Bu yeni qlobal durum Azərbaycan kimi ölkələr üçün xüsusilə vacibdir. Rio Sammiti ilə eyni yaşa malik olan, keçid iqtisadiyyatlı, dənizə çıxışı olmayan və bundan başqa, münaqişə vəziyyətində olan Azərbaycan sürətlə qloballaşan dünyada ən çox təsirə məruz qalan ölkələr qrupuna daxildir. Bu səbəbdən də, Millenium Deklarasiyasının məqsədlərinə nail olmaq üçün əlverişli xarici mühitin olması bizim üçün həlledici əhəmiyyət kəsb edir.

Cənab Sədr,

İcazə verin Azərbaycanın Riodan sonra keçdiyi inkişaf yolu və qarşıya qoyulmuş məqsədlərə çatma yolunda qarşılaşdığımız təhlükələr və problemlər barədə qısa məlumat verim.

İlk növbədə qeyd etmək istərdim ki, biz tam anlayırıq ki, inkişafda davamlılığı təmin etmək üçün əsas səylər milli səviyyədə göstərilməlidir. Ölkəmizdə beynəlxalq ictimaiyyətlə sıx əməkdaşlıq şəraitində aparılan düzgün islahat siyasəti makroiqtisadi vəziyyətin stabilləşdirilməsi, struktur dəyişikliklər, özəl sərmayələrin cəlb olunması sahəsində əhəmiyyətli nəticələrini vermişdir. Özəl sektor və sahibkarlıq yeni iqtisadiyyatın inkişafı və formalaşması üçün aparıcı qüvvəyə çevrilmişdir. Adambaşına düşən birbaşa xarici sərmayə göstəricisi keçid iqtisadiyyatlı ölkələr arasında ən yüksəklərdən biridir. Bunun nəticəsində Azərbaycan dünyada ən yüksək orta artım templərinə malikdir.

Bununla belə, inkişaf hələ balanslaşdırılmayıb, əsas etibarilə energetika sektoru tərəfindən hərəkətə gətirilir və ölkənin dar spektrli sənayesi və regionları ilə məhdudlaşır. Əhalinin böyük hissəsi, xüsusilə də kənd yerlərində yoxsulluq içərisində yaşayır.

Ölkənin struktur islahatlar və iri özəlləşdirmə, enerji resurslarının tam-mərhələli kəşfiyyatı, transregional infrastruktur layihələrinin həyata keçirilməsindən ibarət olan vacib, həlledici inkişaf yoluna qədəm qoyması ilə əlaqədar biz həmçinin yüksək artım normasının davamlı inkişafa keçməsi kimi ciddi vəzifə ilə üzləşirik.

Bu tələblərə cavab vermək üçün aşağıdakı sahələr davamlı inkişaf üçün prioritet kimi müəyyənləşdirilib:

Yoxsulluğun azaldılması. Milli strategiya qeyri-neft, kiçik və orta biznes (SME) və kənd təsərrüfatı sektorlarının inkişafına yönəldilmişdir.

Ətraf mühitin mühafizəsi və biomüxtəlifliyin qorunması. Qəbul olunmuş Milli Fəaliyyət Planı BMT-nin İqlim Dəyişikli

yi üzrə Çərçivə Konvensiyası və Kioto Protokolu, Biomüxtəliflik üzrə Konvensiya, həmçinin iqtisadi inkişafın ətraf mühitin çirkləndirilməsindən ayrılmasını nəzərdə tutan digər beynəlxalq sazişlər tərəfindən təsdiq edilmiş öhdəliklərin yerinə yetirilməsini nəzərdə tutur.

Struktur və inzibati islahatlar, adekvat institusional çərçivənin qurulması, institusional imkanların gücləndirilməsi, yaxşı idarəetmə təcrübələrinin təşviqi hazırda həyata keçirilən tədbirlər arasındadır.

Dünya ticarət sisteminə inteqrasiya və Ümumdünya Ticarət Təşkilatına üzvlük.

Cənab Sədr,

Biz həmçinin başa düşürük ki, qloballaşma və qarşılıqlı asılılığın daima artdığı bir şəraitdə davamlı inkişafa olan təhlükələr yalnız milli səviyyələrdə həll edilə bilməz. Təbii və süni fəlakətlər, trans-sərhəd çirklənmə - regional səviyyədə əməkdaşlığı zəruri edən problemlərdir. Bu baxımdan mən Pan-Avropa Şərq-Qərb ətraf mühit üzrə əməkdaşlıq təşəbbüsünü dəstəklədiyimizi bildirmək istərdim. Bu tribunadan istifadə edərək mən həmçinin qonşu dövlətləri Helsinki və Bazel Konvensiyalarına qoşulmağa çağırıram.

Regional əməkdaşlıq və ticarət, qloballaşmanın mənfi təsirlərini zərərsizləşdirən resursların daha səmərəli istifadə olunması üçün mühüm vasitələrdir. Azərbaycan regional iqtisadi təşkilatlar, proqramlar çərçivəsində, həmçinin regional infrastruktur layihələrinin həyata keçirilməsində fəal əməkdaşlıq edir. Böyük məmnunluq hissi ilə bildirmək istəyirəm ki, Xəzər dənizinin karbohidrogen resurslarının beynəlxalq bazarlara ixracı üçün nəzərdə tutulan Bakı-Tbilisi-Ceyhan və Bakı-Tbilisi-Ərzurum boru kəmərlərinin tikilişinə həsr edilmiş mərasim sentyabrın 18-də Azərbaycanın paytaxtı Bakı şəhərində keçiriləcək.

Yeni nəqliyyat dəhlizlərinin inkişafında əməkdaşlıq etməklə Azərbaycan Asiya və Avropanın bir-birinə yaxınlaşmasına yardım göstərir. TRACEKA beynəlxalq katibliyinin yerləşdiyi ölkənin nümayəndəsi kimi bu yüksək foruma, Əfqanıstana humanitar yüklərin bu marşrutla daşınmasını asanlaşdırmaq üçün zəruri tədbirlərin görülməsinə dair üzv ölkələrin təzəlikcə qəbul etdikləri yekdil qərarı barədə məlumat vermək istəyirəm.

Cənab Sədr,

Aydındır ki, biz qarşıda duran bütün çağırışlarla təkbaşına mübarizə apara bilmərik və xüsusilə də yuxarıda qeyd olunan prioritet sahələrdə beynəlxalq əməkdaşlığı və yardımı alqışlayırıq.

Lakin, ölkəmin on ildən artıq üzləşdiyi ciddi və kəskin problem hələ də həll edilməyərəq qalmışdır. Siz xəbərdarsız ki, Ermənistan Respublikasının təcavüzü nəticəsində Azərbaycan ərazisinin beşdə bir hissəsi işğal olunmuş, bir milyon qaçqın və köçkünlər (hər səkkizinci vətəndaş) ölkə ərazisinə səpələnərək hazırda ölkənin müxtəlif yerlərində müvəqqəti çadır şəhərciklərində yoxsulluq şəratinində yaşamaq məcburiyyətində qalmışdır. İnfrastruktura dağıdılmış, şumluq torpaqlar minalanmış, münbit torpaqlar məhv edilmişdir. Bunun iqtisadiyyat və cəmiyyət üzərinə qoyduğu ağır yük haqqında danışmağa lüzum yoxdur.

Cənubi Qafqazdakı vəziyyət münaqişələr və onların nəticələrinin regional səviyyədə əməkdaşlıq və davamlı inkişafa dağıdıcı təsir göstərməsini açıq-aşkar nümayiş etdirir. Bu səbəbdən münaqişələr və münaqişəyə məruz qalmış ərazilər beynəlxalq ictimaiyyətin diqqət mərkəzində olmalıdır. Burada heç də əzab çəkənlərin problemlərinin həll edilməsi üçün daha çox yardım göstərmək deyil, həmçinin beynəlxalq ictimaiyyətin qərəzsiz mövqeyi və beynəlxalq hüquq norma və prinsiplərinə riayət olunması və təsdiqində uyğunluq və ardıcıllıq nəzərdə tutulur. Sülh və sabitlik davamlı inkişafın əsas şərtləridir.

Cənab Sədr,

Çıxışımın sonunda icazə verin bir daha bildirim ki, Azərbaycan Siyasi Deklarasiyanı və Yohannesburq Fəaliyyət Planını dəstəkləyir, Dünya əhalisinin rifahına yönəlmiş xeyirxah məqsədlərə nail olunmasında beynəlxalq ictimaiyyətlə əməkdaşlıq etməyə hazır və sadiqdir.

Nəhayət, mən BMT Katibliyinə və Cənubi Afrika Respublikasının Hökuməti və xalqına gözəl Yohannesburqda məhsuldar iş və xoşagələn qalma üçün yaratdıqları əla şəraitə görə öz minnətdarlığımı bildirmək və diqqətinizə görə təşəkkür etmək istərdim.

Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Naziri Vilayət Quliyevin BMT Baş Assambleyasının 57-ci sessiyasında çıxışı

15 sentyabr 2002, Nyu-York, ABŞ

Cənab Sədr,

İlk öncə icazə verin Baş Assambleyanın 57-ci sessiyasının sədri təyin olunması münasibətilə Zati Aliləri cənab Yan Kavanı təbrik edim və Baş Assambleyanın 56-cı sessiyasının sədri vəzifəsində fəaliyyətinə görə cənab Han Senq-Su Xana minnətdarlığımı bildirim.

Mən BMT-nin üzv dövləti olması münasibətilə İsveçrəni təbrik etməkdən məmnunluq duyuram.

Hazırda beynəlxalq sülh və təhlükəsizliyin təmin edilməsində aparıcı rol oynamaq vəzifəsi həvalə edilmiş Birləşmiş Millətlər Təşkilatı üzv dövlətlərin səylərini birləşdirmək və qlobal miqyas almış təhlükə və risklərin qarşısını almaqda təsirli beynəlxalq əməkdaşlığı təşkil etmək qabiliyyətinin ciddi sınaq dövrünü yaşayır.

Bir il əvvəl Nyu-Yorkda baş verən faciəli hadisələr hamımızı dünyaya yeni tərzdə baxmağa və yeni dövrün çağırışlarının qlobal səviyyədə qarşılıqlı asılılığını dərk etməyə məcbur etdi.

Biz etiraf etməliyik ki, problemlərə etinasız yanaşmaqla, beynəlxalq hüquq normalarının pozulmasına göz yummaqla, təcavüzə laqeyd qalmaqla, bəzi dövlətlərin qeyri-qanuni hərəkətlərinin, separatizmin, silahların yayılmasının doğurduğu təhlükələrə cavab verməməklə dünya özü terrorizm dəhşətini yetişdirmişdir. Buraxılan səhvlərdən dərs götürmək və birgə yanaşmalar əsasında terrorizmə qarşı geniş hücuma başlamaq lazımdır.

Qeyri-ardıcıllıq, seçimlilik və ikili standartlar istisna olmaqla, universal yanaşmaya hörmət terrorizmin qarşısının alınmasında dünyanın birləşməsinin vacib şərtidir. Belə yanaşmanın hüquqi əsası Terrorizmə qarşı Mübarizəyə dair Hərtərəfli Konvensiyada qoyulmalıdır. Heç bir siyasi, sosial, ideoloji, dini və digər səbəblər terrorizm fəaliyyətinə, metodlarına və praktikasına bəraət qazandıra bilməz. Terrorizmə qarşı effektiv əks-tədbirlər missiyası və onun tam ləğv edilməsi problemin müxtəlif aspektləri və səbəblərinin kökünü nəzərə alan ən geniş və kompleks yanaşmadan istifadə edilməsini tələb edir.

Aydındır ki, terrorist qruplar iqtisadi və sosial tənəzzül, silahlı münaqişələr, yoxsulluq, savadsızlıq və özünütəcrid ilə səciyyələnən mühitdə daha asanlıqla yeni üzvləri cəlb edir və inkişaf edirlər. İnkişaf etməkdə olan və zəif inkişaf etmiş ölkələrə yardım üzrə yeni proqramların təşkili və mövcud proqramların genişləndirilməsi üçün lazımi resurslar səfərbər edilməlidir. Bu ölkələrdə sabit inkişafa və iqtisadi artımın dirçəlməsinə yardım üzrə BMT qərarlarının həyata keçirilməsi çox böyük rol oynayır. Biz Əfqanıstana təcili beynəlxalq yardımın göstərilməsini xüsusilə qeyd etməliyik.

Sivilizasiyalararası çəkişmələrdən çəkinmək, dinlər və mədəniyyətlər arasında qarşılıqlı hörmət ruhunun yaradılması terrorizmin ləğv edilməsi probleminin digər mühüm tərəfidir. Biz sivilizasiyalararası dialoqun davam etdirilməsi və dərinləşməsi meylini müdafiə edərək, onun çoxşaxəli məna ifadə etdiyini vurğulayırıq. Biz hesab edirik ki, təhsil, məlumat və sivilizasiyalararası mədəni dialoq sahələrində proqramların həyata keçirilməsi Qərb və Şərqin üzləşdiyi ümumi problemlərin həlli üçün böyük ehtiyac duyulan qarşılıqlı anlaşma və inamın formalaşmasını asanlaşdıracaq. Bu məzmunda, mən Azərbaycanın təşəbbüsü ilə «Müasir demokratik cəmiyyətdə dinin rolu: terrorizm və ekstremizmə qarşı mübarizə yollarının axtarışı» mövzusunda ATƏT-lə birgə 2002-ci il 10-11 oktyabr tarixində Bakıda keçiriləcək beynəlxalq konfransın əhəmiyyətini xüsusilə qeyd etmək istərdim.

Beynəlxalq terrorizmlə mübarizədə üstünlük onun barışmaz millətçilik və təcavüzkar separatizm kimi təzahür formalarına verilməlidir. Çox hallarda müxtəlif tipli separatçı və millətçilərin terrorçu qrupları bir-biri ilə yaxın əlaqələr saxlayır və birbaşa dövlətlər tərəfindən maliyyələşdirilir. Terrorizmlə mübarizə silahlı separatizm və xarici təcavüz nəticəsində meydana çıxan dırnaqarası nəzarətsiz ərazilərdə kəskin mürəkkəb problemə çevrilir.

Artıq on ildir ki, Ermənistan tərəfindən işğal edilmiş Azərbaycan ərazisində belə nəzarətsiz zona mövcuddur. Təcavüzkar millətçilik, terrorizm və qonşulara qarşı ərazi iddiaları ideologiyasını özünün dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldıran Ermənistan Respublikası Azərbaycanın daxili işlərinə birbaşa müdaxilə yolu ilə Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ regionunda silahlı separatçı terrorçu qruplaşmanı yaratmışdır. Bundan sonra Ermənistanın Azərbaycana qarşı açıq silahlı təcavüzü baş verdi. 1987-1988-ci illərdə öz ərazisində azərbaycanlı əhaliyə qarşı etnik təmizləmə tətbiq etmiş Ermənistan 1992-1993-cü illərdə 60 minlik yerli azərbaycanlı əhalini didərgin salaraq nəinki bütün Dağlıq Qarabağ regionunu, həmçinin Azərbaycan Respublikasının digər 7 rayonunun ərazisini işğal etdi və beləliklə, azərbaycanlı qaçqınlarının ümumi sayını bir milyona çatdırdı. Hazırda Ermənistan Dağlıq Qarabağ regionunu Azərbaycandan qoparmaq məqsədilə təcavüz və etnik təmizləmənin nəticələrini möhkəmləndirmək niyyətindədir.

Ermənistan xalqların öz müqəddəratını təyin etmək hüququ prinsipinə müraciət etməklə anneksiyaçı siyasətini örtbasdır etmək istəyir. Lakin beynəlxalq hüquqa əsasən, bu prinsip yalnız sülh yolu ilə və ərazi bütövlüyü prinsipinə müvafiq olaraq həyata keçirilə bilər. Öz müqəddəratını təyin etmək hüququ birtərəfli şəkildə ayrılmaq hüququnu nəzərdə tutmur və suveren və müstəqil dövlətin parçalanmasına gətirib çıxarmamaldıdır. Bununla yanaşı, Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ regionunda yaşayan ermənilər heç bir halda öz müqəddəratını təyin etmək hüququnun subyektləri kimi nəzərdən keçirilə bilməzlər.

Dağlıq Qarabağ regionunun heç vaxt Azərbaycana məxsus olmadığına dair erməni tərəfinin iddiası, onun beynəlxalq hüquqa istinadları kimi tamamilə əsassızdır. Dövlətlərarası münaqişələrin həllində tarixə müraciətin yanlış, həddindən artıq təhlükəli olduğu və beynəlxalq hüquq normalarının universallığını şübhə altına aldığı faktını kənara qoyaraq, qeyd etmək lazımdır ki, bu bəyanatlar bir sıra tarixi rəsmi sənədlərlə təkzib

olunur. Öz ərazi iddialarına bəraət qazandırmaq məqsədilə tez-tez Millətlər Cəmiyyətinə istinad edən Ermənistan xatırlamalıdır ki, Millətlər Cəmiyyəti öz rəsmi sənədlərində Ermənistanı təmsil etmək iqtidarında olan sabit hökumətin mövcudluğuna şübhə ilə yanaşmış və, ən əhəmiyyətlisi, Ermənistanın dəqiq müəyyən edilmiş sərhədlərinin olmamasını təsdiqləmişdir.

Dağlıq Qarabağ regionunun Ermənistanla yenidən birləşdirilməsi və bu regionun Azərbaycanın tərkib hissəsi olmasını qeyd edən heç bir beynəlxalq sənədin tanınmaması haqqında Ermənistan Parlamentinin qərarları qeyri-qanunidir. Həmçinin, Dağlıq Qarabağ regionunda olan qeyri-qanuni separatçı rejimin qərarları, müharibə və bütün azərbaycanlı əhalisinin zorakılıqla qovulması şəraitində keçirdiyi qondarma referendumlar və seçkilər heç bir beynəlxalq hüquqi qüvvəyə malik ola bilməz.

Digər tərəfdən, Ermənistan özü azərbaycanlı əhalisinin öz müqəddəratını təyin etmək hüququnu pozmuşdur. Hamı tərəfindən tanınmış beynəlxalq hüquqi *uti possidetis juris* doktrinasına müvafiq olaraq, keçmiş ittifaq respublikaları əvvəllər federasiya daxilində mövcud olmuş sərhədlər çərçivəsində yeni müstəqil dövlətlər kimi tanınırlar. Məhz bu sərhədlər çərçivəsində BMT 1992-ci ilin mart ayında Azərbaycanı tanıdı və onu tamhüquqlu üzv kimi bu universal təşkilata qəbul etdi.

1993-cü ildə BMT-nin Təhlükəsizlik Şurası Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinə dair 822, 853, 874 və 884 saylı qətnamələri qəbul etmişdir. Bu qətnamələr Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzünün hər yeni mərhələsindən sonra qəbul edilmişdir. Şura birmənalı şəkildə Azərbaycan Respublikasının suverenliyi və ərazi bütövlüyünü dəstəklədi, Dağlıq Qarabağın Azərbaycan Respublikasının tərkib hissəsi kimi tanınmasını təsdiq etdi və erməni qoşunlarının Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərindən dərhal, tam və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını və qaçqınlar və məcburi köçkünlərin geri qayıtmaları üçün şəraitin yaradılmasını təkidlə tələb etdi. Buna baxmayaraq, Təhlükəsizlik Şurasının bu tələbləri indiyə kimi həyata keçirilməmişdir. Qeyd etmək istərdim ki, bu qətnamələrə regionda vəziyyətə dair Təhlükəsizlik Şurasına hesabatların təqdim edilməsi haqqında BMT Baş Katibinə, ATƏT-in Fəaliyyətdə olan Sədrinə və Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həll edilməsi mandatını həyata keçirən Minsk Qrupunun Sədrinə edilmiş xahiş də daxildir. Son qərar bütün dörd qətnamələrin həyata keçirilməsi prosesinə dair məlumat verilməsi xahişini vurğulamışdır. Təəssüf ki, bu xahiş hələ də kağız üzərində qalır. Hadisələrin belə durumu bizim üçün münasib ola bilməz; bu, məsələnin həlli prosesinin «zəifləməsinə» və, nəticə etibarilə, işğal faktı qarşısında qoymaq kimi təhlükəli məqamda vəziyyətin dondurulmasına aparır. Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrinin həyata keçirilməməsi onun nüfuzunu və insanların ədalətə və məsələnin sülh yolu ilə siyasi həllinin mümkünlüyünə inamını sarsıdır.

Məlum olduğu kimi, ATƏT-lə əməkdaşlığa dair BMT Baş Assambleyasının hər il yeniləşən qətnaməsində «Birləşmiş Millətlər Təşkilatı bu regional təşkilatın və Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ regionunda və onun ətrafında gedən münaqişənin həllində vasitəçilik edən onun Minsk Qrupunun səylərini dəstəklədiyini ifadə edir». Biz 1992-ci ilin mart ayında ATƏM Nazirlər Şurasının Helsinki görüşündə Minsk Qrupunun təşkil edilməsindən sonra onillik müddət ərzində edilən bu səyləri necə qiymətləndirə bilərik?

Əgər vasitəçiliyin ilk mərhələlərində Minsk Qrupu münaqişənin nəticələrinin aradan qaldırılmasına dair təkliflər irəli sürürdüsə, hazırda onun fəaliyyəti danışıqlar şərtlərinin əksinə olaraq qurban vermiş tərəfin təcavüzkarın şərtlərini qəbul edənə qədər «gözlə və bax» siyasətinin dəstəklənməsi kimi qiymətləndirilə bilər. Vasitəçilərin belə mövqeyi başqa cür deyil, yalnız Ermənistanın yeritdiyi və bizim üçün qəbuledilməz olan fakt qarşısında qoymaq siyasətinin passiv şəkildə dəstəklənməsi kimi qiymətləndirilə bilər.

Münaqişənin sülh yolu ilə həll edilməsi və ATƏT və onun Minsk Qrupu ilə qarşılıqlı fəaliyyətə dair öhdəliyini yerinə yetirməkdə davam edən Azərbaycan Emənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həllinə effektiv töhvə məqsədilə öz potensialından indiyə qədər istifadə etməyən BMT Təhlükəsizlik Şurasının məsələyə yeni və qəti müdaxiləsinə ciddi zərurət duyur.

Hazırki vəziyyət çox təhlükəlidir. Bəli, artıq səkkiz ildir atəşkəsə riayət olunur, vasitəçilik fəaliyyəti davam etdirilməkdədir, lakin münaqişənin sülh yolu ilə real həll edilməsi baş vermir. Ermənistan Azərbaycanın ərazilərini işğal etmişdir və güc mövqeyindən danışıqlar apararaq, vasitəçilərin barışdırma fəaliyyəti fonunda, hətta özünün anneksiyaçı niyyətlərini gizlətməyə cəhd etmədən Azərbaycanın bir hissəsini qoparmağa çalışır.

Azərbaycan ərazi işğallarının qanuniləşdirilməsi ilə heç vaxt razılaşmayacaq. Azərbaycan ərazisinin bir millimetrinin belə itirilməsini qəbul etməyəcək və o, suverenliyi və ərazi bütövlüyünü müdafiə etmək üçün BMT Nizamnaməsinin şərtləndirdiyi bütün lazımi tədbirləri görmək hüququnu özündə saxlayır.

Biz BMT Təhlükəsizlik Şurasını mövcud vəziyyəti nəzərdən keçirməyə, Ermənistanı Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərindən silahlı qüvvələrini dərhal çıxarmağa məcbur etməyə və Dağlıq Qarabağ regionunun Azərbaycan daxilində statusunu beynəlxalq hüququn norma və prinsipləri əsasında müəyyən edilməsinə dair danışıqlar aparmağa çağırırıq.

Biz Ermənistan Respublikasını məntiqin səsinə qulaq asmağa və Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları kimi zərərli siyasətindən əl çəkməyə çağırırıq. Azərbaycan torpaqlarının işğalının və onunla qarşıdurmanın davam etdirilməsi erməni xalqına uğursuzluq və əzablardan başqa heç nə verməyəcək.

Münaqişə Cənubi Qafqaz regionunda təhlükəsizliyi nəinki sarsıdır, həm də ikitərəfli və regional əməkdaşlığın yaradılmasında əsas maneəni təşkil edir. Bu əməkdaşlıq regionda bütün dövlətlər üçün mənfəət gətirə və beynəlxalq aləmdə onların mövqe və nüfuzunun güclənməsində həlledici rol oynaya bilərdi. Təbii ehtiyatlarından və əlverişli coğrafi mövqeyindən istifadə edən Azərbaycan Cənubi Qafqaz regionunun inkişafına böyük töhvə verir və, faktiki olaraq, onun dünya sisteminə inteqrasiyasında mühərrik rolunu oynayır. AVROSTAT-ın keçən ilki məlumatına əsasən, Cənubi Qafqaz ölkələrinin ümumi məhsulunun 52 faizi Azərbaycanda istehsal olunmuşdur. Üç gündən sonra Cənubi Qafqazın hüdudlarını aşan möhtəşəm hadisə, yəni Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru kəmərinin təməlinin qoyulması mərasimi keçiriləcək ki, onun tikilməsi bu ölkələrin iqtisadiyyatlarına böyük sərmayə axınına təkan verəcək. Ermənistan Azərbaycana qarşı hərəkətləri ilə bu tipli layihələrdə iştirakdan özünü təcrid etmiş oldu. Bəli, Ermənistan hər səviyyədə Azərbaycanla əməkdaşlıq etmək istəyini bəyan edir. Lakin Ermanistanın düşüncəsində Azərbaycan öz ərazilərinin işğalına göz yummalı və

Ermənistanla iqtisadi əlaqələr qurmalıdır. Fikrimcə, siz razılaşacaqsınız ki, faktiki olaraq təcavüzkarla barışma demək olan bu təklifi çətin ki, bir kəs qəbul edə bilsin.

Hazırki vəziyyətdən çıxış yolu axtaran və münaqişənin həlli prosesini hərəkətə gətirmək istəyən Azərbaycan konstruktiv mövqe nümayiş etdirərək, Ermənistana erməni qüvvələrinin işğal olunmuş dörd rayondan çıxarılmasını və nəticə etibarilə, Azərbaycan, Ermənistan və regionun digər ölkələrini bir-birinə bağlayan əsas dəmir yolu xəttini bərpa etməyi təklif etmişdir. Xoş niyyət jesti kimi başa düşülən, münaqişənin nəticələrinin bir hissəsinin aradan qaldırılması və əməkdaşlığın bərpa edilməsi üçün edilmiş bu unikal tədbirlər paketi hər iki ölkədə danışıqlar mühitini və ictimai fikri əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşdıra bilərdi. Münaqişənin hər iki tərəfinə və regionun digər ölkələrinə mənfəət vəd edən Azərbaycanın bu təklifi ATƏT və onun Minsk qrupunda, Avropa İttifaqı və Avropa Şurasında geniş dəstək qazandı. Lakin praktiki fəaliyyətə gələndə, Ermənistan özünün sülh və əməkdaşlığa olan öhdəliyini canfəşanlıqla nümayiş etdirərək, inama doğru aparan bu addımı rədd etdi.

Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsində «nə sülh nə müharibə» vəziyyəti saat mexanizmli bombadır və xalqın, ilk növbədə öz evlərindən zorakılıqla məhrum edilmiş və təcavüzün nəticələrinin ən ağır yükünü daşımağa məhkum olunmuş, öz qanuni hüquqlarının bərpa edilməsinə olan səbr və ümidlərini itirməkdə olan qaçqınlar və məcburi köckünlərin ümidsizliyidir. Ermənistanın təcavüzkar hərəkətləri nəticəsində Azərbaycan hazırda bir milyondan artıq qaçqın və məcburi köçkünlərə sığınacaq verir. Keçən illərdə beynəlxalq humanitar təşkilatların, ilk öncə BMT-nin Qaçqınlar üzrə Ali Komissarlığının yardımı sayəsində qaçqınların problemlərinin həll edilməsi yolunda böyük iş görülmüşdür. Eyni zamanda, münaqişənin həllində irəliləyişin olmamasının davam etməsi ilə əlaqədar beynəlxalq təşkilatların göstərdiyi humanitar yardımların həcminin azaldılması meyli və bəzi agentliklərin öz fəaliyyətlərini ixtisar etmək niyyəti Azərbaycanda hümanitar vəziyyətin ağır olaraq qaldığı bir vaxtda böyük narahatçılıq doğurur. Hazırda biz tibb müəssisələrinin lazımi tibbi preraparatlar və təchizatlarla təmin edilməsi, kənd təsərrüfatı proqramlarının həyata keçirilməsi, yeni iş yerlərinin açılması və xırda sahibkarlığın inkşaf etdirilməsi üçün xüsusi yardımın göstərilməsinə ciddi zərurət duyuruq. Biz BMT-nin Qaçqınlar üzrə Ali Komissarlığı, digər beynəlxalq qurumları və donor dövlətləri bizim problemlərimizə reaksiya verməyə və onların tələb olunan miqyasda həllini sürətləndirmək üçün ehtiyatları səfərbər etməyə çağırırıq.

Cənab Sədr,

İcazə verin BMT-nin fəaliyyətində effektivlik və praktiki nəticələrin artırılması məqsədini daşıyan BMT-də islahatlar məsələsinə qısaca olaraq toxunum. Biz bir sıra mümkün islahatları müəyyən etməliyik ki, bunların arasında Təhlükəsizlik Şurasının genişləndirilməsi xüsusilə qeyd olunmalıdır. Ümid etmək istərdim ki, bu məsələnin hər bir aspekti üzrə maksimal geniş konsensus əldə olunacaq. Şura daxilindəki daha böyük balans inkşaf etmiş ölkələrlə yanaşı inkişaf etməkdə olan nüfuzlu ölkələrin onun tərkibinə qatılması ilə təmin oluna bilər. BMT-nin aparıcı orqanlarından birinin tərkibində təmsilçiliyin – rasional əhatədə – artırılması

zamanın reallıqlarına və beynəlxalq sülh və təhlükəsizliyin qorunması yolundakı vacib məsələlərin həllində daha geniş maraqların nəzərə alınmasına cavab verə bilərdi. İslahatlara münasibətdə biz daha çox demokratiya, fəaliyyət və dəyişikliklərin tələblərinə uyğunluğu arzu edərdik.

İnanmaq istərdim ki, islahatlar beynəlxalq sülh və təhlükəsizliyi qorumağa, regional münaqişələrin qarşısını almağa və həll etməyə, qloballaşmanın yeni şəraitində qlobal təhlükə və risklərin qarşısını almağa qadir olan universal təşkilat kimi öz rolunu təsdiq etməkdə BMT-yə imkan yaradacaq.

Təşəkkür edirəm.

Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Naziri Vilayət Quliyevin Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının VII Görüşündə bəyanatı

25 oktyabr, Tirana, Albaniya

Cənab Sədr,

Əziz Həmkarlar,

Hörmətli İştirakçılar,

Xanımlar və Cənablar,

İlk öncə mən bu görüşü keçirdiyinə, həmçinin bizə göstərilmiş qonaqpərvərliyə görə Fəaliyyətdə olan Sədr Albaniya Respublikası Baş Nazirinin Müavini və Xarici İşlər Naziri Zati-Aliləri Cənab İlir Metaya təşəkkür etmək istərdim. Bu görüşün keçirilməsi üçün edilən hazırlıq işinə görə Ali Rəsmilər Komitəsinə və Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının Daimi Beynəlxalq Katibliyinə xüsusi təşəkkürlərimi bildirirəm.

Bugün bizim bir araya toplanmağımız xüsusi əhəmiyyət kəsb edir, çünki bu hadisə dövlət və hökumət başçılarımızın 1992-ci il İstanbul Bəyannaməsindən bəri edilən irəliləyişləri qiymətləndirdiyi və üzərimizə yeni vəzifələr qoyduğu İstanbulda keçirilən Onillik Zirvə Görüşündən sonra ilk dəfə baş verir.

Şübhəsiz, Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının Zirvə Görüşü son zamanlar baş verən ən əhəmiyyətli hadisə kimi səciyyələndirilə bilər və mən əminəm ki, Zirvə Görüşündə qəbul edilən İstanbul Bəyannaməsi Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının inkişafında mühüm rol oynayacaq.

Bu əminlik həm Bəyannamənin qəbul edildiyi səviyyədən, həm də Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı regionunun ən mühüm problemlərini əks etdirmək qabiliyyətindən irəli gəlir. Belə ki, yalnız bu problemlərin həll edilməsi Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının təşkilat və məkan kimi inkişafına təkan verə, həmçinin bu inkişafın yeni ölçülərini müəyyən edə bilər.

Təşkilatın fəaliyyətinə hörmət və onun tanınması rəmzi olan bu yaxınlarda üzərimizə qoyulan vəzifələr hazırda üzləşdiyimiz məsələlərlə effektiv şəkildə məşğul olmaq məqsədilə eyni zamanda təşkilati tələbləri və

öhdəlikləri milli səviyyədə üzərimizə götürməyə təkan verir. Bu baxımdan, ümumi səylərimizin real əməkdaşlığa doğru gələcək təkamülünü təmin edə biləcək bir sıra mühüm məsələlər nəzərdən keçirilməlidir.

Cənab Sədr,

Son altı aylıq fəaliyyəti nəzərdən keçirərək, biz məmnunluq hissi ilə qeyd edə bilərik ki, Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı əməkdaşlığımızı daha mükəmməl mərhələyə aparmaqla üzv-dövlətlər arasında və beynəlxalq səviyyədə əməkdaşlığımızın əsas sahələrində təşkilat kimi irəliləmiş və beynəlxalq səviyyədə yerini tapmışdır. Üzv-dövlətlərimizin töhfəsini tərifləməkdən əlavə mən Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının Daimi Beynəlxalq Katibliyinin və şəxsən Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının Baş Katibi Zati-Aliləri Cənab V.Çeçalaşvilinin fəaliyyətini xüsusilə yüksək qiymətləndirmək istərdim.

Əzəz Həmkarlar,

Buna baxmayaraq, irəlidəki tələbləri yerinə yetirmək məqsədilə biz fəaliyyətimizin bütün sahələrində Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının bütün orqanları arasında daha yaxşı əlaqələndirməni və sıx əməkdaşlığı təmin etməyə ehtiyac duyuruq.

Bu baxımdan, Qara Dəniz Ticarət və İnkişaf Bankı əməkdaşlığımızın ən mühüm dayaqlarından biri və Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının layihə təmayülünə çevrilməsində vasitə olmaqda qalır. Biz Qara Dəniz Ticarət və İnkişaf Bankının yeni Prezidenti Cənab Mustafa Qurtinin təzə işə başlamasını, həmçinin Bankı üzv-dövlətlərin, xüsusilə kiçik üzv-dövlətlərin ehtiyaclarına daha da yaxınlaşdırmaq məqsədi güdən səylərini alqışlayırıq.

Bu mənada, biz Qara Dəniz Ticarət və İnkişaf Bankının Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası və Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı ilə birlikdə çox mühüm təşəbbüsdə – Azərbaycanda orta və kiçik müəssisələr sektorunun inkişafını dəstəkləmək məqsədilə Mikromaliyyələşdirmə Bankının təsis edilməsində iştirak etməsini tövsiyə edirik.

Böyük məmnunluqla deyə bilərəm ki, Azərbaycan Nizamnamə kapitalına öz payını ödəməklə Qara Dəniz Ticarət və İnkişaf Bankı qarşısında ilkin öhdəliyini yerinə yetirmişdir. Biz, bizə Bankla əməkdaşlığın imkanlarından tam şəkildə istifadə etmək imkanı verəcək bütün həll olunmamış öhdəliklərimizi yerinə yetirəcəyimizə əminik.

Biz Qara Dəniz Ticarət və İnkişaf Bankı İdarəetmə rəhbərliyinin Bakıya qarşıdangələn səfərini hərarətlə alqışlayırıq və ümid edirik ki, bu səfər Bankla Azərbaycan arasında daha yaxın əlaqələrin yaradılmasına güclü təkan verəcək.

Regional iqtisadi əməkdaşlığın inkişafı kontekstində xüsusi rol, real layihələrin həyata keçirilməsinə daha çox əhəmiyyət vermək şərtilə, Biznes Şurasına ayrılmalıdır. Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı məkanında hələ də aşkar edilməmiş böyük özəl təşəbbüs potensialı vardır və məhz Şura bu potensialı araşdırmalıdır. Bu, Şuranı təşkilati cəhətdən gücləndirməklə və Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının müvafiq orqanları ilə, həmçinin yerli biznes birlikləri ilə daha sıx əməkdaşlığı inkişaf etdirməklə həyata

keçirilə bilər. Biz Biznes Şurasının işləyib hazırladığı müvafiq təşəbbüsləri, xüsusilə Biznes Şurası ilə İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatının birgə inkişaf etdirdiyi İnvestisiya Təşəbbüsünü dəstəkləməyə hazırıq, və bu məqsədlə Baş Direktor və İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı nümayəndələrinin noyabrın əvvəllərində Bakıya səfərini alqışlayırıq.

Elm sahəsinin əhəmiyyətini tanıyaraq, biz elm və texnologiya və nəzəri sahədə əməkdaşlığın genişləndirilməsində Qara Dəniz Araşdırmaları Beynəlxalq Mərkəzinin gördüyü işi yüksək qiymətləndiririk və bu əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsində Baş Direktoru, onun baxışını və qətiyyətini, həmçinin onun ixtisaslı komandasını layiqincə qiymətləndiririk. İqtisadi ölçülərlə yanaşı, təhlükəsizlik və sabitlik və Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı–Avropa İttifaqı əməkdaşlığı Qara Dəniz Araşdırmaları Beynəlxalq Mərkəzinin analitik mərkəz kimi mühüm rol oynaya biləcəyi sahələr sırasındadır.

Əməkdaşlığımızın digər mühüm sahəsi Qara Dəniz Universitetləri Şəbəkəsi çərçivəsindədir. Biz inanırıq ki, düzgün olaraq təşkil və idarə edilsə, Qara Dəniz regionu Universitetləri arasında əməkdaşlıq geniş potensiala malikdir. Bildiyiniz kimi, bu ilin sentyabr ayında Bakıda keçirilən Konqres və Konfrans zamanı Azərbaycan Qara Dəniz Universitetləri Şəbəkəsi Sədrliyini öz üzərinə götürdü. Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı çərçivəsində əməkdaşlığımızın gücləndirilməsi ümumi məqsədinə effektiv yardım etmək üçün Qara Dəniz Universitetləri Şəbəkəsinə imkan yaratmaq məqsədilə Qara Dəniz Universitetləri Şəbəkəsinin təşkilati cəhətdən gücləndirilməsi, xüsusilə ali təhsildə keyfiyyət təminatı, ali təhsildə diplomların akreditə edilməsi, elmi proqramların hazırlanması və s. kimi istiqamətlərdə fəaliyyət prioritetlərinin müəyyən edilməsi bizim bilavasitə vəzifələrimizə daxildir.

Cənab Sədr,

Azərbaycan öz strateji maraqlarına uyğun olaraq həmişə Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı ilə həmrəy və Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının inkişaf etməsində maraqlı olduğunu nümayiş etdirmişdir. Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının tam qüvvəsi ilə fəaliyyət göstərdiyi vaxt ərzində təşkilat çərçivəsində prioritet istiqamətlər artıq müəyyən edilmişdir. Təşkilat daxilində inkişafı genişləndirməyə xidmət edən və Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının coğrafi üstünlüklərindən istifadəyə imkan verən nəqliyyat və enerji sahələri də bu prioritet sahələr arasındadır. Azərbaycan Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatına bu sahələrin inkişafında həmişə öz töhvəsini vermişdir və gələcəkdə bu töhvəni gücləndirmək iqtidarındadır.

Azərbaycanın geostrateji mövqeyi Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı da daxil olmaqla Avropa üçün Asiya bazarlarına və əksinə, Asiya üçün Avropa bazarlarına əlverişli çıxış imkanı yaradır. Bu istiqamətdə bir çox təşəbbüslər irəli sürülmüşdür ki, bunlardan biri də Aİ tərəfindən maliyyələşdirilən TRASECA proqramıdır.

Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatına üzv dövlətlərin eyni zamanda Əsas Çoxtərəfli Sazişdə iştirak etdikləri də nəzərə alınarsa, Azərbaycan Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı – TRASECA

əməkdaşlığı təşəbbüsünü irəli sürmüşdür. Biz inanırıq ki, bu əməkdaşlığın inkişafı Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı regionunda fəaliyyət göstərə bilən nəqliyyat infrastrukturunun yaradaılmasına əhəmiyyətli kömək göstərə bilər.

Qara Dəniz regionunda enerji infrastrukturunun inkişafında vacib elementlərdən biri də Azərbaycanın hidrokarbon ehtiyatlarının qərb bazarlarına nəql edilməsi üzrə geniş layihələr olacaq. Türkiyə, Gürcüstan, Avropa İttifaqı, ABŞ və Asiya dövlətlərinin yüksək səviyyəli nümayəndələrinin iştirakı ilə 18 sentyabr 2002-ci il tarixində Bakı-Ceyhan əsas ixrac neft kəmərinin tikintisinə başlanması mərhələsi bu hadisənin beynəlxalq əhəmiyyətini açıq şəkildə nümayiş etdirdi.

Bakı-Tbilisi-Ceyhanla yanaşı Bakı-Tbilisi-Ərzrum qaz kəməri də bu strateji məhsulların regionda axınının istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsində əhəmiyyətli rol oynayacaq. Azərbaycanın, Gürcüstanın və Türkiyənin sıx əməkdaşlıq etdiyi və digər ölkələrin də qoşulmağı nəzərdə tutulduğu bu kəmərlərin tikintisi nəinki Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatına üzv olan dövlətlərin əməkdaşlığını gücləndirməyə xidmət edir, həm də uzunmüddətli Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı və Avropa əməkdaşlığına yol açır.

Bu məzmunda biz reqionarası əməkdaşlıq potensialının və Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı ilə enerji daşıyıcıları ilə zəngin Xəzər dənizi regionunun bir araya gətirilməsinin mümkünlüyünün araşdırılmasında maraqlıyıq. Yuxarıda qeyd edilən layihəni biz bu istiqamətdə ilk addım kimi qiymətləndiririk. Xəzərin enerji resurslarının gələcək tədqiqi şübhəsiz ki, yeni tədarük strukturlarının və regional tədarük şəbəkəsinin müvafiq inkişafına gətirib çıxara bilər.

Cəmiyyətimizin inkişafında enerji daşıyıcılarının həlledici rolunu və Azərbaycanın regionda aparıcı enerji istehsalçılarından birinə çevrilməsini nəzərə alaraq inanırıq ki, bizim ölkəmiz Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı bölgəsində inteqrasiya prosesinə əhəmiyyətli dərəcədə töhvə verə bilər.

Yuxarıda göstərilənləri nəzərə alaraq və İşçi Qrupun müvafiq sahələrdə əməkdaşlığın gücləndirilməsində oynaya biləcəyi əhəmiyyətli rolu tanıyaraq və Ölkə-Əlaqələndiricisi təsisatının vacibliyini nəzərə alaraq, Azərbaycan əlaqələndirici funksiyasını üç işçi qrupu – Nəqliyyat, Enerji və Elm və Texnika səhəsində Əməkdaşlıq qrupları tərkibində öz üzərinə götürməyi təklif etmişdir.

Bizim əməkdaşlığımızın müvəffəqiyyəti Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı orqanları və üzv-dövlətlərin qarşılıqlı səylərindən asılıdır. Bu mənada milli səviyyədə öhdəliklər və imkanlar məsələsi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Biz Azərbaycanda sektorlararası şəbəkəni inkişaf etdirmək üçün müvafiq tədbirlər görür və əminik ki, bunlar koordinasiyanı yaxşılaşdıracaq və imkanlarımızı öhdəliklərimizi yerinə yetirmək üçün uyğun səviyyəyə gətirib çıxaracaq.

Əziz həmkarlarım,

Bildiyiniz kimi, Təşkilatımızın regional kontekstdə və onun xaricində baş qaldırmış problemlərə cavabı kimi əməkdaşlığın yeni təşəbbüsləri və ölçüləri müəyyənləşdirilmişdir.

Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının layihə təmayüllü fəaliyyətə çevrilməsi bir çox vacib sənədlərin qəbul edilməsi ilə qeyd edilmişdir. Biz belə başa düşürük ki, Layihə İnkişaf Fondunun əsası qoyulduqdan sonra bütün Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı strukturları Fondun həyat qabiliyyətli olması və üzv ölkələrin ehtiyaclarına cavab verməsi üçün əllərindən gələni etməlidirlər. Biz öz dəstəyimizi və fonda maliyyə yardımı göstərilməsində maraqlı olduğumuzu təsdiq edirik.

Biz həmçinin inanırıq ki, bütün üzv dövlətlər tərəfindən qəbul edilən Ümumavropa ideyaları möhkəmləndirilməli və bütövlükdə Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı çərçivəsində əməkdaşlıq səviyyəsində idarə olunmalıdır. Hal-hazırda bu əməkdaşlığın imkanları bəzi Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatına üzv olan dövlətlərin Avropa İttifaqına qəbul edilməsi prosesində qazandığı uğurlardan daha əhəmiyyətli görünür. Yunanıstan Respublikasının Avropa İttifaqına sədrlik etdiyi dövrdə Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı ilə Avropa İttifaqı arasında əlaqələrin inkişafı məqsədilə konkret addımlar atmaq təklifini alqışlayaraq biz əmin etmək istərdik ki, Azərbaycan bu əməkdaşlığa yardım etmək üçün bütün səylərini göstərəcək.

Əməkdaşlığımızın həlledici aspektlərindən biri də Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı regionunda təhlükəsizliyin və stabilliyin gücləndirilməsidir. Qara Dəniz regionunda təhlükəsizliyi və stabilliyi gücləndirmək üçün yeni səylərin vacibliyini bəyan edərək İstanbul Bəyannaməsi bizi Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının reqional təhlükəsizliyə yardımı gücləndirməsi yollarını müzakirə etməyə və vasitələr axtarmağa ruhlandırır.

Eyni zamanda münaqişələrin hələ də regionda əməkdaşlıq üçün ciddi maneə olaraq qalmasını etiraf edərək İstanbul Sammiti bu münaqişələrin beynəlxalq hüquq normalarına və prinsiplərinə uyğun olaraq həll edilməsinin vacibliyini vurğulamışdır.

Hörmətli nümayəndələr,

Təşkilat inkişaf etdikcə yeni problemlərin həlli üçün daha effektiv və imkanlı strukturlar tələb olunur. Təşkilati cəhətdən gücləndirilmiş, peşəkar cəhətdən təkmilləşdirilmiş və təsisati cəhətdən dəstəklənən Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı şübhəsiz ki, bizim tapşırıqlarmızı daha yaxşı yerinə yetirməyə qadir ola bilər.

Çıxışımın sonunda, cənab Sədr, mən Sizi uğurlu Sədrliyiniz münasibətilə təbrik və bir daha əmin etmək istərdim ki, Azərbaycan Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının real əməkdaşlığa çatması üçün daha fəal kömək göstərməyə hazırdır. Mən həmçinin Fəaliyyətdə olan Sədr, Ermənistanın Xarici işlər naziri cənab Oskanyana da öz fəaliyyətində uğurlar arzulayıram.

Diqqətinizə görə sağ olun.

Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Naziri Vilayət Quliyevin ATƏT-in Nazirlər Şurasının 10-cu görüşündə çıxışı

7 dekabr 2002, Porto, Portuqaliya

Cənab Sədr,

Mənim ölkəm GUÖAM adından hörmətli Ukrayna Naziri tərəfindən dünən edilən bəyanatı dəstəkləmişdir. Azərbaycan nümayəndəsi kimi mən vəzifəsini tərk edən Nazir Martins da Kruza məndən öncə çıxış etmiş və təşəkkürlərini bildirmiş natiqlərə qoşulur və bizim yeni Sədrimiz, Nazir Yaap de Hoop Şefferi salamlayaraq ona təşkilatımızın üzləşdiyi çoxsaylı tapşırıqların yerinə yetirilməsində müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

İlk öncə yeni Avro-Atlantik təhlükəsizlik arxitekturasının qurulmasında yeganə pan-Avropa təşkilatı kimi ATƏT-in gələcəkdə də rol oynaması zərurətinə olan əminliyimizi bir daha təsdiq etmək istərdim. Digər tərəfdən, Avropa təhlükəsizliyinin qarşılaşdığı mürəkkəb problemlərin aradan qaldırılmasında ATƏT-in potensialı və onun real səmərəliliyinin əməli tətbiqinə gəlincə, bizim çox əmin və yaxud həddindən artıq nikbin olmağımız üçün heç bir əsas yoxdur.

Təəssüf ki, ATƏT çərçivəsində aparılan işin həm mahiyyətində, həm də metodunda ciddi çatışmamazlıqların aradan qaldırılması baxımından 2002-ci il daha bir itirilmiş il olmuşdur. Təşkilat öz norma və prinsiplərinin həyata keçirilməsində ardıcıl və müvəffəq olmamışdır. Avropa təhlükəsizliyinin qurulduğu suverenlik, ərazi bütövlüyü və sərhədlərin toxunulmamazlığı kimi fundamental prinsiplər ATƏT regionunda hələ də qorunulmalıdır. Bu, ATƏT ərazisində 10 il davam edən münaqişələrin həll olunmasında olduqca əhəmiyyətlidir. ATƏT-in dəyərlərinin yüksək tutulmasında ardıcıllığın olmamasının ATƏT-in «elastikliyi» ilə heç bir əlaqəsi yoxdur. Biz bu vəziyyətə hələ neçə il dözəcəyik?

Bir sıra regionlarda oxşar problemlərə seçimli yanaşma ATƏT-də üstünlük təşkil etməkdə davam edir. ATƏT-in gündəliyində insan hüquqları ilə bağlı problemlərin həlli haqlı olaraq mühüm yer tutduğu bir halda, iştirakçı dövlətlər ATƏT regionunda milyonlarla qaçqının problemlərinin həll olunması üçün, demək olar ki, hər hansı siyasi məram nümayiş etdirməmişdir. ATƏT regionun bəzi hissələrinə bu təşkilat daha çox diqqət və vəsait ayırdığı halda, digərləri hələ də ATƏT-in gündəliyinin ön xəttində deyildir. Bütün iştirakçı dövlətləri üçün ATƏT-in lazımlığı təmin edilməyincə bu təşkilat getdikcə öz üzvlərinin siyasi dəstəyini itirəcəkdir.

Cənab Sədr,

Şübhəsiz ki, beynəlxalq və regional sülh və təhlükəsizlik üçün terrorizm başlıca təhlükələrdən biridir. Bu, insan həyatını təhlükə altına alan və insan ləyaqətini pozan, ən fundamental insan hüquqlarına ciddi bir təhlükədir. Terror aktları dövlətlərin və regionların sabitliyinə və daimi inkişafına birbaşa mənfi təsir göstərir.

Faciəli 11 sentyabr hadisələri terrorizmin bütün forma və təzahürlərilə mübarizə aparmaq üçün dünya ictimaiyyətinin səylərinin birləşdirməsi vacibliyinin təciliyini bir daha açıq-aydın göstərdi. Bu təhlükənin müxtəlif ölçülərinin baxılmasında ikili standartlar olmamalıdır.

Terrorizmin kökünün kəsilməsi məqsədini güdməklə onun səbəblərinin kökünütapmaq, onun təşkil olunmuş cinayət, həmçinin maliyyə mənbələri ilə əlaqəsini müəyyənləşdirmək lazımdır. Terrorizmi və qanunsuzluğu törədən təcavüzkar millətçilik, zorakı ekstremizm və silahlı separatçılıq kimi amillərə qarşı beynəlxalq ictimaiyyət səmərəli və daimi olaraq iş aparmalıdır. Separatçılar tərəfindən nəzarət altına alınmış və, silah qaçaqmalçılığı, narkotik və insanların alqı-satqısı və qanunsuz yolla yığılmış pulların «yuyulması» da daxil olmaqla, hər cür kriminal fəaliyyət zonalarına çevrilmiş ərazilərdən gələn bir sıra risk və təhlükələrə ciddi diqqət yetirilməlidir.

Cənab Sədr,

Ermənistan və Azərbaycan arasında davam edən silahlı münaqişə təkcə mənim ölkəmin təhlükəsizliyini deyil, həm də bütün region və Avropanın təhlükəsizliyini hədəfə alır. Yarımçıq tədbirlər və gözləyib-baxmaq siyasətinə artıq yer yoxdur. Pisləşən vəziyyət, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhlükəsizlik Şurası da daxil olmaqla, beynəlxalq ictimaiyyətdən prinsipial yanaşmağı və təcili tədbirlər görməsini tələb edir. Münaqişənin tez həll olunması, nəhayət, ATƏT-in əsas prioritetinə çevriləlidir və bununla əlaqədar biz növbəti Niderland Sədrliyindən ediləsi lazım olan töhvəni gözləyirik.

1992-ci ildən bəri Minsk prosesinin münaqişənin həllində hiss olunan nəticələr verməməsinə baxmayaraq, Azərbaycan qəbul olunmuş beynəlxalq hüquq norma və prinsipləri, BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnamələri və ATƏT-in uyğun sənəd və qərarları əsasında münaqişənin sülh yolu ilə həll olunmasına hələ də sadiq qalır.

Bununla belə, Ermənistanın heç bir illüziyası olmamalıdır – Azərbaycan öz ərazi bütövlüyünü BMT-nin Nizamnaməsi və beynəlxalq hüquq tərəfindən nəzərdə tutulmuş bütün vasitələrlə bərpa edəcəkdir.

Ermənistan Nazirinin dünənki bəyanatı ilə əlaqədar aşağıdakıları qeyd etmək istərdim.

Ermənistannın «sülh, əməkdaşlıq və Azərbaycana uzadılmış dostluq əli» barədə ritorikası ölkəmə qarşı 10 il ərzində aparılan təcavüzdən və Azərbaycan qaçqınlarının pozulmuş hüquqlarından ATƏT-in iştirakçı dövlətlərinin diqqətini yayındırmaq üçün edilən abırsız bir cəhddir. Silahlı yolla Azərbaycan ərazilərini işğal etmiş, bir milyon azərbaycanlını Ermənistandan, Dağlıq Qarabağ regionu və onun ətrafındakı yeddi Azərbaycan rayonundan etnik təmizləmə yolu ilə qovmuş, yüzlərlə Azərbaycan şəhər və kəndlərini qarət etmiş və yandırmış, Ermənistan və Dağlıq Qarabağda olan Azərbaycan tarixi və mədəni obyektlər və abidələrini məhv etmiş Ermənistan, hazırda təcavüzün nəticələrini möhkəmləndirməyə çalışaraq, təbliğat üsullarına əl atır. Belə bir şəraitdə Azərbaycanın beynəlxalq hüquqa əsasən özünü təcavüzdən müdafiə etmək qanuni hüququnu Ermənistan «müharibəni qızışdırmaq» kimi təqdim edir.

Qeyd etmək istərdim ki, Azərbaycan həm çoxtərəfli, həm də ikitərəfli səviyyədə regional əməkdaşlıq konsepsiyasını həmişə dəstəkləmişdir. Mənim ölkəm TRASEKA, GUÖAM, Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Şurası, İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı və s. kimi regiona yönəlmiş təşəbbüslərin təsisçisi və fəal üzvüdür. Biz yaxın qonşularımız – Gürgüstan, İran, Rusiya və Türkiyə - ilə mehriban qonşuluq və qarşılıqlı hörmət prinsiplərinə əsaslanaraq, səmərəli, qarşılıqlı surətdə faydalı çoxtərəfli əməkdaşlığı inkişaf etdiririk.

Ermənistanla əməkdaşlığa gəldikdə, de-fakto müharibə vəziyyətini və Azərbaycan ərazilərinin davam edən işğalını nəzərə alaraq, yalnız münaqişənin həlli Ermənistanla əməkdaşlığımızın bərpa olunmasına zəmin yaradacaq. Ermənistanla bütün iqtisadi əlaqələrin kəsilməsi ölkəmə qarşı aparılan təcavüzkar siyasətin təbii nəticəsidir. Biz həqiqətin üzünə baxmalıyıq: Ermənistan və Azərbaycan əsgərlərini ayıran səngərlər Ermənistanın deyil, ölkəmin ərazisinin daxilində yerləşir və onlar hər hansı bir ikitərəfli səylər üçün çətin ki yaxşı stimul yarada bilsin. Bu, bütün digər münaqişə zonalarında indiyə qədər mövcud olan haldır, və bununla əlaqədar Ermənistan və Azərbaycan arasında olan münaqişənin hər hansı bir istisna təşkil ediləcəyinə inanmağa bizim heç bir əsasımız yoxdur.

Öz müqəddəratını təyin etmək prinsipinin mahiyyətini təhrif etmək məqsədilə Ermənistanın daim göstərdiyi səylər ilə bağlı, icazənizlə, mən Ermənistan Nazirinin diqqətini Helsinki Yekun Aktına və Yeni Avropa üçün Paris Xartiyasına cəlb etmək istərdim. Beynəlxalq hüquqda öz müqəddəratını təyin etmək prinsipi suverenlik, ərazi bütövlüyü və dövlət sərhədlərinin pozulmamazlığı prinsiplərilə birlikdə tətbiq olunur və dinc yolla həyata keçirilir. Azərbaycan ərazisinin Ermənistan tərəfindən hərbi yolla işğal olunduğu bir şəraitdə «müstəqillik» haqqında tələblərin öz müqəddəratını təyin etmək prinsipi ilə heç bir ümumiliyi yoxdur.

Nazirin dirnaqarası «Dağlıq Qarabağ xalqı»na çoxsaylı istinadlarına gəldikdə isə mən «xalq» məfhumunun Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ regionunda yaşayan erməni azlığına aidiyyəti barədə mübahisəni başlamaq niyyətində deyiləm. İcazə verin xatırladım ki, Dağlıq Qarabağ regionunun əhalisi iki icmadan – Azərbaycan və erməni icmalarından ibarətdir. Dağlıq Qarabağ tarixən, sovet dövrü də daxil olmaqla Azərbaycanın bir hissəsi olmuş və heç bir gün də Ermənistanın hissəsi olmamışdır. Dağlıq Qarabağ regionunda bütün azərbaycanlıların evlərindən məcburi qovulması beynəlxalq hüquq baxımından nə regionun Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi kimi statusunu dəyişməmiş, nə də erməni icmasının statusunu yüksəltməmişdir.

Ermənistanın özünü Minsk Qrupunun «müdafiəçisi» kimi qələmə vermək məqsədilə etdiyi gülünc cəhdləri ilə əlaqədar Ermənistanın dəfələrlə Minsk Qrupunun təkliflərinin qarşısının almasını qeyd etmək yerinə düşərdi. ATƏT-in 1996-cı ildə keçirilmiş Lissabon Sammitində iştrak etmiş Ermənistan Naziri ATƏT-in bütün iştirakçı dövlətlərinin dövlət və hökumət başçıları tərəfindən dəstəklənən Minsk Qrupunun təkliflərini məhz onun ölkəsi tərəfindən rədd edildiyini xatırlatmaq istəyə bilərdi.

Cənab Sədr,

Ermənistan uzun müddətdir ki, beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərinə qarşı gizli müharibə aparır. Bu ölkə tərəfindən ATƏT-in hər hansı bir sənədində ərazi bütövlüyü və sərhədlərin pozulmamazlığı prinsiplərini

tamamilə rədd edilməsi dünən keyfiyyətcə yeni səviyyəyə – beynəlxalq sərhədlərin dəyişdirilməsi barədə açıq çağırışa keçmişdir. Helsinki Yekun Aktının əsas prinsiplərinin sayılmamasına nəhayət cavab verilməlidir.

Təşəkkür edirəm.

QANUNLAR

DİPLOMATİK XİDMƏT HAQQINDA
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QANUNU

Bu Qanun Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluğunun bir növü olan diplomatik xidmətin təşkilinin hüquqi əsaslarını, diplomatik xidmətdə olan dövlət qulluqçularının hüquqi vəziyyətini müəyyən edir.

FƏSIL 1.
ÜMUMİ MÜDDƏALAR

Maddə 1. Diplomatik xidmət anlayışı

1.1. Diplomatik xidmət – Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətini həyata keçirən müvafiq dövlət orqanlarında vətəndaşların peşəkar fəaliyyətidir.
1.2. Konsul xidməti Azərbaycan Respublikasının Konsul nizamnaməsi əsasında həyata keçirilən diplomatik xidmətin bir növüdür.

Maddə 2. Diplomatik xidmət orqanlarının sistemi

2.1. Diplomatik xidmət orqanlarının vahid sistemini Azərbaycan Respublikasının müvafiq İcra hakimiyyəti orqanı, Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəlikləri və konsulluqları, Azərbaycan Respublikasının müvafiq İcra hakimiyyəti orqanının fəaliyyətini təmin etmək üçün yaradılan yardımçı təşkilatlar, Azərbaycan Respublikasının müvafiq İcra hakimiyyəti orqanının təhsil müəssisələri təşkil edir.
2.2. Azərbaycan Respublikasının müvafiq İcra hakimiyyəti orqanı Azərbaycan Respublikasmın diplomatik xidmət orqanlarının vahid sisteminə rəhbərlik edir.

Maddə 3. Diplomatik xidmət orqanlarının vəzifələri

3.1. Diplomatik xidmət orqanlarının əsas vəzifələri aşağıdakılardır:

3.1.1. Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin konsepsiyası və əsas istiqamətləri üzrə təkliflərin hazırlanması və Azərbaycan Respublikasının müvafiq İcra hakimiyyəti orqanına təqdim edilməsi;

3.1.2. Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin həyata keçirilməsinin təmin edilməsi;

3.1.3. Azərbaycan Respublikasının digər dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla münasibətlərində vahid siyasət xəttinin həyata keçirilməsinin təmin edilməsi məqsədilə digər müvafiq İcra hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi;

3.1.4. Azərbaycan Respublikasının suverenliyinin, təhlükəsizliyinin, ərazi bütövlüyünlin və sərhədlərinin toxunulmazlığının, onun siyasi, iqtisadi və digər sosial maraqlarının diplomatik üsul və vasitələrlə təmin olunması;

3.1.5. Beynəlxalq sülhün və təhlükəsizliyin qorunmasına diplomətik üsul və vasitələrlə kömək göstərilməsi;

3.1.6. Azərbaycan Respublikasının, onun vətəndaşlarının və hüqıqi şəxslərinin xaricdə hüquq və maraqlarının müdafiə olunması;

3.1.7. Azərbaycan Respublikasının digər dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla diplomatik və konsul əlaqələrinin həyata keçirilməsi;

3.1.8. Azərbaycan Respublikası dövlət protokolunun təmin edilməsi.

3.2. Diplomatik xidmət orqanları Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanunlarına uyğun olaraq digər vəzifələri də həyata keçirə bilər.

<u>Maddə 4. Diplomatik xidmət orqanlarının funksiyaları</u>

4.1. Diplomatik xidmət orqanları aşağıdakı əsas funksiyaları həyata keçirir:

4.1.1. Azərbaycan Respublikasının digər dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla münasibətlərdə təmsil edilməsi;

4.12. Azərbaycan Respublikasının digər dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla iqtisadi, sosial, elmi-texniki, mədəni və başqa sahələrdə əməkdaşlığının inkişafına kömək göstərilməsi;

4.1.3. Azərbaycan Respublikasının digər dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla danışıqlarının aparılmasının və beynəlxalq müqavilələrin imzalanmasının təşkili;

4.1.4. yüksək dövlət və hökumət səviyyələrində dövlətlərarası mübadilələrin protokol təminatı;

4.1.5. xaricdə yaşayan həmvətənlərlə əlaqələrin inkişafına kömək göstərilməsi;

4.1.6. diplomatik və konsul imtiyaz və immunitetlərinin yerinə yetirilməsi üzərində nəzarətin həyata keçirilməsi;

4.1.7. Azərbaycan Respublikasının xarici və daxili siyasəti, ölkənin iqtisadi, sosial və mədəni həyatı haqqında informasiyanın Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəlikləri vasitəsilə xaricdə yayılmasının təmin edilməsi;

4.1.8. Azərbaycan Respublikasının dövlət orqanlarının və Azərbaycan Respublikasında mövcud olan kütləvi informasiya vasitələrinin Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq vəziyyəti və xarici siyasəti haqqında məlumatlandırılması;

4.1.9. Azərbaycan Respublikasının ərazisindəki diplomatik nümayəndəliklərin və konsulluqların fəaliyyətinə kömək göstərilməsi, öz səlahiyyətləri çərçivəsində onlara xidmət göstərən təşkilatların fəaliyyətinə nəzarət edilməsi;

4.1.10. Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrin qeydiyyatı, uçotu və saxlanması üzrə vahid dövlət sisteminin fəaliyyətinin təmin edilməsi;

4.1.11. Azərbaycan Respublikasının bağladığı beynəlxalq müqavilələrin depozitarisi funksiyalarının həyata keçirilməsi;

4.1.12. Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrin icrası üzərində ümumi müşahidənin həyata keçirilməsi;

4.1.13. Xarici siyasət və beynəlxalq münasibətlər sahəsində Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsinə və bu qanunvericiliyin Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq hüquqi öhdəliklərinə uyğunlaşdırılmasına dair təkliflərin hazırlanması.

4.2. Diplomatik xidmət orqanları Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanunlarına uyğun olaraq digər funksiyaları da həyata keçirə bilər.

Maddə 5. Diplomatik xidmət orqanlarının rabitə, arxiv və təhlükəsizlik təminatı

5.1. Diplomatik xidmət orqanlarının sərəncamında müstəqil rabitə sistemi və arxiv vardır.

5.2. Diplomatik xidmət orqanlarının arxivində beynəlxalq müqavilələrin əsli və təsdiq edilmiş surətləri, habelə həmin orqanların fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün zəruri olan digər materiallar saxlanılır.

5.3. Diplomatik xidmət orqanları xüsusi kuryer xidmətindən istifadə edir.

5.4. Diplomatik xidmət orqanları qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada Azərbaycan Respublikasının ərazisində və xaricdə öz təhlükəsizlik sistemini təşkil edir.

FƏSİL II.
DİPLOMATİK XİDMƏT ƏMƏKDAŞLARI

Maddə 6. Diplomatik vəzifələr

6.1. Diplomatik xidmət orqanlarında diplomatik vəzifə tutan şəxslər diplomatik xidmət əməkdaşlarıdırlar.

6.2. Diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslər diplomatik xidmət əməkdaşlarına aid deyildirlər. Həmin şəxslərin hüquqi statusu və ixtisas dərəcələri Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericilik aktları ilə tənzimlənir.

6.3. Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliklərində və konsulluqlarında işləyən diplomatik xidmət əməkdaşları üçün aşağıdakı vəzifələr müəyyən edilir:

6.3.1. Fövqəladə və səlahiyyətli səfir; Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq təşkilatlardakı daimi nümayəndəsi;

6.3.2. baş konsul;

6.3.3. müşavir-elçi; daimi nümayəndənin müavini;

6.3.4. müşavir;

6.3.5. konsul;

6.3.6. birinci katib;

6.3.7. vitse-konsul;

6.3.8. ikinci katib;

6.3.9. üçüncü katib;

6.3.10. attaşe.

6.4. Azərbaycan Respublikasının ərazisindəki diplomatik xidmət orqanlarında işləyən diplomatik xidmət əməkdaşlarının vəzifələri Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericilik aktları ilə müəyyən edilir.

6.5. Diplomatik xidmət əməkdaşları diplomatik xidmət orqanlarından Azərbaycan Respublikasının digər dövlət orqanlarına vəzifəyə keçirildikdə, onlar müvafiq İcra hakimiyyəti orqanının ehtiyatına daxil edilirlər. Ehtiyata daxil etmə ilə bağlı qaydalar müvafiq İcra hakimiyyəti orqanı tərəfindən edilir.

<u>Maddə 7. Diplomatik vəzifələrə təyin edilmə</u>

7.1. Diplomatik vəzifələrə ali təhsilli və xarici dil bilən Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları təyin edilirlər.

7.2. Diplomatik xidmət orqanlarında vəzifələrə təyin edilmə və vəzifələrdən azad edilmə qaydaları, habelə vəzifə tutan şəxslərə dair tələblər Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, qanunları və digər normativ hüquqi aktları ilə, habelə Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrlə müəyyən edilir.

7.3. Xaricdə işlədikdən sonra Azərbaycan Respublikasına qayıdan diplomatik xidmət əməkdaşı, xaricdə tutduğu vəzifə nəzərə alınmaqla, diplomatik xidmət orqanlarında müvafiq vəzifəyə təyin edilir.

Maddə 8. Diplomatik rütbələr

8.1. Diplomatik xidmət əməkdaşlarına, tutduqları vəzifə və ixtisasları nəzərə alınmaqla, aşağıdıkı diplomatik rütbələr verilir:
8.1.1. Fövqəladə və səlahiyyətli səfir;
8.1.2. birinci dərəcəli fövqəladə və səlahiyyətli elçi;
8.1.3. ikinci dərəcəli fövqəladə və səlahiyyətli elçi;
8.1.4. birinci dərəcəli müşavir;
8.1.5. ikinci dərəcəli müşavir;
8.1.6. birinci dərəcəli birinci katib;
8.1.7. ikinci dərəcəli birinci katib;
8.1.8. birinci dərəcəli ikinci katib;
8.1.9. ikinci dərəcəli ikinci katib;
8.1.10. üçüncü katib;
8.1.11. attaşe.
8.2. Diplomatik rütbəyə görə vəzifə maaşına əlavələrin verilməsi qaydaları Azərbaycan Respublikasının müvafiq İcra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilir.

Maddə 9. Diplomatik rütbələrin verilməsi qaydaları

9.1. Fövqəladə və səlahiyyətli səfir, birinci və ikinci dərəcəli fövqəladə və səlahiyyətli elçi diplomatik rütbələri Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 24-cü bəndinə müvafiq olaraq verilir.
9.2. Digər diplomatik rütbələrin verilməsi qaydaları müvafiq İcra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilir.
9.3. Diplomatik xidmət əməkdaşının diplomatik rütbəsi, bir qayda olaraq, diplomatik xidmətdə tutduğu vəzifəyə uyğun olmalı, yaxud ondan bir pillə yuxarı və ya aşağı olmalıdır.
9.4. Diplomatik rütbələrin verilməsi barədə əmək kitabçasında (xidmət siyahısında) müvafiq qeyd aparılır. Diplomatik rütbələr ömürlük verilir.

Maddə 10. Diplomatik rütbələrdə olmanın müddətləri

10.1. Diplomatik xidmət əməkdaşları üçün diplomatik rütbələrdə olmanın aşağıdakı müddətləri müəyyən edilir:
10.1.1. attaşe, üçüncü katib, ikinci və birinci dərəcəli ikinci katib üçün – 2 il;
10.1.2. ikinci və birinci dərəcəli birinci katib, ikinci dərəcəli müşavir üçün – 3 il;
10.2. Birinci dərəcəli müşavirdən başlayaraq yuxarı diplomatik rütbələrdə olma müddəti müəyyən edilmir.

10.3. Diplomatik xidmət əməkdaşlarının diplomatik rütbələrdə olma müddətlərinə aşağıdakılar daxildir:

10.3.1. müvafiq İcra hakimiyyəti orqanında və onun yardımçı təşkilatlarında iş;

10.3.2. Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliklərində və kosulluqlarında iş;

10.3.3. keçmiş SSRİ-nin və müttəfiq respublikaların xarici işlər orqanlarında iş;

10.3.4. beynəlxalq təşkilatlarda iş;

10.3.5. müvafiq İcra hakimiyyəti orqanının ali təhsil və elmi müəssisələrində elmi və pedaqoji fəaliyyət müddəti;

10.3.6. müvafiq İcra hakimiyyəti orqanının göndərişi əsasında həyata keçirilən ixtisasartırma müddəti;

10.3.7. ali təhsil müəssisələrinə, aspiranturaya (dokturanturaya) müvafiq İcra hakimiyyəti orqanı tərəfindən göndərilənlərin təhsil müddəti.

Maddə 11 . Dlplomatik rütbənin vaxtından əvvəl və növbədənkənar verilməsi, aşağı salınması, məhrum edilməsi və bərpa olunması

11.1. Diplomatik xidmət əməkdaşlarının rütbələri, işlərində mühüm nailiyyətlərin və ya xüsusi xidmətlərin olduğu hallarda, müəyyən edilmiş müddətin başa çatmasından əvvəl və ya növbədənkənar artırıla bilər.

11.2. Azərbaycan Respublikasının və olduqları dövlətin qanunvericiliyinə görə məsuliyyət doğuran əməllər törətməkdə təqsirli bilindikdə, diplomatik xidmət əməkdaşlarının rütbələri aşağı salına və ya onlar öz rütbələrindən məhrum edilə bilərlər.

11.3. Diplomatik xidmət əməkdaşının rütbədən məhrum edilməsi və ya onun rütbəsinin aşağı salınması, rütbənin verilməsi üçün müəyyən edilmiş qaydada həyata keçirilir.

11.4. Diplomatik xidmət əməkdaşının əvvəlki rütbəsinin bərpa olunmasına yalnız həmin əməkdaş qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada xidməti attestasiyadan keçdikdən sonra yol verilir.

FƏSİL III.
DİPLOMATİK XİDMƏT KEÇMƏ

Maddə 12. Diplomatik xidmət əməkdaşlarının vəzifə yerdəyişmələri və vəzifələrinin əvəz edilməsi

12.1. Diplomatik xidmət əməkdaşlarının vəzifə yerdəyişmələri ixtisas, peşə hazırlığı və rotasiya prinsipləri nəzərə alınmaqla, xidməti zərurətlə əlaqədar həyata keçirilir.

12.2. Vakant vəzifələrin əvəz edilməsi Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun həyata keçirilir.

Maddə 13. Diplomatik xidmət əməkdaşlarının rotasiyası

13.1. Diplomatik xidmət orqanlarında əməkdaşların rotasiyası Azərbaycan Respublikasının müvafiq İcra hakimiyyəti orqanı tərəfindən həyata keçirilir.
13.2. Rotasiya çərçivəsində diplomatik xidmət əməkdaşları, peşəkar hazırlıqları və ixtisasları nəzərə alınmaqla, Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyinə və ya konsulluğuna işə təyin oluna və ya öz fəaliyyətlərini müvafiq İcra hakimiyyəti orqanında həyata keçirə bilərlər.
13.3. Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyində və ya kosulluğunda fəaliyyəti başa çatmış diplomatik xidmət əməkdaşı yenidən diplomatik nümayəndəliyə və ya konsulluğa işə təyin olunmazdan əvvəl müvafiq İcra hakimiyyəti orqanında, bir qayda olaraq, azı bir il işləməlidir.
13.4. Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyinin başçısı təyin olunmuş şəxsin müvafiq dövlətdə və ya beynəlxalq təşkilatda fasiləsiz iş müddəti, bir qayda olaraq, beş ildir. Bu müddət Azərbaycan Respublikasının müvafiq İcra hakimiyyəti orqanı tərəfindən uzadıla bilər.
13.5. Digər diplomatik xidmət əməkdaşlarının müvafiq diplomatik nümayəndəliklərdə və ya konsulluqlarda fasiləsiz iş müddəti üç ildən artıq olmamalıdır. Bu müddət, xidməti zərurətlə əlaqədar və diplomatik xidmət əməkdaşının razılığı ilə müvafiq İcra hakimiyyəti orqanı tərəfindən bir ildən artıq olmayan müddətə uzadıla bilər.
13.6. Diplomatik xidmət əməkdaşının Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyinə və ya konsulluğuna işə getməkdən üzürlü səbəblər olmadan imtina etməsi intizam pozuntusu hesab edilir və intizam tənbeh tədbirinin tətbiqi üçün əsasdır.

Maddə 14. Xidməti attestasiya

14.1. Diplomatik xidmət əməkdaşları qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada üç ildə bir dəfədən çox olmayaraq xidməti attestasiya keçirlər.
14.2. Diplomatik nümayəndəliyə və ya konsulluğa işə təyin olunmuş diplomatik xidmət əməkdaşları xidməti attestasiyanı Azərbaycan Respublikasına qayıtdıqdan sonra keçirlər.
14.3. Xidməti attestasiyanın keçirilməsi qaydaları Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericilik aktları ilə müəyyən edilir.

Maddə 15. Diplomatik xidmət əməkdaşlarının ali təhsil və elm müəssisələrinə göndərilməsi

15.1. Diplomatik xidmət əməkdaşları öz razılıqları ilə peşəkar hazırlıq və ixtisasartırma və yaxud elmi tədqiqat aparılması üçün Azərbaycan Respublikasında və ya digər ölkələrdə yerləşən ali təhsil və elmi müəssisələrə müvəqqəti olaraq göndərilə bilərlər.

15.2. İxtisasartırma və ya elmi ezamiyyət başa çatdıqdan sonra diplomatik xidmət əməkdaşı əvvəl tutduğu vəzifədən aşağı olmayan diplomatik vəzifəyə təyin edilir.

Maddə 16. Diplomatik xidmət əməkdaşlarının imtiyaz və immunitetləri

16. Azərbaycan Respublikasının diplomatik xidmət əməkdaşları xaricdə işlədikləri dövrdə beynəlxalq hüquq normalarına uyğun olaraq diplomatik heyətin üzvləri üçün müəyyən olunmuş imtiyaz və immunitetlərdən istifadə edirlər.

Maddə 17. Diplomatik xidmət əməkdaşlarınm vəzifələri

17. Diplomatik xidmət əməkdaşları xaricdə işlədikləri dövrdə olduqları dövlətin qanun və qaydalarına hörmət bəsləməyə, üzərlərinə qoyulmuş vəzifələri yerinə yetirməyə, Azərbaycan Respublikasını layiqincə təmsil etməyə borcludurlar.

Maddə 18. Diplomatik xidmət əməkdaşlarının geri çağırılması

18.1. Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliklərində və konsulluqlarında işləyən diplomatik xidmət əməkdaşları Azərbaycan Respublikasının və ya olduqları dövlətin qanunvericiliyinə görə məsuliyyət doğuran əməllər törətməkdə təqsirli bilindikdə, habelə Azərbaycan Respublikasının qanunvenciliyində nəzərdə tutulmuş digər hallarda vaxtından əvvəl geri çağırıla bilərlər.
18.2. Diplomatik xidmət əməkdaşlarının vaxtından əvvəl geri çağırılmasına, onlarla birlikdə yaşayan ailə üzvlərinin yuxarıda göstərilən əməllərin törədilməsində təqsirli bilinməsi də əsas ola bilər.

Maddə 19. Diplomatik xidmət əməkdaşlarının məsuliyyəti

Diplomatik xidmət əməkdaşları Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericilik aktları ilə müəyyən edilmiş hallarda və qaydada məsuliyyətə cəlb oluna bilərlər.

FƏSİL IV.
DİPLOMATİK XİDMƏTİN TƏCHİZATI, TƏMİNATLAR VƏ ÖDƏMƏLƏR, DİPLOMATİK XİDMƏT ƏMƏKDAŞLARININ MADDİ VƏ SOSİAL TƏMİNATI

Maddə 20. Diplomatik xidmətin maliyyə təminatı və maddi-təsərrüfat təchizatı

20.1. Diplomatik xidmət orqanları sisteminin vahid maliyyə təminatı dövlət büdcəsinin vəsaitləri, habelə Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş hallarda və qaydada digər mənbələr hesabına həyata keçirilir.

20.2. Diplomatik xidmət orqanlarının fəaliyyətinin maddi-təsərrüfat təchizatı Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydada həyata keçirilir.

20.3. Diplomatik xidmət orqanlarının Azərbaycan Respublikasının ərazisində və xaricdə dövlət mülkiyyətində olan əmlak üzərində sahiblik, istifadə və sərəncam hüququ Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericilik aktları ilə müəyyən edilmiş qaydada həyata keçirilir.

Maddə 21. Diplomatik nümayəndəliklərdə işlədikləri dövrdə diplomatik xidmət əməkdaşlarına verilən təminatlar və kompensasiyalar

21.1. Diplomatik xidmət əməkdaşlarına və onların ailələrinə təminatlar, xidmət şəraitinin mürəkkəbliyi, xidmət keçməklə bağlı risk, habelə müvafiq xarici dövlətin spesifik xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla verilir.

21.2. Diplomatik xidmət əməkdaşları və onların ailə üzvləri müvafiq tibbi xidmətlə təmin olunurlar.

21.3. Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyinə və ya konsulluğuna işə təyin olunan, habelə Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyində və ya konsulluğunda fəaliyyətini başa çatdırıb Azərbaycan Respublikasına qayıdan diplomatik xidmət əməkdaşının və onun ailə üzvlərinin müvafiq nəqliyyat xərcləri dövlət hesabına ödənilir.

21.4. Ödənilən illik məzuniyyət və ya ailə üzvlərindən birinin ölümü ilə əlaqədar, Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyində və ya kosulluğunda işləyən diplomatik xidmət əməkdaşının Azərbaycan Respublikasına gəlməsi və işlədiyi dövlətə qayıtması üçün nəqliyyat xərcləri müvafiq qaydada ödənilir.

21.5. Diplomatik xidmət əməkdaşı və onunla birlikdə yaşayan ailə üzvləri, onun tutduğu vəzifə və yerli şərait nəzərə alınmaqla, xaricdə yaşayış yeri ilə təmin olunmalıdırlar.

21.6. Diplomatik xidmət əməkdaşının ümumtəhsil məktəbində oxuyan ailə üzvlərinin təhsil haqqı dövlət tərəfindən ödənilir.

21.7. Hərbi və ya mülki münaqişələr və yaxud təbii fəlakətlər və digər fövqəladə hallar baş verdikdə, Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliklərinin və ya konsulluqlarının və onların heyətinin təhlükəsizliyi üçün gorxu yarandıqda, müvafıq İcra hakimıyyətı orqanları diplomatik xidmət əməkdaşlarının və onlarla birlikdə yaşayan ailə üzvlərinin təhlükəsizliyinin təmin olunması və qorunması üçün zəruri tədbirlər görür.
21.8. Xaricdə işlədiyi dövrdə öz xidməti vəzifələrini yerinə yetirərkən diplomatik xidmət əməkdaşına və ya onun ailə üzvlərinə dəymiş zərər Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydada ödənilir.
21.9. Diplomatik xidmət əməkdaşlarının xaricdə işlədikləri dövrdə əldə etdikləri vəsaitin və əmlakın müvafiq İcra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi qaydada Azərbaycan Respublikasına gətirilməsinə görə gömrük rüsumu tutulmur.
21.10. Bu maddənin müddəaları diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərə də şamil olunur.
21.11. Bu maddədə nəzərdə tutulmuş təminat və kompensasiyaların verilməsi Azərbaycan Respublikasının müvafiq İcra hakimiyyəti orqanı tərəfindən təsdiq olunan qaydalarla tənzimlənir.

Maddə 22. Diplomatik xidmət əməkdaşlarının əmək münasibətlərinin tənzimlənməsi

Diplomatik xidmət əməkdaşlarının əmək münasibətləri "Dövlət qulluğu haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsi, bu Qanun və Azərbaycan Respublikasının digər normativ hüquqi aktları ilə tənzimlənir.

Maddə 23. Diplomatik xidmət əməkdaşlarının əməyinin ödənilməsi

23.1. Azərbaycan Respublikasının ərazisində işləyən diplomatik xidmət əməkdaşlarının əməyinin ödənilməsi Azərbaycan Respublikasının qanunve-riciliyinə uyğun olaraq həyata keçirilir.
23.2. Xaricdə işləyən diplomatik xidmət əməkdaşlarının və diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərin əməyinin ödənilməsi, habelə maddi və maliyyə təminatı, olduqları dövlətin sosial-iqtisadi və maddi-məişət şəraiti nəzərə alınmaqla, Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq həyata keçirilir.
23.3. Rotasiya qaydasında xaricə ezamiyyətə göndərilən diplomatik xidmət əməkdaşlarının və diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərin Azərbaycan Respublikasının müvafiq İcra hakimiyyəti orqanında aldıqları əmək haqqının 50 faizi saxlanılır.

Maddə 24. Diplomatik xidmət əməkdaşlarının mükafatlandırılması

Diplomatik xidmət əməkdaşlarının mükafatlandırılması Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericilik aktları əsasında həyata keçirilir.

Maddə 25. Diplomatik xidmət əməkdaşlarının məzuniyyətləri

25.1. Diplomatik xidmət əməkdaşları Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş məzuniyyətlərdən istifadə etmək hüququna malikdirlər.
25.2. Xaricdə işləyən diplomatik xidmət əməkdaşlarına və diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərə, əmək şəraiti və əmək funksiyalarının xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla, əlavə məzuniyyət verilə bilər.

Maddə 26. Diplomatik xidmət əməkdaşlarnıın pensiya təminatı və sosial müdafiəsi

26.1. Diplomatik xidmət əməkdaşlarının və diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərin pensiya təminatı və sosial müdafiəsi Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinə uygun olaraq həyəta keçirilir.
26.2. Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliklərində və konsulluqlarında işləyən diplomatik xidmət əməkdaşlarının, diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərin və onlarla birlikdə yaşayan ailə üzvlərinin icbari tibbi sığortası dövlət hesabına həyəta keçirilir.
26.3. Bu müddəalar müvafiq İcra hakimiyyəti orqanı tərəfindən ali təhsil müəssisələrinə, aspiranturaya (doktoranturaya) və elmi müəssisələrə göndərilənlərə də şamil edilir.

Heydər ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının
Prezidenti.

Bakı şəhəri, 8 lyun 2001-cl il.
"Diplomatik xidmət haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə

AZƏRBAYCAN RESPUBLIKASI PREZİDENTINІN FƏRMANI

"Diplomatik xidmət haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun qüvvəyə minməsi ilə əlaqədar həmin Qanunun tətbiq olunmasını təmin etmək məqsədi ilə qərara alıram:

1. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti iki ay müddətində:

- qüvvədə olan qanunvericilik aktlarının "Diplomatik xidmət haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununa uyğunlaşdırılması barədə təkliflərini hazırlayıb Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin;
- Nazirlər Kabinetinin və müvafıq mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının normativ hüquqi aktlannın həmin Qanuna uyğunlaşdırılmasını təmin etsin və bu barədə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə məlumat versin;
- "Diplomatik xidmət haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 8.2.-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş diplomatik rütbəyə görə vəzifə maaşına əlavələrin verilməsi qaydalarını müəyyən etsin və bu barədə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə məlumat versin;
- həmin Qanunun 21-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş təminat və kompensasiyaların verilməsi qaydalarını təsdiq etsin və bu barədə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə məlumat versin;
- həmin Qanunun 21.7.-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş "müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarfnın səlahiyyətlərini həyata keçirən icra hakimiyyəti orqanlarına dair təkliflərini Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin;
- öz səlahiyyətləri daxilində "Diplomatik xidmət haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanunundan irəli gələn digər məsələləri həll etsin.

2. Müəyyən edilsin ki:
- "Diplomatik xidmət haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 3.1.1-ci və 13.4-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş "müvafiq icra hakimiyyəti orqanının səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikasının Prezidenti həyata keçirir;
- həmin Qanunun 8.2-ci, 21.9-cu və 21.11-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş "Müvafiq icra hakimiyyəti orqanı"nın səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti həyata keçirir;

- həmin Qanunun 2.1-ci, 2.2-ci, 6.5-ci, 9.2-ci, 10.3.1-ci, 10.3.5-ci, 10.3.6-cı, 10.3.7-ci, 13.1-ci, 13.2-ci, 13.3-cü, 13.5-ci, 23.3-cli və 26.3-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş "müvafiq icra hakimiyyəti orqanı"nın səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi həyata keçirir.

Heydər ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti.
Bakı şəhəri, 3 sentyabr 2001-ci il.

MƏQALƏLƏR

HİCRAN HÜSEYNOVA
Bakı Dövlət Universitetinin
«Beynəlxalq münasibətlər və beynəlxalq hüquq» fakültəsinin
magistratura üzrə dekan müavini,
siyasi elmlər doktoru

GEOSİYASƏT VƏ İNTEQRASİYA

Beynəlxalq münasibətlərə dair mövcud tədqiqatların demək olar ki, hamısında geosiyasətin məzmun və mahiyyətindən bəhs edərkən onun siyasət və məkan komponentlərini ayırır, siyasi qiymətin ölkənin və ya xalqın coğrafi yerləşməsi ilə bağlı nəticələri ümumiləşdirilir. Geosiyasətin dualist xarakteri – siyasət və məkan komponentləri beynəlxalq münasibətlərin, cəmiyyətin, nəhayət materiyanın özünün dualist xarakterilə bağlıdır desək, - yəqin ki, səhv etmərik. Ayrı-ayrılıqda siyasət və məkan anlayışları kifayət qədər geniş və mücərəddirlər. Konkret şəraitə və ya reallıqlara tətbiq edildikdə isə geosiyasət «monado» təlimi («monas» yunanca vahid və ya bölünməz mənasındadır) kimi çıxış edir. İkinci dünya müharibəsindən sonra meydana gəlmiş «Yalta» və ya «San-Fransisko» dünya qaydaları məhz geosiyasətin hüquqi, praktiki bərkintisi idi. Bu baxımdan forma, mahiyyət və məzmunca tamamilə başqa olmalarına baxmayaraq inteqrasiya geosiyasətin törəməsi kimi çıxış edir.

«İnteqrasiya» terminini elmi dövriyyəyə ilk dəfə gətirən alman alimi Q.Leybnits hesablamanın riyazi inteqral

üsulunun mahiyyətini açmış və kiçik kəmiyyətlərin inteqrallaşması yolu ilə yaranan nisbi böyük inteqralların sonsuzluğu nəticəsinə gəlmişdi. Fəlsəfi baxımdan bərpaetmə, tamamlama kimi qiymətləndirilən «inteqrasiya» anlayışı «müxtəlif elementlərin tamda birləşdirilməsini» ehtimal edirdi ki, bu mənada inteqrasiyanın dualizmi çoxkomponentliyi ilə seçilir. Bu komponentlərin başlıqlarından biri «məkandır» ki, həmin «məkan» geosiyasətin mühüm elementlərindən biridir. Dünyada gedən inteqrasiya proseslərinin geosiyasətlə sıx əlaqəsini nəzərə alsaq (geosiyasət «məkanı» ilə inteqrasiya «məkanının» üst-üstə düşməsi) inteqrasiyanı ikinci dünya müharibəsindən sonrakı geosiyasətin nəticəsi kimi qiymətləndirə bilərik. Müasir qərb və rus geosiyasət məktəblərində dominonluq edən «avromərkəz dünya», «Avro-Asiya» konsepsiyalarının demək olar ki, hamısı geosiyasətin inteqrasiya modelinə həsr olunmuşdur ki, bunlarda üç məkan nəzərdə tutulur: Avropa, Asiya, Rusiya.

Fransa nəzəri məktəbləri «kontinental geosiyasət» konsepsiyasından bəhs edərkən onun başlıca məqsədini «böyük məkan» olduğunu qeyd edirlər. Belə «böyük məkan» isə «Federal İmperiya» olmalıdır. Əgər XX yüzilliyin 90-cı illərinə qədər belə «Federal məkan» Qərbi Avropa idisə, 90-cı illərdən sonra belə məkana Rusiya, habelə Çinə qədər bütün Asiya (o cümlədən Qafqaz) daxil edilməsi idi. Bu isə inteqrasiyanın məkanca genişlənməsi, geosiyasətin qloballaşması deməkdir. Dərindən diqqət yetirsək geosiyasətin məkanca genişlənməsini «Qərbi Avropa təhlükəsizlik sisteminin Şərqə doğru genişlənməsində (NATO-ya üç keçmiş «sosialist» dövlətinin qəbulu) axtarmağın zəruriliyini görərik. Belə genişlənmə praktiki (yeni üzvlərin qəbulu) və «üzvlüyə namizədlərin hazırlanması» («Sülh naminə tərəfdaşlıq») istiqamətlərində gedir.

İnteqrasiyanın «Qərbi Avropa» və «Cənub Şərqi Asiya» modelləri «soyuq müharibənin» yetirmələri idi. Dünyada gedən qloballaşma prosesləri həmin modellərin də həcmcə genişlənməsini şərtləndirmiş oldu: «Qərbi Avropa» modeli Ümumavropa təhlükəsizlik sisteminə çevrildi və Cənubi Qafqaz bölgəsini də ağuşuna aldı; «Cənub-Şərqi Asiya» modeli isə Asiya-Sakit okean əməkdaşlığına çevrildi və Şimali-Şərqə doğru genişlənməyə başladı.

Müasir geosiyasi məktəblərdə mühüm yer tutan Avropa-Çin alyansı konsepsiyası fikrimizcə aşağıdakı üç məqsədi reallaşdırmağı nəzərdə tutur:

1) Avropanın Rusiyanın sərhədlərinədək genişləndirilməsi;
2) Avropa-Çin alyansının yaradılması;
3) Cənubi Qafqaz bölgəsinin yüksəlişi və onun müasir Avrasiya (TRASEKA) tranzit yolunun üzərində «qızıl korpüyə» çevrilməsi.

Regionumuzla bağlı olan Avropa-Çin alyansı konsepsiyası strateji baxımdan bir neçə məqsəd güdür ki, bunların içərisində konturları cızılmaqda olan Rusiya-Çin alyansının yaradılmasına imkan verməmək öndə gedir. Bir qayda olaraq geostrategiyaya illər, onilliklər zaman baxımından olduqca qısa müddətdir. Təsadüfi deyildir ki, ABŞ, Avropa İttifaqı və Avropa Şurası tərəfindən irəli sürülmüş proqram və layihələr heç olmasa yarıməsrlik dövr üçün nəzərdə tutulmuşdur. Beynəlxalq terrorizmin bəşəriyyəti hədələdiyi bir dövrdə həmin

layihələrin əhəmiyyəti daha da artmışdır. İndi Qərb bu istiqamətdə Qərb demokratiyasının formalaşması yönümündə ciddi iş aparır, bu məqsədlərə külli miqdarda kapitallar xərclənir.

Avropanın Rusiya sərhədlərinə qədər genişlənməsi problemi Rusiyanın dualist münasibətini ziddiyyətli etmişdir. Qərb nəzəri məktəblərinin Avropa «Atlantikadan Uraladək» tezisi Rusiya-Avropa münasibətlərinin uzaq gələcəyinə nikbin proqnozları əks etdirir. Lakin Rusiyada həm bu proseslərdən kənarda qalmamaq, həm də «soyuq müharibə» dövrünün sovet Rusiyasına çevrilmək istiəyində olmaq özünü ciddi şəkildə büruzə verir ki, bu, istər-istəməz Qərb geostrategiyası üçün ciddi problemlər yaradır. Avropa-Çin alyansı ideyası məhz həmin narahatlığın təzahürüdür.

Nəhayət, bütün qlobal layihələrdə mühüm yer tutan, Avropa ilə Şərqi bir-birinə birləşdirən Cənubi Qafqaz regionu geosiyasət inteqrasiya cütlüyündə xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Bu günkü Qərb strategiyası regionun Rusiyanın siyasi və iqtisadi təsirindən tamamilə azad olmağa istiqamətlənməlidir. Biz vaxtilə qeyd etmişdik ki, Azərbaycan demokratiyasının məqsədyönlü mübarizəsinin nəticəsində Qərbin Azərbaycana maraqları olduqca artmışdır ki, bu NATO-nun Şərqə doğru genişlənməsində özünü bariz şəkildə nümayiş etdirir. Belə ki, 1993-cü ilin sonlarında NATO-nun Cənub-Qərb komandanlığının fəaliyyət dairəsinin genişləndirilməsi, Qara dəniz hövzəsi və Cənubi Qafqaz regionunun bu komandanlığının məsuliyyət zonasına aid edilməsi qərara alındı ki, həmin qərar Rusiya-Ermənistan alyansı tərəfindən ciddi narahatlıqla qarşılandı. Bir qədər sonra Azərbaycan Avropa Şurasında fəxri qonaq statusu aldı (1996-cı ilin iyununda), 2000-ci ilin yanvarında isə onun üzvləri sırasına qəbul edildi. Geosiyasət prizmasından baş vermişləri təhlil etsək, Avropa inteqrasiyasının məkanca Xəzər dənizi hüdudlarınadək genişlənməsi nəticəsini almış olarıq. Məhz belə zəmində əldə olunmuşların dönərsizliyini təmin etmək məqsədilə əvvəlcə «Qafqaz evi» ideyası, bir qədər sonra isə GUÖAM ideyası yaradıldı. Şübhəsiz Qərbin Şərqə doğru belə sürətlə genişlənməsi Rusiyanın geosiyasi maraqlarına ciddi təhlükə yaratdığı üçün Rusiyanın qlobal gedişi gözlənilməli idi. Gözümüzün önündəcə «Aşqabad beşliyi» «Şanxay altılığına» çevrilməyə, bu yeni birliyin müxtəlif aspektlərdəki konturları cızılmağa başladı. Dünyada baş verənləri 1990-cı ildə heç bir cəsarətli politoloq, diplomat proqnozlaşdıra bilməzdi. Baş verməkdə olan proseslərin belə sürətlə genişlənməsi bizə həm regionumuzun gələcəyi, həm də inteqrasiyasının perspektivlərinə nikbinliklə baxmağa imkan verir.

Qərbin məkanca genişlənməsi (inteqrasiya prosesləri) şübhəsiz Xəzər dənizi ilə hüdudlaşmayacaq, yaxın onillik dövr ərzində Mərkəzi Asiya dövlətləri də bu proseslərdə aktual iştirak edəcəklər. Çünki Avropa inteqrasiyası iqtisadi modellər və proqramlar vasitəsilə (Rusiyadan fərqli olaraq) genişlənməkdədir. Bu isə onu deməyə əsas verir ki, MDB, «Şanxay altılığı» ən yaxşı halda transformasiya olunmağa məhkumdurlar.

Nəhayət, Cənubi Qafqaz bölgəsi ilə bağlı geosiyasət-inteqrasiya cütlüyünün enerji tərəfi də vardır. Regionun enerji ehtiyatları barəsində kifayət qədər müzakirələr getmiş və getməkdədir. Təkcə belə bir faktı qeyd etmək yerinə düşər ki, İran, İraq və Livanda birlikdə 250 mlrd barel yanacaq ehtiyatı vardır. Ancaq Xəzər hövzəsində bu göstərici 33-50 mlrd. ton arasındadır. Təsadüfi deyildir ki, yanacaq ehtiyatlarının miqdarına görə, Xəzər

hövzəsi Səudiyyə Ərəbistanından sonra ikinici yerdə gedir. Bu isə region uğrunda geosiyasi mübarizəyə stimul verən başlıca faktorlardan biridir, həm regionun, həm də dünyanın nəhəng dövlətlərinin bölgə uğrunda geosiyasi mübarizəsinə rəvac verən budur. Neft uğrunda gedən mübarizə nəinki geosiyasi mübarizəni kəskinləşdirmiş, habelə inteqrasiya proseslərinə də güclü təkan vermişdir. Hələ 1995-ci ildə BMT-nin yaradılmasının 50 illiyi ilə bağlı keçirilən təntənələrdə keçmiş Rusiya və ABŞ prezidentləri B.Yeltsin və B.Klinton arasında narazılıq məhz Azərbaycan məsələsinin gələcəyi üstündə baş vermişdi.

Qeyd etmək yerinə düşərdi ki, Xəzər neftinin istismarına cəlb olunmuş neft şirkətlərinin hamısı öz dövlətlərinin təmsilçiləridir. «Vaşinqton post» qəzeti yazırdı ki, «Amerikada siyasi həyatın reallıqlarından biri belədir: ABŞ-ın neft şirkətlərinin siyasəti dövlətin siyasəti ilə üst-üstə düşür». Bu isə geosiyasətin «alfa» və «omeqasıdır». Qəzet daha sonra yazırdı ki, «ABŞ-ın neft şirkətləri ilk növbədə ölkənin milli maraqlarını əks etdirən neft müqavilələrini 50-60 il əvvəl bağlayırlar. Analoji mövqe digər dövlətlərdə də özünü göstərir. Enerji ehtiyatlarının bölüşdürülməsi uğrunda diplomatik mübarizənin gedişində geosiyasi faktor iştirakçıların və tərəfdaşların sayını dəqiqləşdirdi. İranın «kondominimum» konsepsiyasından əlavə, Xəzərin bölgüsündə say nisbəti təqribən aşağıdakı kimi ola bilərdi:

- Azərbaycan – 19%-dən çox;
- Qazaxıstan -29%
- İran –14%
- Rusiya – 19%-ə yaxın
- Türkmənistan –19%-dən çox.

Məlum olduğu kimi, keçmiş SSRİ ilə İran arasında imzalanmış 1921-ci il və 1940-cı il müqavilələri iki dövlət arasında su sərhədlərini də dəqiq müəyyənləşdirmişdi. Belə şəraitdə İranın «kondominumum» konsepsiyası ilə (Xəzərətrafı ölkələrə bərabər miqdarda pay ayrılması) çıxış etməsi ən azı Azərbaycan və Türkmənistandan pay ummaq, ən yüksəyi isə hər ikisi respublikaya qarşı mənəvi təcavüzdür.

Enerji faktoru Cənubi Qafqazda geosiyasət inteqrasiya cütlüyünə rəvac verməklə yanaşı, həm də regional stabilliyi və regional əməkdaşlığı (inteqrasiyanı) şərtləndirən ən əhəmiyyətli şərtlərdən biridir. Amerikan politoloqlarından birinin dediyi kimi, əgər «Cənubi Qafqazda sabitlik olarsa, neft hamıya çatar» ifadəsi bu günümüzün reallıqları ilə olduqca incə şəkildə uzlaşır.

Əsrlərin qovuşağında inteqrasiya prosesləri geostrategiya və geosiyasətdə mühüm rol oynamaqdadır, çünki son məqsəd dünyanın harmonik inkişafı, onun bölünməzliyi və tamlığıdır.

МАХИР ХАЛИФА-ЗАДЕ

I секретарь отдела стран Среднего Востока и Южной Азии Второго Территориального Управления Министерства Иностранных Дел Азербайджанкой Республики.

Кандидат наук

ПОЛИТИКА США В АЗИИ

Начиная с середины 90-х годов прошлого столетия во внешней политике США можно наблюдать определенные тенденции смещения фокуса стратегических интересов США в сторону Азиатского континента. Следует отметить, что ряд фундаментальных причин служат определенной причиной подобного сдвига центра стратегического «внимания» Соединенных Штатов.

Так, еще в 1998 году специалисты из Пентагона подготовили специальный доклад, в котором оценивались потенциальные угрозы доминированию США в мире и, в этой связи, рассматривались основные положения новой военной доктрины США.

В частности приводились оценки, согласно которым общая политическая обстановка в мире на ближайшие 10-15 лет охарактеризовывалась как период стратегической паузы, где появление сверхдержавы способной бросить вызов глобальной мощи США (как это сделал в свое время СССР) оценивалось как маловероятное. В то же время при рассмотрении на обозримое будущее вероятности возникновения в том или ином геополитическом регионе силы способной бросить вызов мощи США отмечалось, что такая угроза может исходить из Азии. Подобный вывод аргументировался тем, что Азия представляет собой наиболее динамично развивающийся континент с крупнейшими экономическими, природными, людскими, интеллектуальными и военными ресурсами, которые могут быть использованы для формирования силы способной бросить вызов мощи Соединенных Штатов. Подчеркивалось, что Азия – это континент, где может возникнуть сила способная конкурировать с американской мощью в глобальном масштабе[1].

В то же время по мнению бывшего советника президента США по вопросам национальной безопасности в Администрации Дж.Картера З.Бзжезинского в стратегической перспективе в Азии

может появиться страна (или группа стран) способная в глобальном масштабе соперничать с США как сверхдержава. Как считает З.Бзжезинский Китай обладает всеми необходимыми параметрами, чтобы в перспективе превратиться в сверхдержаву[2].

Следует отметить, что действительно в последние годы развитие глобальной политической обстановки с одной стороны и фундаментальные измения в Азии (рост могущества Китая, создание Индией и Пакистаном собственных ядерных сил, уход России из Индокитая, рост авторитета и влияния Ислама) с другой, неуклонно перемещали Азиатский континент в центр американской политики. Кроме того, стремление США удержать лидерство в мировой политике и, исходящее из этого понимание необходимости расширения своего влияния в Азии, также заставляли США все большем масштабе акцентировать свое внимание на проблемах этого континента.

Можно констатировать, что Азиатский континент во все возрастающей степени фокусирует на себе политичекую, дипломатическую и военную активность Соединенных Штатов.

Следует подчеркуть, что последнее стало явным и масштабным после беспрецендентной террористической аттаки на США имевшей место в сентябре 2001 года. Объявление Президентом США Дж.Бушем войны международному терроризму и начало международной анти-террористической операции в Афганистане, а также озвученная им в январском обращении к нации идея о необходимости уничтожения т.н. «оси зла», представленной странами-изгоями поддерживающими международный терроризм такими как Иран, Ирак и Северная Корея[3] позволяют предположить, что азиатский континент надолго превратится в объект самого пристального внимания и активной практической политики Вашингтона.

В этой связи представляет интерес рассмотреть тенденции развития общей политической обстановки в Азии и, в частности, в регионе Южной и Юго-Восточной Азии. Кроме того, описать потенциальные угрозы интересам и безопасности США, а также возможные новые инициативы по их снижению и укреплению общей безопасности.

Следует отметить, что безопасность и политическая стабильность в регионе Южной и Юго-Восточной Азии имеет принципиальную важность с точки зрения стратегических интересов и безопасности Соединенных Штатов.

Данный регион находится на пересечении технологической, индустриальной, экономической и военной мощи Северо-Восточной Азии, Индийского полуострова и Ближнего Востока. Кроме того, основные торговые и коммуникационные линии Японии, Тайваня, Сингапура и Австралии также приходятся на данный регион. С военной же точки зрения проливы и судоходные линии вокруг региона

---

[1] Информационный бюллетень USIA (18.06.98)
[2] Бжезинский З. Великая шахматная доска. М.: Международные отношения, 1999
[3] State of the Union Adress, January 31, 2002, Washington file;

имеют исключительное значение для передвижения ВМС США из Тихого океана в Индийский и в регион Ближнего Востока.

В этой связи ведущие американские аналитические группы выделяют следующие угрозы стабильности и безопасности в регионе, а также интересам национальной безопасности США:

- возникновение прямого вооруженного конфликта с применением как обычного так и ядерного вооружений;
- угрозы со стороны международных террористических организаций и их сетей;
- угрозы исходящие из внутренней политической ситуации стран региона;
- распространение компонентов оружия массового поражения.

Следует отметить, что действительно КНР проводит стратегическую программу по формированию современных и высокомобильных ВМС способных проецировать военную мощь и, таким образом, обеспечивать защиту китайских интересов в любой заданной точке. Кроме того, Китай энергично наращивает политические и дипломатические усилия по укреплению и расширению своего влияния на регионы открывшиеся в результате распада СССР.

В этой связи некоторые государства азиатского континента могут рассматривать Соединенные Штаты в качестве силы способной гарантировать региональную стабильность и безопасность, а также как важнейший фактор уравновешивающий возрастующую китайскую мощь.

В то же время эксперты отмечают малую вероятность того, что Китай прибегнет к масштабному конфликту с применением обычных вооружений[1]. Однако, следует отметить, имеются и серьезные факторы сдерживающие рост активности Китая, а также возможность конфликтности отношений между КНР и ведущими странами региона. В частности Китай, проводящий политику масштабных реформ и модернизации, имеет высокую заинтересованность в развитии хороших отношений как со своими соседями так и с США. В Пекине прекрасно понимают, что только при сохранении сотрудничества с Соединенными Штатами можно обеспечить доступ к новым американским технологиям, инвестициям, а также выход китайских товаров на крупнейший и престижный американский рынок.

Кроме того, следует подчеркнуть, при сохранении и развитии долговременных отношений с США Китай сохраняет стратегически необходимое «пространство» и выбор маневра перед основными конкурентами за лидерство в Азии и, в первую очередь, перед Россией, которая имеет свои далекоидущие планы и любой ценой стремится укрепить свое влияние в регионе.

Таким образом, Пекин весьма заинтересован в сохранении на долгосрочную перспективу стратегической стабильности в Азии. Какой-либо вооруженный конфликт приведет к нарушению международной торговли и к смене благоприятного инвестиционного климата. В свою очередь это нанесет серьезный ущерб китайским возможностям поддерживать высокий уровень экономического

---

[1] Southest Asia after 9/11: regional trends and US interests, RAND Corporation, December 2001

роста, который следует рассматривать как один из важнейших и ключевых факторов в становлении Китая в качестве мировой державы.

Необходимо подчеркнуть, что события 11 сентября 2001 года фундаментальным образом воздействовали на переосмысление и формулирование интересов США как в глобальном масштабе так и в том или ином геополитическом регионе. Подобные рассуждения справедливы и к азиатскому континенту и, в частности к региону Южной, Юго-Восточной Азии.

С другой стороны возвышение Китая, становление Индии и Пакистана как ядерных держав, распространение ракетных и ядерных технологий, рост угрозы со стороны Северной Кореи - все это в совокупности также подталкивали США к необходимости формулирования новой интегральной внешнеполитической стратегии и новых подходов к обеспечению безопасности и стабильности.

В этом аспекте, проводимую под эгидой США анти-террористическую операцию в Афганистане и последующее там дислоцирование под флагом международных миротворческих сил фактически войск НАТО, а также размещение американских войск в регионе Средней Азии можно рассматривать как некий новый рубеж в обеспечении безопасности и стратегических интересов США (Запада в целом) на Азиатском континенте. Все это свидетельствует о том, что наблюдается процесс пересмотрения имеющихся систем региональной безопасности.

Изменение стратегической обстановки в Азии требует модернизации систем безопасности в Азии их пересмотра в плане более точного соответствия новым стратегическим требованиям и интересам национальной безопасности США, вытекающим из событий 11 сентября.

Полагаем, что в рамках обеспечения новобозначенных целей и интересов Вашингтон[1] будет прилагать энергичные усилия по достижению адекватной конфигурации систем безопасности в наибольшей степени отвечающей американским интересам и, таким образом, обеспечивающей на стратегическую перспективу баланс сил в Азии в пользу Соединенных Штатов.

Так некоторые элементы новой конфигурации системы безопасности можно наблюдать в последовательном дислоцировании американских войск (или союзников США под эгидой миротворческих сил) в ранее не доступных для них регионах Южной, Центральной, Юго-Восточной Азии. Параллельно, Соединенные Штаты стремяться активизировать свое влияние и участие в ведущих азиатских организациях и, впервую очередь в тех, где присутствуют Россия и Китай. В частности, настойчиво США добиваются статуса наблюдателя в «Шанхайской шестерке».

В то же время с точки зрения интересов США важным также является и обеспечение стабильности американских союзников - партнеров. Как считают эксперты, значительные усилия должны быть направлены на реорганизацию действующих и формирование новых эффективных

---

[1] The National Security Strategy of the United States, White House, September, 2002

структур безопасности, что позволит связать в единую систему общей региональной безопасности такие страны как США, Японию, Таиланд, Филипины и Южную Корею[1].

В свою очередь Адмирал Д.Блейер Командующий американскими войсками в Азиатско-Тихоокеанском регионе выделяет следующие угрозы интересам США и их союзников, а также стабильности и безопасности на континенте: международный терроризм, распространение компонентов оружия массового поражения, торговля оружием, активность международных криминальных структур, нелегальная миграция. По его мнению после событий 11 сентября 2001 года и началом военной операции в Афганистане Соединенные Штаты стоят перед необходимостью выработки стратегии направленной на усиление совместных возможностей США и их союзников реагировать и совместно выступать против угроз безопасности и стабильности.

В качестве основных элементов новой американской стратегии Адмирал считает должно быть существенное улучшение оперативных характеристик войск США и их созников; более масштабное и глубокое сотрудничество со странами региона в разведывательной области[2]. С целью укрепления своего влияния и более жесткого противостояния новым угрозам, согласно адмиралу, США должны активнее поддерживать своих союзников и партнеров Вашингтона в делах азиатской политики. Важным на его взгляд является поддержка сплоченности, политической стабильности и территориальной целостности ключевых стран Южной и Юго-Восточной Азии таких как Индонезия и Пакистан.

Д.Блейер также полагает, что США должны оказать содействие и помощь по дальнейшему развитию экономик стран членов ASEAN (Association of Southeast Asian Nations), росту торгового оборота, инвестиций и ускорению проведения национальных программ по экономическим реформам. Параллельно, Администрация Дж.Буша должна пересмотреть и направить значительные усилия на расширение военного сотрудничества со странам региона и, в частности, с Индонезией, Филипинами, Пакистаном, Индией, Японией.

В этом аспекте по мнению авторитетного английского журнала “South Asia Monitor” проведение анти-террористической операции выдвинуло также и Пакистан в фокус американской политики в регионе Южной Азии[3].

Действительно, следует подчеркнуть, несмотря на жесткий анти-американский фон и широкую критику США среди основной массы населения Пакистана, тем не менее Президент П.Мушарраф принял мужественное и ответственное решение поддержать США. Пакистан обязался предоставить воздушное пространство, разведывательную, специальную и иную информацию, а таже осуществлять с США тесное сотрудничество в ходе анти-террористической операции. Со своей стороны, следует отметить, Соединенные Штаты, оценивая стратегическую важность Пакистана, его роль и

---

[1] The United States and Asia, RAND Corporation, December 2001
[2] Asia-Pacific Security after September 11th, Washington file, February 27, 2002
[3] The US and South Asia: New priorities and Familiar interests, South Asia Monitor N38, October 01, 2001

политический авторитет в делах региональной политики сняли ограничения на оказание правительственной помощи, принятые в 1998 года по итогам ядерных испытаний в Пакистане и Индии. Кроме того, Администрация Дж.Буша приняла решение списать около 2,5 млрд.долларов в качестве долга Пакистана и выделила кредиты на закупку современных систем вооружений для пакистанской армии.

В качестве усилий по снижению общего накала политической обстановки в Южной Азии, неисключено, что США предпримут также попытки снизить порог развязывания вооруженного индийско-пакистанского конфликта путем более активного подталкивания обеих сторон к прямому диалогу по поиску урегулирования Кашмирской проблемы. Однако, стремясь избежать «завязнуть» в урегулировании конфликта США, весьма вероятно, постараются избежать прямого вовлечения в сложный переговорный процесс. Действительно, в ходе своего визита в Индию и Пакистан в середине мая с.г. помощница Госсекретаря США по делам Южной Азии Кристина Рокк подтвердила готовность США оказывать только лишь содействие продолжению переговоров по урегулированию индо-пакистанских отношений[1].

Параллельно, в рамках серьезного переосмысления приоритетов американской политики после событий 11 сентября следует рассматривать и усилия Администрации Дж.Буша направленные на пересмотр и наращивание американо-индийского сотрудничества. В свою очередь, следует подчеркнуть, индийская сторона после долгого периода сдержанных отношений с США также демонстрирует твердое намерение добиваться существенного изменения духа и содержания американо-индийских отношений. Так, недавнее введение Премьер-Министром Индии А.Б.Ваджпайем нового политического термина - «естественные союзники» в лексикон американо-индийских отношений, на наш взгляд, четко характеризует новые стратегические тенденции в индийской внешней политике ориентированные на укрепление и расширение взаимодействия с Соединенными Штатами Америки.

Посол США в Индии Р.Блеквилл выделяет следующие направления, имеющие особую важность для общей безопасности в Азии: роль ядерного оружия в системе международных отношений; энергетическая безопасность и безопасность судоходства в Индийском океане; проблемы сохранения стабильности в Азии. В этом аспекте важнейшими аспектами двустороннего сотрудничества им рассматриваются индийско-американское взаимодействие в области обороны, разведки, укреплению правопорядка, контр-террористической деятельности. Так, в ближайшее время Соединенные Штаты намереваются предоставить Индии компоненты для спутника, запасные части к боевым вертолетам, самолетные двигатели, оборудование для подводных лодок, патрульный противоракетный самолет и другую военную технику[2].

---

[1] The News International, Pakistan, May 16, 2002, The Dawn, Pakistani News Agency, October 1, 2002

[2] Transformation of US-India relations "Picking up Speed", Washington file, Feb 27, 2002

Действительно, наблюдающаяся в последнее время переоценка Администрацией Дж.Буша индийско-американских отношений, впервую очередь связана с колоссальным политическим сдвигом произошедшим в мировой политике после событий 11 сентября 2001 года. Кроме того, в силу становления Индии как одной из мировых ядерных держав, как одного из влиятельных лидеров в Азии, как страны с крупнейшим политическим, военным, интеллектульным, экономическим и людским потенциалом.

Проводя политику на последовательное сближение с Индией и с другими ведущими азиатскими странами, неисключено, что США, на наш взгляд, последовательно «выбивают почву» из потенциальной возможности формирования некого анти-американского объединения стран.

Далее, в качестве одного из важнейшего направлений политики США в Азии приоритетным является сдерживание роста влияния ведущих соперников. Более того, предотвращение роста или формирования страны, или группы стран - гегемона способного подорвать роль и влияние США на континенте и, таким образом, бросить вызов мощи США в глобальном масштабе. Для осуществления указанного, как считают эксперты, рекомендуется проводить следующую целенаправленную стратегию:

- сформировать структуру (механизм) безопасности с участием России, Китая и Индии обеспечивающий выгодный для Вашингтона баланс силы и исключающий возможность доминирования или одной из стран или вместе взятых;
- поддерживать проведение обще-политического диалога в Азии по снижению общей напряженности и созданию континентальной системы безопасности;
- обеспечить урегулирование территориальных споров, поддерживать территориальную целостность Индонезии, способствовать урегулированию Кашмирской проблемы;
- проводить меры по избежанию гонки ядерных вооружений на континенте [1].

Необходимо отметить, что имевшая место 11 сентября 2001 года террористическая атака на США, придала существенный толчок новому пониманию развития политической обстановки в мире. Подобное страшное нападение явилось мощным фактором переосмысления и переоценки политическими элитами ведущих стран потенциальных угроз и вызовов миру, стратегической стабильности и безопасности.

Возможно, что события 11 сентября знаменуют начало нового периода в политической истории – эпохи отхода от реалий периода постхолодной войны и переходу к качественно новому миропорядку порядку.

[1] The United States and Asia: Towards a New US Strategy and Force Posture, RAND, 2001

В этом плане можно наблюдать некоторые новые контуры и подходы по обеспечению глобальной безопасности и стратегической стабильности. В частности возможно, что формирование т.н. «двадцатки» – Совета НАТО-Россия есть определенное следствие из событий 11 сентября.

Так, сближение США и НАТО с Россией, введение России в европейские и трансатлантические механизмы безопасности позволяют определенным образом обеспечить контроль над российской внешней и оборонной политикой, что в свою очередь снижает вероятность формирования Россией анти-западного альянса. Недопущение изоляции России и некоторых других стран является одним из важнейших элементов американской внешней политики.

Следует также отметить, что террористическая атака на Соединенные Штаты продемонстрировала серьезную ущербность безопасности США и привели политическую элиту страны к жесткой необходимости выработки новых стратегий по обеспечению национальной безопасности и пересмотру стратегических интересов как глобальных так и для того или иного геополитического региона и, в первую очередь для Азии.

Весьма возможно, что Администрация Дж.Буша стоит перед необходимостью разработки и имплементации новой стратегии обеспечивающей формирование и сохранение на стратегическую перспективу баланса силы между Китаем, Индией и Россией с параллельным усилением влияния и расширением пристутствия США на континенте. Подобная стратегия направлена на предотвращение приобретения какой-либо из упомянутых стран (или же их вместе) преимущества над Соединенными Штатами в Азии.

Неисключено, что после событий 11 сентября и начала анти-террористической войны интегральная линия американской внешней политики и политики безопасности на среднесрочную перспективу будет строиться исходя из в первую очередь стратегических интересов США в Азии. Данный тезис аргументируется наличием основных угроз безопасности и могущества США исходящих из Азии.

В этом плане вероятно, что некоторые направления американской политики (расширение НАТО, сотрудничество с Россией и др.) приобретают несколько иную ориентированность и стратегическую подчиненность и, в частности, ориентированность на стратегические интересы США в Азии.

Возможно, что при укреплении позиций и дальнейшем расширении влияния в Азии Соединенным Штатам удастся удержать глобальное превосходство и, таким образом, обеспечить общее политическое, интеллектуальное, экономическое и технологическое превосходство Запада. В этом аспекте разумно полагать, что США будут активно нуждаться в поддержке со стороны парнеров по НАТО. В свою очередь европейские партнетры США (несмотря на рост антиамериканских проявлений и растущие вылазки антиглобалистов) также прекрасно понмимают, что подобная задача –

обеспечение глобального превосходства Запада - без Соединенных Штатов Америки весьма трудно выполнима.

Таким образом, Соединенные Штаты в совокупности с союзниками по НАТО имеют все необходимые параметры сохранить на обозримую перспективу лидерство в мировой политике и, таким образом, обеспечивать общее превосходство Запада в глобальной политике.

RƏŞAD ƏLİYARLI
Azərbaycan Respublikasının
Ərəb Əmirliklərindəki Səfirliyinin
müşaviri

İRAQ BÖHRANININ BEYNƏLXALQ VƏZİYYƏTƏ TƏSİRİ [1]

İraq böhranı 2001-ci ilin 11 sentyabr terror hadisələri və bununla əlaqədar Əfqanıstanda aparılan müharibədən sonra beynəlxalq səhnədə diqqət mərkəzində olan və müzakirə edilən əsas mövzulardandır.

1991-ci ilin Körfəz müharibəsindən sonra İraq mövzusu əsasən ərəb dövlətlərinin ikitərəfli münasibətləri, habelə Ərəb Dövlətləri Liqası (ƏDL) və Körfəz Əməkdaşlıq Şurası (KƏŞ) çərçivəsində mütəmadi şəkildə müzakirə edilmiş, Yaxın Şərq regionunda baş verən son hadisələr, xüsusilə də, ərəb-israil münaqişəsi zəminində beynəlxalq problem kimi yenidən diqqətə səbəb olmuşdur.

Qeyd olunmalıdır ki, hazırki İraq böhranı, parallel olaraq ərəb dövlətlərinin İraq ilə Küveyt arasında barışıq cəhdləri ilə müşayiət olunaraq əsaslı nəticə verməsə də, ərəb həmrəyliyi ideyaları baxımından əhəmiyyət kəsb etmişdir.

ƏDL-in 2002-ci ilin martında Beyrutda keçirilmiş Zirvə görüşü öncəsi Qatar Dövlətinin Xarici işlər naziri Şeyx Hamad bin Casim bin Cabir Əl-Təni İraq-Küveyt əlaqələrinin bərpa olunması və problemin birbaşa ikitərəfli və Körfəz Əməkdaşlıq Şurası ilə Bağdad arasında danışıqlar vasitəsi ilə müzakirə olunması təklifilə çıxış etmiş, lakin rəsmi Əl-Küveyt, Qatar Dövlətinin mövqeyinə hörmətlə yanaşdığını bəyan edərək, İraq ilə hər hansı təmaslardan imtina etdiyini bildirmişdir. Bununla belə, İraqın tam şəkildə ərəb cərgələrinə qayıtması

---
[1] Ì ÿãàëÿ Èðàãäà ñî í ùàäèñÿëÿðäÿí ÿââÿë éàçûëûá (ðåäàêñèéàíûí ãåéäè)

mövzusu göstərilən Sammit zamanı yenidən gündəmə gətirilmiş və hazırda ərəb siyasi-ictimai dairələrinin müzakirə etdiyi məsələlərdəndir.

Doğrudur, İraq-Küveyt münasibətlərində müəyyən irəliləyişlər, məsələn, 2002-ci ilin oktyabr ayında BMT-nin iştirakı ilə İraq-Küveyt sərhəddində 1990-cı ildə Küveytdən çıxarılmış arxiv materialları və digər rəsmi sənədlərin qaytarılması prosesi kimi tədbirlər həyata keçirilsə də, küveytli əsirlərin indiyədək İraqda saxlanılması və 1990-cı ildə İraq tərəfindən Küveytə, həm maddi, həm də böyük mənəvi itkilərə səbəb olmuş təcavüzün olunduğu rəsmi Əl-Küveytin bəyanatlarında vurğulanmaqdadır.

İraqın ərəb cərgələrinə qaytarılması istiqamətində cərəyan edən proseslər və bu məqsədlə Bağdad tərəfindən həyata keçirilən siyasi manevrlər Beyrut Sammiti ərəfəsində və onun gedişi zamanı daha qabaraq şəkildə müşahidə olunmuşdur. Bu mənada, İraqa qarşı yeni hərbi həmlələrin həyata keçirilməsi planlarına münasibətdə ərəb dövlətlərinin nümayiş etdirdiyi həmrəyliyi və mövqe birliyini İraq xarici siyasətinin uğuru kimi qiymətləndirmək olar.

İraqla bağlı ümumərəb mövqeyinin ərəb-israil münaqişəsinin həlli ilə əlaqəli olduğunu qeyd edərək söyləyə bilərik ki, ABŞ-ın İraqa qarşı yeni hərbi kampaniyaya hazırlaşması mövzusu ərəb aləmində Fələstin probleminin həllinə olan ciddi reaksiya və araşdırmalar ilə müşayiət olunur. Beynəlxalq səhnədə İraq probleminin müzakirəsi, bu mövzuda ərəb dövlətlərarası məsləhətləşmələrinin aparılması və İraq rəsmilərinin xarici dövlətlərin və beynəlxalq təşkilatların nümayəndələri ilə apardığı danışıqlar, çoxsaylı bəyanatların verilməsi və siyasi şərhçilərin dəyərləndirmələri ilə nəticələnmişdir.

Eyni zamanda, qeyd olunmalıdır ki, ABŞ-ın İraq problemi ilə bağlı bir növ barışmaz mövqeyi bütün aparıcı ərəb KİV-də əks səda doğurmuş və rəsmi Vaşinqtonun İraq və ümumən müsəlman dünyasına qarşı münasibəti mövzusunda şərhlərə səbəb olmuşdur.

ƏDL və KƏŞ Xarici işlər nazirləri şuralarının 2000-ci ilin sentyabr ayında keçirilmiş sessiyalarında İraq probleminin gündəlikdə başlıca yer tutması və göstərilən məclislərdə İraqa qarşı hər hansı yeni hərbi əməliyyatların aparılmasının əleyhinə qərarların qəbul olunması, aparıcı Avropa dövlətlərinin, BMT TŞ-nin Daimi üzvləri Rusiya, ÇİN və Fransanın, habelə Şərqi Asiya dövlətlərinin İraq məsələsində xüsusi mövqeyi 2001-ci il 11 sentyabr hadisələrindən sonra beynəlxalq aləmdə ən çox müşahidə olunan fikir ayrılığı kimi dəyərləndirilə bilər.

2002-ci ilin 9 sentyabr tarixində Vatikanın İraq probleminə dair, İraqa qarşı hər hansı hərbi aksiyanın BMT-nin razılığı ilə həyata keçirilməsi haqqında bəyanatı da diqqəti cəlb edərək, ABŞ-ın mövqeyinə təsir edə biləcək amil kimi qiymətləndirilə bilər.

Ərəb ölkələrində fəaliyyət göstərən elmi-tədqiqat institutları, habelə islam mərkəzləri öz bəyanatlarında ABŞ-ın siyasətinə qarşı daha sərt mövqelərdən çıxış edərək, rəsmi Vaşinqtonu ikili standartlara riayət etməkdə təqsirləndirirlər. Bu bəyanatlarda, məsələn, belə fikirlərə rast gəlmək olar ki, İraqa qarşı ABŞ tərəfindən həyata keçiriləcək hər hansı yeni hərbi aksiya yatmaqda olan nəhəng ərəb və islam qüvvələrini hərəkətə gətirə bilər.

Bir sıra radikal ərəb cərəyanları ABŞ-a qarşı ərəb və müsəlman dövlətləri tərəfindən iqtisadi təsir mexanizmlərindən istifadə olunmasına, o cümlədən neft siyasətinə yenidən baxılmasına çağıraraq, ABŞ tərəfindən göstərilən iqtisadi və hərbi yardımlardan imtina olunmasına, hətta Misirin, ildə ABŞ tərəfindən göstərilən 2 mlrd. ABŞ doll. həcmində hərbi və iqtisadi yardımdan imtina etməsi və s. tərəfdar olduqlarını bildirmişlər.

Ərəb ictimai-siyasi dairələri fələstinlilərə qarşı İsrail hökuməti tərəfindən aparılan «dövlət terroruna» son qoyulmasını tələb eədərək, İsrailin Dimona nüvə mərkəzinə hərbi ekspertlərin göndərilməsinə rəsmi Tel-Əvivin rədd cavabı verməsinə göz yumulmasını, bunun müqabilində isə, İraqa qarşı hərbi təsir metodlarından istifadə olunmasını qəbuledilməz hesab edirlər.

Təsadüfi deyildir ki, Səudiyyə Ərəbistanı rəsmilərinə istinadən, İraqa qarşı ABŞ tərəfindən hərbi əməliyyatlar aparılarsa, Bağdad tərəfindən Küveytin və Səudiyyə Ərəbistanının neft yataqlarının bombalanacağı, bunun nəticəsində dünya bazarlarında neft qiymətlərinin 1 barrelə görə 100 ABŞ doll. məbləğinə qədər artacağı barədə mülahizələr də səslənməkdədir.

Siyasi şərhçilərin çıxışları ümumən beynəlxalq aləmdə bu problemə dair rəylərin araşdırılması və hadisələrə müxtəlif müstəvidə qiymət verilməsi ilə müşahidə olunur. Maraqlıdır ki, ABŞ-ın son bir ildə ərəb aləmində və Şərqdə yeritdiyi xarici siyasətinin 11 sentyabr hadisələri çərçivəsində məhdudlaşdırıldığı barədə şərhlərə tez-tez rast gəlmək olur.

İraqda kütləvi qırğın silahlarının istehsal olunmasına dair bildirilir ki, 1981-ci ildə Bağdaddan 30 km. aralıqda yerləşən Tammuz (Osirak) nüvə reaktoru İsrail tərəfindən bombalandıqdan, 1991 və 1998-ci illərdə İraqda aparılmış hərbi əməliyyatlardan sonra əsas hərbi və o cümlədən mülki məqsədlərə xidmət edən obyektlər məhv edilmişdir. Eyni zamanda, İraqın kütləvi qırğın silahlarına malik olması barədə Londonda yerləşən Beynəlxalq strateji araşdırmalar institutunun məlumatları aşağıdakı təfsilatda verilir:

Nüvə və radioloji silahlar.

İraq, nüvə silahı üçün tələb olunan maddələri (atomun parçalanması) istehsal etmək imkanlarına malik deyildir. Lakin Bağdad rejimi həmin məsələdə maraqlıdır və bunun üçün həmin imkanlara malik olan xarici dövlətlərin yardımına ehtiyacı vardır.

Bioloji silahlar.

Ehtimal vardır ki, İraqın gizli anbarlarında minlərlə litr istifadəyə yararlı vəziyyətdə «anthrax» mayesi saxlanılır və bu komponentdən bioloji silahların istehsalında istifadə edilə bilər. 1998-ci ildən sonra həmin ehtiyatların yeri və onlardan istifadə olunması barədə məlumatlar yoxdur.

Kimyəvi silahlar.

Ehtimal vardır ki, İraqın gizli anbarlarında əsəb sisteminə təsir edən zarin və VX qazının istehsalı üçün lazım olan yüzlərlə tonn müvafiq maddələr saxlanılır. 1998-ci ildən sonra, bu ehtiyatların yeri və onlardan istifadə olunması barədə məlumatlar yoxdur.

Ballistik raketlər.

İraq, kiçik həcmdə, 650 km-lik məsafəni qət edən Əl-Hüseyn raketlərinə malikdir. Həmin raketləri daxili imkanlar sayəsində hazırda istehsal etmək mümkün deyil və illərlə vaxt tələb edir. Bu raketlərin istehsalı üçün xarici dövlətlərin yardımına ehtiyac var.

İraq, 200 km. məsafəni qət edən Əl-Samud raketlərini istehsal etmək imkanına malikdir. Ola bilsin ki, raketlərin istehsalı prosesində kimyəvi və bioloji komponentlərdən istifadə olunsun və raketlərin başlıqları kimyəvi və bioloji komponentlərlə təmin olunsun. Lakin, bu sahədə hər hansı işlərin aparılması barədə məlumatlar yoxdur.

Həmin mənbəyə görə, kimyəvi və bioloji tərkibli komponentlərdən xüsusi təyinatlı dəstələrin əməliyyatları zamanı və ya terrorizm məqsədləri ilə istifadə edilə bilər.

İraq eyni zamanda müasir MİQ 23 və Miraj F1 qırıcı təyyarələrinə malikdir ki, onların əməliyyatları 750 km-lik radiusda həyata keçirilə bilər. Eyni zamanda, hərbi arsenalda Su22, Su24 və Su25 hərbi təyyarələri və vertolyotlar vardır.

Beləliklə, hazırda İraqda hər hansı kütləvi qırğın silahlarının istehsal olunmasını təsdiq edən əsaslı faktların mövcud olmaması müqabilində, ABŞ Administrasiyasının S.Hüseyni hakimiyyətdən götürmək məqsədi ilə Bağdada qarşı hərbi aksiya həyata keçirməsini dəstəkləməyən ərəb aləmi, ərəblərə və müsəlmanlara qarşı təzyiqlərin artmasına etiraz bildirərək, İsrail hökuməti tərəfindən Fələstin ərazilərində aparılan hərbi əməliyyatlara son qoyulması, ərəb-israil münaqişəsinin və İraq böhranının sülh yolu ilə tənzimlənməsi istiqamətində xarici siyasi kursun təşkili sahəsində həmrəylik nümayiş etdirir.

Məlumdur ki, bir sıra aparıcı ərəb dövlətlərinin siyasi-ictimai dairələrində ABŞ ilə əməkdaşlığın əleyhinə çıxış edən klerikal cərəyanlar da vardır ki, onların ümumən ərəb aləmində tərəfdarları az deyildir. Həmin qüvvələrin ABŞ-a qarşı nəinki iqtisadi təsir imkanlarından istifadə olunması, hətta rəsmi Vaşinqton ilə hərbi əməkdaşlığa son qoyulması ideyaları ətrafında təşkil olunmuş mövqelərinin yaxın gələcəkdə səslənəcəyi istisna deyildir.

Göstərilən faktların İraq ilə əlaqələrə yeni impuls verən ərəb dövlətlərinin xarici siyasətində gözəçarpan dərəcədə müşahidə olunması ABŞ-ın Fələstin məsələsində mövqeyinə təsir etmək meylləri kimi qiymətlədirmək olar.

7 ərəb ölkəsinin (Əlcəzair, Misir, Suriya, Tunis, BƏƏ, Yəmən və Livan) İraq ilə azad ticarət haqqında müvafiq sazişlər imzalaması, İraq rəsmilərinin 2001-ci və 2002-ci ildə ərəb dövlətlərinə çoxsaylı səfərləri və ərəb liderləri ilə məsləhətləşmələri, son vaxtlar İraqın ikitərəfli iqtisadi əməkdaşlıq proqramları çərçivəsində Misir və Suriya ilə yeni razılaşmaları İraqa münasibətdə yeni yanaşmanın təzahürləri kimi qeyd oluna bilər.

Bəzi mənbələrə görə, BMT-nin neft əvəzinə ərzaq proqramı çərçivəsində kvotadan kənar İraqın Türkiyə ilə əməkdaşlığına alternativ yolların işə salınması məqsədilə Bağdad-Dəməşq məsləhətləşmələri aparılmışdır. Müşahidəçilərin fikrincə, rəsmi Ankaranın siyasətində ABŞ faktorunun güclü rol oynaması Türkiyənin İraqdan

neft idxalını azaltmaq qərarına gətirə bilər. Həmçinin, İraqın Körfəz ərəb ölkələrilə də qeyri-leqal neft ticarətinin mövcud olması ABŞ-ı narahat etməyə bilməz. Bunun müqabilində iki il öncə bərpa edilmiş Mosul-Hələp sərhədyanı dəmiryolu, həmçinin İraq-Suriya neft borusu vasitəsilə gündə 180 min barrel xam neftin İraqdan ötürüləcəyi ehtimal olunur. Araşdırmalara görə, İraq hazırda bir gündə 2,2 mlrd. barrel neft istehsal etmək qabiliyyətindədir.

İraqa qarşı 90-cı illərin əvvəllərində ABŞ tərəfindən aparılmış hərbi kampaniyalarda və əməliyyatlarda Körfəz ərəb dövlətlərinin fəal iştirakı (daha çox «səhrada tufan» (1991) əməliyyatında) sonra, bu əməliyyatların bəzi mənbələrə görə, 30-35 mlrd. ABŞ doll. məbləğində, digər qaynaqlara görə isə, 100 mlrd.-dan artıq başa gəlməsi və bu ölkələrin iqtisadiyyatına böyük zərbə vurduğu aşkar edildikdən sonra, artıq «səhrada tülkü» (1998) əməliyyatları zamanı, məsələn, Səudiyyə Ərəbistanı tərəfindən həmlələrdə iştirak edən hərbi texnikanı yalnız yanacaq ilə təmin etməsi barədə açıq bəyanatların verilməsinə baxmayaraq, ümumən ərəb dövlətlərinin dəstəyi ilə həyata keçirilmişdir. O zaman Körfəz ərəb dövlətləri itirdikləri maliyyə vəsaitləri ilə əlaqədar onların büdcələri və iqtisadiyyatlarına vurulan zərbənin yalnız bir neçə ildən sonra bir qədər aradan qaldırıldığını bəyan etmişlər.

Hazırda hadisələr başqa istiqamətdə cərəyan etməkdədir. ABŞ-ın İraqa qarşı yeni hərbi kampaniyanın yalnız mənəvi cəhətdən dəstəklənməsi sahəsində cəhdləri, rəsmi Vaşinqton bu dəfəki hərbi əməliyyatların maliyyələşdirilməsinin ABŞ hökuməti tərəfindən həyata keçiriləcəyinə işarə etsə də, bir nəticə vermir.

Beləliklə, Yaxın Şərq və Körfəz regionunda cərəyan edən siyasi proseslərin bilavasitə bir-biri ilə əlaqədə olduğunu şərh edə bilərik. Belə ki, ərəb-israil münaqişəsinin həllində yeni çalarların, o cümlədən ABŞ-İsrail müttəfiqliyi müqabilində İraq faktorunun gündəmə gəlməsi və ya gətirilməsi, habelə ərəb dövlətləri arasında yeni iqtisadi əməkdaşlıq proqramlarının həyata keçirilməsi hazırda regionun siyasi səhnəsində özünü biruzə verməkdədir. Ərəb siyasi şərhçilərinin təhlillərinə və müşahidələrimizə istinadən qeyd etmək olar ki, aparıcı ərəb dövlətləri ABŞ-ın Yaxın Şərq probleminin həllində rolunu həmişəki kimi yüksək dəyərləndirərək, eyni zamanda rəsmi Vaşinqtonun bu məsələdə mövqeyində düzəlişlər edilməsinə ehtiyac olduğunu vurğulayırlar.

Ərəb həmrəyliyi ideyalarının gücləndiyi hazırki dövrdə İranın ümumislam şüarları altında xarici siyasətini istiqamətləndirməsi, Körfəz ərəb dövlətləri ilə siyasi, iqtisadi və hərbi əməkdaşlıq proqramlarının həyata keçirilməsi təklifləri ilə çıxış etməsi yuxarıda qeyd olunan faktorlara əlavə edilən amil kimi qiymətləndirilə bilər. Məlumdur ki, İranın Körfəz regionunun xarici təsirlərdən azad olması və Körfəz ərəb dövlətləri ilə Fars Körfəzində birgə hərbi təlimlər keçirilməsi barədə öncə və mütəmadi olaraq verdiyi təkliflər altı Körfəz ərəb dövləti tərəfindən rədd edilmişdir. Bunun qarşılığında İranın KƏŞ üzvü olan altı ərəb dövlətinə azad ticarət zonasının yaradılması barədə yeni təklifləri maraq doğurmaya bilməz. Əlamətdar hal kimi qeyd olunmalıdır ki, KƏŞ Xarici işlər nazirləri Şurasının 2002-ci il 03 sentyabr tarixində Ciddədə keçirilmiş növbəti 84-cü sessiyası zamanı İranın bu təklifi müzakirə edilərək, ümumən müsbət qarşılanmışdır. KƏŞ-ə hazırda

sədarət edən Omanın Xarici işlər naziri Yusif bin Alavi ölkə liderlərinə rəsmi Tehranın İran ilə KƏŞ arasında azad ticarət zonasının yaradılması təklifilə razılaşmaq barədə rəy verildiyini bəyan etmişdir.

Bununla əlaqədar, ABŞ-ın İsrail ilə müttəfiqliyinin, zənnizcə, Körfəz ərəb dövlətlərinin Vaşinqtona müxalif olan İraq və hazırda İran ilə əlaqələrinin genişləndirilməsi ilə müşayiət olunması təsadüfi hal deyildir.

Qeyd olunmalıdır ki, Körfəz ərəb dövlətlərinin əsasən təhlükəsizlik, müdafiə və iqtisadi sahələri əhatə edən ABŞ ilə partnyorluq əlaqələri forma etibarı ilə dəyişikliklərə məruz qalmasa da, müəyyən amillər, məsələn əlverişli iqtisadi şəraitin yaradılması və s. faktorlara yenidən baxılması barədə şüarlarla səciyyələnə bilər. Bunlar, fikrimizcə, İraqın tam mənada ərəb cərgələrinə qaytarılması kimi siyasi gedişlər nəticə verməsə və fələstinlilərə qarşı İsrail hökumətinin təzyiqlərinin artacağı təqdirdə baş verəcəyini proqnozlaşdırmaq olar.

2002-ci ilin martında Beyrutda keçirilmiş ƏDL Zirvə görüşü ərəfəsində ABŞ-la razılaşdırılmış Səudiyyə Ərəbistanı Krallığının (SƏK) yeni sülh təkliflərinin göstərilən Sammitdə təqdim olunduqdan sonra, problemin həlli ilə əlaqədar yaranmış ümidlər boşa çıxaraq, İsrailin Fələstin torpaqlarında terrora qarşı mübarizə şüarı altında hərbi əməliyyatlarını gücləndirməsi və ev dustağı olan Y.Ərafatın mənzil-qərargahının və onun kommunikasiya sistemlərinin dağıdılması ilə nəticələnmişdir.

A.Şaron hökumətinin radikal siyasətinin rəsmi Vaşinqton tərəfindən dəstəklənməsi və SƏK sülh planının kənara qoyulması, onun müəllifi olan və 11 sentyabr terror aktlarının araşdırılmasında adı hallandırılan rəsmi Ər-Riyad tərəfindən adekvat addımların atılması ilə nəticələnmişdir.

Zənnimizcə, Beyrut Sammiti və ondan sonrakı dövrdə SƏK tərəfindən məqsədəuyğunluğu təsdiq edilən, İraqın ərəb cərgələrinə qaytarılması istiqamətində ərəb aləminin səyləri yuxarıda göstərilən siyasi proseslərin məntiqi nəticəsi kimi qiymətləndirilə bilər. Eyni zamanda, Fələstin probleminin hazırki İraq böhranı ilə bağlı olması tezisi ilə razılaşaraq, ərəb dövlətləri tərəfindən İraq kartından ərəb-israil münaqişəsinə münasibətdə istifadə edilməsinin nə qədər məqsədəmüvafiq olmasını Bağdada qarşı ABŞ-ın planlaşdırdığı yeni hərbi əməliyyatlar prizmasında Vaşinqtonun sərt reaksiyası ilə qarşılaşdığını şərh edə bilərik.

İraq məsələsində BMT TŞ-nin daimi üzvləri Rusiya və Fransanın, habelə ÇXR-in xüsusi mövqeyi, ərəb dövlətlərinin yekdil mövqe nümayiş etdirərək, İraqa qarşı hərbi müdaxilənin əleyhinə olması rəsmi Vaşinqtonun regionda yeritdiyi siyasətinə təsir etməyə bilməzdi. Bununla əlaqədar qeyd olunmalıdır ki, ABŞ administrasiyası İraqa qarşı yeni hərbi əməliyyata başlaması istiqamətində bütün göstərilən faktorlara, habelə Avropa və ABŞ ictimai-siyasi dairələrində belə müqavimətə baxmayaraq yeni müharibəyə başlamağa israrlı olduğunu nümayiş etdirməkdədir.

Bütün ərəb dövlətləri, o cümlədən onları öz cərgələrində birləşdirən ƏDL, həmçinin KƏŞ birmənalı şəkildə İraqa qarşı hər hansı yeni hərbi müdaxilənin əleyhinə olduğunu bildirsə də, ABŞ administrasiyası yeni hərbi kampaniyanı mütləq məntiqə çatdıracağını, S.Hüseyn rejiminin devrilməsi və İraqın gələcək siyasi sisteminin yenidən qurulması planlarını bəyan etmişdir. ABŞ mənbələrinə görə, gələcəkdə İraqda federal dövlət sisteminin təşkili, o cümlədən Şimali İraqda kürd muxtariyyətinin yaradılması planları mövcuddur. Digər

mənbələrə görə, İraqda Livan modelinin, yəni konfessional siyasi sisteminin yaradılması planlarına baxılır. Bu layihələrdə İraqın üç başlıca icmalarına üstünlük veriləcəyi bildirilir. Əsas dövlət postlarında şiə, sünnü və kürd nümayəndələrinin təmsil olunacağı və parlamentin kvota prinsipi əsasında təşkil ediləcəyi planlaşdırılır.

Ərəb mənbələrinə görə, ABŞ Dövlət Departamentində xüsusi işçi qrupları yaradılmış və onlar öz növbəsində həm İraqda, həm də onun xaricində fəaliyyət göstərən müxalif dairələrlə məsləhətləşmələr aparırlar. Həmin mənbələrə görə, İraqın xaricində 1000-ə qədər siyasi qrup fəaliyyət göstərir. Danışıqlarda həmçinin İraqa qarşı hərbi kampaniyada müxalif qrupların iştirakı müzakirə olunur.

ABŞ rəsmiləri ilə danışqlar aparan qrup «Altılar qrupu» adlanır. Bunlardan, Cəlal Talabaninin rəhbərlik etdiyi Kürdüstan Vətənpərvər Birliyi və İraqda İslam İnqilabı Ali Şurası şiə qrupu İran ilə sıx əlaqədədir. Sonuncu İranda fəaliyyət göstərən Ayətullah Məhəmməd Baqir əl-Hakim tərəfindən idarə olunur.

ABŞ-ın hərbi planlarına cəlb edilə biləcək digər real qüvvə kimi Məsud Barzaninin rəhbərlik etdiyi Kürdüstan Demokratik Partiyası göstərilir. Lakin, M.Barzaninin həm Vaşinqton, həm də Bağdad ilə əlaqələrdə olduğu barədə məlumatlar vardır.

Bəzi məlumatlara görə, İraqın şimalında hazırda 30 minlik hərbi hazırlıq keçmiş kürd silahlı dəstələri vadır ki, onlar ABŞ-ın hərbi əməliyyatlarına və S.Hüseyn rejiminin devrilməsi prosesinə cəlb edilə bilərlər. Bəzi mənbələr İran ərazisində 10 minlik kürd partizan dəstələrinin də mövcud olduğunu bildirirlər.

Rəsmi Vaşinqtonun istifadə edə biləcəyi siyasi qrup kimi mühacirətdə fəaliyyət göstərən Əhməd Çələbinin başçılıq etdiyi İraq Milli Konqresi də göstərilir. Ə.Çələbinin Pentaqon, Dövlət Departamenti, Konqres və Mərkəzi Kəşfiyyat Agentliyi ilə əlaqələri vurğulanır. Lakin bu qrupun İraqda nüfuzu və təsir imkanları məhduddur.

«Altılara» həmçinin Şərif Əli bin Əl Hüseynin başçılıq etdiyi Konstitusiyalı Monarxiya Hərəkatı qrupu da daxil edilir ki, bu kiçik siyasi qüvvə tarixən Haşimiyyə monarxiyasının varisi sayılır.

ABŞ-ın Kəşfiyyat orqanları və Dövlət Departamenti ilə sıx əlaqədə olan altıncı siyasi qüvvə kimi Əyyad Alavinin başçılıq etdiyi İraq Milli Razılıq Hərəkatı göstərilir.

Böyük maraqların üz-üzə gəldiyi Yaxın Şərq regionunda nüfuz mərkəzləri ətrafında çoxşaxəli siyasi manevrlər cərəyan etməkdədir. Məlumdur ki, bir sıra qüvvələr uzun illər İraq və Türkiyə ərazisində kürd dövlətinin yaradılması istiqamətində açıq və gizli fəaliyyət göstərmişlər. Bu baxımdan, Osmanlı İmperatorluğunun süquta yetməsi, bölgədəki su hövzələri ətrafında tarixən meydana gəlmiş ərəb-türk ziddiyyətləri də hazırda baş verən hadisələrə təsir edə bilən amil kimi dəyərləndirilə bilər. Təsadüfi deyildir ki, İraq ərazisində kürd dövlətinin yaradılması planlarına dərhal, Türkiyə tərəfindən birmənalı mövqe nümayiş etdirilmiş və bu planların qarşısını almaq məqsədilə Türk Silahlı Qüvvələrinin İraqın şimalına yeridiləcəyi bəyan edilmişdir.

Bununla əlaqədar, İraqa qarşı yeni hərbi həmlələrin həyata keçirilməsi məsələsində ərəb dövlətlərinin mövqeyinə ABŞ-ın hansı təsir mexanizmlərindən istifadə etməsi maraq doğurmaya bilməz. Zənnimizcə, Ağ Evin bu istiqamətdə siyasəti müxtəlif fomatlarda tətbiq olunur.

Birincisi, yuxarıda qeyd edildiyi kimi, ABŞ tərəfindən kürd silahlı dəstələrinin istifadə olunması ehtimalı və İraqın şimalında kürd muxtariyyətinin yaradılması planları artıq müzakirə edilən məsələlər sırasındadır. Yuxarıda göstərildiyi kimi, bu planların gerçəkləşməsində bir sıra qüvvələr maraqlıdır və hətta bəzi qeyri-dövlət ərəb təşkilatlarında «kürd şöbələri» fəaliyyət göstərməkdədir.

İkincisi, bölgədə siyasi nüfuza və güclü iqtisadi potensiala malik olan ərəb dövlətlərinə digər təsir mexanizmləri göstərilir. Məsələn, məlumdur ki, ABŞ, bəzi ərəb dövlətlərinə demokratik prinsiplərə riayət olunması və ölkədə islahatların aparılması istiqamətində məsləhət xarakterli tövsiyələr verməkdədir.

ABŞ-ın təkliflərinin bəzi ərəb dövlətləri tərəfindən qəbul olunması digər ərəb dövlətləri tərəfindən müsbət qarşılanmır və onların arasında müəyyən ziddiyyətlər yaradır.

Ərəb mənbələrinə görə, ABŞ Dövlət Departamenti tərəfindən hazırlanmış H.R.1646 adlanan Xarici Əlaqələr Aktına Prezident C.Buş tərəfindən sanksiya verilmək üzrədir. ABŞ-ın yaxın gələcəkdə xarici siyasət konsepsiyasını istiqamətləndirən həmin sənəddə qlobal beynəlxalq məsələlər, o cümlədən ərəb aləmi ilə əlaqələrin tənzimlənməsi məsələləri öz əksini tapmışdır. Ərəb-Amerika institutunun prezidenti, siyasi şərhçi Geymz C.Zoqbinin araşdırmalarına görə, göstərilən sənəd ərəb aləmi üçün ciddi təhlükə yarada bilər. Həmin mənbə H.R.1646 Aktında İsrailə ABŞ tərəfindən 100 mln. ABŞ dolları məbləğində hərbi və 260 mln. digər əlavə yardım ayrılmasının nəzərdə tutulduğunu qeyd edir.

Göstərilən sənəddə ərəb aləminin ən ağrılı problemi sayılan İərusəlimin statusuna da toxunulmuş və bu müddəa ərəb dövlətlərinə qarşı ən güclü təsir mexanizmi kimi qiymətləndirilə bilər. Belə ki, ərəb mənbələrinə görə, H.R.1646 Aktında ABŞ-ın rəsmi sənədlərində və xəritələrində İərusəlimin İsrailin paytaxtı kimi tanınması, Səfirliyin İərusəlimə köçürülməsi, Vaşinqtonda Fələstin Azadlıq Təşkilatının nümayəndəliyinin bağlanması və s. müddəalar öz əksini tapmışdır.

Göstərilən faktlar ərəb dövlətlərinin müvafiq reaksiyası ilə qarşılanmışdır. Ümumərəb mövqeyini şərh edən ƏDL Baş katibi A.Musa, 12 oktyabr 2002-ci il tarixində Livan telekanalı ilə müsahibəsində İərusəlimi İsrailin paytaxtı kimi tanıyan, orada səfirlik təsis edən və ya Tel-Əvivdən köçürən hər hansı dövlət ilə dərhal münasibətlərin pozulacağını bəyan etmişdir.

İraq Parlamenti 13 oktyabr 2002-ci il tarixli iclasında ABŞ Konqresinin Tel-Əvivdə yerləşən ABŞ Səfirliyinin İərusəlimə köçürülməsi barədə qərar qəbul etməsi ilə əlaqədar bütün ərəb dövlətlərinin bu ölkə ilə əlaqələrini dayandırmağa çağırmışdır.

Səudiyyə Ərəbistanı Baş nazirinin müavini, Baş inspektor, Müdafiə və aviasiya naziri Əmir Sultan bin Əbdüləziz Əl Səud ölkəsinin İraqa qarşı hərbi əməliyyatları dəstəkləmədini bəyan etmişdir.

Avropa dövlətlərində və ABŞ-da İraqa qarşı hərbi kampaniyanın əleyhinə keçirilmiş çoxsaylı yürüşlər, keçmiş hərbi inspektorların İraqın nüvə, bakterioloji və kimyəvi silahlar hazırlaması haqqında Ağ Evin bəyanatlarından fərqli məlumatları, ABŞ-ın neft naminə müharibə etməsi planlarının ciddi tənqidi və nəhayət, İngiltərədə leyboristlərin 2002-ci ilin oktyabrın əvvəllərində keçirilmiş illik qurultayında Baş nazir T.Bleyrin BMT qətnamələrinin yerinə yetirilməsi mexanizminin ərəb-israil münaqişəsinə də şamil edilməsi haqqında bəyanatı ərəb aləmində rəğbətlə qarşılanaraq, prinsipial mövqe tutmağa əsas yaratmışdır. Məlumat üçün qeyd edək ki, T.Bleyrin çıxışında yuxarıda göstərilən mövqeyindən başqa, ərəb-israil münaqişəsində 1967-ci il sərhədləri (yəni bütün işğal olunmuş ərəb torpaqları) probleminə toxunması İsrail hökumətinin ciddi narazılığı, Böyük Britaniyanın «pro-ərəb» siyasətinin tənqidi və açıq ittihamları ilə müşayiət olunmuşdur.

Ərəb mənbələrinə görə, İraqa qarşı Pentaqon tərəfindən hazırlanmış yeni hərbi əməliyyatlar planı 2002-ci ilin dekabr və ya 2003-cü ilin yanvar ayına nəzərdə tutulmuşdur. Bəzi müşahidəçilər ABŞ-ın İraqa qarşı çevik və sürpriz xarakterli hərbi əməliyyat keçirəcəyini proqnozlaşdırsa da, aydındır ki, ABŞ-da yerləşən sahilyanı hərbi bazalardan artıq bir neçə ay bundan əvvəl irimiqyaslı hərbi gəmilərin (C.Vaşinqto, Linkoln, H.S.Trumen və s.) Körfəz regionuna göndərilməsi, eyni zamanda ABŞ-ın Yaponiyadakı hərbi dəniz bazalarındakı, habelə Böyük Britaniya Hərbi Hava Qüvvələri (B-2 bombardman təyyarələri) və Səudiyyə Ərəbistanı, Küveyt, Bəhreyn, Qatarda yerləşdirilmiş kontingentdən, hazırda Hind Okeanı hövzəsində yerləşən qüvvələrdən və yüz mindən artıq rezervistlərdən istifadə olunması planları bu dəfəki hərbi kampaniyaya böyük əhəmiyyət verildiyindən və qısamüddətli olmayacağından xəbər verir.

ABŞ həmçinin parallel olaraq İsrailin hava hücumundan müdafiə sistemlərinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində bir sıra tədbirlər görərək, yeni «Arrow» müdafiə qurğularının qurulmasında İsrailə yardım etmişdir (Xatırladaq ki, 1991-ci ildə Körfəz müharibəsi zamanı İsrail istiqamətində İraq tərəfindən 39 raket buraxılmışdır.) Yeni müharibədə İsraildə yerləşən hərbi bazalardan İraqa qarşı istifadə olunacağı da istisna olunmur.

Həmin mənbələrə görə, mənzil-qərargahı Cenevrədə yerləşən Beynəlxalq Qırmızı Xaç Cəmiyyəti də artıq İraqdakı gələcək müharibəyə hazırlığa başlamışdır.

Ərəb və digər müsəlman ölkələrindəki ultra radikal qüvvələr hadisələrə öz münasibətini terror aktları ilə bildirmiş, Küveyt ərazisinə daxil olan adada ABŞ hərbçiləri gülləbaran edilmiş, Yəmən sahillərində Fransa neft tankeri hücuma məruz qalmış, İndoneziyada yüzlərlə insanın tələfatı ilə nəticələnmiş dəhşətli terror aktı baş vermişdir.

Mövzudan bir qədər kənarlaşaraq, Pakistanda keçirilmiş ümumxalq seçkilərində ABŞ əleyhinə fəaliyyət göstərən islamçı qüvvələrin Parlamentdə kifayət qədər yer qazanmasını da hazırkı təhlillə əlaqələndirmək olar.

CAVANŞİR VƏKİLOV

Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi İkinci Ərazi İdarəsinin Orta Şərq və Cənubi Asiya şöbəsinin müdiri, tarix elmləri namizədi.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI VƏ İRAN: XX ƏSRİN BİRİNCİ YARISI

İqtisadi əməkdaşlığın təməli

Azərbaycan Respublikası və İran İslam Respublikası arasında hərtərəfli iqtisadi əlaqələrin möhkəmləndiyi bir dövrdə bu münasibətlərin inkişaf tarixçəsinə nəzər salmaq faydalı olardı.

XX əsrin 20-ci illərinin ticarət-iqtisadi əlaqələrində xüsusi rol, həmin illərdə Azərbaycanın İrana ixracının əsas obyekti olan neftin xaricə aparılması ilə məşğul olan təşkilatlara məxsus idi. İran üçün bu rol ölkənin əsasən şimal rayonlarının tələbatının neft məhsulları ilə təmin olunması zərurəti ilə şərtləndirilirdi. O zamanlar ağ neft real surətdə yalnız Bakı neft sənayesi tərəfindən daha əlverişli yollarla İrana çatdırıla bilərdi, çünki ingilis-İran neft şirkətinin (İİNŞ) neft məhsulları ilə İranın böyük ərazisinin təmin etməsi əməli surətdə nəqliyyatın, münasib kommunikasiya vasitələrinin mövcud olmamasına görə mümkün olmurdu. Ümumiyyətlə, Birinci Dünya müharibəsindən sonrakı bərbadlıq illərində, iqtisadi imkanların məhdud olduğu şəraitdə neftin ixracı, nəinki Bakının neft sənayesinin, həm də keçmiş SSRİ iqtisadiyyatının digər sahələrinin bərpasını asanlaşdırırdı.

1923-cü ildə SSRİ-nin Xarici Ticarət üzrə Xalq Komissarlığı İranla ticarətdə marağı olan bütün trest və təşkilatların nümayəndəliklərini Bakı şəhərində yerləşdirməyi qərara aldı. 20-ci illərdə Bakıda «Sentrosoyuz»un, «Qosposrednik»in, «Vostorq»un, «Saxartrest»in, «Obvneştorq»un, «Ümumrusiya toxucu sindikatı»nın kontorları, həmçinin Bakı birjası (1922-ci ildə yaradılmışdır), Azərbaycan Sənaye-Ticarət Palatası (1923-cü ildə yaradılmışdır), «Azvneştorq» və başqaları yerləşirdi. Bu müəssisə və təşkilatların hər biri İranla ticarətdə fəal iştirak edirdi.

1923-1924-cü illərdə SSRİ-İran ticarət münasibətlərini tənzimləmək və genişləndirmək məqsədilə qarışıq Sovet-İran cəmiyyətləri təsis edilmişdir. «Persasneft»in idarə heyəti, «Şərq», «Avtoiran», «Zakpers», «İranrıba», «Rusperssaxar»ın kontorları, «Ruspersbank»ın şöbəsi Bakıda fəaliyyət göstərirdi.

1924-25-ci illərdə İranla olan bütün əmtəə dövriyyəsindən Bakının payına çəkiyə görə 69,3%, qiymətinə görə 65,8% düşürdü.

Bakı ilə yanaşı Azərbaycanın Astara, Culfa kimi şəhərləri İranla ticarətdə mühüm rol oyanırdılar. Səhmdarlarından biri Xəzər Gəmiçiliyi İdarəsi olan «Byuropers» nəqliyyat cəmiyyətinin agentliyi Culfada yerləşirdi.

Nəqliyyat və kommunikasıya sahəsində də əməkdaşlıq mövcud idi. 1916-cı ilin yayında tikilmiş Culfa-Təbriz dəmir yolu 1941-ci ilə qədər Azərbaycan Respublikasının ümumi dəmir yolu şəbəkəsi ilə birləşdirilməmişdir. 1938-ci ildə tikintisi başa çatan transiran dəmir yolu da Təbriz-Culfa dəmir yolu ilə birləşməmişdir. Azərbaycanda Ələt-Mincevan dəmir yolu 1936-cı ildə istismara verildi və beləliklə Bakı-Ələt-Mincevan xətti yaradıldı. 1941-ci ildə Mincevan-Culfa yolunun tikintisi başa çatdı. Uzunluğu 455 km olan Bakı-Culfa xətti İran dəmir yolu ilə birləşdirildi.

1941-ci ildə Bakı-Astara magistaral xəttini əmələ gətirən, uzunluğu 232 km olan Osmanlı-Astara dəmir yolu xəttinin tikintisi başa çatdı. Bu yol İran dəmir yolu ilə birləşməsə də iki ölkə arasında iqtisadi əlaqələrdə heç də az əhəmiyyətli rol oynamırdı.

Şimal qonşusu ilə İranın bütün yük dövriyyəsi dəmir, şosse yolları və Xəzər dənizi (sonradan Volqa çayı) vasitəsilə Bakı şəhərinin iştirakı ilə həyata keçirilirdi.

Azərbaycan-İran ticarət iqtisadi əlaqələrində Xəzər Dənizçiliyi İdarəçiliyi (Kaspar) də fəal iştirak edirdi. 1924-cü ildə İranla əmtəə dövriyyəsi əməliyyatına yardım göstərmək məqsədilə Kaspar Bakı limanını dəmir yolu, anbarlar, qaldırıcı kranlarla təchiz etmək üzrə işləri icra edirdi. İranın Ənzəli limanında Kasparın dəniz agentliyi fəaliyyət göstərirdi. Qeyd etmək lazımdır ki, Bakı limanının işçiləri öz iranlı həmkarlarına böyükköməklik göstərirdilər. Belə ki, onlar 1928-ci ildə Ənzəli limanının təkmilləşdirilməsində fəal iştirak etdilər.

Çox zəif poçt əlaqəsi və yolsuzluq şəraitində, xüsusilə təcili daşınma üçün, o vaxtlar yeni sayılan təyyarə nəqliyyatının təşkil edilməsi İran üçün böyük əhəmiyyət kəsb edirdi.

Hələ 1924-cü ildə Rusiya təyyarəqayırma zavodlarında istehsal olunmuş «DN-99» təyyarələri Bakı vasitəsilə Tehrana uçuşlar etmişdilər. 1925-ci ilin yanvarından Bakı-Ənzəli marşrutu üzrə sınaq uçuşları həyata keçirilirdi. 1924-cü ildə «Yunkers» alman şirkəti öz hava yollarını İranda açmışdır. 1926-cı ilin dekabrında Bakı təyyarə limanında Tehran-Ənzəli-Bakı marşrutu üzrə sınaq reysləri edən bu şirkətin təyyarəsi yerə endi. 1927-ci il oktyabrın 1-də Moskvada Moskva-Tehran xətti üzrə SSRİ və İranın aviapoçt və sərnişin xətlərinin yaradılması haqqında saziş imzalandı. Bu sazişə əsasən, Ənzəli-Bakı marşrutu üzrə və əksinə poçt, yük və sərnişin daşınması üçün həmin hava xəttinin istismarı nəzərdə tutulmuşdur. 1927-ci ilin noyabrında İran məclisinin qəbul etdiyi qanun layihəsinə əsasən, İran və SSRİ arasında poçt Konvensiyasının 3-cü maddəsinə uyğun olaraq, İran hökumətinə Ənzəli və Bakı arasında aviapoçtun daşınmasına icazə verildi. Həmin qanun layihəsinə əsasən, SSRİ təyyarəçiləri poçtu Ənzəliyə, İran təyyarəçiləri isə «Yunkers» hava şirkəti vasitəsilə Bakıya çatdırmalı idilər.

20-ci illərin axırında Moskva-Bakı-Tehran marşrutu üzrə sınaq uçuşları həyata keçirdilər.

İstər İran, istərsə də Azərbaycanın iqtisadiyyatına böyük zərər vuran çəyirtkəyə qarşı mübarizənin təşkili də son dərəcədə böyük əhəmiyyətə malik idi.

Azərbaycanın bəzi trest və müəssisələri İranda təşikl olunmuş sərgilərdə iştirak edirdilər. Məsələn, artıq 1923-cü ilin noyabrında I Ümumiran sənaye-peşə və kənd təsərrüfatı sərgisində Azərbaycan Respublikasından olan Azərittifaq, Azneft Azfarmsənaye və Azşərab iştirak etmişdilər.

Azərbaycanla İranın iqtisadi yaxınlaşmasının mühüm amili 1927-ci ilin aprelində Azərbaycan kooperasiyasını öyrənmək məqsədilə İran kooperativ nümayəndələrinin, 1927-ci ilin avqustunda Parlament nümayədələrindən ibarət İran ticarət nümayəndə heyətinin, 1928-ci ilin fevralında İran Maliyyə Nazirliyinin Baş Katibi Mirzə Seyid Əli Xan Nasirin, 1935-ci ilin aprelində Ticarət Naziri Ələm və Kənd Təsərrüfatı Naziri Bəyat başda olmaqla on bir nəfərdən ibarət İran ticarət-sənaye nümayəndə heyətinin Bakıya gəlməsi oldu.

Həmin zamanlardan bir çox illər keçmişdir. Azərbaycan Respublikasının qarşılıqlı faydalı iqtisadi əlaqələrin inkişafına doğru irəlilədiyi bir vaxtda ölkələrimiz arasındakı münasibətlərin keyfiyyətcə yeni mərhələyə qaldırılması olduqca zəruridir.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

1. Əlibəyov İnqilab. SSRİ-nin Yaxın və Orta Şərq ölkələri ilə iqtisadi əməkdaşlığı- Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Xəbərləri, iqtisadiyyat seriyası, 1967, N 3-4;
2. Rəbizadə M. 1921-40-cı illərdə SSRİ-İran iqtisadi əlaqələrinin İranın məhsuldar qüvvələrinin inkişafında rolu- Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Xəbərləri, ictmai elmlər seriyası, 1962-ci il N 7;
3. Həsənov N.Ə. SSRİ-İran dostluq münasibətlərinin yaranması və inkişafı tarixindən-Azərbaycan Dövlət Universitetinin elmi əsərləri. Tarix və fəlsəfə seriyası, 1964, N 6;
4. Həsənov N.A. Sovet-İran münasibətlərinin dostluq tarixindən (1923-1925-ci illər). Sovet-İran iqtisadi əlaqələrin bərpa və inkişaf etdirilməsində qarışıq SSRİ-İran cəmiyyətlərinin rolu-Azərbaycan Dövlət Universitetinin elmi əsərləri, tarix və fəlsəfə seriyası, 1965, N 6;
5. Vəkilov C.M. Azərbaycan Respublikası və İran: 40-cı illər. Bakı, Elm nəşriyyatı, 1991.
6. Организация и деятельность советско-персидских смешанных обществ.- Баку, 1926;
7. Konfrans-e missiyun-e moxtəlet-e İran və Şurəvi bəray-e dəf-e mələx-e Muğan.- Tehran, 1946;
8. Şeybani H. Missiyun-e dəf-e mələx-e Muğan.-Pəyam-e nou jurnalı, Tehran 1946;
9. Dokumentı vneşney politiki SSSR, t.7.- Moskva, 1963;
10. «Bakinskiy raboçiy» qəzeti (rus dilində), 1922-1941;
11.1«Kommunist» qəzeti (Azərbaycan dilində), 1922-1941;

QURBAN MƏMMƏDOV
Bakı Dövlət Universitetinin
«Beynəlxalq münasibətlər» kafedrasının
baş müəllimi,
beynəlxalq münasibətlər üzrə magistr

NƏRİMANOV VƏ BOLŞEVİK RUSİYASININ ŞƏRQ SİYASƏTİ

Yaşanmış tarixin, keçilmiş yolun uğurları və məhrumiyyətləri, zəfərləri və məğlubiyyətləri ictimai fikri zaman-zaman məşğul etmiş və etməkdədir. Bu baxımdan 70 illik tarixə malik, Azərbaycanın çoxsaylı tellərlə bağlı olduğu «Sovet dövrünün» problemləri öz aktuallığı ilə seçilir. Kimin nə deməsinə baxmayaraq bu dövr xalqımızın «tale yazısı» idi, elə bir yazı ki, keçmiş Romanovlar monarxiyasına qatılan xalqların heç biri bu yazını poza bilməmişdi; bolşevik ləbbadəsinə bürünmüş yeni imperiya bir müddət dünyanı öz «şəfəqlərinə» bürümüş, cahan və vətəndaş müharibələrinin alovlarında qovrulsa da, yaşamaq qabiliyyətini nümayiş etdirmişdi.

Sovet hakimiyyətinin ilk illərində dünya inqilabının gələcəyinə dair baxışlar xüsusi populyarlıq qazanmışdı. Dünya inqilabının Qərbdən və ya Şərqdən başlanacağına dair bolşeviklər partiyası daxilində genişlənən ideya mübarizəsi çox keçmədən iki strateji istiqamətin formalaşmasını şərtləndirdi. Sonuncunun tərəfdarları içərisində N.Nərimanov xüsusilə güclü fiqura idi. «Biz Qərbə həddindən artıq aludə olub Şərqdən uzaqlaşırıq» -deyən Nərimanovun Şərqi dərindən bilməsi, milli şəraitin spesifikliyini obyektiv qiymətləndirməsi onun bütün opponentləri tərəfindən etiraf olunurdu. Bunun üçün təkcə Şərqdə doğulmaq, şərqli olmaq az idi. Bunun üçün son dərəcə uzun və keşməkeşli mübarizə yolu keçmək, Şərqin ağrı-acısı ilə yaşayıb problemlərini dərindən bilmək, nicat yollarını düzgün proqnozlaşdırmağı bacarmaq lazım idi: «müsəlmanların psixologiyası, adətləri və məişəti ilə hesablaşmaq gərəkdir, istər təşkilati işlərində, istərsə də dekretləri tətbiq etməkdə şablon hərəkətlərə yol verməməliyik». Belə dünyagörüşünün, təcrübənin nəticəsi idi ki, N.Nərimanov hələ 1905-1911-ci illər İran inqilabının gedişi zamanı 1906-cı ilin ortalarında tərcümə etdiyi RSDFP II qurultayı tərəfindən qəbul olunmuş partiya proqramının Azərbaycan dilindəki nüsxələrindən «kilsənin (məscidin) dövlətdən, məktəbin kilsədən (məsciddən) ayrılması haqqında» müddəasını çıxartmış,

yaradıcısı olduğu «İctimaiyune-amiyune» təşkilatının vasitəsilə həmin sənədin İran Azərbaycanında yayılmasına nail olmuşdu.

Sonralar, 1918-1919-cu illərdə Həştərxanda olarkən Bakı Kommunasının daxili və xarici siyasətinin dərin təhlilini («Həştərxandan məktub») verən N.Nərimanov bir tərəfdən «Şərq məsələsi» kimi təqdim olunan «erməni məsələsinin» iç üzünü açır, «erməniliyin mahiyyətinə» aydınlıq gətirir, digər tərəfdən müsəlman Şərqinin mentalitetinə uyğun strateji xəttin vacibliyini əsaslandıraraq onun konturlarını cızır.

Məlum olduğu kimi Həştərxan dövrü ictimai siyasi fəaliyyəti N.Nərimanov yaradıcılığında xüsusi mərhələ təşkil etmişdi, onun sonrakı yüksəlişi məhz buradan başlamışdı. «Qafqaz müsəlman kommunistlərinin Mərkəzi «Hümmət» dairəsi bürosu»nu yaradan və ona rəhbərlik edən N.Nərimanov «Həştərxanda mollaların və tatar məktəbləri müəllimlərinin yığıncağında nitq», «Həştərxanda müsəlman kommunistlərinin və məsul işçilərin yığıncağına nitq», «Biz Qafqaza hansı şüarla gedirik», «Urda şəhərində Bukey və qırğız stepi Şurasının III qurultayında nitq», «Qafqaz kəndli və fəhlələrinə müraciət», «Nəsibbəy Yusifbəyova məktub» və s. əsərlərində, məktub və məqalələrində Şərq həyatının incəliklərinə toxunur, müsəlmanlar içərisində aparılan təbliğat-təşviqat işinin vacib və qeyri-qənaətbəxş tərəflərini ön plana çəkərək bunlara siyasi qiymət verir, bolşevik «Şərq siyasətinin» qarşısında duran vəzifə və istiqamətlərə aydınlıq gətirir.

Maraqlıdır ki, bolşeviklərin «Şərq yürüşü» ərəfəsində Şərqə yeni müraciətnamə hazırlayan RSFSR Xarici İşlər Komissarı G.V.Çiçerin Leninə məktubunda N.Nərimanovun Həştərxandakı çıxışlarına istinadən yazırdı: «Vaxtilə Nərimanov Şərqdəki təşviqatçılara məhz bu məsələ barəsində qiymətli göstərişlər vermişdir. Din və dövlətin bir-birindən ayrılması haqqında onun mollalara söylədiyi nitq müsəlman camaatına təmkinlə yanaşmağın nümunəsidir». Lenin cavab məktubunda həmin cümlənin altından xətt çəkərək «müraciətnaməyə Nərimanovun nitqinin hamısını daxil etmək olmazmı» sözlərini qeyd etmişdi.

N.Nərmanovun arxivlərdə saxlanan və müxtəlif siyası xadimlərə ünvanlanan məktub və qeydlərində tez-tez Xarici İşlər Komissarı Çiçerinin «Şərq məsələsi ilə erməni məsələsini qarışıq salmasına dair» qeydlərə rast gəlinir. Rus müəlliflərindən S.Zarnitski və L.Trofimovanın «Xarici İşlər Komissarlığı belə başlandı» əsərində aşağıdakı qeydə rast gəlirik: «1918-ci il fevralın sonunda Çiçerin müavini Karaxanla birlikdə Komissarlığın ölkə şöbələri üçün xüsusi göstəriş hazılamışdı ki, sonralar Asiya ölkələri ilə əlaqələr qurularkən həmin göstərişlərə istinad olunmuşdu. Xatırladaq ki, Çiçerin inqilabi fəaliyyətinə görə 1904-cü ildə Rusiyadan mühacirətə getmək məcburiyyətində qalmış, 1918-ci ildə Leninin tələbi ilə İngiltərədə həbsdən azad olduqdan sonra Rusiyaya qayıtmış və Xarici İşlər Komissarı təyin edilmişdir. Bu yığcam tərcümeyi-hal onun Şərq məsələsinə dair nə dərəcədə məlumatlı olmasından xəbər verir. Lakin o, Şərq məsələsindən nə dərəcədə bixəbər idisə, müavini, əslən erməni olan Lev Mixayloviç Karaxanyan (Karaxan) bir o qədər məlumatlı idi. 1918-23-cü illərdə RSFSR XİK-in müavini olan Karaxanyan Cənubi Qafqazın işğalında, Əfqanıstan, İran, Türkiyə və s. Şərq ölkələri ilə münasibətlərin qurulmasında erməni dəst-xəttini aydın şəkildə nümayiş etdirməyə nail olmuşdu. Təsadüfi deyildir ki, Karaxanyan «erməni məsələsini» elə şişirtmişdi ki, Türkiyə və İranla aparılan

danışıqlarda Çiçerinin əngələ çevirdiyi həmin məsələ nəinki Nərimanovun, habelə Leninin hadisələrə müdaxiləsinə səbəb olmuşdu. Mustafa Kamal paşanın tövsiyyəsi ilə türk elçiləri əvvəlcə «doktorla» məsləhətləşir, sonra danışıqları davam etdirirdilər (N.Nərimanovun əmisi oğlu Q.Nərimanov Türkiyədə hərbi atteşe idi).

1919-cu ilin iyulunda Moskvaya dəvət alan Nərimanov Lenin və Çiçerinlə görüşür, Xarici İşlər Komissarlığının Yaxın Şərq şöbəsinə rəhbərliyi öz üzərinə götürür. «Bakı fəhlə konfransının əxbari» özünün 1919-cu il 14 iyul tarixli 23-cü nömrəsində N.Nərimanovun Karaxanyanın yerinə təyin olunmasını xəbər verirdi. Şöbəyə rəhbərlik etdiyi dövrdə N.Nərimanov Şərq ölkələri, xüsusilə, Türkiyə ilə Rusiya arasında əlaqələrin dərinləşməsinə xüsusi fikir verərək yazırdı: «Türkiyə bizim köməyimiz ilə, bütün məzlum Şəriqin köməyi ilə Avropa kapitalının əsarətindən qəti surətdə xilas olar, dirçələr, öz mədəniyyətini həyata keçirər və onda Avropa hakimlərinə «mən artıq xəstə deyiləm, rədd ol get» -demək hüququ əldə edərlər, onunla hesablaşarlar, gənc nəsil başqa ruhda tərbiyələnər və Türkiyənin gələcəyi təmin edilmiş olar. Əgər kamalçılar öz vətənlərinin və öz millətlərinin həqiqi azadlıqlarını və dirçəlişini istəyirsə, onda Sovet Rusiyası ilə yaxınlaşmalıdırlar».

Müraciət etdiyimiz arxiv materialları, tanış olduğumuz sənədlər bizə belə bir nəticəyə gəlməyə imkan verir ki, türk diplomatiyası məhz Rusiyanın dəstəyi, Rusiya ilə Antanta müttəfiqləri arasında ziddityyətlərdən istifadə yolu ilə Lozanna konfransında boğazlar məsələsinin öz xeyrinə həll edilməsinə nail olmuşdu. Bunu İngiltərə və Fransanı təmsil edən nümayəndələr açıq etiraf edirdi.

Hələ Bakıda və Həştərxanda olduğu zaman N.Nərimanov türk hərbi və mülki əsirlərinin taleyi ilə yaxından maraqlanmış («Nargin cəzirəsi» və s.), onların geri qayıtmaları üçün müxtəlif səviyyələrdə diplomatik danışıqlar aparmış, bu isə türk əsirləri tərəfindən layiqincə qiymətləndirilmişdi. Aradan yüz illər keçəndən sonra Nərmanov şəxsiyyətinə yenilik işığında qiymət verən türk yazarlarından İrfan Ülgünün «Doktor Nərimanovun hekayəsi» əsərindəki aşağıdakı qeydləri indi də həyacansız oxumaq olmur: «Doktor Nəriman Nərimanov söylədiyim zaman bu ad məndə həm hüzn, həm kədər, həm də umud dolu duyğular oyandırır. O, türk dünyasının yetişdirdiyi ən böyük dövlət adamlarındandır. Böyük bir türk dövlətçisi, doktor, ideoloq və romançı, teatro yazanıydı. Azərbaycanın lideri Mustafa Kamalın və Qurtuluş Savaşımızın dəstəkçisi, Sultan Qaliyevin və Ənvər paşanın dava arkadaşıdır. 1925-də öldürüldükdən sonra adı belə bütün SSRİ və öz ölkəsi Azərbaycanda yasaq edildi, əsərləri yasaqlandı…»

Türk dünyası öz böyük övladlarına gec də olsa layiqincə qiymət verməyi bacarır…

ТОФИК МУСАЕВ

Заместитель начальника Управления международного права и договоров Министерства Иностранных Дел Азербайджанской Республики

Диссертант кафедры международного права и государственного права зарубежных стран Бакинского Государственного Университета.

ПРАВОВЫЕ РАМКИ УРЕГУЛИРОВАНИЯ КОНФЛИКТОВ НА ПРИМЕРЕ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ПРИТЯЗАНИЙ АРМЕНИИ К АЗЕРБАЙДЖАНУ

Подход Армении, оспаривающей принадлежность Нагорного Карабаха Азербайджану, многократно представлялся вниманию международного общественного мнения на самых различных уровнях и включает главным образом тезис о якобы законности выхода бывшей автономии из состава Азербайджана в 1991 году.

Как известно, независимая Азербайджанская Демократическая Республика прекратила свое существование 28 апреля 1920 года, когда в результате вторжения XI Красной Армии большевиков была провозглашена Азербайджанская Советская Социалистическая Республика, включенная впоследствии в состав СССР. В связи с территориальными притязаниями Армянской ССР к Азербайджанской ССР Кавказское бюро ЦК РКП (б) несколько раз рассматривало проблему и на состоявшемся 5 июля 1921 года заседании вынесло решение оставить Нагорный Карабах в пределах Азербайджанской ССР. Одновременно Азербайджанской ССР было предложено предоставить Нагорному Карабаху широкую автономию. О том, что Кавказское бюро постановило оставить Нагорный Карабах в пределах Азербайджанской ССР, а не передать его, как настойчиво утверждает армянская сторона, свидетельствует следующая цитата из постановляющей части решения бюро: «Исходя из необходимости национального мира между мусульманами и армянами и экономической

связи Верхнего и Нижнего Карабаха, его постоянной связи с Азербайджаном, Нагорный Карабах оставить в пределах Азербайджанской ССР, предоставив ему широкую областную автономию…».[1]

По убеждению армянской стороны, упомянутое решение было вынесено субъектом, не имевшим права участвовать в национально-государственном строительстве другого государства, и, следовательно, являлось грубым актом вмешательства во внутренние дела другой советской суверенной республики.[2]

Трудно сказать, на каком основании официальный Ереван считает рассмотрение вопроса Нагорного Карабаха в 1921 году Кавказским бюро ЦК РКП (б) вмешательством во внутренние дела советской Армении. Кроме того, остается открытым ответ на вопрос, какой же «субъект», по мнению армянской стороны, имел право участвовать в 1921 году в национально-государственном строительстве, если Договор об образовании СССР был заключен 30 декабря 1922 года, а первая Конституция союзного государства принята 6 июля 1923 года?

Интересно, что Декрет «Об образовании автономной области Нагорного Карабаха» был издан в Азербайджанской ССР на следующий день после принятия Конституции СССР, а именно 7 июля 1923 года.

Уже в Конституции СССР 1936 года было закреплено, что Нагорно-Карабахская автономная область состоит в Азербайджанской ССР (статья 24), в то время как Армянская ССР не имеет в своем составе автономных республик, равно как краев и областей (статья 29).[3]

В соответствии со статьей 86 Конституции СССР 1977 года автономная область находилась в составе союзной республики или края. Закон об автономной области принимался Верховным Советом союзной республики по представлению Совета народных депутатов автономной области.[4]

Всего в СССР было восемь автономных областей, перечень которых приводится в статье 87 Конституции. Согласно положению этой статьи, Нагорно-Карабахская автономная область состояла в Азербайджанской ССР.[1]

Правовое положение НКАО в соответствии с Конституцией СССР и Конституцией Азербайджанской ССР определялось Законом «О Нагорно-Карабахской автономной области», принятым по представлению Совета народных депутатов НКАО Верховным Советом Азербайджанской ССР 16 июня 1981 года.

Именно в упомянутом Законе, принятом высшим органом государственной власти Азербайджанской ССР, содержатся положения, к которым аппелирует армянская сторона, о том, что «...НКАО была

---

[1] К истории образования Нагорно-Карабахской автономной области Азербайджанской ССР. Документы и материалы/ Из протокола заседания пленума Кавбюро ЦК РКП (б). - Баку, 1989. - С. 92.

Док. ООН Е/1990/5/Add.36.Доклад Армении, представленный в соответствии со статьями 16 и 17 Международного пакта об экономических, социальных и культурных правах. - С. 2.

[3] Конституция СССР./Глава II «Государственное устройство». М., 1936. - С. 14.

[4] Конституция СССР./Глава 11 «Автономная область и Автономный округ». Статья 86. – М. 1977. - С. 13.

представлена в высших законодательных органах СССР» и «границы области не могли быть изменены без ее согласия».[2]

По мнению армянской стороны, основанием правомерности провозглашения 2 сентября 1991 года «Нагорно-Карабахской Республики» является Закон бывшего СССР от 3 апреля 1990 года «О порядке решения вопросов, связанных с выходом союзной республики из СССР», предоставлявший право автономным образованиям и компактно проживающим национальностям самим решать вопрос о своем государственно-правовом статусе.[3]

Так, в докладе Армении, представленном в соответствии со статьями 16 и 17 Международного пакта об экономических, социальных и культурных правах, говорится следующее:

«В условиях начавшейся в СССР перестройки НКАО в феврале 1988 года обратилась к Верховному Совету Азербайджанской ССР и Верховному Совету Армянской ССР с просьбой «рассмотреть и положительно решить вопрос о передаче НКАО из состава Азербайджанской ССР в состав Армянской ССР».

С целью восстановления исторической справедливости 1 декабря 1989 года ВС Армянской ССР и Национальным Советом Нагорного Карабаха было принято постановление об удовлетворении этой просьбы. Это постановление основывалось на общепринятых принципах самоопределения наций и было отзывом на законное стремление к воссоединению двух насильственно разделенных частей армянского народа...

30 августа 1991 года Верховный Совет Азербайджанской ССР объявляет о восстановлении государственной независимости 1918-1920 годов, положив этим начало процессу выхода Азербайджанской ССР из СССР.

2 сентября 1991 года на основе закона СССР «О порядке решения вопросов, связанных с выходом союзной республики из СССР», дающего право автономным образованиям и компактно проживающим национальностям в таком случае самим решать вопрос о своем государственно-правовом статусе, совместная сессия народных депутатов всех уровней НКАО и сопредельного Шаумяновского района провозглашает Нагорно-Карабахскую Республику.

Выход НКАО/НКР из Азербайджанской ССР/Азербайджанской Республики и референдум о независимости в присутствии международных наблюдателей состоялись до фактического распада СССР. В момент, когда Азербайджанская Республика получила признание, НКР уже не была в ее составе...

---

[1] Там же. - Статья 87. – С. 13.
[2] Док. ООН E/1990/5/Add.36. - С. 2
[3] Там же. - С. 4.

Выход НКАО/НКР из Азербайджанской ССР/Азербайджанской Республики и референдум о независимости в присутствии международных наблюдателей состоялись до фактического распада СССР. В момент, когда Азербайджанская Республика получила признание, НКР уже не была в ее составе. Таким образом, образование НКР было безупречным с точки зрения международно-правовых норм»».[1]

В связи с вышеупомянутым следует отметить, что порядок изменения границ союзных республик четко оговаривался в Конституциях СССР и союзных республик. Так, согласно статье 78 Конституции СССР, территория союзной республики не могла быть изменена без ее согласия. Границы между союзными республиками могли изменяться по взаимному соглашению соответствующих республик, которое подлежало утверждению Союзом ССР.[2] Данное положение Основного Закона страны закреплялось также и в Конституциях Азербайджанской ССР и Армянской ССР.

В ответ на упомянутое решение областного Совета НКАО от 20 февраля 1988 года Верховный Совет Армянской ССР принял 15 июня 1988 года постановление, в котором согласился на вхождение НКАО в состав Армянской ССР, а также обратился к Верховному Совету СССР с просьбой рассмотреть и положительно решить вопрос о передаче НКАО из состава Азербайджанской ССР в состав Армянской ССР.

В свою очередь Верховный Совет Азербайджанской ССР и его Президиум в принятых соответственно 13 и 17 июня 1988 года постановлениях признал на основании статей 78 Конституции СССР и 70 Конституции Азербайджанской ССР неприемлемым и невозможным передачу НКАО из состава Азербайджанской ССР в состав Армянской ССР.

Казалось бы, что, исходя из положений действовавших в то время Конституции СССР и Основных Законов Азербайджанской ССР и Армянской ССР, вопрос можно было бы считать исчерпанным, тем более что не имелось никаких веских оснований даже для обсуждения возможности изменения границ между союзными республиками.

Однако 12 июля 1988 года на сессии областного Совета НКАО было принято неправомерное решение о выходе НКАО из состава Азербайджанской ССР. Помимо нарушения соответствующих положений Конституции СССР и Основного Закона Азербайджанской ССР, данное решение противоречило также статье 42 Закона Азербайджанской ССР «О Нагорно-Карабахской автономной области», согласно которой Совет народных депутатов Нагорно-Карабахской автономной области мог принимать решения в пределах полномочий, предоставленных ему законодательством Союза ССР и Азербайджанской ССР. Кроме того, рассматриваемая статья Закона предусматривала возможность отмены Президиумом

[1] Док. ООН E/1990/5/Add.36. - С. 4-5.
[2] Конституция СССР./Глава 9 «Союзная Советская Социалистическая Республика». - Статья 78. – Указ изд. – С. 13.

Верховного Совета Азербайджанской ССР решения областного Совета в случае несоответствия его закону.[1]

В ответ, руководствуясь статьями 87 Конституции СССР, 114 Конституции Азербайджанской ССР, а также 42 Закона Азербайджанской ССР «О Нагорно-Карабахской автономной области», Президиум Верховного Совета Азербайджанской ССР принял 13 июля 1988 года постановление, в котором признал незаконным и не имеющим юридической силы решение сессии Совета народных депутатов Нагорно-Карабахской автономной области от 12 июля 1988 года об одностороннем выходе НКАО из состава Азербайджанской ССР.

На состоявшемся 16 августа 1989 года так называемом «Съезде полномочных представителей населения НКАО» было однозначно заявлено об отказе признавать статус Нагорного Карабаха как автономной области в составе Азербайджанской ССР. Одновременно на этом съезде область была провозглашена «независимой союзной территорией», на которой прекращается действие Конституции Азербайджанской ССР и других республиканских законов. «Съезд» создал «Национальный совет», объявленный единственной народной властью в НКАО.

Как и следовало ожидать, реакция азербайджанской стороны не заставила себя долго ждать. Так, 27 августа 1989 года Президиум Верховного Совета Азербайджанской ССР принял постановление, в котором признал противозаконными решения так называемого «съезда полномочных представителей населения НКАО».

Разумеется, что Армянская ССР также принимала активное участие в попытках законодательно оформить отторжение НКАО от Азербайджанской ССР. Помимо упомянутого постановления Верховного Совета Армянской ССР от 20 февраля 1988 года, высший законодательный орган этой союзной республики принял множество других антиконституционных решений, наиболее известным из которых является постановление «О воссоединении Армянской ССР и Нагорного Карабаха» от 1 декабря 1989 года. В соответствии с этим постановлением Президиуму Верховного Совета Армянской ССР, Совету Министров Армянской ССР и Президиуму Национального Совета НКАО было поручено предпринять все вытекающие из упомянутого постановления меры по осуществлению реального слияния политических, экономических и культурных структур Армянской ССР и Нагорного Карабаха в единую государственно-политическую систему.

Как уже отмечалось, одним из ключевых аргументов армянской стороны в пользу правомерности требования отделения Нагорного Карабаха является якобы его незаконная передача Азербайджану решением Кавказского бюро ЦК РКП (б). Именно поэтому 13 февраля 1990 года Верховный Совет

---

[1] Закон Азербайджанской ССР «О Нагорно-Карабахской автономной области»./Глава 2 «Совет народных депутатов Нагорно-Карабахской автономной области». Статья 42. – Баку, 1987. - С. 38-39.

Армянской ССР принял постановление «О признании незаконным решения Кавказского бюро ЦК РКП (б) от 5 июля 1921 года».

Очевидно, что до обретения Азербайджаном и Арменией независимости и рассмотрения нагорно-карабахского конфликта в международных организациях в роли арбитра выступали центральные органы власти Союза ССР. Высший законодательный орган бывшего Союза - Верховный Совет - и его Президиум несколько раз рассматривали и принимали решения по ситуации в связи с нагорно-карабахским кризисом.

Так, 23 марта 1988 года Президиум Верховного Совета СССР в своем Постановлении «О мерах, связанных с обращениями союзных республик по поводу событий в Нагорном Карабахе, в Азербайджанской и Армянской ССР» признал «...недопустимым, когда сложные национально-территориальные вопросы пытаются решать путем давления на органы государственной власти, в обстановке нагнетания эмоций и страстей, создания всякого рода самочинных образований, выступающих за перекраивание закрепленных в Конституции СССР национально-государственных и национально-административных границ, что может привести к непредсказуемым последствиям».[1]

В Постановлении от 18 июля 1988 года «О решениях Верховных Советов Армянской ССР и Азербайджанской ССР по вопросу о Нагорном Карабахе» Президиум Верховного Совета СССР посчитал «...невозможным изменение границ и установленного на конституционной основе национально-территориального деления Азербайджанской ССР и Армянской ССР». Далее было подчеркнуто, что «принимая такое решение, Президиум Верховного Совета СССР исходит из положения Конституции СССР (статья 78), в соответствии с которым территория союзной республики не может быть изменена без ее согласия».[2]

В постановлениях от 10 января и 3 марта 1990 года Верховный Совет СССР вновь подтвердил суверенитет и территориальную целостность Азербайджанской ССР и признал неконституционными вышеназванные решения Верховного Совета Армянской ССР.

Очередная попытка узаконить отделение Нагорного Карабаха была предпринята 2 сентября 1991 года, когда была провозглашена «Нагорно-Карабахская Республика». Как указывалось выше, по мнению армянской стороны, основанием правомерности этого шага является Закон бывшего СССР от 3 апреля 1990 года «О порядке решения вопросов, связанных с выходом союзной республики из СССР».

Однако, как показывает несложный анализ всех вопросов, связанных с упомянутым Законом, «безупречность» аргументов официального Еревана с точки зрения именно права, на которое он ссылается, вызывает серьезные сомнения.

---

[1] Нагорный Карабах: разум победит. Документы и материалы. - Баку, 1989. - С. 41.
[2] Там же. - С. 153.

Так, Закон «О порядке решения вопросов, связанных с выходом союзной республики из СССР» опирался на статью 72 Конституции бывшего СССР, в соответствии с которой каждая союзная республика имела право выхода из СССР (Следует отметить, что право свободного выхода из Союза было закреплено за каждой из союзных республик еще в Договоре об образовании Союза Советских Социалистических Республик от 30 декабря 1922 года и Конституции СССР 1923 года). Таким образом, целью этого Закона было регулирование взаимоотношений в рамках СССР путем установления определенной процедуры, которой должны были следовать союзные республики в случае выхода из состава СССР. В частности, решение о выходе союзной республики должно было приниматься свободным волеизъявлением народа этой республики путем референдума, порядку проведения которого посвящается большая часть Закона. Особое внимание, конечно, заслуживает статья 3 Закона, согласно которой в союзной республике, имеющей в своем составе автономные республики, автономные области и автономные округа, референдум должен был проводиться отдельно по каждой автономии. При этом за народами автономных республик и автономных образований сохранялось право на самостоятельное решение вопроса о пребывании в Союзе ССР или выходящей союзной республике, а также на постановку вопроса о своем государственно-правовом статусе.[1]

Однако, ввиду прекращения существования Союза ССР как субъекта международного права упомянутый Закон не имел никаких юридических последствий, так как ни одна союзная республика, в том числе Азербайджан и Армения, не воспользовалась предусмотренной в нем процедурой выхода. Только в том случае, если бы Азербайджан предпринял попытку выйти из состава СССР во время его существования и в соответствии с Законом «О порядке решения вопросов, связанных с выходом союзной республики из СССР», НКАО получила бы право на проведение отдельного референдума, с тем чтобы определиться между тремя возможностями: остаться в составе СССР; выйти вместе с Азербайджаном; или поставить вопрос о своем государственно-правовом статусе.

Не выдерживает никакой критики также ссылка на рассматриваемый Закон в контексте принятой Верховным Советом Азербайджанской ССР 30 августа 1991 года Декларации «О восстановлении государственной независимости Азербайджанской Республики». Очевидно, что данная Декларация, провозглашающая восстановление государственной независимости Азербайджанской Республики 1918-1920 годов, а не выход из состава СССР, была принята без учета предусмотренного в союзном Законе порядка выхода. Таким образом, если до конца следовать букве и смыслу Закона от 3 апреля 1990 года, то для НКАО принятие упомянутой Декларации не могло служить юридическим основанием для постановки в соответствии с Законом вопроса о своем государственно-правовом статусе. Более того, согласно Закону, рассматриваемая Декларация не порождала юридических последствий также и для

Закон СССР «О порядке решения вопросов, связанных с выходом союзной республики из СССР». – Статья 3. - Ведомости Верховного СССР № 15. – М., 1993. – С. 303.

Союза ССР. Так, согласно пункту 2 Постановления Верховного Совета СССР от 3 апреля 1990 года «О введении в действие Закона СССР «О порядке решения вопросов, связанных с выходом союзной республики из СССР»», «…любые действия, связанные с постановкой вопроса о выходе союзной республики из СССР и противоречащие Закону СССР «О порядке решения вопросов, связанных с выходом союзной республики из СССР», предпринятые как до, так и после введения его в действие, не порождают никаких юридических последствий как для Союза ССР, так и для союзных республик»».[1]

Кроме того, принятие 30 августа 1991 года Декларации не означало окончательного юридического оформления восстановления государственной независимости Азербайджанской Республики, а открывало дорогу этому процессу. Именно поэтому в этот же день Верховный Совет Азербайджанской Республики принял Постановление «О подготовке проекта акта «О восстановлении государственной независимости Азербайджанской Республики»». Уже 18 октября 1991 года, т. е. после провозглашения «Нагорно-Карабахской Республики», Верховным Советом Азербайджанской Республики был принят Конституционный Акт «О государственной независимости Азербайджанской Республики».

Нельзя не обратить внимание еще на одну существенную деталь при рассмотрении вопросов, связанных с Законом СССР от 3 апреля 1990 года, а именно – причины его принятия. Очевидно, что необходимость в подобном законодательном акте диктовалась все чаще и настойчивее звучащими призывами выхода союзных республик из состава СССР. Ближайшее ознакомление с текстом этого Закона наводит на вполне закономерную мысль о том, что главная цель его принятия заключалась не в желании упорядочить процедуру расставания союзной республики с СССР, а в попытке воспрепятствовать осуществлению ею гарантируемого статьей 72 Конституции СССР права свободного выхода. На эту мысль наводит и то обстоятельство, что, помимо положений о раздельном референдуме в автономных республиках и автономных образованиях, аналогичные права предоставлялись также и компактно проживавшим на территории союзной республики национальным группам, которые составляли большинство населения конкретной местности. Не сложно сделать вывод о том, чем могла бы закончиться попытка союзной республики выйти из состава СССР при условии соблюдения ею предусмотренного в Законе от 3 апреля 1990 года порядка. Поэтому еще более странно слышать воспоминания об этом Законе бескомпромиссных борцов за безграничное право народов на самоопределение, которое как раз этим Законом и ограничивалось.

По мнению Р.Мюллерсона, использованная советским руководством тактика с принятием спорного Закона не только не устранила проблему распада СССР, но еще больше обострила ситуацию.

Постановление Верховного Совета СССР «О введении в действие Закона СССР «О порядке решения вопросов, связанных с выходом союзной республики из СССР»». Ведомости Верховного Совета СССР № 15. М., 1990. – С. 308.

Большинство населения стало рассматривать меньшинства (иногда оправданно, иногда нет) в качестве пятой колонны Кремля.[1]

Кроме того, в соответствии с принятым Верховным Советом Азербайджанской Республики 26 ноября 1991 года Законом Нагорно-Карабахская автономная область как национально-территориальное образование была упразднена. Утратившими силу были признаны также Декрет Азербайджанского Центрального Исполнительного Комитета от 7 июля 1923 года «Об образовании автономной области Нагорного Карабаха» и Закон Азербайджанской ССР от 16 июня 1981 года «О Нагорно-Карабахской автономной области». Примечательно, что это решение было мотивировано, в частности, тем, что создание НКАО способствовало углублению национальной розни между азербайджанским и армянским народами.

Вскоре после того, как Советский Союз прекратил свое существование, входившие в его состав пятнадцать республик были *де-юре* признаны международным сообществом. В этой связи вполне обоснованным может показаться интерес к международно-правовому регулированию вопросов, связанных с территорией и границами новых независимых государств, образовавшихся в результате распада федераций.

Как выразился А.Эйде, член Подкомиссии ООН по поощрению и защите прав человека, «...в рамках Организации Объединенных Наций был достигнут широкий консенсус в отношении того, что границы союзных республик как в бывшем СССР, так и бывшей Югославии должны быть установлены не на основе этнического расселения, а на основе принципа *uti possidetis juris,* означающего, что новыми должны считаться границы, которые ранее существовали как границы союзных республик федерации».[2]

Как известно, вопросы, связанные с установлением международных границ между новыми независимыми государствами, образовавшимися после распада Союза ССР, на международном уровне в целом не рассматривались.

Тем не менее, эскалация армяно-азербайджанского вооруженного конфликта в 1993 году привела к рассмотрению проблемы на Совете Безопасности ООН, который принял четыре резолюции: 822 (1993) от 30 апреля 1993 года; 853 (1993) от 29 июля 1993 года; 874 (1993) от 14 октября 1993 года и 884 (1993) от 12 ноября 1993 года. Подтверждение в этих резолюциях уважения суверенитета и территориальной целостности Азербайджанской Республики с учетом применения формулировки «нагорно-карабахский регион Азербайджанской Республики» делает полностью бессмысленными все предыдущие и последующие притязания армянской стороны на Нагорный Карабах.

---

[1] R.Mullerson. Self-determination. Right to secession or entitlement to democracy? – London/New York, 1994. – p. 75.

[2] A.Eide. Territorial integrity of States, minority protection and guarantees for autonomy arrangements: approaches and roles of the United Nations. Local self-government, territorial integrity and protection of minorities. - Council of Europe Publishing, 1996. - p. 282.

Кроме того, с учетом подтверждения Советом Безопасности ООН в резолюциях по нагорно-карабахскому конфликту нерушимости международных границ, недопустимости применения силы для приобретения территории и осуждения захвата территорий Азербайджанской Республики, действия противоположной стороны, представляемые как якобы осуществление армянским населением Нагорного Карабаха права на самоопределение, должны рассматриваться не иначе как грубое нарушение известных положений Устава ООН.

Одновременно несомненный интерес в контексте рассматриваемого вопроса вызывают итоги деятельности Арбитражной Комиссии Конференции по Югославии, в частности, вынесенные упомянутой Комиссией 11 января 1992 года Заключения № 2 и № 3.

Согласно первому из указанных Заключений (№ 2), «20 ноября 1991 года Председатель Арбитражной Комиссии получил письмо от Лорда Каррингтона, Председателя Конференции по Югославии, в котором запрашивалось мнение Комиссии по следующему вопросу, выдвинутому Сербской Республикой:

Имеет ли сербское население Хорватии и Боснии-Герцеговины, как одно из составных частей народов Югославии, право на самоопределение?».[1]

В связи с упомянутым вопросом Комиссия отметила, что «...действующее международное право не раскрывает всех значений права на самоопределение. Однако установлено, что при любых обстоятельствах право на самоопределение не должно включать изменение существующих границ в момент независимости (*uti possidetis juris*), за исключением случаев, когда заинтересованные государства договариваются об ином».[2]

В Заключении № 3 Комиссия дала ответ на поставленный Сербской Республикой вопрос в отношении того, могут ли внутренние границы между Хорватией и Сербией и между Боснией-Герцеговиной и Сербией рассматриваться как границы в смысле международного публичного права.

Комиссии выразила мнение, что «...так как процесс в СФРЮ ведет к созданию одного или более независимых государств, вопрос границ, в частности, границ Республик, которые упоминаются в поставленном перед ней (Комиссией - авт.) вопросе, должен быть разрешен в соответствии со следующими принципами:

Первый – Все внешние границы должны уважаться в соответствии с принципом, провозглашенным в Уставе Организации Объединенных Наций, Декларации о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций (резолюция Генеральной Ассамблеи 2625 (XXV)) и

---

[1] Conference on Yugoslavia. Arbitration Commission. International Law Reports. Volume 92, - pp. 167-169.

[2] Ibid.

Хельсинкском Заключительном Акте, принципом, который также подчеркивает статью 11 Венской Конвенции о правопреемстве государств в отношении договоров от 23 августа 1978 года.

Второй – Границы между Хорватией и Сербией, между Боснией-Герцеговиной и Сербией и, возможно, между другими соседними независимыми государствами не могут быть изменены, за исключением свободно достигнутого соглашения.

Третий – За исключением случаев, когда достигнуто согласие об ином, бывшие границы становятся границами, защищенными международным правом. Это заключение вытекает из принципа уважения территориального статуса-кво и, в частности, из принципа *uti possidetis. Uti possidetis,* изначально применявшийся в урегулировании вопросов деколонизации в Америке и Африке, сегодня признан как общий принцип, о чем говорится в Заключении Международного Суда от 22 декабря 1986 года в отношении дела между Буркина Фасо и Мали (*Frontier Dispute,* (1986) *ICJ, Reports* 554 at 565):

Тем не менее, принцип не является особым правилом, относящимся только к одной конкретной системе международного права. Это общий принцип, который логически связан с феноменом приобретения где бы то ни было независимости. Его очевидная цель - уберечь независимость и стабильность государств, подвергающихся опасности братоубийственной борьбы...

Принцип тем более применяется в отношении республик, так как второй и четвертый параграфы статьи 5 Конституции СФРЮ оговаривают, что территории и границы республик не могут быть изменены без их согласия.

Четвертый – В соответствии с установившимся принципом международного права силовое изменение существующих границ не влечет никаких правовых последствий. Этот принцип зафиксирован, в частности, в Декларации о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций (резолюция Генеральной Ассамблеи 2625 (XXV)) и Хельсинкском Заключительном Акте...».[1]

Заключение Арбитражной Комиссии, несомненно, расширяет значение принципа *uti possidetis juris*, применявшегося изначального в контексте деколонизации.

Таким образом, в современном международном праве *uti possidetis juris* представляет собой общий принцип, согласно которому старые административные границы, существовавшие как в рамках бывших колоний, так и федеративных образований, становятся международными границами в ситуациях, связанных с образованием в результате политического раздела новых независимых государств.

Несомненно прямое отношение принципа также к ситуации, связанной с распадом Союза ССР, Конституция которого содержала положение о том, что территория и границы союзной республики не могли изменяться без ее согласия. Как отмечалось выше со ссылкой на Заключение Арбитражной Комиссии, аналогичное положение содержалось и в Основном Законе СФРЮ.

---

[1] Conference on Yugoslavia. Arbitration Commission. International Law Reports. Volume 92, - pp. 167-169.

По мнению Т.Франка, изложенному в его работе «Постсовременный трайбализм и право на отделение», *uti possidetis* применим в равной степени как к Хорватии, так и к Азербайджану. При этом данный принцип адаптирован для защиты границ этих государств от требований их пересмотра, исходящих не только извне (например, Сербия в отношении Хорватии), но и изнутри (например, хорватский регион Краина). *Uti possidetis* отвергает требования отделения Краины или Нагорного Карабаха.[1]

Подводя итог вышеизложенного, можно сделать вполне определенный вывод о неправомерности действий, направленных на одностороннее отделение нагорно-карабахского региона от Азербайджана. Данный регион являлся частью Азербайджанской ССР, о чем свидетельствуют как Конституция СССР и Основной Закон Азербайджанской ССР, так и другие законодательные акты, в частности, Закон Азербайджанской ССР «О Нагорно-Карабахской автономной области». Автономная область просуществовала до 26 ноября 1991 года, когда Верховным Советом Азербайджанской Республики был принят Закон об ее упразднении. Ни одно из решений, принятых в нарушение конституционного положения Союза ССР (статья 78 Конституции СССР) с целью изменения территории и границ Азербайджанской ССР без ее согласия, не имело никаких юридических последствий.

Ссылки на положения Закона бывшего СССР от 3 апреля 1990 года «О порядке решения вопросов, связанных с выходом союзной республики из СССР», с помощью которых армянская сторона пытается с правовой точки зрения оправдать провозглашение 2 сентября 1991 года «Нагорно-Карабахской Республики», также не имеют под собой никаких оснований, так как Азербайджан, как и все остальные союзные республики, не воспользовался предусмотренной в упомянутом Законе процедурой выхода из состава СССР.

До восстановления в полном объеме государственной независимости Азербайджанской Республики и ее признания международным сообществом территория, на которой до 26 ноября 1991 года существовала Нагорно-Карабахская автономная область Азербайджанской ССР, продолжала оставаться составной частью Азербайджана.

Согласно принципу *uti possidetis juris*, в момент обретения Азербайджанской Республикой независимости бывшие административные границы Азербайджанской ССР, в пределах которых находилась также Нагорно-Карабахская автономная область, считаются международными и защищаются международным правом. Данный тезис однозначно и безоговорочно подтверждается также в известных резолюциях Совета Безопасности ООН по нагорно-карабахскому конфликту.

---

[1] T.M.Frank. Postmodern Tribalism and the Right to Secession. Peoples and Minorities in International Law. . Martinus Nijhoff Publishers Dordrecht/Boston/London, 1993. – p. 20.

XARİCİ NƏŞRLƏR

Journal of South Asian and Middle Eastern Studies Vol. XX, No. 4, Summer 1997

Undeclared War: The Nagorno-Karabakh Conflict Reconsidered

Svante E. Cornell

Since the beginning of 1988, a conflict has endured between the Transcaucasian republics of Azerbaijan and Armenia over the disputed area of Nagorno Karabakh. This conflict has resulted to a considerable refugee crisis in Azerbaijan especially, with the number of displaced persons exceeding one million. Twenty percent of the territory of the Republic is occupied, and ethnic cleansing and massive human rights violations have been reported on the territories held by what the 'International Community' terms as 'Ethnic Armenian Forces'. The economic condition in both republics is disastrous; Armenia has suffered deeply from a blockade initiated by Azerbaijan and joined by Turkey, which led to a critical shortage of energy; and Azerbaijan has so far been unable to use its rich oil and natural gas resources to normalize the economy of the country.

The conflict in Nagorno Karabakh is regarded as an internal conflict by the major powers and International Organizations, and consequently the efforts of the international community to bring an end to the conflict have been half-hearted at best and exiguous at worst.

Nevertheless a detailed analysis of the conflict indicates that the definition of the conflict as internal is a fundamental misinterpretation, if not a distortion, of the actual situation. This misconstruction has allowed the major powers to keep from taking a stand on the issue, leading, once again, to the implicit recognition of ethnic cleansing and the use of force in the alteration of internationally recognized borders.

Svante Cornell is at the Department of International Relations, Middle East Technical University, Ankara, Turkey, and the author of *Small Nations and Great Powers — A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus,* forthcoming in Spring 1997.

In our analysis of the conflict, we will concentrate on the legal aspect of the conflict and on the attitudes of the 'world community' towards it. To base our analysis, it is nevertheless necessary to see the history of events and decisions relevant to our discussion.

Historical Background

When the Transcaucasus was incorporated into the Soviet Empire in 1920-21, the borders between the republics of Azerbaijan, Armenia and Georgia were not determined immediately. This was very much due to the problems of drawing the border between Armenia and Azerbaijan, notably the question of the status of the regions of Nagorno-Karabakh and Nakhichevan. This period was characterized by a political struggle for Karabakh between Armenia and Azerbaijan within the Soviet Union, which would last long, as it took the Soviet leadership three years to settle the issue. Initially the pendulum seemed to swing in favour of Armenia, as the revolutionary committee of Soviet Azerbaijan in December 1920 (under Soviet pressure) issued a statement that Karabakh, Zangezur and Nakhichevan were all transferred to be transferred to Armenian control. Stalin (then commissar for nationalities) made the decision public on December 2, but the Azerbaijani leader Narimanov later denied the transfer. Four months later, the pendulum swung back.

On March 16th, 1921, a treaty between republican Turkey and the Soviet Union determined that both regions were to be under the authority of the Azerbaijani Soviet Socialist Republic (Zangezur was left within Armenia). In 1924, Nakhichevan obtained the status of an autonomous republic (the NASSR) whereas Nagorno-Karabakh had been granted the status of an Autonomous Oblast only (the Nagorno-Karabakh Autonomous Oblast).[1] It seems as if this development was a concession on the part of Stalin (at the time Commissar for Nationalities) to the newly founded Turkish republic; the Bolsheviks were initially positively inclined to Kemal Atatürk, whom they saw as a potential ally at the time, especially given the fact that both movements had certain common points; both were revolts against the *ancien régime* of their respective countries, and were involved in wars with the western powers, notably Britain.

Atatürk was hostile to any territorial arrangements favouring Soviet Armenia, since a strong Armenia could have potential territorial claims on Turkey, which strongly opposed the provisions of the Sevres treaty aiming to establish both a Kurdish and an Armenian state on Turkish territory. Thus keeping Armenia weak was a way to guarantee the territorial integrity of the nascent Turkish republic.

Even given Stalin's tendency to divide the Caucasian peoples in order to prevent unified resistance,[2] the idea of separating the Armenians into two entities – the Armenian republic and Nagorno Karabakh – must have been welcome. Furthermore, Stalin managed not only to divide the Armenians but also the Azeri, into the Azerbaijani republic and Nakhichevan (although the latter remained administratively a part of the Azerbaijani

[1] In the regional hierarchy of the Soviet Union, the highest units were the 15 Republics of the Union, which had the theoretical right to withdraw from the union. Immediately under these were the Autonomous Republics, with a higher degree of autonomy than the autonomous Oblasts, or regions.

[2] This policy of Stalin's is clear if one observes the national delimitations in the Caucasus. An example is the regions of Karachay-Cherkessia and Kabardino-Balkaria. It seems, indeed, as the dlimitation is designed purely to cause dissent in the regions that would enable Russia to control the regions. Karachays and Balkars are in fact in most respects one people speaking the same Turkic language; similarly Kabardins and Cherkess are both Circassian peoples. Thus the result of the national delimitation is that both regions include two titular nationalities without ethno-linguistic affinities, which have mutual prejudices and historical antagonisms against each other. For an overview of the subject, see Pustilnik, Marina,

SSR). Another reason for the Soviet government's favouring Azerbaijan may very well have been related to the way the Bolshevik ideology was received in the Caucasus. In fact, Armenia had shown no mentionable communist tendencies in the years of the revolution and civil war. In Armenia, the Dashnak party was the dominant political grouping during the entire period. The Dashnaks, far from being oriented towards socialist ideas, were a die-hard Armenian nationalist movement. This is clearly proved by the fact that the Dashnaks remained in power in Zangezur well into 1921, refusing the Bolshevik overlordship, whereas Yerevan had already fallen to communist rule. By contrast, there was a certain popular support for Bolshevik ideology in Azerbaijan, Notably, the industrial workers in Baku were pulled towards the Bolsheviks, and as a result the short-lived Baku commune emerged, although short-lived. Thus in the eyes of the Soviet leadership, Azerbaijanis must have seemed more reliable and more close to the Bolshevik cause than the Armenians, who also had been the most loyal supporters of the Tsar.

However, the Karabakh issue was not completely settled even with the Turco-Russian friendship treaty. The precariousness of the situation is shown by the fact that even after this treaty, the issue was not solved immediately.

On 4 July, a meeting of the *Kavburo,* (Caucasian section of the Soviet communist party) voted in Stalin's presence to include Karabakh in the Armenian SSR.[1] The very next day, Narimanov protested against this decision and the *Kavburo* once again reversed its decision, and agreed to Karabakh's remaining in the Azerbaijani SSR, although the region was to be granted substantial autonomy.

Thus the issue finally settled, during 1922 discussions took place as to what the status of Karabakh would be within the Azerbaijani SSR. In the end, a decision was taken to give the region the rank of an autonomous *Oblast,* (the Oblast was composed mainly by the mountainous part of Karabakh and consequently was called the *Nagorno* (mountainous) *Karabakh Autonomous Oblast,* hereafter the NKAO) and a decree from Baku on 7 July 1923 established this state of affairs. A month later, the capital of the NKAO was moved from Shusha to Khankendi, not ten kilometers to the East, and the city was renamed Stepanakert, after Stefan Schaumian, the “great Armenian Bolshevik” of the Baku commune.

Ever since, Armenian forces have constantly attempted to reverse this situation, especially at times of change in Soviet rule or policy. The dormant Armenian claims surfaced once again in the late 1980s, with the Glasnost policy of Mikhail Gorbachev allowing for more openness in the political atmosphere of the Soviet Union. Thus the number of sporadic incidents between the two communities, having occurred even during the Brezhnev era, grew quickly from 1987 onwards; letters demanding reunification started flowing in to the Moscow authorities, Armenians refused to accept an Azeri Kolkhoz director, and numerous events of this kind

---

"Caucasian Stresses", in *Transition,* 15 March 1995, pp. 16-18, or Smeets, Rieks, "Circassia", in *Central Asian Survey,* nr. 1, 1995.

[1] See Suzanne Goldenberg, *Pride of Small Nations,* p. 159, or Cullen, Robert, "A Reporter at Large", in *The New Yorker,* 15 April 1991.

started to increase and to appear in the lightened political and media atmosphere of the Soviet Union. In August of 1987, a petition prepared by the Armenian academy of sciences with hundreds of thousands of signatures (in Armenia) asked for the transfer of Nagorno Karabakh and Nakhichevan (where a 1979 census recorded a population consisting of over 97% Azeris) to the Armenian SSR.[1] These events culminated in February of 1988, when the officials of the NKAO officially requested to the authorities in Moscow to be put under the jurisdiction of the Armenian SSR. In Armenia, huge demonstrations supported this bid for reunification by the Karabakh Armenians; one million people were reported on the streets of Yerevan demonstrating in favor of this claim— clearly an inflated number (especially by the Diaspora in the west) given the fact that the whole of Armenia totals less than three and a half million. Simultaneously, the Azeris in Armenia face increasing difficulties and harassment, and in the end of January of 1988 the first refugee wave reaches Baku, and most refugees are relocated in Sumgait, in Baku's industrial suburb. Before the end of February, two more waves of refugees were to reach Baku.

The conflict was to erupt wholeheartedly on 27 February, as violent riots erupted in Karabakh and Azerbaijani Radio reported two Azeri youths killed in Karabakh. Thus Azeris started retaliating against Armenians in Azerbaijan, and the ethnic conflict, as Yérasimos states, followed its own logic.[2] For what could be a more logical place for retaliatory violence than Sumgait, Baku’s dark industrial suburb, with a large Armenian minority, where on top of everything huge numbers of furious and frustrated Azeri refugees had been resettled? The official figures show 32 dead (26 Armenians and 6 Azeris) for the three days, 27-29 February, that the unrest went on, although Armenian sources multiply the numbers of (Armenian) casualties by a factor of at least ten. The fact that the Soviet army and Interior ministry troops were in the area did not change anything; in fact the army stood by and watched the pogrom take place, and may even have initiated it, as is persistently argued by Igor Nolyain in his thought-provoking article.[3] According to Nolyain, the Soviet forces did not stay at neglecting to prevent the bloodshed, but deliberately seeked to *create* a conflict between the two communities, both in Armenia and in Azerbaijan. This was done through the control of the media, by spreading exaggeratedly provocative statements on both sides, and by deploying criminals from Soviet prisons in Sumgait to initiate the pogrom. Whatever the real level and nature of Russian involvement, it seems clear in retrospect that the Russians did not have to do much to set both Armenia and Azerbaijan on fire. If their aim was, as it seems, to destabilize the area by creating an inter-communal war which would weaken both governments and enable Moscow to reestablish control over the area, they were only wrong in the sense that they did not know

[1] For an overview of the population distribution of Nagorno Karabakh and Nakhichevan between 1959 and 1979, see Alexandre Bennigsen and S. Enders Wimbush, *Muslims of the Soviet Empire.* London: Hurst & Co., 1985.

[2] See Stéphane Yérasimos' excellent article "Caucase: Le Retour de la Russie", in *Politique Internationale,* nr. 1, 1994.

[3] Certain analysts have tried to prove that the Azeri-Armenian conflict was initiated by the authorities in Moscow in as a part of a policy of 'divide and rule' in the Transcaucasus, as they felt that the region was getting out of their control. Moscow's support for the Abkhazian separatists in Georgia is well documented. For an overview of the subject, see Igor Nolyain, "Moscow's Initiation of the Azeri-Armenian Conflict", in *Central Asian Survey,* v.4 n.13, 1994.

what kind of a monster they were giving birth to. Just like the child who plays with fire soon looses control of what he started, with unknown consequences, the Azeri-Armenian conflict soon slipped out of the Russians' hands. In fact, the mutual hatred had escalated to such a point that any spark would initiate the conflict. And the spark which would make the process of escalation of the ethnic conflict irreversible, was indeed the Sumgait pogrom. After Sumgait, it seems as there was no way to bring about a de-escalation of the conflict, and in any case this was made impossible by the wobbling approach of the Soviet authorities.

To the Armenians, Sumgait was like a reminder of the massacres of the first world war and equated the Azeris with the Ottoman armies. It only made them more firm in their belief that there was no way they could live in any form of arrangement with the 'Barbarian Turks'. From this point onwards, the Armenians systematically chased all Azeris from Armenia, notably from the Ararat region where the latter lived in substantial numbers.

Subsequently, inter-communal violence escalated rapidly in both republics. Armenia was cleaned of everything Azeri or Muslim, whereas most Armenians were chased from Azerbaijan, notably the sizable Armenian population in Baku. One scholar has noted that the ethnic cleansing was carried out differently in the two republics: mainly by systematic and thorough action in Armenia, and primarily by sudden violent spontaneous actions in Azerbaijan.[1] (such as the riots/pogroms of Sumgait in 1988 and of Baku in 1990) There were huge refugee flows crossing the Azeri-Armenian border in both directions during 1988 and 1989; notably, large numbers of Armenians were forced to leave Baku during this period, whereas Azeri villages in Armenia were evacuated and renamed.[2]

Having noted that inter-communal violence existed on both sides, our purpose here is not to present an account for the outbreak of the conflict or to compare the violence that occurred in the two republics — extensive accounts have already been carried out on that subject.[3] What has been overlooked in the literature that the present author has come across is a comprehensive examination of the legal aspects of the conflict and of the way it has been treated by the world community.

From a legal point of view, important decisions were taken in December of 1989. On December 1st, the Supreme Soviet of the Republic of Armenia passed a resolution, which incorporated the NKAO into the Republic of Armenia. Soon after, the NKAO Soviet of people's deputies voted in favor of secession from

[1] Quoted from Stephane Yerasimos, "Caucase: Le Retour de la Russie".
[2] See Robert Cullen, "A Reporter at Large", in *The New Yorker* (Magazine), 15 April 1991.1/1994.

[3] For an account of the outbreak of the conflict, see Mark Saroyan, 'The "Karabakh Syndrome" and Azerbaijani Polities', in *Problems of Communism,* September/October 1990. For a more recent assessment, see also Arie Vaserman and Rami Ginat, "National, Territorial or Religious Conflict? The Case of Nagorno-Karabakh", in *Studies in Conflict and Terrorism,* 4/1994.

Azerbaijan. The Supreme Soviet of Azerbaijan quickly rejected the decision as illegal, and the Presidium of the Supreme Soviet of the Union declared it null and void.[1]

In January 1990, the main scene of action was moved to Baku. On the 13th and 14th, Azeri refugees from Armenia start a pogrom on Armenians, while the Soviet army, present *en masse* in Baku, repeated its actions in Sumgait and did what it would do in most cases of ethnic strife—nothing. The APF condemned the riots, denounced Moscow for not intervening and argued it did so to justify an invasion of Baku, as it was afraid of the APF coming to power in Azerbaijan.

These allegations were proven true less than a week later, as over 20'000 Soviet troops rolled into Baku on January 20. In the chaos that followed the intervention and in the brutal suppression of the resistance in the city, casualties rose to hundreds according to official sources, and to thousands according to the APF. Meanwhile a state of emergency was proclaimed in Karabakh, and thousands of troops dispatched there as well.

In this chaotic condition, the leaders of the popular fronts of the Baltic republics succeed in arranging a meeting between their Azerbaijani and Armenian counterparts, that is the Azerbaijani Popular Front (APF) and the Armenian National Movement (ANM), in Riga on 3 February. Although neither of the movements were in possession of political power at the moment, they would be the main actors in the domestic sphere of their respective republics before long. Thus the meeting taking place was by itself a success; however its outcome was less successful. In fact it set a precedent, in a way, for the attitude of the parties towards the conflict: The Armenians invoked the principle of peoples' right to self-determination, and the Azeris defended the principle of territorial integrity. The meeting ended there, with both parties only announcing their own point of view without leaving any room for compromise.

Simultaneously paramilitary formations grow in number and strength on both sides, as the parties seem to build up for a military solution of the conflict. Again the Armenians were more active than the Azeris (who seemed to rely more upon the Soviet central government for a solution) and a considerable flow of arms from mainland Armenia to Karabakh was reported. Observers have noted how planes loaded with military equipment, coming from Beirut, landed in Yerevan and how the materiel was subsequently transported to Karabakh.[2] In this environment of heavily armed paramilitary forces, the escalation of the conflict was irreversible. Sporadic clashes became frequent, and by June 1991, the casualties of the conflict were estimated at 816.

From this point onwards, Armenian militants started taking control of Nagorno Karabakh. As their

[1] The claim of the Karabakh Soviet was based upon Art. 70 of the Soviet constitution, which affirms the right of peoples to self-determination. However, the claim was rejected on the basis of Art. 78, which states that 'territory may be altered only by mutual agreement of the concerned republics, and subject to the ratification by the USSR. The legal aspect of the issue is further discussed in the second part of the article.

[2] See Cullen, Robert, “A Reporter at Large”.

uprising grew, the militants were supported by regular armed forces of the Republic of Armenia—a fact which Armenia still denies in spite of evidence of the contrary—and, what is more, by Russian 'Volunteers" (in some cases complete armed units with full equipment). The fact that most "volunteers" were regular soldiers of the Soviet armed forces indicates to which extent they were actually volunteers.

On 2 September, the resuscitated Karabakh Soviet, renamed the 'Karabakh National Council', proclaims the independent republic of Nagorno Karabakh over the territory of the Nagorno-Karabakh Autonomous Oblast and the Shaumianiovsk district of the Azerbaijani republic.

During Autumn, Azerbaijani forces move to counter Nagorno Karabakh's declaration of independence, and Armenians respond by conquering or retaking villages.

As the Azerbaijani government realizes the military force behind the Karabakh Armenians, it proceeds to nationalize all military hardware in the republic and to recall all Azeri conscripts from the Soviet army. Furthermore, as a direct answer to the declaration of independence, the Azeri parliament on 26 November abolishes the autonomous status of Nagorno Karabakh and reduces it to a 'region', with the same status as any other district. Naturally, this move has more of a theoretical political importance than a real value, since the military control of the region was rapidly slipping out of Baku's hands.

Faced with a powerful aggression, the ill-organized forces of the Azerbaijani republic were unable to protect their lands, and by 1992 the military situation for Azerbaijan was disastrous. Not only the territory of the NKAO was under the control of Armenian forces, but also neighbouring and surrounding regions, which were homogeneously Azcri-populated. Totally, over 20% of the territory of the Republic of Azerbaijan remains under occupation.

This led to a severe refugee crisis in Azerbaijan. In addition to the near 300'000 refugees that had arrived from Armenia from 1988 onwards, the internally displaced persons leaving their homes in Nagorno Karabakh and its surrounding areas amount to between 600’000 and 800’000 people, depending on the sources. Thus Azerbaijan had to provide shelter for between 1’000’000 and l'200'000 people. In view of this massive refugee flow, the help efforts of the international community indeed seem passive and wobbling. The total population of Azerbaijan being less than seven and a half million, the impact on the country of such a refugee flow is easy to imagine. (10 to 15% of the population of the country consists of displaced persons, some of whom are still living without permanent housing or assistance).

During 1993, the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) provided assistance to a meager 53'000 people. Although the aid was increased to cover approximately 300'000 by the end of 1994, the UNHCR provides assistance only to refugees that crossed an international border, but not to internally displaced persons. The amount of foreign aid allocated to Azerbaijan remains grossly disproportionate to the condition of the country. This fact can be related to two main factors: First of all, the indifferent or even hostile attitude towards Azerbaijan in at least three of the major powers, where Armenian pressure groups are of

considerable influence in the policy-making process. Second, the absence of the so-called 'CNN-effect', that is the effect of the presence of western media which has proven to be so crucially important in influencing western governments to take actions.

The Attitude of the Great and Regional Powers

The Armenian-Azerbaijani conflict is an interesting case in the study of international politics. Although it is an obvious fact that Azerbaijan has been subject to aggression and invasion, it has for a long time been under an embargo from the superpower which claims to be the prime upholder of moral values and human rights worldwide—the United States. As a matter of fact, the United States policy towards the conflict has been heavily influenced by its domestic politics and notably the powerful Armenian lobby in the congress.

In October 1992, the Freedom Supports Act 907a was passed by the United States congress. With this act, Azerbaijan was denied all forms of governmental U.S. aid unless it "respects international human rights standards, abandons its blockade of Armenia, ceases its use of force against Armenia and Nagorno Karabakh, and searches a peaceful solution to the conflict." - such is the text of the act.

Azerbaijan is the only former Soviet republic that is denied U.S. aid, whereas Armenia is the highest per capita recipient among these states. To this day, Armenia has received a total of between 300 and 350 million US$ in aid. By contrast, the aid that has reached Azerbaijan through non-governmental U.S. organizations in spite of the act amount to less than 25 million US$.

Nevertheless, the Clinton administration and the state department have tried to pursue a more balanced policy. In March 1994, the chairman of the House Foreign Affairs committee, upon the request of the Clinton administration, proposed the H.R. 3765 bill, which included the lifting of aid restrictions to Azerbaijan. However this bill faced strong opposition from pro-Armenian representatives. An example of the ignorance and misconception on the issue reigning in the U.S. congress is illuminating:

> *I strongly argue that you [Rep. Hamilton, chairman of the House committee on Foreign affairs] retain the prohibition on American assistance to Azerbaijan until Azerbaijani troops cease their occupation of Nagorno Karabakh and stop their aggressive actions against the Republic of Armenia (Statement by Rep. Dick Swett, (D) New Hampshire).*[1]

However, a closer look at facts would have shown that at that date, Azerbaijan was not occupying Nagorno Karabakh—it was not even in control of the territory. Quite to the contrary, *Armenian* forces were occupying Nagorno Karabakh and its surrounding, homogeneously Azeri areas.

---

[1] Armenian National Committee of America press release, March 31, 1994, as quoted in Human Rights Watch / Helsinki, *Azerbaijan: Seven Years of Conflict in Nagorno-Karabakh,* New York : Human rights Watch, 1994.

As far as Azerbaijan's blockade against Armenia is concerned, independent observers have concluded that it is not a breach of international law. As a matter of fact, Azerbaijan has the right to protect itself against a country with which it considers itself in war. Whether Armenia accepts this claim is irrelevant. Thus the U.S. argument is invalid, based upon a misconstruction of the conflict.[1] A highly esteemed independent observer, Human Rights Watch / Helsinki states that it:

> *... does not consider either blockade to be a violation of the prohibition on using starvation of the civilian population as means of warfare or combat. In neither case is the requisite intention to starve civilians as a method of warfare evident.*[2]

The Russian Federation, on the other hand, pursues its own interests in the Caucasus — a part of what it terms the 'Near Abroad'. As noted above, there have been lingering allegations that Moscow in fact was active in speeding up, if not creating, the conflict in the first place. Russia's interest lies in two main factors.

First, Russia wants to reestablish control over the borders of the CIS (the Commonwealth of Independent States) with Turkey and Iran, and thus wants to have troops posted in Azerbaijan, as it does in Armenia and Georgia. Georgia was brought back into the fold mainly by quite overt Russian support for the Abkhazian separatists but also by Russia's stirrings in South Ossetia;[3] in a similar way, Russia plays the card of stepping up its military support for Armenia to force Azerbaijan to make concessions and return to Moscow's economic and security sphere of influence. Thus Russia is pursuing a classic policy of *divide et impera* - divide and rule.

Secondly Russia tries to gain control over Azerbaijan's oil riches. This was made very clear by Russia's vehement rejection of the Azerbaijani Caspian oil consortium, (the so-called 'Deal of the Century') signed in Baku in 1994. Andrej Kozyrev personally declared that Moscow does not recognize Azerbaijan's right to exploitation of the Caspian shelf oil fields until a conclusive resolution of the debate about the status of the shelf is reached.[4]

With respect to the Nagorno Karabakh conflict, Russia prefers a Russian-only mediation to the Minsk process of the Organization for Security and Cooperation in Europe. Armenia favors this solution, whereas Azerbaijan refuses to accept a peace-keeping mission including only Russian forces, fearing that the

---

[1] For further information and a complete and impartial assessment of the conflict, see Human Rights Watch/ Helsinki, *Azerbaijan: Seven Years of Conflict in Nagorno-Karabakh.*

[2] *ibid., p.* 77

[3] For Abkhazia, see John Colarusso, "Abkhazia", in *Central Asian Survey,* nr. 1, 1995; for South Ossetia, see Birch, Julian, "Ossetia : A Caucasian Bosnia in Microcosm", in *Central Asian Survey,* nr. 1, 1995. For a general overview of Russia's divide and rule policy in the Caucasus, see Svante E. Cornell, *Small Nations and Great Powers—A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus,* to be published in 1999.

[4] See the magazine *Neft Rossii* (oil of Russia), 1(4), 1995 ; and Salih Aliev, *Oil and Independence,* paper presented at the international conference on the Caucasus and Central Asia, Bilkent university, Ankara, May 1995.

international control of the peacekeepers would be made impossible.

The policies of the two main regional actors south of the Caucasus, Turkey and Iran, towards the Nagorno Karabakh conflict have also been to the disappointment of Baku. The Azeris being of Oghuz Turkic origin but of Twelver Shi'i Islamic confession, they possess strong ethnic and linguistic ties with the Turks, and are the only people of the former Soviet Union to share the same religion with the Iranians; Thus initially, Azerbaijan hoped to be able to exert support from at least one of these powers. The two states were perceived by many observers as pursuing a struggle for influence in the Muslim republics of the Caucasus and Central Asia. *A priori,* this may have led to a belief in Baku that Turkey and Iran would both take this opportunity to show their solidarity with their Turkic/Muslim kin.

Unfortunately for the Azerbaijanis, nothing of this kind happened. While both Iran and Turkey announced their willingness to mediate in the conflict, neither was ready to officially support Baku unconditionally.

This development was due to different causes in the two countries. In Iran, it seems that the regime's fear of irredentism among Iran's numerous Azeri minority incited Tehran to prefer a weakened Azerbaijani republic on its Northern flank, rather than an affluent, oil-rich state. In fact, the Azeri minority in Iran (estimated to consist of between 8 and 15 million people (10-20% of Iran's population, in any case more numerous than the entire population of the republic of Azerbaijan) could have been seen as a factor which would have led Tehran to *support* Baku rather than to work against it, in order to keep its Azeri minority calm. However, the rulers in Tehran did not reason along these lines. Rather, they believed that it would be safe in the short term to pursue an indifferent, or even hostile, policy towards Azerbaijan, as they saw their own Azeris as well-integrated into Iranian society and having a weak Azeri identity. Hence what they feared was not an immediate upheaval but long-term complications which would arise if the Azerbaijani republic would emerge as a rich oil-producing state while Iran's economic condition would continue to decline.[1]

In fact, the Iranian leader Ali Akbar Hashemi Rafsanjani recognized this problem. As Hiro states,

> *Rafsanjani realized that in the long run, Azeri nationalism would prove as problematic for the Islamic regime in Tehran as it was proving then for the Communist administration in Moscow ... The emergence of a strong, independent Azerbaijani republic— whether Islamic or not—would fan the flames of Azeri Nationalism within Iran.*[2]

---

[1] Few works have been written on Iran's policy; nevertheless, see Ahmed Hashim, *The Crisis of the Iranian State,* Adelphi paper no. 296, p. 41-43.

[2] See Dilip Hiro, *Between Marx and Muhammad—The Changing Face of Central Asia,* London: Harper-Collins, 1994, p. 293.

This fear was probably worsened by the very tactless announcements of the short-lived, very secular and anti-Iranian APF government in 1992-1993. President Eë÷ibey on certain occasions stated that they Iranian state was doomed and that within a five-year period Azerbaijan would be united.[1]

In the end, the result was a paradoxical situation where the Islamic fundamentalist regime in Iran ended up supporting Christian Armenia against Shi'i Muslim Azerbaijan. Furthermore, Azerbaijan's attempts to a rapprochement with the United States led to the exclusion of Iran from the oil consortium, which the United States had set as a condition for the fulfillment of the consortium. This move only served to worsen Baku's already strained relations with Tehran. Within Iran, the calculations of the regime proved right; there was no strong irredentist Azeri movement. In 1995-96, rumours emerged about unrest among the Azeris; however these were reportedly easily squelched by intervention of Iranian security forces. In the case of Turkey, the attitude of the government has consistently been more pro-Azerbaijani, at least in rhetoric. The late president Ozal, particularly, in 1992 (after the February massacre on Azeri civilians in Khojaly) talked about 'giving the Armenians a lesson'.[2] Foreign minister Cetin travelled extensively around Europe and to the United States to try to gain support for a peace-keeping operation, without success.[3] Furthermore, the Turkish opposition, including the main opposition Motherland Party and, quite naturally, the Nationalist Movement Party of Alparslan Törkes, have criticized the government harshly for allowing 'Armenian genocide on Azeris' and of leaving Azerbaijan alone.[4] The constraints on Turkey seem to have come from two factors: First of all, the strong Turkish Alliance with the United States, and second, the legacy of the Armenian genocide of 1915 (although Turkey still refuses to acknowledge the existence of a genocide). This last factor has been aptly used by Armenians, both in the republic's government and in the Diaspora, so that in the end any Turkish action against Armenia would result in an outcry against a renewed genocide on Armenians.

The Atlantic connection also proved instrumental in reducing Turkey's freedom of action in the Nagorno Karabakh conflict. Turkey being dependent on U.S. aid, especially in the military sphere, and already under hard pressure for its Human Rights record, was forced not to distance itself too much from the European and American policies. Prime Minister Suleyman Demirel nevertheless tried to appeal to President Bush to intervene and mediate in the conflict, ordered the inspection of aircraft en route to Armenia over Turkish airspace to search for weapons,[5] and even threatened to mobilize the Turkish army on the Armenian border.

---

[1] See Dilip Hiro, "The Azerbaijan Question", in *The Nation,* 14 September 1992.

[2] See Foreign Broadcast Information Service, Western Europe series (Hereafter FBIS-WE), 5 March 1992, p. 43, quoting news agency Anatolia.

[3] FBIS-WE, 16 March p. 2, quoting Ankara TRT television network.

[4] FBIS-WE, 13 March 1992, p. 14, quoting Turkiye Radyolari 14

[5] FBIS-WE, 3 March 1992 p. 39, quoting Ankara TRT television network.

Nevertheless, the Turkish actions amounted to nothing more than declamations, and did not have any significant impact on the course of events.

In general, Turkey has been very careful not to endanger its relations with Russia, where Turkey has important commercial interests. Thus besides the euphoric pan-Turkic rhetoric of 1992-93, Turkey soon realized that it could not simultaneously safeguard its interest in Russia and assert its influence in the post-Soviet area. Thus Turkey's 'leading role' in the Muslim republics of the Caucasus and Central Asia has amounted to virtually nothing in the political sphere, whereas important economic, cultural, educational and scientific agreements have been reached with these republics, which doubtlessly will have an important impact on Turkey's role in the area in the long term. However, the fact remains that Azerbaijan did not get the support it expected from Turkey. Azerbaijani dissatisfaction was especially strong when Turkey, after American pressure, lifted the total embargo on Armenia that it held together with Azerbaijan, which prevented even humanitarian assistance to Armenia to pass through Turkey. The Azeri reaction was commonly voiced in terms such as 'They claim to be our brothers but give bread to our enemies'. In the final analysis, Turkey did not do much in concrete terms to support Azerbaijan. However, Turkey retained its friendly attitude, as a contrast to Iran, and lobbied internationally for the Azeri cause—an act in which Turkey was largely alone in the world community.

As far as the United Nations is concerned, it is clear that the attitude of the two main world powers can not be other than mirrored in the actions - or rather inaction of the organization.

The United Nations has not been a direct mediator in the conflict, as it delegated this mission to the OSCE. In spite of this delegation, the United Nations Security Council and General Assembly have passed several resolutions on the issue.[1] These resolutions have stayed at demanding the cessation of all hostilities and affirming the inviolability of internationally recognized borders and the territorial integrity of 'the Republic of Azerbaijan and all states in the region'. It has stayed short of denouncing any particular aggressor. The resolutions all condemn the taking of Azerbaijani lands, but fail to state whom they condemn. Concerning Armenia, it is clear that it is not seen as an aggressor:

Noting with alarm the escalation in armed hostilities ... Reaffirming the territorial integrity of the Azerbaijani Republic and all other states in the region ... and the inadmissibility of use of force for the acquisition of territory ... Expressing grave concern at the latest displacement of a large number of civilians ... the General Assembly condemns the recent violations of the cease-fire ... and particularly condemns the occupation of the Zangilan district and the city of Goradiz, attacks on civilians and bombardments of the territory of the Azerbaijani Republic ; ... calls upon the government of Armenia to use its influence to achieve

---

[1] See U.N. General Assembly Resolution on "Emergency International Assistance to Refugees and Displaced Persons in Azerbaijan", November 19,1993.

compliance by the Armenians of the Karabakh region of the Azerbaijani Republic of the resolutions 822, 853 and 874.[1]

This passage makes it clear that Armenia is seen as equivalent to a neutral state in the region, despite the fact that legally, Armenia considers the NKAO as an integral part of its territory following the December 1, 1989 resolution of the Supreme Soviet of the Armenian SSR, and despite its well-known and overt support, both political and military, for the Karabakh Armenians.

To sum up, Azerbaijan has received actual support from no state in the region. The only country to verbally defend and support the Azeris was Turkey, as due to a variety of internal and external reasons of the other involved states, these tended to either support the Armenians or to remain silent on the issue.

The Legal Aspect of the Conflict

As far as this decision of December 1st, 1989 to incorporate Nagorno Karabakh into Armenia is concerned, the present Armenian position is that it is not liable for decisions taken in the Soviet times. Vahan Papazyan, then Armenian foreign minister, speaking at a conference in Stockholm and as a direct answer to a question, dismissed it by repeatedly claiming that "It is not an important issue for the resolution of the conflict" and that it is a decision made obsolete since it was taken by the Armenian SSR, and not the Republic of Armenia.[2]

By this argument, a basic principle of International Law is being ignored : That whenever a state succeeds another, it is liable for the decisions taken by the former state *unless* it declares the invalidity of these decisions at the transition of power. Since Armenia has made no such declaration, it can not claim the invalidity of this decision. Quite to the contrary, the deputies from Karabakh are still members of the Armenian parliament. An even more blatant fact is that Serzhik Sarkissian, formerly defense minister of Nagorno Karabakh, was appointed defense minister of the *Republic of Armenia* in August 1993.

Nevertheless, there seems to be a change in Armenian rhetoric on the status of Nagorno Karabakh. Rather than to openly seek a union of the two entities, Armenia now tries to distance itself from the Karabakh Armenians, which, even in Yerevan's eyes, have gotten out of hand and have turned into a liability to the regime, which is difficult to control and which has dragged Armenia into a serious economic condition and which goes against any move from Yerevan's side to seek compromise with the Azeris to reach a solution to the conflict. This is the reason why Yerevan claims that Nagorno Karabakh is a separate entity, despite the fact that the two entities are for every practical purpose functioning as one state. Recent reports show that Armenia is

---

[1] U.N. Security Council, Resolution 884 of November 11th, 1993.

[2] Conference held by Papazyan at the Foreign Policy institute in Stockholm, in February 1996. The question was asked by the author, following Papazyan's claim that Armenia considers Nagorno Karabakh a separate territorial entity.

intensively trying to establish a *Fait Accompli* by integrating Karabakh into Armenia,[1] so that Nagorno Karabakh can practically never become a part of Azerbaijan again.

The Armenian-Azeri conflict can be analyzed from three distinct legal frameworks. First of all, the constitution of the former Union of Soviet Socialist Republics. Second, from the treaty of the Commonwealth of Independent States ; and Third, based on International legal principles.

• When the Supreme Soviet of the NKAO demanded to be joined to Armenia on February 20, 1988, the demand was rejected by the Supreme Soviet of Azerbaijan on the basis of Article 78 of the USSR constitution of 1977. Whereas the demand from Nagorno Karabakh was based on Article 70, which affirms the rights of peoples to self-determination (the distinctions between peoples and minorities will be treated below), Art. 78 states that territory may be altered only by mutual agreement of the concerned republics and subject to ratification by the USSR. On July 18th, 1988, the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR - that is the highest existing instance in the Union -confirmed the status of Nagorno Karabakh as an autonomous region within Azerbaijan.

This led to the resolution of the Armenian Supreme Soviet cited above, where a decision is taken to incorporate Nagorno Karabakh as an integral part of the Republic of Armenia. This resolution violates the territorial integrity of Azerbaijan, and what is more, it makes the territorial claim official.

According to the Soviet constitution, Union Republics had the theoretical right to secede from the USSR. Autonomous republics had constitutions, which autonomous regions (Oblasty) did not. Neither had the right to secession. Thus, the claims and decisions of the Nagorno Karabakh Autonomous Oblast had no legal basis.

However, the decision of Armenia to unite with Nagorno Karabakh binds it as a legal party to the conflict. Although Armenia, faced with U.N. resolutions, claims that Nagorno Karabakh is a separate entity over which it has no jurisdiction or control other than 'friendly advice', the decision of December 1, 1989 has never been abrogated or otherwise suspended and deputies from Nagorno Karabakh are still members of the Armenian parliament. Consequently, the Republic of Armenia can not argue that it is not responsible for the actions of what it, legally speaking, considers the citizens of its Republic in Karabakh.

• As far as the treaty of the Commonwealth of Independent States (CIS) is concerned, Azerbaijan and Armenia are (presently, although Azerbaijan entered only after Russian pressures) both members of the CIS. One of the major principles of the treaty of the CIS is the inviolability of the borders of the constituent states. Nevertheless, the Armenian population in Nagorno Karabakh held a referendum, declared independence, and applied to the Commonwealth for membership as an 'independent state'. As this act is against the principles of the treaty of the CIS, no member state recognized the entity - not even Armenia.

[1] See *International Herald Tribune,* 20 September 1996, "Enclave Builds a Lifeline Out of Azerbaijan".

• From the point of view of International law, our first concern is with the distinction between refugees and internally displaced persons. This difference is important, since in the case of a refugee crisis the international community is more or less bound to intervene with humanitarian aid. However if one talks about internally displaced persons, then the whole issue can be referred to as the internal matter of a state, thus allowing other states and international organizations to exempt themselves from the 'duty' of providing humanitarian aid. From a moral point of view the distinction is preposterous - treating human beings who have been uprooted from their homes differently according to their crossing or not of international borders - and seems more motivated by an intention to limit the scope of the term refugee than any logical, humanitarian concerns.

However, the Azerbaijanis leaving Armenia in 1988 and 1989 have been termed refugees. This does not necessarily make sense if one is to apply the 'logic' of the definition. In 1988, Armenia and Azerbaijan belonged to the same state—the USSR. The fact that they were different republics is irrelevant since the border between the republics was not an internationally recognized border between sovereign states. Logically, these people were internally displaced persons, in any case until the independence of both republics in 1991. Thus they were turned into refugees long after they left Armenia; however one may wonder if it is logical to change the denomination of a person according to events occurring after the exodus?

And, if Nagorno Karabakh was to be accepted as a territory apart from Azerbaijan, will the 630'000 internally displaced suddenly be termed as refugees? It is clear that in this conflict, the definition of refugee has been applied arbitrarily. The reasons for this are unclear. It may be due to simple incompetence of international and western authorities, but it may also be related to the interests of western governments in neglecting the conflict, legitimizing their indifferent attitude by referring to the conflict as internal.

The claim of the Armenians of Nagorno Karabakh is based upon 'the rights of people's to self-determination', as confirmed by Article One of the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR). However it is crucial here to recall the difference between peoples and minorities. Armenians in Azerbaijan can not be termed a 'people', given the fact that they have a motherland in Armenia. Thus they are in legal terms a national minority. As such, they enjoy the rights given to them by article 27 of the same covenant, stating that "...minorities ... shall not be denied the right ... to enjoy their common culture, to profess their own religion, or to use their common language." As far as self-determination is concerned, the Armenians of the NKAO have the right to internal self-determination which enables their free participation in the political life of Azerbaijan, pursue their economic, social and cultural development. Self-determination does not necessarily mean secession. As confirmed by the U.N. Security Council,

Nothing in the foregoing paragraphs concerning the principle of equal rights and self-determination of peoples shall be construed as authorizing or encouraging any action, which would dismember or impair ... the territorial integrity of sovereign and independent states.[1]

The strictly legal arguments against secession have been summarized as follows:

- The right of self-determination can only be exercised on the basis of the maxim Pacta Sund Servanda;

- International Law is the law of states; states are the subjects of international law and peoples, minorities or majorities, are the objects of that law;

- A state cannot oust one of its provinces, neither can a province secede.

The Azerbaijani-Armenian conflict illustrates the inherent contradiction between two important principles of international law. This is the question of peoples' self-determination versus a state's territorial integrity. This issue is heavily debated, but it is important to note that nothing in the assertion of peoples' right to self-determination allows for the use of force to alter internationally recognized borders or to apply ethnic cleansing. Thus the Karabakh Armenians' struggle for self-determination or unification with Armenia must be conducted in a democratic form. The struggle for self-determination, in itself, clearly reflects the desire of the Armenian population of Karabakh. This is not illegitimate, nor is it contrary to International Law. What *is* illegitimate and illegal is the practices of scorched earth and brutal attacks on civilian population, notably in areas that had a homogeneous Azerbaijani population, in the intention to militarily acquire as much territory as possible.

The violations of International Law by the Republic Armenia have been remarked in one international forum: The Charter of Paris for a new Europe completed in 1990. In this charter it was recognized that "Armenia violates the territorial integrity of Azerbaijan by sending armed forces into Nagorno Karabakh. Such use of force is illegal unless authorized by the U.N. Security Council."[2] Although Armenia denies the presence of its troops in Karabakh, it has been well documented. For example, the conclusion of Human Rights Watch / Helsinki can be taken as an example of the observations of impartial observers:

As a matter of law, Armenian troop involvement in Azerbaijan makes Armenia a party to the conflict and makes the war an international armed conflict, as between the government of Armenia and Azerbaijan.[3]

Thus, it becomes clear that the conflict between Armenia and Azerbaijan is nothing else than Undeclared War.

Conclusions

---

[1] U.N. General Assembly, resolution 2625 adopted on October 24,1970. 20

[2] Conference on Security and Cooperation in Europe, Charter of Paris for a New Europe: Paris, 1990.

[3] See Human Rights Watch / Helsinki, *Azerbaijan: Seven Years of Conflict in Nagorno-Karabakh.*

Although our brief analysis of the conflict is not extensive enough to show the whole scope of the situation, a few conclusions are evident.

The definition of the conflict as an internal conflict by the major powers and by International Organizations is clearly uncertified. A closer examination of the history of the conflict, and the legally binding decisions taken, clearly demonstrates that the Republic of Armenia repeatedly has violated the territorial integrity of Azerbaijan and has been waging a war, though undeclared, of aggression against Azerbaijan.

This aggression has remained unnoted by the major International institutions charged with upholding International Law; all important institutions and major governments have failed to observe the true nature of the conflict.

The aggression has led to a massive flow of refugees, which has caused great damage to the economic, political and social structure of Azerbaijan. Mass human rights violations have remained unpunished; the policies of ethnic cleansing and use of brute force for the acquisition of territory have once again been implicitly recognized by the International community.

The failure of the International community to correctly evaluate the nature of the conflict is so flagrant that it can not easily be explained as simple incompetence or even irresponsibility.

It does indeed seem that the definition of the conflict as internal rather was intentional; it served the interests of certain important forces.

The Russian Federation. Ever since the break-up of the Soviet Union, the intentions of Russia in what it has termed its 'near abroad' have become clearer and clearer. Russia intends to reestablish its sphere of influence within the borders of the former Soviet Union. With respect to Azerbaijan, this policy was unveiled when the nationalist Government of Abülfez Elçibey refused to enter the CIS in 1992. This resulted in an ill-concealed support by Russian troops to Armenian forces in their war against Azerbaijan. The government was forced to resign and Azerbaijan reentered the CIS four months late. Russia is still pressing for the right to post troops on the Azeri/Iranian border, claiming that Azerbaijan is unable to control the 'common CIS - border with Iran'.

Thus the Russian policy towards the Caucasus has been coherently determined by a policy of *divide et impera.* This policy has been successful in bringing back Georgia and Armenia under Russian de facto control, as well as to bring Azerbaijan down to its knees.

As for the *United States of America,* its policy towards the conflict has been characterized by two main factors: First of all, the recognition of the Transcaucasus as being the 'backyard' of Russia. Russian officials have openly stated that since Russia does not mix into the activities of the U.S. in Central America, the U.S. should not interfere in Russia's policy in the Caucasus. Accepting this argument, the Bush and Clinton

administrations have put priority to their 'partnership 'with Russia rather than to pursue an active policy in the Caucasus.

As far as the U.S. has had a policy in the region, it has been effectively influenced by Armenian pressure groups in the U.S. Congress. The enactment of the Freedom's Support Act's section 907a is only the most blatant example of this.

As a result, three of the permanent members of the U.N. Security Council are more or less biased towards Armenia in the conflict (including France, where a substantial Armenian minority exists, which has always been politically active.) This is the only possible explanation to the formulation of the relevant Security Council resolutions and their implications - or rather absence of implications- for the conflict.

Still, it is astonishing to what an extent the attitude of the major powers is able to influence the actions of the international community even in the Humanitarian field - not to speak of the general perceptions reigning about the conflict. The quasi-absence of foreign aid to Azerbaijan is inexplicable by logical grounds; It is an area which is close to Europe, which should be a factor to increase its noticeability; it is easily accessible by the territories of either Turkey (through Nakhichevan) or Russia. The only explanation is that the will to provide relief to Azerbaijani refugees was absent.

As of today, there seems to be no change in the position of the international community on the conflict in Nagorno Karabakh. Generally speaking, the lack of interest of the world community for the Caucasus in general was further clarified with the bloody Russian invasion of Chechnya in the first months of 1995. The human rights violations committed there are not the subject for our discussion; however the mute response of the western world to that event as well only confirms the negligent attitude of the "World Community".

The only conclusion that can be drawn from our analysis is that it is a sad truth that legal principles, especially in the International arena, are pursued by considerations of power and necessity rather than principles of equality and justice.

Armenia is trying to dictate US foreign policy for selfish and paranoid reasons

By SAMUEL A. WEEMS

Georgian Times

Aug 12 2002

Editor's note: Samuel A.Weems is an American of Scottish origin. He was a Baptist through all his lifetime and now works for the Christian Church. Previously, Mr. Weems has been an Attorney of Arkansas State. He is a famous lawyer and has been actively participating in legal reforms in his State. After his

retirement, Mr. Weems has conducted many scientific researches in US, RUSSIA, UK and many other historical archives. He is now an independent researcher on Armenian issues.

Material is exclusive and published upon the request of the author. The editorial board found it necessary to publicize it. However the article does not express the position of our paper.

***

The word paranoid defines someone's action as "characterized by extreme suspiciousness, grandiose delusions, or delusions of persecution." The Armenians have all these traits and more! In addition to being paranoid they are also very selfish and they are only concerned with their own welfare and/or interests and have little or no concern for the welfare of others. This character flaw is present in their self-centered attitude illustrated below.

One can be sure, beyond any doubt, that at every instance when the government of the Republic of Turkey proposes anything positive, the Armenians will have a knee-jerk movement to oppose it here in the United States! This is an unfathomable pe culiarity even Sigmund Freud could not explain nor could he have had any prognosis for what's ailing the Armenians. Had he been alive today and busy practicing his universally accepted psychoanalysis, even he, the famous Sigmund Freud could not have been able to help them with a remedy.

Consider the latest Armenian actions: At a time when the United States is spearheading the seriousness of a' War on Terrorism', the Armenians scuttle the efforts of the government of the United States of America in this serious fight. The Armenian lobby does everything in its power to overturn the actions of America to the point of almost aiding and abetting the Al Qaeda terrorists. They continue this selfish policy of theirs to the detriment of this country even though they are here, with their hands stretched out begging for billions of our tax dollars in free handouts.

The Administration of President Bush is giving serious thoughts regarding having a regime change in Iraq. There is even talk of a preemptive invasion of that country which has been supporting not only known terrorist organizations but also for its manufacturing and storing of weapons of mass destruction. The Armenians know about such things as they are selling knowledge and materials to Iran to help them manufacture weapons of mass destruction that violates US laws.

It is public knowledge that the government of Turkey was a key supporter of the USA and the 26-nation coalition during the 1991 Gulf War. At that time such support by the Turkish nation cost the Turkish economy more than $50 billion dollars and helped to create the present economic crisis in the country. Iraq was the Turks' number one trading partner. Now the government of the United States is talking anew with the Turks about their support of America.

As expected, with a clockwork precision, the Armenians react to this news in a negative way. Here's how they've been doing this dastardly act:

A few days ago Paul Wolfowitz, Deputy Secretary of Defense, held talks with Turkish leaders in Ankara, Turkey about the possible future U.S. action in Iraq. While Mr. Wolfowitz conducted three-day-long consultations with the Turks in the Turkish capital he made the following friendly overture to the Turks:

"I think a real test of whether a country is a democracy, is how it treats its minorities. And actually it's one of the things that impresses me about Turkish history-the way Turkey treats its own minorities."

The Armenian National Committee of America (ANCA) has called upon Deputy Defense Secretary Paul Wolfowitz to retract what the Armenians call a "controversial statement" he made there, praising Turkey's "historic treatment of minorities."

Aram Hamparian, the executive director of the multi million dollar Armenian lobby (8 million dollars from Armenia's government last year), whose primary job and hidden purpose is to deceive and fleece Americans out of billions of their tax revenues and church dollars. He wrote a letter to object to Mr. Wolfowitz statement to the Turks. In a truly uncalled-for paranoid statement, Mr. Hamparian commented in a typical delusional fashion. He stated his "grave disappointment" about what Mr.Wolfowitz had declared earlier in Ankara. Hamparian accused this American government official of not mentioning the alleged Armenian genocide in his statement, an accusation which has been used ad nauseam for many thousands of times, without a single reference to its originator, a high priest in the Armenian Mother Church in 1915. Mr. Hamparian claims that the official Bush envoy, Mr. Wolfowitz's comment about Turkey, "entirely ignores not only the Armenian Genocide of the World War I era, but also all the other genocidal massacres and deportations of Greeks, of Assyrians, the invasion and occupation of Cyprus, the ongoing campaign against Turkey's Kurdish population, and their unfair and burdensome restrictions on the remaining Armenian, Greek, and other Christian communities."

Mr. Hamparian of ANCA also went on to add "Our government's relationship with Turkey should not be based upon a version of history falsified for the sake of political expediency by Turkey's undemocratic and human right-abusing government." He added: "We (USA) must have the wisdom and courage to speak the truth and to always promote American values as we dvance our national interests around the world."

The Armenians represented by Mr. Aram Hamparian have established a slue of web sites to encourage other Armenians to flood the United States Defense Department with their selfish and paranoid complaints. No true American can believe what the Armenians claim. Here are some samplings of their determination in concealing the real truth:

1. The Armenian official from ANCA claims that Turkey has an "undemocratic and human right-abusing government." This person who may have been in his ancient homeland of Armenia many times, and must have surely been exposed there to mass terrorism, now thinks that everyone else is also guilty of the same kinds of violations that they, the Armenians, are known to be guilty of in Armenia. If Mr. Hamparian wants to

learn about the real truth, all he has to do is to read the most recent report of the US Department of State on Armenia.

This is an official U.S. document, which makes the determination that Armenian authorities are guilty of mass human rights violations. For example the Armenians deprive Armenian women of their basic human rights. They are not allowed to possess any rights of protection against their male dominated society. The Armenian women are afraid of their husbands or boy friends. There are no domestic abuse rights for women in Armenia. Armenia has no respect for its young women. It frequently permits them to be sold into a foreign sex trade industry. There are no laws to protect the Armenian women from "white slavery". Other examples of a profuse amount of crime, unbelievable unemployment, crooked and fixed elections, corrupt courts are enumerated in the official US report. The irony is that such things are not being permitted to go on today in Armenia's neighboring country, Turkey. I may say to Mr. Hamparian: "Clean up your own filthy house before you start throwing stones at your neighbor." You may attempt to attack Turkey only after you clean the mess of human rights abuses in your 200 year-old ancient "terrorist" state. Until that time-you should refrain from making unjust and unfounded ugly accusations about the truly tolerant and secular Muslim democracy of Turkey. Armenia could learn from the Turks!

History proves over and over again just how tolerant and magnanimous the Turks have been to the minorities throughout the past and at the present time. Turks think that Turkey belongs to its minorities as well as to the Muslims. There is neither hostility nor animosity among them and the Muslim Turks in their country where over 60.000 Turkish citizens of Armenian origin have been thriving with full privileges of total social, religious, and political freedoms. The cleverly sly and devious accusations of the ANCA representative belie the truth. He wants everyone to believe his own faked and selfish Armenian creative version of truth. Why for example have the Armenians driven out its entire Muslim population? Armenia today is a 95% ethnic/racial pure state. Armenian doesn't want any minorities and it has the nerve to question Turkey? This is just plain "nuts!"

2. The same Mr. Hamparian makes another wild assertion when he says: "We (USA) must always promote American values and courage to speak truth and to always promote American values as we advance our national interests around the world."

This statement of his is replete with absolutely ridiculous nonsense. First of all, Mr. Hamparian does not have any right to lecture Americans about "wisdom and courage to speak truth." Let's ask Mr. Hamparian about the recent sanctions the US State Department placed on Armenian business firms for the unethical sale of technical know-how and materials to Iran in helping Armenia's fellow terrorist state, for the purpose of building weapons of mass destruction. This is a clear violation of American law! Why is Mr. Hamparian not telling the truth? What sort of American values is he talking about? What is it that he wants to hide from us, the real American citizens?

3. Armenia is on record for having borrowed $50 million dollars from the United States in the past but it refuses to repay even a red cent of that loan. Nevertheless, recently, the same Armenians have borrowed $100 million from the Russians and they are repaying hastily that particular loan. Since Mr. Hamparian speaks of telling the truth, then isn't it time for him to do the same and explain this double standard once and for all? He should also ask his employer, the Armenian government, to pay all its debts to the USA. This is a matter of national honor!

To repay a just debt is a most decent thing to do. Armenia of today is doing the opposite and it is trying to fleece and deceive Americans out of their hard-earned paid tax revenue dollars while telling us how to run our governments national defense department.

It is also past time for Mr. Hamparian to explain to the American people-- who have given his tiny state some $1.5 billion dollars in aid over the past ten years -just why does Armenia need two Russian army bases? Why does Armenia need two Russian airbases? Why does Armenia need countless numbers of Russian surface to air missile batteries? Why does Armenia need so many Russian soldiers and air force personnel to be stationed in their tiny state? Why did Armenia take more than $1 billion dollars in military hardware from the Russians in 1992? I'll tell him why! It was done so in order to invade its peaceful neighbor Azerbaijan. What manner of "values" are these that this Armenian speaks about-they aren't American values! They certainly are not part and parcel of the American "wisdom" either!

4. Mr. Hamparian whines that Turkey invaded Cyprus. First of all, it was not an invasion. It was an intervention on behalf of the thousands of Turkish Cypriots who were being butchered by the Greek 'ethnic cleansing'. Under the same circumstances America would have done exactly the same thing! Everyone knows how terribly the Turkish people of Cyprus suffered from the bloodshed of the terrorist Greek organization EOKA. His comment is a typically paranoid, self-serving statement. It is devoid of the truth. What this Armenian says has no relationship with truth or honesty.

5. Mr. Hamparian complains about Turkey's "ongoing campaign against its Kurdish population." This lie stems from the 'pits of hell!' This American writer spent time in a small fishing village in southern Turkey just last year. The Kurdish population of that village (some 400 of them) staged a very public and open festivity connected to the circumcision ceremony of a young boy of Kurdish heritage. The celebrations lasted a whole week. Neither in that village nor in any other part of Turkey did I see or hear of any "ongoing campaign against Kurds". Perhaps Mr. Hamparian was referring to the Turks' "on-going campaign" against the despicable PKK terrorists in the southeastern mountains of Turkey where the Kurdishinsurgents supported by the Armenian government were finally irradiated. Our U.S. government would have waged a similar campaign against such terrorists if they were operating here in the United States of America. Therefore, the statement made by Mr.Hamparian is simply outrageous and it is totally unfounded.

Mr. Hamparian makes up and tells a big tall tale when he claims the Turks have "unfair and burdensome restrictions on the remaining Armenian, Greek, and other Christian communities." There he goes again-playing the race/religion card of Christian vs. Muslim factions. This has been the game played by this tiny state ever since 1918 and even earlier. This statement was started as a lie when one of Armenian high priests first told it in 1915 and it is still a great lie today!

I, as a Christian American writer, spent two months in Turkey last August and September producing a Christian video documentary. I did not see nor hear of any such "restrictions" on any Christian in Turkey, where I visited many churches including several of Mr. Hamparian's Armenian churches. It is Armenia that has the restrictions on all other religions, be they Christian, Muslim or any other kind! The Armenians have driven out all minorities from their tiny landlocked place they call an "ancient homeland". In reality the Russian Czars gave that piece of land to them less than 200 years ago. No church is allowed to operate in Armenia except the one and the only state-approved one that is owned by the Armenian Mother Church. There is not a single mosque permitted to operate in Armenia. I personally visited several Armenian churches in Turkey. They are regularly open and operating freely daily. There are also rotestant, Catholic, Greek Orthodox churches and Jewish synagogues in Turkey. None of these churches or synagogues are permitted to operate in Armenia. Just who is this Armenian to claim American truth and American values when he promotes such evil in his own tiny homeland?

The Armenians have less than 5% minority population today in their tiny state. They learned well about how to go about racial cleansing from their Nazi partners in World War II. I ask of the following question, Mr. Hamparian: " If Turkey has so 'many burdensome and unfair restrictions on its minorities' then why in the world are there more open and operating Armenian churches in Turkey than there are in your Armenia? Until such a time when Hamparian can explain this one simple fact, I suggest that he stop meddling in American foreign policy! Armenians have proven to me and to the rest of humanity that they have never been loyal American citizens and this attack on the US Defense Department proves this point very succinctly. Such Armenian conduct isn't allowed withinn the United States and Mr. Hamparrrian knows it. Why would he make up such a false tall tale? Is he selfish-yes he is! Is he paranoid-yes he is! Should any real American believe him-no they shouldn't!

6. Mr. Hamparian claims that the United States Defense Department "ignores" the alleged Armenian Genocide, which has allegedly taken place during World War I. The US Department of Defense is quite right to ignore the Armenians because there was never a genocide during World War I and Mr. Hamparian knows it, but he still continues to prevaricate the truth. Turkey has been a friend, a staunch ally and a partner of America since World War II. Armenia, on the other hand, has been an enemy of America since that time. The truth is that the Armenians have been first 'good Commies' then 'good Nazis' and then once more 'good Communists' one more time. The notion of allegiance has always been a game and a 'joke' for them.

The Turks have voluntarily sent their young men into harm's way with Americans time and time again. The Armenians have never sent a single one of their young men to fight along side of Americans because they are always too busy stealing other people's lands. Until the Armenians stop being the enemy of America and start sending their troops to fight and die with the Americans--Mr. Hamparian and all his friends had best keep their duplicitous complaints and sham accusations about Turkey to themselves. This American taxpayer is fed-up with the lying and fleecing of his country by a gaggle of selfish and paranoid Armenians.

7. In 1992 Christian Armenia made a sneak attack on Muslim neighbor Azerbaijan (with a billion dollars of Russian help). The Armenian commandos swooped down on the Azeri villages during a freezing winter night and put to knife over 5,000 men, women, and children while they slept in their beds. Subsequently, Armenia, backed by the Russians, stole more than 20% of Azerbaijani land and uprooted more than one million Azerbaijani citizens from their homes. This is none other than a 'grand larceny'. By doing so the Armenians perpetrated the 21st century's first land grab in association with their Russian political masters because it continues to this very day. Thus the Armenians stole their neighbor's lands. This is the naked truth. There is no denying it! Many in the USA are of the opinion that it is past time for the United States government to stop financing Armenia's dirty little ethnic/racial cleansing war. To continue to give our tax dollars to Armenia means we Americans approve of these terrorists actions by a gaggle of people who call themselves fellow Christians. Christ would never approve of the Armenian Christian conduct and neither should American Christians!

8. Mr. Aram Hamparian, as the highly paid lobbyist from ANCA, has the audacity to claim that Turkey committed genocide in 1915. This is not so! Turks did not do anything of the sorts. Besides Turkey did not become a republic until 1923. The whole thing is plain 'poppy cock'.

9. It is past time for American taxpayers to see Armenians for what they are -deadbeat-terrorists, who want something for nothing! It is none of the Armenians business to know 'whom America deals with.' Mr. Hamparian in particular and all the other Armenians in general should keep their evil thoughts to themselves. They may continue to be the mendicants and the panhandlers that they have always been and keep on begging billions of dollars from the American government a nd from American Christian communities as they have been doing since time immemorial. This is the only Armenian way they have ever known–they lie, fleece, deceive and try to tell another country how to conduct its foreign policy. Enough, is enough! If these mean-spirited little people don't like the way we Americans run our national defense they can go back to Armenia. Of course that will never happen because they will not give up their soft living standards to go back to such a cold, hard terrorist state!

It is past time for the tax paying American public to demand that their foreign aid to Armenia be cut off until such time as they begin to practice the real Christian faith as practiced here in the United States. The Armenian "Christian" bizarre way is not the way of the United States. Armenian "Christian" lies, fraud, deceit,

and terrorism, are among the reasons why the United States Congress should resolve to protect this country from the ravages of the Armenian lobby. When the Armenians win an issue it is the United States who loses the fight for its innocent uninformed and basically good-hearted citizens. Every true United States taxpayer should begin a personal lobby campaign to cut off all Armenian funding until they act like the Christians they falsely claim to be.

ERMƏNİSTAN-AZƏRBAYCAN MÜNAQİŞƏSİ BEYNƏLXALQ TƏŞKİLATLARDA

Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi BMT Təhlükəsizlik Şurasının Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinə dair qətnamələrini ilk dəfə olaraq Azərbaycan dilinə qeyri-rəsmi tərcüməsini nəşr edir və oxucuların diqqətinə təqdim edir. Jurnalımızın növbəti nömrəsində ATƏT tərəfindən qəbul edilmiş qərarlar öz əksini tapacaq.

S/RES/822 (1993)

30 aprel 1993

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı **Təhlükəsizlik Şurası**

Qətnamə 822 (1993)

30 Aprel 1993-cü il

Təhlükəsizlik Şurası,

Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair Təhlükəsizlik Şurasının Sədri tərəfindən edilən 1993-cü il 29 yanvar[1] və 6 aprel[2] tarixli bəyanatlarına *əsaslanaraq,*

Baş Katibin 14 aprel 1993-cü il[3] tarixli məruzəsini *nəzərə alaraq,*

Ermənistan Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasında münasibətlərin pisləşməsi ilə əlaqədar ciddi narahatçılığını *ifadə edərək,*

Silahlı hərbi əməliyyatların genişlənməsini və, xüsusilə, yerli erməni qüvvələrinin Azərbaycan Respublikasının Kəlbəcər rayonuna sonuncu hücumunu həyəcanla *qeyd edərək,*

Belə vəziyyətin regionda sülh və təhlükəsizliyə təhlükə yaratması ilə əlaqədar *narahat olaraq,*

Böyük sayda mülki şəxslərin yerlərinin dəyişməsi və regionda, xüsusilə Kəlbəcər rayonunda, fövqəladə humanitar vəziyyətlə bağlı ciddi narahatçılığını *ifadə edərək,*

Regionda bütün dövlətlərin suverenliyi və ərazi bütövlüyünə hörmət edilməsini *bir daha təsdiq edərək,*

Həmçinin, beynəlxalq sərhədlərin pozulmazlığını və ərazi əldə etmək məqsədilə gücdən istifadənin yolverilməzliyini *bir daha təsdiq edərək,*

Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Müşavirəsi çərçivəsində həyata keçirilən sülh prosesini dəstəklədiyini *bəyan edərək,* və silahlı hərbi əməliyyatların genişlənməsinin bu proses üçün dağıdıcı nəticə verə biləcəyindən *dərindən narahat olaraq,*

1. Möhkəm atəşkəsin əldə edilməsi məqsədilə bütün hərbi əməliyyatların və düşmənçilik aktlarının dərhal dayandırılmasını, həmçinin bütün işğalçı qüvvələrin Kəlbəcər rayonundan və Azərbaycanın digər bu yaxınlarda işğal olunmuş rayonlarından dərhal çıxarılmasını *tələb edir;*
2. Münaqişənin Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Müşavirəsinin Minsk qrupunun sulh prosesi çərçivəsində həll edilməsi məqsədilə maraqlı tərəfləri danışıqları dərhal bərpa etməyə və problemin sülh yolu ilə həllini çətinləşdirən hər hansı hərəkətlərdən çəkinməyə *çağırır;*
3. Mülki əhalinin əzablarını yüngülləşdirmək üçün regionda, xüsusilə münaqişəyə məruz qalmış rayonlarda, humanitar yardımın göstərilməsi üzrə beynəlxalq fəaliyyətin maneəsiz həyata keçirilməsinə *çağırır,* bütün tərəflərin beynəlxalq humanitar hüququn prinsip və normalarına riayət etməyə borclu olduqlarını *yenidən təsdiq edir;*
4. Baş Katibdən Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Müşavirəsinin Fəaliyyətdə olan Sədri, həmçinin Müşavirənin Minsk qrupunun Sədri ilə məsləhətləşmədə regionda, xüsusilə Azərbaycanın Kəlbəcər rayonunda, vəziyyətin qiymətləndirilməsini aparmağı, və Şuraya növbəti məruzəni təqdim etməyi *xahiş edir;*

5. Məsələ ilə fəal şəkildə məşğul olmağı davam etdirməyi qərara alır.

3205 saylı iclasda yekdilliklə qəbul edilmişdir.

Mənbə: *Təhlükəsizlik Şurasının 1993-cü il rəsmi hesabatları, qətnamələri və qərarları.*

---

l. S/25199.

2. S/25539.

3. *Təhlükəsizlik Şurasının rəsmi hesabatları, qırx səkkizinci il, 1993-cü ilin aprel, may və iyun ayları üçün əlavə,* sənəd S/25600.

S/RES/853 (1993)

29 iyul 1993

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı **Təhlükəsizlik Şurası**

Qətnamə 853 (1993)

29 iyul 1993-cü il

Təhlükəsizlik Şurası,

30 aprel 1993-cü il tarixli 822 (1993) saylı qətnaməsini *təsdiq edərək,*

Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Müşavirəsinin (ATƏM) Minsk qrupunun Sədrinin 27 iyul 1993-cü il[1] tarixində dərc olunmuş məruzəsini *nəzərdən keçirərək,*

Ermənistan Respublikası və Azərbaycan Respublikası arasında münasibətlərin pisləşməsi və onlar arasındakı gərginliklə əlaqədar *ciddi narahatçılığını ifadə edərək,*

Maraqlı tərəflərin 822 (1993) saylı qətnamənin həyata keçirilməsi üzrə təxirəsalınmaz tədbirlər planını qəbul etməsini *alqışlayaraq,*

Hərbi əməliyyatların genişlənməsini və, xüsusilə Azərbaycan Respubliksının Ağdam rayonunun işğal edilməsini *həyəcanla qeyd edərək,*

Belə vəziyyətin regionda sülh və təhlükəsizliyə təhlükə yaratmasının davam etməsilə əlaqədar *narahat olaraq,*

Azərbaycan Respublikasında böyük sayda mülki şəxslərin yerlərinin dəyişməsi və regionda fövqəladə humanitar vəziyyətlə əlaqədar *yenidən ciddi narahatçılığını ifadə edərək,*

Azərbaycan Respublikasının və regionda bütün digər dövlətlərinin suverenliyi və ərazi bütövlüyünü *bir daha təsdiq edərək,*

Həmçinin, beynəlxalq sərhədlərin pozulmazlığını və ərazi əldə etmək məqsədilə gücdən istifadənin yolverilməzliyini *bir daha təsdiq edərək,*

1. Ağdam rayonunun və Azərbaycan Respublikasının digər bu yaxınlarda işğal olunmuş rayonlarının işğalını *pisləyir;*
2. Bundan başqa regionda bütün düşmənçilik hərəkətlərini, xüsusilə mülki şəxslərə hücumları və məskunlaşmış rayonların bombardman edilməsini *pisləyir;*
3. Bütün hərbi əməliyyatların dərhal dayandırılmasını, münaqişədə iştirak edən işğalçı qüvvələrin Ağdam rayonundan və Azərbaycan Respublikasının digər bu yaxınlarda işğal edilmiş rayonlarından dərhal, tam və qeyd-şərtsız çıxarılmasını *tələb edir;*
4. Maraqlı tərəfləri atəşkəsə dair möhkəm razılaşmalar əldə etməyə və onlara riayət etməyə *çağırır;*
5. Yuxarıdakı 3 və 4-cü maddələr kontekstində regionda iqtisadi, nəqliyyat və enerji əlaqələrinin bərpa edilməsinə dair özünün əvvəlki çağırışlarını *yenidən təsdiq edir;*
6. 822 saylı (1993) qətnamənin həyata keçirilməsi səyləri də daxil olmaqla, ATƏM-in Minsk qrupunun münaqişənin sülh yolu ilə həllinə nail olmaq üzrə davam edən səylərini *bəyənir,* və hərbi əməliyyatların genişlənməsinin bu cəhdlər üçün doğurmuş dağıdıcı nəticələri ilə bağlı *ciddi narahatçılığını ifadə edir;*
7. Yerləşdirilməsi cədvəli ilə ATƏM-in müşahidə missiyasının hazırlanmasını, həmçinin Müşavirənin regionda iştirakının təmin edilməsi təklifinin Müşavirə çərçivəsində nəzərdən keçirilməsini *alqışlayır;*

8. Maraqlı tərəfləri münaqişənin sülh yolu ilə həllinə mane olan hər cür hərəkətlərdən çəkinməyə, və ATƏM-in Minsk qrupu çərçivəsində, həmçinin birbaşa əlaqələr vasitəsilə məsələnin qəti həllinin əldə edilməsi məqsədilə onlar arasında danışıqları davam etdirməyə *təkidlə çağırır;*
9. Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ regionunun ermənilərі tərəfindən 822 saylı (1993) qətnamənin və hazırki qətnamənin müddəalarına riayət edilməsi və bu tərəfin ATƏM-in Minsk qrupunun təkliflərini qəbul etməsi məqsədilə Ermənistan Respublikasının hökumətini öz təsirini göstərməkdə davam etməyi *təkidlə çağırır;*
10. Dövlətləri münaqişənin intensivləşməsinə və ya ərazi işğalının davam etdirilməsinə apara biləcək hər hansı silahın və hərbi sursatın təchiz edilməsindən çəkinməyə *təkidlə çağırır;*
11. Mülki əhalinin artan əzablarını yüngülləşdirmək məqsədilə, regionda, xüsusilə münaqişəyə məruz qalmış bütün rayonlarda, humanitar yardımın göstərilməsi üzrə beynəlxalq fəaliyyətin maneəsiz təmin edilməsinə bir də *çağırır,* və bütün tərəflərin beynəlxalq humanitar hüququn prinsip və normalarına riayət etməyə borclu olduqlarını *bir daha təsdiq edir;*
12. Baş Katibdən və müvafiq beynəlxalq qurumlardan zərər çəkmiş mülki əhaliyə təcili humanitar yardım göstərməyi və qaçqın düşmüş şəxslərin öz evlərinə qayıtmalarına kömək göstərməyi *xahiş edir;*
13. Baş Katibdən ATƏM-in Fəaliyyətdə olan Sədri, həmçinin Minsk qrupunun Sədri ilə məsləhətləşmədə vəziyyət barədə Şuraya məruzələr təqdim etməsinin davam etdirilməsini *xahiş edir;*
14. Məsələ ilə fəal şəkildə məşğul olmağı davam etdirməyi *qərara alır.*

3259 saylı iclasda yekdilliklə qəbul edilmişdir.

Mənbə: *1993-cü il üçün Təhlükəsizlik Şurasının rəsmi hesabatları, qətnamə və qərarları.*

---

1. *Təhlükəsizlik Şurasının rəsmi hesabatları, qırx səkkizinci il. 1993-cü ilin iyul, avqust və sentyabr ayları üçün əlavələr,* sənəd S/26184.

S/RES/874 (1993)

14 oktyabr 1993

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı

Təhlükəsizlik Şurası

Qətnamə 874 (1993)

14 oktyabr 1993-cü il

Təhlükəsizlik Şurası,

30 aprel 1993-cü il tarixli 822 saylı (1993) və 29 iyul 1993-cü il tarixli 853 saylı (1993) qətnamələrini *təsdiq edərək* və 18 avqust 1993-cü ildə[1] Təhlükəsizlik Şurası Sədrinin Şuranın adından oxuduğu bəyanata *əsaslanaraq,*

Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Müşavirəsinin (ATƏM) Dağlıq Qarabağ üzrə Minsk konfransının Sədrinin Təhlükəsizlik Şurası Sədrinin adına müraciətlənmiş 1 oktyabr 1993-cü il tarixli məktubunu[2] *nəzərdən keçirərək,*

Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ regionunda və onun ətrafında münaqişənin davam etdirilməsi və Ermənistan Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasında gərginliyin regionda sülh və təhlükəsizliyə təhlükə yarada biləcəyi ilə əlaqədar *dərin narahatçılığını ifadə edərək,*

8 oktyabr 1993-cü ildə Moskvada yüksək səviyyədə keçirilən görüşləri *qeyd edərək,* və bu görüşlərin vəziyyətin yaxşılaşmasına və münaqişənin sülh yolu ilə həll edilməsinə töhvə verəcəyinə dair ümidlərini *ifadə edərək,*

Azərbaycan Respublikasının və regionda bütün digər dövlətlərin suverenliyi və ərazi bütövlüyünü *bir daha təsdiq edərək,*

Həmçinin, beynəlxalq sərhədlərin pozulmazlığını və ərazi əldə etmək məqsədilə gücdən istifadənin yolverilməzliyini *bir daha təsdiq edərək,*

Münaqişə üzündən insanların məruz qaldığı əzablar və regionda ciddi fövqəladə humanitar vəziyyətlə əlaqədar, və xüsusilə Azərbaycan Respublikasında böyük sayda mülki şəxslərin yerlərinin dəyişməsilə əlaqədar *özünün ciddi narahalçılığını bir daha ifadə edərək,*

1. Maraqlı tərəfləri ATƏM-in Minsk qrupuna kömək məqsədilə Rusiya Federasiyası hökumətinin yardımı ilə həyata keçirilən birbaşa əlaqələr nəticəsində əldə edilən atəşkəsi effektiv və daimi etməyə *çağırır;*
2. ATƏM çərçivəsində həyata keçirilən sülh prosesini və Minsk qrupunun yorulmaz səylərini *tam şəkildə dəstəklədiyini yenidən bəyan edir;*
3. 28 sentyabr 1993-cü il tarixində ATƏM-in Minsk qrupunun iclasında üzə çıxarılan və Minsk qrupunun doqquz digər üzvünün hərtərəfli dəstəyi ilə Qrupun Sədri tərəfindən maraqlı tərəflərə təqdim olunan «Təhlükəsizlik Şurasının 822 (1993) və 853 (1993) saylı qətnamələrinin həyata keçirilməsi üzrə təxirəsalınmaz addımların yeniləşdirilmiş cədvəli»ni[3] *alqışlayır və tərəflərin diqqətinə çatdınr,* və tərəfləri onu qəbul etməyə *çağırır;*
4. Münaqişədən irəli gələn və Yeniləşdirilmiş cədvəldə biləvasitə nəzərdən keçirilməyən bütün başqa həll olunmamış məsələlərin Minsk prosesi kontekstində sülh danışıqları vasitəsilə tezliklə həll edilməsi vacibliyinə *əmin olduğunu ifadə edir;*
5. Bu yaxınlarda işğal edilmiş ərazilərdən qoşunların çıxarılması və rabitə və nəqliyyat üçün bütün maneələrin aradan qaldırılması da daxil olmaqla, ATƏM-in Minsk qrupunun Yeniləşdirilmiş cədvəlində nəzərdə tutulan qarşılıqlı və təcili addımların dərhal həyata keçirilməsinə *çağırır;*
6. ATƏM-in Nazirlər Şurasının 24 mart 1992-ci il tarixli mandatına uyğun olaraq, Yeniləşdirilmiş cədvəldə nəzərdə tutulduğu kimi münaqişənin danışıqlar yolu ilə həll edilməsinə nail olmaq məqsədilə tezliklə Minsk konfransının keçirilməsinə *çağırır;*
7. Baş Katibdən ATƏM-in Minsk konfransında iştirak etmək üçün nümayəndə göndərmək dəvətinə müsbət cavab verməyi və Konfransın açılmasından sonra mətləbə dair başlanan danışıqlara bütün mümkün kömək göstərməyi *xahiş edir;*
8. ATƏM tərəfindən yaradılmış müşahidəçilər missiyasını *dəstəkləyir;*
9. Bütün tərəfləri beynəlxalq humanitar hüququ pozmaqdan çəkinməyə çağırır və münaqişəyə məruz qalmış bütün rayonlarda humanitar yardımın göstərilməsi üzrə beynəlxalq fəaliyyətin maneəsiz həyata keçirilməsinin təmin edilməsinə dair 822 (1993) və 853 (1993) saylı qətnamələrindəki çağırışlarını *təkrar edir;*
10. Regionda bütün dövlətləri münaqişənin genişlənməsinə gətirib çıxaran və regionda sülh və təhlükəsizliyi pozan hər cür düşmənçilik hərəkətlərindən və hər cür müdaxilədən çəkinməyə *təkidlə çağırır;*
11. Baş Katibdən və müvafiq beynəlxalq qurumlardan zərər çəkmiş mülki əhaliyə təcili humanitar yardımın göstərilməsini və qaçqınlara və məcburi köçkünlərə təhlükəsiz şəraitdə və ləyaqətlə öz evlərinə qayıtmağa köməklik edilməsini *xahiş edir;*

12. Baş Katibdən, ATƏM-in Fəaliyyətdə olan Sədrindən və ATƏM-in Minsk Konfransının Sədrindən Minsk prosesinin gedişi və yerdə vəziyyətin bütün aspektləri və bununla əlaqədar ATƏM ilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı arasında indiki və gələcək əməkdaşlıq haqqında Şuraya məruzələrin verilməsini davam etdirməyi *xahiş edir;*
13. Məsələ ilə fəal şəkildə məşğul olmağı davam etdirməyi *qərara alır.*

3292 saylı iclasda yekdilliklə qəbul edilmişdir

Mənbə: *Təhlükəsizlik Şurasının 1993-cü il üçün rəsmi hesabatları, Qətnamələri və qərarları.*

---

l.S/26326.

2. *Təhlükəsizlik Şurusının rəsmi hesabatları, qırx səkkizinci il, 1993-cü ilin oktyabr, noyabr və dekabr ayları üçün əlavə,* sənəd S/26522.

3. Yenə orada, sənəd S/26522, əlavə.

S/RES/884 (1993)

12 noyabr 1993

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı **Təhlükəsizlik Şurası**

Qətnamə 884 (1993)

12 noyabr 1993-cü il

Təhlükəsizlik Şurası,

30 aprel 1993-cü il tarixli 822 (1993), 29 iyul 1993-cü il tarixli 853 (1993) və 14 oktyabr 1993-cü il tarixli 874 (1993) saylı qətnamələrini *təsdiq edərək,*

Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Müşavirəsi (ATƏM) çərçivəsində həyata keçirilən sülh prosesi, və ATƏM-in Minsk qrupunun yorulmaz səylərini *tam şəkildə dəstəklədiyini təsdiq edərək,*

ATƏM-in Dağlıq Qarabağ üzrə Minsk konfransının Fəaliyyətdə olan Sədrinin Təhlükəsizlik Şurası Sədrinin adına müraciətlənmiş 9 noyabr 1993-cü il tarixli məktubunu və ona əlavələri *nəzərə alaraq,*

Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ regionunda və onun ətrafında münaqişənin davam etdirilməsi və Ermənistan Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasındakı gərginliyin regionda sülh və təhlükəsizliyi təhlükə altına atması ilə əlaqədar *ciddi narahatçılığını ifadə edərək,*

Atəşkəsin pozulması və buna cavab olaraq gücün həddindən artıq tətbiq edilməsi, xüsusilə Azərbaycan Respublikasında Zəngilan rayonunun və Horadiz şəhərinin işğalı nəticəsində hərbi əməliyyatların genişlənməsini *həyəcanla qeyd edərək,*

Azərbaycan Respublikasının və regionda digər dövlətlərinin suverenliyi və ərazi bütövlüyünü *bir daha təsdiq edərək,*

Həmçinin, beynəlxalq sərhədlərin pozulmazlığı və ərazi əldə etmək məqsədilə gücün tətbiqinin yolverilməzliyini *bir daha təsdiq edərək,*
Son zamanda böyük sayda mülki şəxslərin yerlərinin dəyişməsi və Zəngilan rayonunda, Horadiz şəhərində və Azərbaycanın cənub sərhədində fövqəladə humanitar vəziyyətin yaranması ilə əlaqədar *ciddi narahatçılığını ifadə edərək,*

1. Hərbi əməliyyatların yenidən başlanması ilə nəticələnən tərəflər arasında əldə edilmiş atəşkəsin pozulmasını, xüsusilə Zəngilan rayonunun və Horadiz şəhərinin işğal edilməsini, dinc əhaliyə qarşı hücumları və Azərbaycan Respublikasının ərazisinin bombardman edilməsini *pisləyir;*
2. Ermənistan hökumətini Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ regionunun erməniləri tərəfindən 822 (1993), 853 (1993) və 874 (1993) saylı qətnamələrə riayət edilməsinə nail olmaq məqsədilə öz nüfuzundan istifadə etməyə və hərbi kampaniyanı genişləndirmək üçün lazımi vasitələrin münaqişəyə cəlb olunan qüvvələrə verilməməsini təmin etməyə *çağırır;*
3. ATƏM-in Minsk qrupunun doqquz üzvünün 4 noyabr 1993-cü il tarixli Bəyannaməsini[1] *alqışlayır* və onun tərkibində atəşkəsin dayandırılması haqqında olan birtərəfli bəyanatlarla bağlı təklifləri *yüksək qiymətləndirir;*
4. Maraqlı tərəflərdən ATƏM-in Minsk qrupunun 2-8 noyabr 1993-cü tarixində Vyanada keçirilən iclasında edilən düzəlişlərlə «Təhlükəsizlik Şurasının 822 (1993) və 853 (1993) saylı qətnamələrinin həyata keçirilməsi üzrə təxirəsalınmaz addımların Yeniləşdirilmiş cədvəlinə»[2] uyğun olaraq hərbi

əməliyyatların və düşmənçilik hərəkətlərinin dərhal dayandırılmasını, Zəngilan rayonundan və Horadiz şəhərindən işğalçı qüvvələrin birtərəfli qaydada çıxarılmasını və Azərbaycan Respublikasınnın bu yaxınlarda işğal edilmiş başqa rayonlarından işğalçı qüvvələrin çıxarılmasını *tələb edir;*

5. Maraqlı tərəfləri ATƏM-in Minsk qrupuna kömək məqsədilə Rusiya Federasiyası hökumətinin yardımı ilə həyata keçirilən birbaşa əlaqələr nəticəsində əldə edilən atəşkəsi təcili bərpa, onu effektiv və daimi etməyə, və ATƏM-in Minsk prosesi və Minsk qrupunun 2-8 noyabr 1993-cü il tarixli iclasında edilmiş düzəlişlərlə birlikdə «Yeniləşdirilmiş cədvəl» kontekstində münaqişənin danışıqlar vasitəsilə həllinin axlarılmasına *təkidlə çağırır;*
6. Regionda olan bütün dövlətləri münaqişənin genişlənməsinə və regionda sülh və təhlükəsizliyin pozulmasına gətirib çıxara biləcək hər cür düşmənçilik hərəkətlərindən və hər cür müdaxilədən çəkinməyə *bir daha çağırır;*
7. Baş Katibdən və müvafiq beynəlxalq qurumlardan Zəngilan rayonunun, Horadiz şəhərinin və Azərbaycanın cənub sərhədinin əhalisi də daxil olmaqla zərər çəkmiş əhaliyə təcili humanitar yardım göstərməyi, və qaçqın və məcburi köçkünlərə təhlükəsiz və ləyaqətlə öz evlərinə qayıtmaqda köməklik etməyi *xahiş edir;*
8. Baş Katibə, ATƏM-in Fəaliyyətdə olan Sədrinə və ATƏM-in Minsk Konfransının Sədrinə Minsk prosesinin gedişi və yerlərdə vəziyyətin bütün aspektləri, xüsusilə Şuranın müvafiq qətnamələrinin həyata keçirilməsi, və bununla əlaqədar ATƏM ilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı arasında indiki və gələcək əməkdaşlıq haqqında Şuraya məruzələrini davam etdirmək barədə *xahişini təkrar edir;*
9. Məsələ ilə fəal şəkildə məşğul olmağı davam etdirməyi *qərara alır.*

3313 saylı iclasda yekdilliklə qəbul edilmişdir.

Mənbə: *1993-cü il üçün Təhlükəsizlik Şurasının rəsmi hesabatları, Qətnamələri və qərarları.*

---

1. *Təhlükəsizlik Şurasının rəsmi hesabatları, qırx səkkizinci il, 1993-cü ilin oktyabr, noyabr və dekabr ayları üçün əlavə.* Sənəd S/26718.
2. Yenə orada, sənəd S/26522, əlavə.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti və Millətlər Cəmiyyəti

XİN-in Azərbaycan Respublikasının BMT-in Cenevrə şəhərindəki bölməsində və digər beynəlxalq təşkilatlar yanında Daimi Nümayəndəliyinə verdiyi tapşırığa əsasən, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Millətlər Cəmiyyətinə qəbul edilməsi ilə əlaqədar sənədlərin axtarışı təşkil edilmişdir. Axtarışlar nəticəsində oxucuların nəzərinə çatdırılacaq bir sıra sənədlər aşkar edilmişdir. Xatırladırıq ki, bu sənədlərin bəziləri YUNESKO üzrə Azərbaycan Milli Komissiyasının Katibi Ramiz Abutalıbov tərəfindən ilk dəfə «Panorama» qazetinin 10 avqust 1996-ci il tarixli nömrəsində dərc edilmişdir. Əldə edilmiş yeni sənədlərlə yanaşı R.Abutalıbovun da tapdığı sənədləri nəşr etməyi məqsədəuyğun hesab edirik və ümüdvarıq ki, bu sənədlər oxucuların marağına səbəb olacaq. Bu sənədlərin digərlərini jurnalın növbəti saylarında izləyə bilərsiniz.

(Novembre 1920)

20/48/68

Documents
de
l'Assemblée

Société des Nations.

Admission de la République Azerbaïdjan dans la Société des Nations.

LETTRE DE LA DELEGATION DE PAIX DE LA REPUBLIQUE AZERBAÏDJAN.

League of Nations.

Admission of the Azerbaïdjan Republic to the League.

LETTER FROM THE AZERBAIDJAN PEACE DELEGATION.

20/48/68

ADMISSION OF THE AZERBAIDJAN REPUBLIC TO THE LEAGUE

The following letter received from the Azerbaïdjan Delegation to the Peace Conference in Paris is circulated for the consideration of the Members the League.

REPUBLIC OF AZERBAÏDJAN 1st November, 1920

No 669

PEACE DELEGATION

37, RUE DECAMPS, 37
(Avenue Henri Martin)

TELEPHONE: PASSY 47 – 2 5

To His Excellency, Sir Eric 'DRUMMOND, K. C M. G., C B.
Secretary-General of the League of Nations,

Geneva

Sir,

I have the honour to submit to you the following declarations in behalf of the Delegation of the Republic of Azerbaidjan to the Peace Conference in Paris, of which Delegation I am President.

The Azerbaidjanian people, comprising more than 4 million souls, which separated from the former Russian Empire and proclaimed its independence on the 28th May 1918 with Baku as its capital, has long been patiently awaiting its admission to the League of Nations.

The Azerbaidjanians regarded the League and still regard it as the salvation which is above all necessary to those small peoples who are constantly threatened by the violation or denial of their vital interests, both political and economic.

The Azerbaidjanian Delegation, in fulfillment of the ardent desire of the Azerbaidjanian people to be received in the League of Nations, made the following statement in its Memorandum submitted to the Peace Conference at Paris in September 1919, which expressed the political claims of the Azerbaidjanians.

"Appreciating to the full part to be played by an international tribunal such as the League of Nations, in the name of the Azerbaidjanians, we offer our sincere congratulations on its conception and organisation,

convinced that we will also have our place among the other peoples in order to collaborate in their work of peace and in order to be able to contribute as far as in as lies towards the realisation of the lofty and generous aim of the League of Nations for the benefit of humanity. We have no doubt that we shall find guarantees for the defence of the inviolability of the rights of our people in an international organisation of morality and justice such as the League of Nations; our people, as already stated, possesses all the material and human resources necessary for an independent political existence and for development within the family of Nations called into being by the great Wilsonian principles based on the rights of peoples to self-determination."

Having thus expressed its recognition of the lofty significance of the League of Nations, the Azerbaidjanian Delegation had the honour, in the same Memorandum, to address the following claim to the Peace Conference:

"The admission of the Republic of Azerbaidjan to Membership of the League of Nations, the Republic of Azerbaidjan wishing to place itself like the other nations beneath the high protection of the League."

The Delegation, composed of the President and Members of the Azerbaidjan Parliament, for two years has continuously defended the interests of the Azerbaidjanian people at the Peace Conference, and it has the unshaken conviction that, both in its attitude towards the League of Nations and in its present request for admission to Membership of the League, it expresses the real wishes of the Azerbaidjanian people."

The Delegation declares that the Azerbaidjanian people in its unshaken derision to separate from the former Russian Empire was lead by an ardent aspiration for an independent life based on political, social and religious liberty, and by a wish to participate in the culture of the whole of humanity and to take part in the peaceful work of the peoples, and by the desire to become of use to its fellows and contribute its offering on the common altar.

The majority of our population is Mahomedan; and our people, in spite of the general opinion of the political decadence of the Mahomedan world, is anxious to become an example of a Mohamedan State of Republican form, democratic in character from both the political and religious point of view, with equal universal suffrage for all elements of the population.

The best guarantees for the achievement of this aim are to be found in the fundamental character of the Azerbaidjanians, in their past and in the economic and human resources with which Azerbaidjan has been so richly dowered by nature. In spite of all the oppressions and persecutions to which the Azerbaijanians were exposed under the Russian regime[1], which attempted the Russification of Azerliaidjan at all costs, our people preserved their national qualities of honesty, bravery, love or work and tolerance of other peoples. In spite of all the acts of repression of the Russian regime which strangled any manifestation of national culture, the Azerbaidjanians were able to preserve their language, their literature and their poetry; and to-day there is a brilliant group of writers, poets and dramatists, who are studying both past and contemporary literature and are

[1] Detailed in Chapter II of the Memorandum.

renewing the national traditions, and who at the.same time are heading their compatriots towards a greater comprehension of the culture of the civilised peoples of Europe and America. As a result, Azerbaidjan can now boast of a large number of politicians, publicists, engineers, lawyers, doctors, as well as of great development in the Press and in. the publication of books, and even in the theatre, which does not exist in other Mahomedan countries, and which serves as a means of disseminating knowledge and education among the people.

As regards the economic resources of the country, we may cite the oil wells Baku which are known throughout the world, the fisheries in the Koura and on the shores of the Caspian, which extend over 600 kilometers, the cotton plantations in the Steppes of Mougan and elsewhere, not to speak of the other natural riches which will be able to supply the intellectual and political needs of the young Azerbaidjanian Republic.

In conformity with the principles of universal suffrage referred to above of equality for all the elements of the population with guarantees for the rights of minorities, the Government of the Azerbaidjanian Republic began by organising its Parliament: the women of the country took part in the elections – the first time women have voted in a Mahommedan country. Among the Members elected there were representatives not only of the Azerbaidjanians, but also of the minorities: Armenians, Russians, Georgians, Poles, Jews and Germans. The Cabinet also contains Armenian and Russian Ministers.

All these advantages, based on democratic principles, enabled the Republic to devote itself to the preliminary work required for organisation and the complete establishment of order and the introduction of the necessary reforms to consolidate and develop the Republican form of Government. But unfortunately, from the very beginning all the resources of the Republic had to be employed in the struggle against the Russian Bolsheviks, who in 1918, with the aid of detachments of Russian troops who had remained in the country after the rout of their Army, took possession of the town of Baku as well as of the neighbouring oil zones and certain districts of the Province of Baku. This bloody conflict lasted till September 1918, and it was only then that the Government was able to leave the town of Gandja where it was temporarily established, and to return to Baku, the capital.

From this time onwards there has for the first time been a period of calm, permitting the construction of the State on a Republican basis; Parliament and the Government at the head applied themselves with the greatest vigour to the task of organization. As a result of their labours, by the end of 1919 there was complete calm within the Republic and the most friendly political and economic relations were established with other countries with regard to transit, commerce, transport, etc., and a defensive alliance was signed with the neighbouring State of Georgia against the menace of general Denikin's volunteer army. At the same time Azerbaidjan had to organise a military force in the form of a small standing army. The Budget estimates of 1920 were voted, as well as a comprehensive scheme for exploiting the economic resources of the country; plans were also prepared for the summoning of a Constituent Assembly to vote the fundamental laws of the Republic.

These activities, demonstrating the strength and solid basis of our state organization induced the Supreme Council of the Allied Powers at the Peace Conference, to recognise, *de facto*, on the 12th of January of the present year, the independence of the Republic of Azerbaidjan at the same time as it recognised the Georgian and Armenian Republics.

The news of this recognition was naturally received with satisfaction by all the Azerbaidjanians. The whole people responded with extraordinary enthusiasm and with a profound consciousness of its moral responsibility for the future of Azerbaidjan. All classes rejoiced and blessed this first step towards entry into the great family of States. To keep the now recognised flag of independent Azerbaidjan floating worthily on high, all elements in the country, with Parliament and the government at their head, realised that it was necessary to increase, tenfold the country's resources, und all were ready to make the necessary sacrifice for the sacred cause of strengthening and developing the Republic of Azerbaidjan on a democratic basis.

Unfortunately, in the midst of these preparatory labours for the organisation of the State, a new disaster fell upon Azerbaidjan. On the 27th April of the present year, the Russian Bolsheviks, in their thirst for gain and their desire to reinforce their disastrous activity by the possession of millions of tons of naphta in the reservoirs of Baku, once more invaded 30 to 40,000 men of the Red Army. The Azerbaidjanians were again exposed to shooting, pillage, devastation and imprisonment. And at the present moment, the Azerbaidjanian people, abandoned to its fate, maintains a bitter struggle in spite of the Red terror and the merciless proceedings of its oppressors. In many places the Azerbaidjanians have risen against the Bolsheviks who have now been driven from everywhere but in Baku and we have no doubt that, as in 1918, the people will have the strength to rid themselves finally of the Russian Bolsheviks.

It goes without saying that a fight, particularly a fight against the Bolshevik terror, means many victims, and ruins the country. It was not for these sacrifices in blood that the little Azerbaijanian people longed so passionately for independence, it was against the holocausts, against war, against all kinds of militarism.

From the very foundation of the Republic our people indulged the hope that the independence and the neutrality of the country will be recognised, in order that it might be free from military service, and not be compelled to maintain an army. To achieve this, we placed all our hopes on the League of Nations, the supreme organisation of morality and justice.

The Azerbaidjanian Delegation declares that the Azerbaidjanian people places its fate without fear in the hands of the League of Nations, in the hope that, beneath the aegis of the great principles of the League of Nations, and beneath its protection, the free Azerbaidjanian Republic will be able to develop its intellectual and economic resources for the benefits of its people, which loves the cause of liberty.

The admission of the Azerbaijanian Republic to membership of the League of Nations will encourage it to continue its peaceful and laborious life for the benefit of humanity at large.

We send you herewith a series of printed documents setting out in detail the above-mentioned facts. The Azerbaidjanian Delegation has the honour to ask you, Sir, to be good enough to request the members of the General Assembly of the League of Nations at Geneva to admit the Azerbaidjanian Republic to membership of the League of Nations. The Delegation regards it as its duty to accept all obligations imposed by the Covenant of the League of Nations on its members, as well as all obligations of an international character

I have the honour to be, Sir,

Your obedient servant,
A.M.TOPTCHIBACHEFF,
President of the Peace Delegation of the Republic of Azerbaidjan.

ANNEXES:

1. One copy: Claims of the Peace Delegation to the Republic of Caucasian Azerbaidjan, presented to the Peace Conference in Paris.
2. One copy: Economic and Financial Situation of Caucasian Azerbaidjan.
3. One copy: Claims of the Peace Delegation of the Republic of Caucasian Azerbaidjan, presented to the Peace Conference (in French).
4. One copy: Economic and Financial Situation of Caucasian Azerbaidjan (in French).
5. One copy: Anthropological and Ethnical Constitution of the population of Caucasian Azerbaidjan (in French).
6. One copy: The First Mohamedan Republic: Azerbaidjan, by D. Z. T. (in French).
7. One copy: Review of the History, Literature and Politics of Azerbaidjan, by Adil Khan Zialkhan (in French).
8. One copy: Republics of the Caucasus: Georgia, Azerbaidjan, by Edmond Hippeau (in French).
9. Numbers 1-12 of the Azerbaidjanian Bulletin (in French).

Azərbaycan Respublikasının
Xarici İşlər Nazirliyi

Ünvan: Bakı 370009, Ş.Qurbanov, 4.
Tel.: + 994 12 – 92 34 01; Faks: + 994 12 – 98 84 80 , e-poçt: bkat1@mfa.gov.az

Azərbaycan Respublikası	
Xarici işlər naziri	Vilayət Muxtar oğlu Quliyev
Nazir müavini	Araz Böyükağa oğlu Əzimov
Nazir müavini	Xələf Alı oğlu Xələfov
Nazir müavini	Mahmud Əhməd oğlu Məmmədquliyev
Xüsusi tapşırıqlar üzrə səfir	Ramiz Abutalıb oğlu Abutalıbov
Xüsusi tapşırıqlır üzrə səfir	Fəxrəddin İsa oğlu Qurbanov
Xüsusi tapşırıqlır üzrə səfir	İlqar Şıxəli oğlu Qurbanov
Dövlət protokolu idarəsinin rəisi	Elçin Tələt oğlu Bağırov
Birinci ərazi (qərb) idarəsinin rəisi	İbrahim Əsəd oğlu Hacıyev
İkinci ərazi (şərq) idarəsinin rəisi	Şahin Şakir oğlu Abdullayev
Təhlükəsizlik problemləri idarəsinin rəisi	Cavanşir İsa oğlu Məmmədov
İqtisadi əməkdaşlıq və inkişaf idarəsinin rəisi	Altay Vasif oğlu Əfəndiyev
İnsan hüquqları demokratikləşdirmə və humanitar problemləri idarəsinin	

şöbə müdiri	Fuad Nazim oğlu İsmayılov
Beynəlxalq hüquq və müqavilələr idarəsinin rəis müavini	Tofiq Fuad oğlu Musayev
Xarici siyasətin planlaşdırılması və strateji araşdırmalar idarəsinin (mərkəzinin) rəisi	İlqar Mahal oğlu Məmmədov
Mətbuat və informasiya idarəsinin rəisi	Qabil Tofiq oğlu Köçərli
Konsulluq idarəsinin rəisi	Nadir Sabir oğlu Hüseynov
YUNESKO üzrə Azərbaycan Milli komissiyasının Baş katibi	Ramiz Abutalıb oğlu Abutalıbov
Kadrlar və ixtisas artırma idarəsinin rəisi	Elmira Yaqub qızı Sarıcalinskaya
Maliyyə-valyuta idarəsinin rəisi	Famil Əli oğlu Əliyev
İşlər idarəsinin müdiri	Ramiz Cabbar oğlu Quliyev
Katibliyin rəisi	Bayram Kərəm oğlu Həsənov
Məxfi şöbənin müdiri	Elşad İlyas oğlu Qulamov
Tərcümə şöbəsinin müdiri	Qaley Əli oğlu Allahverdiyev
Diplomatik kuryer şöbəsinin rəisi	Ramazan Sultan oğlu Asilbəyli
İnformatika şöbəsinin müdiri	Fariz Cümşüd oğlu Məmmədov